UNIVERSA
MORALIS THEOLOGIA

AD USUM CONFESSARIORUM

AUCTORE P. CONSTANTINO RONCAGLIA

CONGREGATIONIS MATRIS DEI

CUM ANIMADVERSIONIBUS ET ADDITIONIBUS

P. JOSEPHI ALEXANDRI BAMBACARI

EJUSDEM CONGREGATIONIS

EDITIO ABSOLUTISSIMA

A P. OPTATO BELLOTTI

Ord. min. reg. obs. S. P. Francisci sacræ theologiæ Lectore Jubilato, in patrio regali lucano lyceo publico theologiæ moralis professore medullitus inspecta, et permultis aliis notis, et additionibus illustrata, locupletata.

TOMUS IV.

LUCAE

EX OFFICINA JOSEPHI JUSTI

MDCCCXXXIV

CAPUT II.

De voti obligatione.

Q. I. Quanta sit obligatio voti.

R. Votum ita obligat ad sui executionem, ut illius transgressio sit ex genere suo peccatum mortale. Ratio est, quia licet ea, quae ex sola fidelitate alicui debentur, ordinarie loquendo, duntaxat ita obligent, ut illarum transgressio sit solum peccatum veniale: nihilominus id non habet locum in adimplendis promissis Deo factis mediante aliquo voto. Disparitas est, quia quamvis simplex virtus fidelitatis non obliget nisi sub veniali, nihilominus virtus religionis obligat sub mortali. Cum igitur adimplere id, quod promittitur mediante voto, imperetur a virtute religionis; (ideo etenim placita est Deo observantia eorum, quae illi promittimus, quatenus cedunt in suum cultum et honorem) sequitur, non observare promissa Deo facta, esse ex sui natura peccatum mortale. Hinc Innoc. III. *cap. Licet de voto* definivit obligationem voti esse sub mortali. D. Th. 2. 2. *q*. 88. *a*. 3.

Ex triplici autem capite potest transgressio voti fieri peccatum veniale. Primo si transgrediatur ex non plena cognitione et deliberatione, ex quo capite transgressio cujuscumque gravissimi praecepti potest esse peccatum veniàle. Secundo ex intentione voventis, quatenus scilicet dum emisit votum etiam de re gravi, non intellexit se obligare, nisi sub levi culpa. Pro quo observandum, quod licet obligatio voti pendeat etiam a lege naturali et divina; nihilominus cum votum sit lex particularis, quam quis vult sibi libere imponere, sequitur, in votis legem naturalem et divinam non obligare, nisi dependenter a voluntate voventis; et proinde ex vi voti solum venialiter obligare, si talis fuerit illius intentio. Ex quo cognoscere est disparitatem, quae intercedit inter juramentum et votum: nam in juramento cum adducatur Deus in testem, semper est peccatum mortale ipsum in testem falsitatis inducere, cum hoc non possit esse sine gravi ipsius injuria. At injuria facta Deo in voti transgressione, cum pendeat a voluntate voventis, volentis se minus obligare, sequitur, bene ex hoc capite intervenire injuriam levem etiam in transgressione voti de re gravi. Praeterea si supponatur impossibile, aliquem tantum leviter obligari in voto de re gravi, jam tale votum nullum erit, nam vovens non intenderet assumere gravem obligationem,

et aliunde levis obligatio non supponeretur possibilis. Suar. *to.* 2. *de relig. lib.* 4. *de vot. cap.* 4. *n.* 7. Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 11. *n.* 4.* Bonac. *disp.* 4. *quae.* 2. *p.* 5. §. 4. *num.* 3. *et* 7. et alii apud ipsum.* Tertio, transgressio voti est dumtaxat peccatum veniale, si ipsius materia sit parva, etiamsi sit tota, et adaequata materia voti. Quod dumtaxat peccet venialiter, qui e. g. fecit votum de recitando rosarium, et omisit unam salutationem angelicam; qui fecit votum de distribuendis pauperibus centum nummis, et omisit e. g. julium, in comperto est apud omnes propter materiae parvitatem. At aliqui affirmabant, quod si materia parva est tota materia voti, puta quia aliquis vovit unam tantum salutationem angelicam, illius transgressio sit peccatum mortale; quia cum sit transgressio totius voti, est actus perfectus contra religionem. Nihilominus dicendum materiae parvae transgressionem, etiamsi sit tota materia voti, non esse nisi peccatum veniale; ex transgressione etenim materiae parvae nonnisi levis irreverentia Deo irrogatur: et ita etiam in quocumque alio praecepto, si in materia parva transgrediatur, solummodo consurgit peccatum veniale. Suar. *l. c. n.* 20. *et lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 9. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 12. *n.* 5. Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 11. *num.* 6.

Duo tamen hic sunt advertenda. Primum est, parvitatem materiae in votis solum considerandam esse in ordine ad magnum vel parvum honorem, qui redundat in Deum ex adimpletione voti. Hinc aliqui affirmant omissionem rosarii, ad quod quis tenetur ex voto, non esse nisi peccatum veniale: quamvis enim, si injungatur in poenitentiam in confessione, non omittatur sine peccato mortali, quia reputatur opus notabiliter poenale, adeoque materia gravis in ordine ad poenitentiam; nihilominus cum non videatur consurgere ex ipsius recitatione notabilis Dei cultus, non censent peccare lethaliter, qui ad illud tenetur ex voto, si semel omittat. Melius tamen, meo videri, dicitur esse gravem culpam tertiam rosarii partem omittere; cum non levis cultus ex ipsius recitatione fieri Deo videatur.

Secundum est, quod si pluries transgrediatur votum in materia parva, ejus transgressio erit peccatum mortale, si tales parvae materiae coalescant, et faciant materiam gravem. Ad videndum autem, an materiae coalescant, vel potius affixae sint diei, in quo votum erat persolvendum, eaque die transacta desinat obligare, solent theologi dare hanc regulam. Si votum sit personale, id est, de actione facien-

da ab ipso vovente, puta de recitando singulis diebus salutationem angelicam, sive quinquies orationem dominicalem, dicunt obligationem desinere cum die, nec uniri obligationi alterius diei. Si vero votum sit reale, puta de facienda aliqua eleemosyna, volunt obligationem non desinere cum die, adeoque si multis diebus omittatur eleemosyna e. g. unius oboli, quam quis voto singulis diebus dare promisit, cum fiat materia gravis, consurgit ex ipsis peccatum mortale. Hujus autem regulae hanc assignant rationem, quod nempe vovens actionem personalem praesumitur velle suam obligationem cum die transire, secus si voveat aliquid reale. Quia nihilominus hujusmodi doctrina solummodo fundatur in prudenti praesumptione, hinc semper investiganda est intentio voventis; quia bene potuit velle etiam in votis realibus obligationem unius diei cum altera non continuari, ut si voverit aliquam eleemosynam dare in honorem alicujus diei, in singulis festivitatibus e. g. B. Virginis; nam obligatio in honorem diei facta ita videtur illi affixa, ut cum sequentibus obligationibus non continuetur. * Videantur DD. cc.

Q. II. An obliget votum factum ex metu.

R. I. Supposito quod quis habuerit veram vovendi intentionem, semper validum est votum emissum propter metum ortum ex causa naturali, puta ex infirmitate, timore naufragii etc., quia nulla intercedit injustitia, et adest sufficiens voluntatis deliberatio ad vovendum: *cap. Sicut nobis de regular.* Propter eamdem rationem idem dico de voto facto ex metu ab extrinseco, vel juste vel injuste proveniente, sed non incusso ad extorquendum votum: ut si ille, cui mortis periculum a latrone immineret, voveret peregrinationem Lauretanam; ut dictum enim est, nulla injustitia intervenit in ordine ad votum. * Ita cum Suar. *lib.* 1. *de vot. cap.* 7. *n.* 8. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 5. et aliis tanquam certum tradit Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 5. *n.* 2. *et* 2. *

R. II. Votum factum ex metu juste incusso etiam in ordine ad illud extorquendum, semper est validum; nam nulla fit injuria voventi, et potius dicitur eligere sua sponte tale medium ad malum sibi imminens vitandum. Exemplum sit in judice, qui, ut liberet a morte reum juste damnatum, offert illi vitam sub conditione, ut voveat peregrinari Compostellam. * Palaus *ubi supra n.* 5. contra multos *n.* 4. relatos.

R. III. Votum factum ex gravi metu, sive metu cadente in constantem virum, injuste incusso ad illud extorquendum, quamvis sufficienti elicitum deliberatione, nullam parit obligationem. Id autem probatur, non quia irritum sit jure naturae, cum supponatur factum sufficienti deliberatione: neque enim metus de sua natura tollit voluntarium, sed potius invaliditas talis voti desumitur ex traditione et longaeva consuetudine ecclesiae vim legis habente, quae sic interpretatur quosdam canones agentes de votis factis ex metu. Ita etiam ex tali traditione et consuetudine irritum dicitur matrimonium fidelis cum infideli etc. Videantur scribentes *in cap. Perlatum de his, quae vi, metusve et in cap. Ad audientiam eod. tit.* Stet ergo non solum professionem religiosam gravi metu factam esse irritam, uti habetur ex *cap. Relatum de his quae vi metusve*, sed etiam matrimonium et aliud quodcumque votum, ut dixi etiam quaestione superiori. Azor. *p.* 1. *lib.* 1. *cap.* 11. *qu.* 7. Navar. *in man. cap.* 12. *n.* 52. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 11. *et* 12. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 3. §. 1. *n.* 6.* Non desunt doctores, qui superiorem doctrinam admittant quidem in professione religiosa, et in matrimonio propter auctoritatem textuum allegatorum, et aliorum de iis specialiter agentium, sed extendendam non putent ad alia vota utpote sub iis non comprehensa, quaeque propterea non irrita sed irritanda doceant. Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 5. *n.* 13. Pont. *de matrim. lib.* 7. *cap.* 29. *n.* 9. Suar. *lib.* 1. *cap.* 8. *a. n.* 5. Verum his non obstantibus probabilior apparet Auctoris sententia; cum enim vota quaecumque inter eos actus recensenda sint, qui ex libera voluntate fieri debent ad hoc ut valeant, requirunt liberam voluntatem, haec autem non adest, ubi adest metus. Videatur Feloaga *in* 1. *decret. tit.* 40. ubi contraria fundamenta plene evertit.*

An autem irrita sint vota ex levi metu facta, quamvis aliqui DD. affirment, puto sentiendum esse omnino negative; nam *cap. Cum dilectus de his, quae vi etc.* definitur quoddam votum validum fuisse, quia non fuit ex gravi metu factum: videtur ergo solum ex gravi metu invalidari. Et quidem cum ex levi metu non insurgat gravis injuria respectu voventis, non est cur jure vel consuetudine ecclesiae talia vota debeant dici irrita.

Q. III. Quam obligationem pariat votum factum ex ignorantia.

R. I. Si error aut ignorantia sit circa substantiam voti, aut circa substantiam rei promissae, nullatenus tenet. Error tunc esset circa substantiam voti, si vovens nesciret quid esset votum, et quod pareret obligationem etc. et in hoc casu patet, nullatenus votum esse obligatorium; quia qui nescit quid sit votum, et quod inducat obligationem, neque potest habere voluntatem vovendi: nil enim volitum, quin praecognitum. Quod si qui nescit quid sit vovere, adhuc nihilominus habeat intentionem vovendi eo modo, quo alii vovent, tunc votum esset obligatorium; quia ita vovens habet intentionem implicitam et virtualem se obligandi etc. Sanch. *l.* 4. *c.* 22. *n.* 2. Suar. *t.* 2. *de relig.* *l.* 1. *c.* 11. *num.* 6. * Palaus *p.* 6. *n.* 2. *

Tunc vero error est circa substantiam rei promissae, quando reperitur esse diversae naturae seu speciei ab ea, quae reputabatur, quando emissum fuit votum; ut si aliquis vovisset dare ecclesiae calicem, quem putabat argenteum, et postea reperit esse aureum; vel si vovisset ingredi religionem, ubi servari putabat regularem disciplinam, et de facto neque ipsius essentialia ibi observantur. Dum hujusmodi error intercedit, patet non tenere votum, quia non est voluntarium; voluntas enim erat de re argentea, non aurea, de observanda disciplina regulari, et non e contra.

R. II. Ignorantia seu error reddunt votum nullum, quando sunt circa finem intrinsecum, seu extrinsecum voti. Tunc primo esset circa finem intrinsecum voti, quando esset de re, quae non conduceret ad Dei cultum: in quo casu constat, nullum esse votum; cum debeat esse de re, quae ad Dei cultum et honorem deserviat. Secundo cessaret finis intrinsecus voti, seu ipsius causa formalis, quando re voto promissa non posset fieri id, ad quod de sua natura conducit et deservit. Vovisti e. g. eleemosynam, quae de sua natura deservit ad sublevandam miseriam alterius, si ergo appareat Petrum, cui vovisti dare eleemosynam, esse divitem, cessat finis intrinsecus voti; quia cum sit dives, non habet locum sublevatio ipsius miseriae. Quod autem nullum sit tale votum constat, quia non est voluntarium; vovens enim voluit sublevare pauperem, unde si cesset haec ratio, non censetur in votum consensisse. Quod si subsistat finis intrinsecus voti, non vero causa ipsius impulsiva, votum validum est; quia voluntarium fuit quoad ipsius causam formalem. Ita in casu supradicto, si Petrus sit vere pauper, quamvis non sit probus, debeo dare eleemosynam, quam

vovi, quamvis ex ipsius putata probitate impulsum habuerim ad vovendum. Suar. *l. c. n.* 14. Sanch. *nu.* 45. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 3. *nu.* 14. * Palaus *p.* 6. *n.* 5.*

Tunc error esset circa finem extrinsecum voventis, quando non subsisteret finis, ad quem obtinendum vovisset; ut si quis voveret dare quasdam eleemosynas ad obtinendam matris sanitatem, quam falso putabat aegrotantem. Ratio est, quia vovens voluit se obligare cum restrictione ad talem finem veluti si conditionate vovisset dare eleemosynas, si scilicet mater aegrotet, ut convalescat. Sicut ergo qui fecit votum dependenter ab aliqua conditione, ea deficiente nullum est votum, quia non fuit voluntarium; ita dicendum in casu nostro.

* Pro superiori doctrina facit textus in *cap. Magnae de voto*, in quo Innocentius III. declaravit episcopum Trecensem liberum a voto Hierosolymitanae peregrinationis facto animo ac voluntate obtinendi libertatem suae ecclesiae ope ac auxilio comitis Campaniae; quia per ipsius mortem tempore voti jam cessaverat finis voti. E contra pro posteriori assertione procedit *cap. Ex parte de conversione conjugat.* ubi mulier quae contracto matrimonio, sed nondum consummato, falso putans sponsum leprosum valide non potuisse contrahere, velum viduitatis susceperat, in quo si votum religionis emisisset, in eo perseverare debere declaratur ab eodem Innocentio; quia error non erat in causa finali obtinenda per votum, sed in causa impulsiva, quod indicat Pontifex dicens licere mulieri ad religionem transire, quamvis causa sit falsa, ob quam suscepit velum; cum sine tali causa idipsum religionis obtentu facere potuisset. Suar. *loc. cit. in fin.**

R. III. Si ignorantia sit circa circumstantias graves et notabiles rei promissae, votum est nullum; secus si circa circumstantias leves et minutiores. Non subsistere votum, si ignorantia sit circa circumstantias valde graves et notabiles, exinde probatur, quia censetur vovens se velle solum obligare ad ordinariam diligentiam et difficultatem, unde si circumstantia ignorata reddat valde difficilem voti executionem, cessat votum, quia non fuit volitum, ut vestitum tali gravi difficultate; ac proinde hujusmodi graves circumstantiae dicuntur in substantiam voti redundare. Ad hoc facit generali promissione non venire ea, quae quis verosimiliter in specie non promisisset, si illa cognovisset: *reg. In generali* 81. *de reg. jur. in* 6. *cap. Qui ad agendum* 4. *de procurat. in* 6. Clem. 2. *eod. tit.* Quia igitur, supervenien-

te valde gravi circumstantia intelligitur ad eam non se extendisse consensum voventis, votum erit invalidum, vel ignorantia talis circumstantiae a se ipso vel ab alio provenerit, ut de se constat.

Limitatur haec doctrina in voto solemnis professionis, quod solum invalidatur ex errore circa substantiam, non vero ex errore circa quascumque circumstantias seu qualitates, nisi fuisset emissum dependenter ab illis. Ratio est, quia professio religiosa, sicut et matrimonium important statum fixum et indissolubilem, et ulterius ex eorum dissolutione sequerentur gravissima incommoda et perturbationes; ac proinde exposcit eorum natura, ut quis velit assumere talem statum independenter a quibuscumque conditionibus, quae non spectent ad eorum substantiam. Sanch. *de matrim. l.* 10. *d.* 9. *n.* 18. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 1. *n.* 5. Bonac. *q.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 5.

R. IV. Subsistit vere votum, si error sit circa circumstantias leves et minutiores; nemo enim praesumitur noluisse se obligare, eo quod aliqua ex minutioribus non praeviderit. Quando autem circumstantia ab initio voti ignorata reputanda sit valde gravis, nec ne, potius arbitrio prudentis relinquendum est. Generaliter potest dici, quod si circumstantia ignorata talem afferat difficultatem, ut rationabiliter removisset a vovendo quemlibet illius status et conditionis, circumstantia debeat gravis judicari. Suar. *l.* 1. *cap.* 11. *n.* 8. 11. Palaus *disp.* 1. *p.* 6. *n.* 3. Anton. a Spir. S. *disp.* 2. *sect.* 5. *n.* 226. Tamb. *l.* 3. *c.* 13. *n.* 2.

Q. IV. Qualiter obliget votum dubium et indeterminatum.

R. I. Si dubium sit, an votum fuerit emissum, vovens non tenetur ad illius observantiam; quia semper praesumere potest, quod si vere emisisset, certe recordaretur rei tanti momenti, et ex hoc capite potest dubium deponere. Sanch. *l.* 1. *c.* 10. *n.* 36. Tambur. *l.* 1. *c.* 3. §. 7. *n.* 1. Boss. *var. mor. p.* 2. *tit.* 1. *n.* 1590. Et idem verum censeo, etsi quis magis inclinaret ad credendum se votum emisisse; si etenim non habeat moralem certitudinem, semper rationabiliter praesumere potest, votum non fuisse emissum. Laym. *l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 4. *n.* 31. Bonac. *de leg. disp.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *n.* 18.

R. II. Qui certus est se votum emisisse, et dubitat an adimpleverit, tenetur voto satisfacere; obligationi etenim certae non satisfit incerta et dubia solutione. Quod si adsint rationes vere probabiles ad judicandum voto satisfecisse,

tunc potest dubium deponere. Boss. *var. mor. part.* 2. *tit.* 1. *n.* 1670.

R. III. Si dubium sit, an votum sit factum ex sufficienti deliberatione, et tale dubium oriatur quia votum factum est ante septemnium, potest praesumi non adfuisse sufficientem deliberationem; quia regulariter ita accidit ante talem aetatem. Si vero votum emissum fuerit post adeptam sufficientem cognitionem, praesumendum est emissum fuisse cum sufficienti deliberatione; quia si non constet de opposito, censetur factum modo ordinario et communi. Boss. *n.* 1601. * Sanch. *de matrim. lib.* 1. *disp.* 9. la Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 3. *

R. IV. Si aliquis dubitet, an vovendo habuerit finem bonum, seu potius malum et indifferentem, praesumendum est habuisse finem bonum; quia alias peccavisset, et nemo praesumitur voluisse peccare, si id non aperte constet. Quod si voventi dubium superveniat, an materia sui voti sit bona vel mala seu indifferens, et non possit certiorari, tunc non tenetur ad votum; quia dubitare de bonitate materiae est idem ac dubitare, an votum fuerit validum, et proinde an contraxerit obligationem, et ita potest judicare non contraxisse; quia nemo ex incerta obligatione debet sibi certum onus imponere. Suar. *l.* 4. *c.* 6. *n.* 13. Sanch. *lib.* 4. *c.* 5. *n.* 32. *et c.* 6. *n.* 6. * Secus dicendum est quando dubitatur an materia voti sit mutata, et de bona facta sit mala, nam tunc votum est in possessione. Videantur DD. citati. *

R. V. Quando votum est certum, et dubitatur de majori vel minori quantitate rei per votum promissae, semper potest interpretari votum pro minori obligatione. Ratio est, quia obligatio est odiosa, et proinde debet mitius, quoad fieri potest, interpretari *ex cap. Ex part. de cens.* Et quidem si qui dubitat de voto, ad votum non tenetur, ita nec qui dubitat de parte; eadem etenim est ratio de toto quoad totum, et de parte quoad partem, *l. Quae de tota ff. de rei vindicat.* Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 5. §. 4. *n.* 10. * Azor. *p.* 1. *lib.* 11. *cap.* 20. *qu.* 2. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 3. *num.* 3. * Dixi, *quoad fieri potest:* nam in obligatione votorum, juramenti etc. semper observandum est, ut salvetur proprietas verborum, quibus emissum est votum, juramentum etc. salva autem tali proprietate obligationes utpote odiosae semper sunt restringendae.

Q. V. Quomodo obliget votum conditionatum.

R. I. Sermo est hic non de conditione vel praeterita vel praesenti; quia cum jam existat dum fit votum, non suspenditur consensus voventis, adeoque nec obligatio voti. Item non potest esse quaestio de conditione futura omnino necessaria, ut si quis voveret jejunium, si cras sol orietur; nam cum impediri non possit, vel statim habetur pro impleta, vel ad summum suspendet obligationem voti usque ad eventum talis conditionis, si hujusmodi fuerit intentio voventis. Non est pariter conditionatum votum, si conditio non suspendat obligationem, sed solummodo executionem; ut si quis voveat ingredi religionem, si pater obierit; nam conditio non afficit votum, sed tempus, quo est executioni mandandum. Quaesitum ergo versatur circa conditiones contingentes de futuro appositas ipsi voto, quales sunt illae, si convaluero, si ex tali periculo evasero, si non demergatur navis, in qua habeo meas facultates etc. His positis.

R. II. Si conditio sit impossibilis, ut si quis voveret castitatem, si volaret, reddit nullum votum; nam cum obligatio voti pendeat a tali conditione, jam si nunquam erit possibilis, nullatenus potest votum obligare. Hujusmodi conditiones, sicut etiam turpes, rejiciuntur a matrimonio et ultimis voluntatibus, et ex legum dispositione habentur pro non adjectis: *cap. fin. de condit. appos.* §. *Impossibilis instit. de haered. instit.** Et inde fit matrimonium ac ultimas voluntates sub iis conditionibus factas valere, prout inferius dicetur *tract.* 21. *q.* 2. *cap.* 2. At non ita dicendum est de voto; quia de eo nulla juris dispositio reperitur, sic cum Sanch. *lib.* 4. *cap.* 23. *n.* 8. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 2. Palaus *p.* 17. *n.* 1.*

R. III. Conditio turpis irritat votum, si sit contra ipsius substantiam, vel si intendatur ut finis per votum obtinendus. Tunc esset conditio contra voti substantiam, quando quis e. g. voveret sine animo se obligandi, et de se patet tale votum non esse obligatorium. Tunc vero intenditur ut finis, quando votum assumitur ut medium ad illam conditionem malam obtinendam; ut si quis voveret eleemosynam, ut Deus ipsi concederet de suis inimicis ulcisci, et in hoc casu potius esse blasphemiam dictum est capite superiori. Quod si voveat quis aliquod bonum supposita turpi conditione, ut si diceret voveo eleemosynam, si fornicatus fuero, tunc votum est validum, ut patet ex dictis loco citato *quaer.* 4. et docent Sanchez, Palaus *locis citatis*.

R. IV. Si conditio de futuro sit possibilis et honesta, tunc votum vere redditur conditionatum, et non obligat nisi post

adimpletam conditionem; vovens etenim noluit se obligare nisi post adventum conditionis: ut si quis vovisset sacrum audire, si pater convaluisset. Post adventum autem conditionis votum statim transit in absolutum, et sine novo consensu jam parit obligationem; cum vovens voluerit se obligare statim post purificatam conditionem. Quod si quis fecerit votum dependenter a pluribus conditionibus, tunc observandum est, an illius intentio fuerit eas apponere disjunctive vel copulative. Tunc apposuisset disjunctive, quando e. g. dixisset, voveo eleemosynam, vel si pater convaluerit, vel si obtineam talem haereditatem; et in hoc casu ad obligationem voti sufficit unam ex conditionibus fuisse purificatam: cum vovens voluerit se obligare per hoc, quod una purificaretur. Eas vero apposuisset copulative, si dixisset, si pater convaluerit, et obtinuero talem haereditatem; et tunc obligatio voventis intelligitur alligata purificationi utriusque conditionis. In dubio an vovens apposuerit plures conditiones copulative vel disjunctive, dicendum est apposuisse copulative; quia vota semper debent in partem benigniorem interpretari. Sanch. *l.* 4. *c.* 23. *a n.* 19. Fagund. *l.* 2. *c.* 28. *n.* 26.

Q. VI. An ad voti validitatem satis sit conditionem adimpleri in aequivalenti; vel potius necesse sit adimpleri in propria et specifica forma.

R. Casus exemplificari potest in eo, qui videns patrem non posse ex se substentari, vovet religionem, si pater moriatur; interim pater devenit ad pinguiorem fortunam, ita ut non amplius indigeat ope filii: unde quaeritur, an teneatur ad votum, quia conditio adimpleta est in aequivalenti: cum etenim pater non amplius sit pauper, non amplius etiam illum impedit, ut possit statum religiosum assumere. Verum puto dicendum, non sufficere ad inducendam obligationem talis voti, si conditio adimpleatur in aequivalenti, sed adimplendam esse in propria et specifica forma. Id autem probatur, tum quia intentio voventis alligata est tali specificae conditioni, tum quia conditio inducit rationem formae, sine qua actus non subsistit, et habetur *l. Qui haeredi* §. 1. *et l. Maevius ff. de condit. et demonstrat.* Palaus *disp.* 1. *p.* 17. *n.* 5. Tambur. *in decal. l.* 3. *cap.* 12. §. 6. *n.* 4. * Neque obstant rationes et exempla allata a Sanch. *lib.* 4. *c.* 23. *n.* 17. pro sua contraria sententia adstruenda; nam illa habentur non ex natura rei, sed ex juris dispositione, quae non est invenire in voto. *

Q. VII. An vovens sub conditione de futuro, impedire possit illius adimplementum, ne teneatur ad votum; et quid si impediat malitiose.

R. I. In hoc casu est distingueudum. Si eventus conditionis pendeat a propria voluntate, potest illam non apponere et impedire, cum illi liberum sit eam apponere, nec ne. Hinc si vovisti dare eleemosynam, si venatum ibis, poteris non venari etc. * Suar. *to.* 2. *de religion. lib.* 4. *de vot. cap.* 17. *n.* 15. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 6. *q.* 1. * Si vero conditio pendeat ab alterius voluntate, et sit honesta (nam si sit peccaminosa, unusquisque tenetur eam impedire) non potest quis malitiose impedire illius adventum; qui etenim ita vovet, vult suam obligationem omnino ab alterius pendere voluntate: si autem fraudibus, vi, dolo etc. impediat, ut alter conditionem non apponat, jam non vult voti obligationem ab alterius pendere voluntate sed a propria. Quod si quis solum precibus et rationibus suadeat illi, a quo pendet conditio voti, ne illam apponat, tunc non peccabit contra votum; nam dum utitur solum precibus et rationibus, adhuc relinquit in alterius libertate eam apponere, nec ne. Exemplum sit in eo, qui vovisset religionem, si pater consenserit, et rationibus et precibus curaret removere patrem a consentiendo. Suar. *l.* 4. *c.* 17. *a* 14. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 6. *et* 7. Tambur. *l.* 3. *c.* 12. §. 6. *n.* 5. *etc.*

R. II. An teneatur ad votum, qui malitiose impedit adventum conditionis, sub qua emisit votum, disputant theologi, cum tamen omnes dicant, ipsum peccare, ut de se patet. Ego putarem non teneri: quamvis enim verum sit fraudem et dolum neminem debere patrocinari: *cap. Adversus de immunit. eccles.* nihilominus quando aliqua obligatio tota pendet a voluntate et intentione volentis se obligare, semper verum erit esse juxta illam regulandam; ac proinde cum vovens non voluerit se obligare ad ingrediendam religionem nisi dependenter a patris consensu, sequitur quod, si iste non adsit, quamvis malitiose impeditus, non verificetur id, unde consurgit obligatio voventis. Praeterea haec est differentia inter promissiones homini factas, et promissiones factas Deo, quod si malitiose prima impediatur, cum inferatur damnum bonis ipsi utilibus, debet hoc damnum resarciri, adimplendo promissionem. Verum nullum damnum in bonis Deo utilibus infertur, eo quod malitiose impediatur conditio, sub qua facta est illi aliqua promissio;

ac proinde quamvis peccatum sit poenitentia delendum, non consurget obligatio adimplendi promissionem. Cum igitur ex his rationibus probabilis reddatur sententia negativa, puto tutum esse in praxi non obligare ad votum, qui modo dicto conditionem impediisset; quia verum est, obligationem voti esse auferendam, semper cum rationabiliter potest fieri. Suar. *l. c. n.* 20. Palaus *p.* 17. *n.* 12. * et probabilem putat Laym. *q.* 3.*

Q. VIII. Quomodo obliget votum poenale.

R. I. Votum poenale tunc datur, quando quis promittit Deo rem aliquam sibi ingratam et odiosam, ut arceatur ab aliqua re, quam intendit vitare; ut si quis voveret jejunium, si ludat etc. Si igitur votum sit de sola poena, non tenetur quis ex vi voti abstinere ab illa re, quam si fecisset, voluit talem poenam subire. Ita si quis promiserit jejunium, si ludat, non peccabit ludendo, sed si non jejunet; ad id enim voluit se voto obligare. Quod si quis dum lusit, inculpabiliter oblitus fuerit voti emissi, vel etiam poenae, non tenebitur ad poenam; quia poena, maxime medicinalis, non debet contrahi ab eo, qui inculpabiliter ignorat legem, quae illam assignat, ut communiter dicitur *in tract. de legibus.* Et id verum est, etiamsi quis vovisset non ludere, et jejunium, si ludat: de quo duplici voto statim dicemus; nam etsi recordaretur quis se vovisse non ludere, non tamen poenae adjectae, liber erit a poena, si ludat; cum non sit transgressor voti, quatenus poenam imponit. Sanch. *l.* 4. *c.* 22. *n.* 18.* Laym. *cap.* 5. *coroll.* 3. Palaus *p.* 18. *n.* 3.*

R. II. Si votum poenale non sit simplex, sed duplex, hoc est, non sit de sola poena, sed de poena et simul de vitanda ea re, cui poena annexa est; ut si quis voveret non ludere, et si ludat, jejunare: tunc votum obligat et rem non ponere, et ea posita poenam subire. Quia tamen in his votis poena est quid accessorium, inde est, quod si quis antequam poenam incurrat, relaxationem prioris voti obtineat, liberatur etiam a secundo ex illa regula, quod deficiente principali deficit accessorium illi adhaerens. Neque ut obtineat dispensationem voti principalis, necesse est facere mentionem secundi, sicut id necesse esset, si quis non solum vovisset ire Romam, sed etiam indutus sacco, seu pedes. Ratio est, quia in hoc voto circumstantia accessoria reddit valde illustriorem materiam voti, adeoque difficilioris dispensationis, ac proinde illius mentio facienda est; poena

vero voto adjecta illius materiam non dignificat, quamvis reddat voventem magis intentum in adimplendo voto. Fagund. *l.* 2. *c.* 27. *n.* 9. Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 18. *n.* 5. Tambur. *l.* 3. *c.* 12. §. 7. *n.* 5. Si quis pariter vellet a poena voto adjecta dispensari, non opus esset principalis voti facere mentionem; quia potest quis velle a poena liberari, et non a principali obligatione. Sanch. *l.* 4. *c.* 22. *n.* 10.

Q. IX. An vovens toties poenam voto adjectam subire teneatur, quoties votum violaverit.

R. Debet primo confessarius quoad fieri potest inquirere de intentione voventis. Si vero de hac satis non constet, responderi solet, quod votum simplex et mere poenale obligat ad poenam solum prima, qua transgreditur, vice; nam si e. g. quis dicat: *Voveo jejunare, si ludam*, salvatur sufficienter proprietas talium verborum, si prima vice, qua ludit, jejunet; sicut si quis diceret *voveo jejunare in vigilia s. Antonii*, intelligitur id facere voluisse solum hoc anno, si aliam non habuerit intentionem. Si vero votum fuerit duplex, tunc observare est, an poena voto adjecta sit valde gravis, vel ordinaria. Si valde gravis, ut de magna eleemosyna; de ingressu in religionem, de peregrinatione etc. intelligitur quis voluisse se ad illam obligare solum prima vice, qua votum transgressus fuisset; cum non soleant tales poenae repeti. Secus dicendum de poenis ordinariis ac levibus, quas cum vovens intelligatur sibi imponere, ut semper e. g. abstineat a ludo, intelligitur etiam se illis subjecisse, non pro prima tantum transgressione, sed etiam pro sequentibus. Palaus *tr.* 15. *d.* 1. *p.* 18. *n.* 6. Bonac. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 5. §. 1. *n.* 5. • Laym. *l. c. concl.* 2. *in fin.* Sanch. *l.* 4. *cap.* 22. *n.* 21. •

Regulae in praxi observandae.

• Ex superiori doctrina de ignorantia circa graves vel leves circumstantias et difficultates in voti executione supervenientes, multi resolvi possunt casus, sed magna opus est consideratione in confessario: generalis namque regula assignari non potest pro iis dignoscendis. Debet itaque ponderare objecti qualitatem ac materiam, et si dubium aliquod vinci nequeat, suadere poenitenti, ut meliori modo suae conscientiae consulat, petendo scilicet dispensationem, vel commutationem ab habente facultatem, ut notant scribentes in cit. *cap. Magnae de voto.* Neque ex hic dictis infringuntur quae superius attuli ex eodem capite; nam si postea

Pontifex eidem episcopo Trecensi votum peregrinationis commutavit, illud fecit, quia non satis constabat de episcopi intentione, et ad majorem ipsius securitatem, non ad necessitatem.*

* Solent multoties rudiores homines, ut aliquid a Deo obtineant, ipsi promittere e. g. jejunium, auditionem missae, vel rosarii recitationem, absque eo quod ex una parte distinctionem agnoscant inter propositum et votum, sed tamen ex altera peccare mortaliter putent, quoties rem promissam non praestant. Quid de hujusmodi promissionibus judicare debeat confessarius, votumne an simplex propositum? Pro voto videretur judicandum, quia putant se graviter peccare, si non impleant quod promiserunt; agnoscunt ergo saltem implicite obligationem, quae orta aliunde non est nisi ex voto. Ita sentit nuperus Auctor episcopus s. Agatae Gothorum *lib.* 3. *theol. moral. cap.* 3. *dub.* 2. *num.* 201. *in fin.* Verum probabilius docet la Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 366. hoc esse saltem votum dubium, et consequenter non obligare juxta dicta superius; nam licet apprehendant se peccaturos, id frequenter evenit, etiamsi fecerint nudum propositum in honorem Dei, et tunc confessarii prudentis partes erunt praestare, ut conscientiam erroneam deponant, ac judicent se non obligatos sub voto.*

CAPUT III.

De tempore, quo vota sunt adimplenda, et a quibus personis.

Q. I. Quo tempore votum sit adimplendum.

R. I. Si nullum a vovente determinatum sit tempus pro voti executione; adimplendum est quamprimum moraliter et commode fieri potest, quod idem dicitur de omnibus aliis obligationibus. Ratio est; quia exposcit natura cujuscumque voluntariae obligationis, ut persolvatur eo tempore quo persolvi potest sine gravi incommodo, et nulla adest rationabilis causa differendi: si etenim tali tempore non obligaret ad sui executionem, nullum aliud tempus esset assignabile, in quo obligaret. Non tenetur igitur vovens statim metaphysice ad voti executionem, sed statim moraliter, data maxime opportunitate et commoditate; nam etiam cum dicitur aliquid implendum *statim*, *et cum primum*, id accipi debet cum quodam temporis temperamento quod nec minimum, nec maximum sit.* l. *Quod dicimus ff. de solu-*

tion. ibi, *Statim solvere cum aliquo temperamento temporis intelligendum est;* et *l. Ratum ff. eod. Statim, sive cum primum, cum quodam temporis spatio accipi debet;* hoc idem habetur *l. Continuus* §. *Cum ita ff. de verbor. obligat.* Et ita tenent Sanch. *lib.* 4. *cap.* 14. *n.* 5. *et* 6. Palaus *tr.* 15. *p.* 18. *n.* 4. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 5. *n.* 1. Barbosa *dict.* 344. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 3. *n.* 5. Unde non satis probari potest illa regula a nonnullis tradita apud Palaum *loc. cit.* quod nempe votum tunc obliget, quando voventis conscientia pro ejus executione remordet; nam ut bene animadvertunt supradicti DD, pro conscientiis timoratis nimis stricta, pro laxioribus nimis ampla est. *

Quod si exposcatur, quae dilatio temporis facta sine causa constituat in votis mortale peccatum, observandum est, an ex dilatione temporis minuatur aliquid de voto; ut si quis vovisset inservire in xenodochio; vel non minuatur, ut si vovisset eleemosynam, quae non minuitur ex dilatione. In primo casu dilatio sex mensium facta sine causa, damnatur a pluribus peccati mortalis; quia cedit in gravem diminutionem cultus divini et propriae utilitatis. Putarem tamen, id verificari in homine prope quadragenario, non vero si quis habens e. g. aetatis 15 annos tale votum emisisset. Melius ergo est id relinquere prudentis arbitrio, qui consideret aetatem voventis, aliasque circumstantias. In votis, quae dilatione non minuuntur, putant plures non consurgere peccatum ex quacumque dilatione, si ex ea non immineat periculum non exequendi. Sed melius dicendum, dilationem vel duorum vel trium annorum factam sine causa, excusari non posse a gravi culpa; nam si culpa levis est per aliquod tempus sine causa differre executionem cujuslibet obligationis, gravis culpa erit eam differre per tempus notabile, quale cuicumque prudenti videbitur spatium duorum annorum cum dimidio, vel saltem trium annorum. Palaus *tr.* 15. *d.* 1. *p.* 13. *n.* 7. Sanch. *l.* 4. *sum. c.* 14. *n.* 22.

R. II. Si quis vovendo designavit tempus, puta feriam sextam pro voti executione, tali tempore est persolvendum, ut de se patet. Non tamen tenetur anticipare executionem, si praevideat se tali die impediendum ab adimplendo voto; quia alligavit suam obligationem tali tempori assignato et praefixo. Palaus *p.* 15. *n.* 2. Suar. *t.* 2. *l.* 4. *cap.* 14. *n.* 5. Bonac. *tit.* 2. *d.* 4. *quaest.* 2. *p.* 5. §. 1. *nu.* 13. Alias dicendum, si tempus assignatum pro executione voti habeat latitudinem; ut si quis vovisset jejunare intra men-

sem vel hebdomadam: nam si tunc praevideat se impediendum a jejunio in fine hebdomadae vel mensis, tenetur id facere diebus antecedentibus. Ratio est, quia tunc non anticipat tempus assignatum obligationi, sed intra multos dies tali obligationi assignatos praevenit illos, qui erunt inepti ad illam exequendam. Ad eum modum quo quamvis non teneatur anticipare missae auditionem die sabbathi, qui praevidet, se eam non auditurum die dominica, tenetur tamen eadem die dominica anticipare satisfactionem talis praecepti, si praevideat impedimentum pro auditione sacri circa meridiem. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 3. *n.* 5. Reginald. *l.* 18. *n.* 236.

Observandum hic etiam est, quandoque a vovente ita designari tempus pro satisfaciendo voto, ut non amplius eo transacto teneatur illi satisfacere, quandoque vero designari tempus non ad finiendam, sed ad solicitandam obligationem. Ut vero id dignoscatur, notare est, an qui vovit aliquid facere determinata die, specialiter talem diem vel tempus respexerit; et tunc id contingit, quando designat diem ex particulari devotione, utilitate etc. ut si quis voveat jejunare feria sexta ob specialem devotionem erga Domini passionem, vel die sabbathi in honorem B. Virginis. Quando quis vovendo designavit tempus ex particulari devotione, utilitate, aliaque circumstantia eo tempore vel die occurrente, tunc transacto tempore vel die, cessat obligatio; cum alligata fuerit tali tempori ex intentione voventis. Si vero non designatum fuerit tempus ob specialem devotionem etc. erga illud, tunc intelligitur designatum non ad finiendam, sed ad solicitandam obligationem, unde si non fuit tempore praefixo adimpleta, adhuc remanet obligatio illam adimplendi. Porro in votis personalibus facilius est praesumere, voventem alligasse tempori suam obligationem, ut si quis voveat die sabbathi jejunare in honorem Virginis, secus in votis realibus, ut si quis vovisset tali die dare pauperibus eleemosynam. Quamvis autem etiam vota realia possint ex intentione voventis particulari diei alligari, nihilominus id non facile praesumitur, si non sit specialis ratio, ut adimpleantur aliquo tempore determinato. In dubio autem, an dies praefixus fuerit pro finienda vel solicitanda obligatione, putarem adimplendum esse votum etiam tali tempore transacto; nam cum certum sit votum, certa est ejus obligatio, et aliunde incertum est, an detur circumstantia excusans a tali obligatione. Palaus *p.* 14. *n.* 6. Azor. *p.* 1. *lib:* 11. *cap.* 15. *q.* 31. Bonaccina *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 5. §. 1. *n.* 14.

Q. II. A quibus personis vota sint adimplenda.

R. I. Vota personalia, quibus scilicet promittitur actio propria personae, puta oratio, jejunium etc. debent satisfieri ab ipso vovente, et id praestare non potest per alios. Ratio est, quia illa regula: *Qui per alium facit, per se ipsum facere videtur*, non habet locum, ubi quis obligatam habet actionem propriam personae, propriamque industriam, et maxime mortificationem; nam ubi obligatio est de propria actione, clarum est, illi non satisfieri per actionem alterius. Hinc si quis fecit votum personale, et non potest illud implere, non tenetur per alium illi satisfacere. Non negarem tamen, quod si quis vovisset aliquid ex se facere, non tam respiciendo suum laborem, quam alterius utilitatem, non possit id per alium praestare. Exemplum sit in eo, qui vovisset celebrare missam pro animabus purgatorii, cur non posset per alium etiam celebrare? quamvis non teneretur, si illius intentio ad hoc etiam non se extendisset. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 15. *n.* 9. *et* 10. * Layman. *l. c. qu.* 5. Suar. *lib.* 4. *de vot. cap.* 9. et alii supra relati. *

Dices, vota facta a civitate jejunandi tali die, vel observandi aliquem diem festum etc. obligare etiam successores in eadem civitate, ac proinde verificari vota personalia transire etiam ad alios, adeoque etiam per alios poterunt adimpleri. Contra tamen est, primo quia in casu praefato et ipsi voventes voto facto satisfaciunt, unde non praecise verificatur persolvere votum personale per alios. Secundo dicunt aliqui, successores in civitate etc. teneri ad vota antecessorum, quia reputantur eadem communitas continuata, idemque populus: *l. Proponebatur ff. de judic. et can. Denique* 7. *q.* 1. quae tamen ratio mihi non arridet, quia successores vere differunt ab antecessoribus qui voverunt, et solum reputantur unum cum antecessoribus quoad repraesentationem et potestatem vovendi. Dicendum ergo est, successores non teneri in vi voti ad persolvenda vota antecessorum; cum obligatio ipsorum personalis non possit alios afficere, sed teneri vel vi contractus et promissionis, quae transit in successorem universalem: *leg.* 1. *et* 2. *ff. de haered. acceptand.* vel vi longaevae consuetudinis habentis rationem legis, vel vi legis a populo praedecessore statutae. Sanch. *l. c. n.* 19. Suar. *n.* 6. et alii plures apud Bonac. *ubi supra* §. 2. *n.* 20.

R. II. Vota realia, hoc est de aliqua re danda, possunt per alium adimpleri; nil enim interest, an ipse vovens ma-

nu sua, vel alio mediante det de propria substantia id, quod promisit, e. g. eleemosynam: ac proinde si aliquis per se satisfacere non possit voto reali, id tenetur per alium praestare. Quod si alter, me nolente, pro meo reali voto satisfaceret, adhuc mihi voti obligationem perseverare omnino crederem. Ratio est, quia dum me invito satisfacit, ego persevero in voluntate satisfaciendi voto ex rebus meis, voto autem adimplendo ex rebus propriis non satisfit re aliena. Sequitur ex dictis quid dicendum de votis mixtis; nam qua parte sunt realia, possunt et debent per alios adimpleri, si adimpleri non possint a vovente, secus qua parte sunt personalia. Id tamen intelligendum, si votum sit aequaliter personale et reale, secus si sit reale solum accessorie. Tunc est aequaliter reale et personale, quando quis non vovet solam actionem propriam personae, ut si quis voveret ire Romam, et ibi alicui ecclesiae calicem offerre. In hoc casu virtualiter facit duo vota, ut de se constat, et uno impossibilitato aliud est adimplendum, et si adimpleri non possit secundum votum reale ab ipso vovente, est per alium implendum. Tunc vero votum personale est solum accessorie reale, quando aliquid erogare necesse esset pro satisfaciendo voto personali; ut si quis vovisset ire Romam, quod fieri non potest sine aliquibus sumptibus. Cum hi sumptus sint accessorii voto personali, hoc impossibilitato, non est obligatio illos faciendi; accedunt enim principali, et iusuper intentio voventis est de illis faciendis, si poterit suum votum adimplere. Anton. a Spir. S. *disp.* 2. *sect.* 21. *n.* 335. Palaus *disp.* 1. *p.* 15. *n.* 7.

Q. III. An haeres teneatur vota defuncti adimplere.

R. Haeres sive voluntarius, sive necessarius tenetur vota realia defuncti adimplere, cum non possint adimpleri ab alio, quam ab ipso vovente; et ulterius sunt onera a defuncto annexa suae haereditati: *cap. Ex parte de cens. cap.* 1. *de solut. c. Si haeredes de testam. cap. Licet de vot.* Id tamen intelligendum de votis realibus, quae non possunt praesumi finiisse cum vita testatoris: ut si votum fuisset de eroganda quotidie aliqua eleemosyna, quam obligationem ordinarie non praesumi potest ultra suam vitam perseverare. Sanch. *lib.* 4. *de vot. cap.* 15. *n.* 28. Suar. *lib.* 4. *cap.* 11. *n.* 12. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 3. *q.* 6. *num.* 12. Soluto igitur ab haerede aere alieno ex iustitia creditoribus debito, indeque deducta legitima, debet postea ante omnia legata etiam pia solvere vota realia defuncti; cum legata

sint libera et gratiosa, non vero talis est obligatio voti. Ideo autem debet prius solvere aes alienum, et potest suam legitimam detrahere; quia vota sunt solvenda ex bonis defuncti: non dicuntur autem bona defuncti nisi ea, quae supersunt soluto aere alieno, et detracta legitima. *leg. Mulier bona ff. de jur. dot.*

Quamvis igitur pater in vita possit piis operibus moderate minuere legitimam ascendentium, quia tunc habet suorum bonorum dominium; nihilominus cum tale dominium in morte deperdat, non potest de suis bonis disponere nisi juxta leges, quae nolunt esse alicujus valoris quaecumque gravamina apposita a testatore in praejudicium legitimae: *leg. Quoniam in priorib. c. de inoff. testam.* Sanchez *l.* 7. *de matr. d.* 36. *n.* 6. *et in summ. l.* 4. *c.* 15. *n.* 38. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 3. *q.* 6. *n.* 13. Trullench. *l.* 2. *c.* 2. *d.* 15. *n.* 4. Caveat tamen haeres a Falcidia detrahenda; nam si neque habet locum in legatis piis (1) ad quae defunctus non erat obligatus, multo minus locum habere potest in votis realibus, in quibus defunctus propriam animam obligaverat. Verum tamen est, quod si aliquis solum in parte sit haeres, tenetur solum pro ea parte, qua est haeres, solvere vota defuncti; nam non praesumitur testatorem voluisse illum obligare, nisi pro rata portionis haereditariae. Quod si res per votum in specie promissa sit apud unum ex haeredibus, tenetur integre eam solvere, quamvis actionem habeat contra alios haeredes; ut sibi solvant pro portione suae haereditatis. Sanch. *l.* 4. *c.* 15. *n.* 42. Palaus *disp.* 1. *p.* 16. *n.* 13. Quod dictum est de haerede, non valet de legatario, nam non repraesentat sicut haeres testatorem..* Notandum vero haeredem teneri ad vota defuncti implenda non quidem ex virtute religionis sed justitiae; quia adeundo haereditatem tacite se obligat ad cuncta onera ac debita realia defuncti ac per consequens ex contractu. Reiffenst. *in* 3. *decret. tit.* 34. *n.* 2. *

Q. IV. Qui possint vovere.

R. I. Qui habet sufficientem usum rationis potest licite et valide vovere; nam qui pervenerunt ad talem aetatem, habent sufficientem cognitionem et libertatem ad contrahendam quamcumque obligationem, si sit de re honesta, et quae Deo placeat. * Palaus *p.* 19. *n.* 2. Sanch. *cap.* 25. *num.* 6. Suar. *lib.* 3. *cap.* 5. *n.* 3. et alii bene multi apud ipsos.*

(1) Nisi sit instituta haeres causa pia; in hac enim hypothesi locum haberet Falcidia etiam in legatis piis; ita communis.

R. II. Qui subditur alterius potestati potest licite et valide vovere, si votum non sit de re, quae alterius potestati praejudicet, vel non sit prohibita mandato Superioris. Tale votum non esse validum, si esset de re a Superiore etiam sub sola poena prohibita, vel ipsius potestati praejudiciale, exinde constat, quia non esset de meliori bono. His e contra semotis, patet, tale votum posse esse validum; quia subjectio Superiori debita tantum expostulat, ut nihil fiat, quod ipsi praejudicet, vel contra ipsius mandata: caeterum libertatem relinquit, ut quis possit aliquod bonum facere, adeoque et vovere.

Quia tamen qui alterius dominativae potestati subduntur, ut sunt religiosi, filii etc. subduntur alienae potestati etiam quoad ipsam voluntatem, hinc est, talia vota semper includere hanc tacitam conditionem: *si Superior non contradicat, si non impediat etc.* ex quo sequitur, posse Superiorem talia vota irritare, ac proinde non habent totam firmitatem, ut ait s. Thom. 2. 2. *q.* 88. *a.* 8. *ad* 3. nisi accedente consensu Superioris. Idem habetur *ex can. Monacho* 20. *q.* 4. (quod tamen plures volunt esse dubiae auctoritatis, cum non reperiatur apud s. Basilium, qui citatur a Gratiano) cum ibi dicatur, votum factum a monacho sine consensu abbatis esse frangendum, quod supponit validum fuisse, esto irritabile a Superiore. * Ita cum D. Th. 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *et* 9. tenet omnino communis DD. *

Regulae in praxi observandae.

I. Plura observare potest in praxi confessarius ex illa generali doctrina, quod quando dubitatur de materia voti, licet votum sit certum, salva proprietate verborum, semper stare debet pro mitiori obligatione. Plura, inquam, potest in praxi observare. Si e. g. aliquis voverit recitare rosarium, et non recordatur, an integrum vel tertiam ejus partem, potest obligare ad solam recitationem tertiae partis; nam id communiter intelligi solet nomine rosarii. Qui vovit audire missam quotidie, et non recordatur, an habuerit intentionem duplicem missam audiendi diebus festis, potest et his diebus unam tantum missam audire; quia intentio voventis praesumitur fuisse, ut nulla dies transiret sine missa. Qui vovit jejunare, et dubitat, an habuerit intentionem jejunandi in pane et aqua, sufficit si modo ordinario jejunet, et sic de reliquis.

Dixi tamen, semper salvandam esse proprietatem verborum, quibus aliquis votum emisit, si de ipsius diversa intentione non constet: nam semper quis praesumitur voluisse se obligare, quo pacto sonant verba suae obligationis. Hinc qui vovit e. g. non bibere aliqua die vinum, vel abstinere a carnibus, intelligitur voluisse se obligare per modum praecepti negativi obligantis pro semper ad talem abstinentiam, et per consequens toties peccat, quoties vel bibit vinum, vel carnes comedit. Si vero vovit jejunare, quamvis votum esset de jejunio in pane et aqua, solum peccat prima vice, comedendo etiam carnes, et bibendo vinum. Ratio est, quia votum factum est per modum praecepti affirmativi semper obligantis, sed non pro semper; unde eo ipso quod vel comedendo, vel bibendo reddita sit pro illa die impossibilis executio voti, non amplius obligat. Neque alicui faciat difficultatem id, quod dixi, scilicet comedentem carnes solum prima vice peccare, quando votum non est negativum. Ideo igitur, quando quis tenetur ad jejunium ex praecepto ecclesiae, toties peccat quoties comedit carnes, quia in tali praecepto ecclesiastico duo intelliguntur praecepta; unum positivum de jejunando, alterum negativum de non comedendo carnes, et proinde peccatur quoties violatur. At qui se obligavit ad jejunium ex vi voti, non intelligit se obligare ad carnium abstinentiam per distinctam obligationem, sed solum quantum necessaria est ad jejunandum: stante ergo quod reddatur impossibilis observatio voti per primam comestionem, non amplius urget obligatio abstinendi a carne.

* Alia inferre potest confessarius ex eo quod vota interpretanda sint salva verborum proprietate; sic qui vovit rosarium recitare, satisfacit recitando tertiam partem; quia nisi aliud intellexit, communiter ita solet accipi: satisfacit etiam recitando alternatim cum socio; qui vovit audire missam quotidie, non tenetur diebus festis duas audire; qui vovit castitatem absolute, tenetur omnimodam observare, non tantum conjugalem, quia sic accipi solet communiter loquendo; puella quae vovit virginitatem, tenetur non solum priorem actum turpem vitare, sed omnes deinceps: quia ex usu et communi loquendi modo votum virginitatis significat perpetuam castitatem. Videantur Sanch. *in decalog. lib.* 4. *cap.* 13. Palaus *tract.* 15. *disp.* 1. *p.* 12. Suar. *lib.* 4. *cap.* 8. *

Observandum etiam verba voventis de aliqua materia, de qua extet lex divina et humana, intelligi prolata secundum dispositionem talis legis. Ex hoc inferunt theologi, ut supra adnotavi, voventem jejunare in vigilia alicujus sancti posse in sabbatho anticipare jejunium, si talis vigilia incidat in dominica; quia ita fert mos et consuetudo ecclesiae. Item ex eadem ratione non teneri ad jejunium diebus dominicis, qui vovit singulis diebus jejunare, si non habuit expressam intentionem etiam diebus dominicis jejunandi. Non pauci etiam volunt, quod qui vovit jejunium singulis sextis feriis, non teneatur jejunare die natalis Domini, si incidat in feria sexta; quia ecclesiae mos est, ut tali die comedamur carnes, adeoque non sit obligatio jejunandi: verum contrarium videtur satis clare decisum *cap. fin. de observ. jejunii.*

II. Quando observantia et executio voti pendet ab aliqua conditione, et haec pendeat a libera voluntate alterius, videat confessarius, ne poenitens illam malitiose impediat; nam si votum sit de materia gravi, semper id erit peccatum mortale. Si vero conditio talis sit, ut ea pendeat ab ipso vovente, eamque habuerit intentionem ponendi, tunc observandum est ut adhibeat moralem et sufficientem diligentiam ad ipsam ponendam. Vovit e. g. religionem, si convaluerit, tenetur adhibere moralem diligentiam, ut recuperet sanitatem, adeoque abstinere a cibis noxiis. Item si vovit ingredi religionem, casu quo acquirat aliquam scientiam, tenetur adhibere moralem diligentiam ad eam acquirendam. Quod si aliquis malitiose abstineat ab hujusmodi, ne teneatur votum adimplere, tunc peccabit contra votum; secus si e. g. comederet cibos noxios, vel abstineret a studendo, non animo votum subterfugiendi, sed victus passione et negligentia. Si vero malitiose impediens conditionem, a qua votum pendet, peccat contra votum, dicendum est, voventem e. g. religionem, si non laberetur in peccata carnis, et ex industria ita peccaret, ne cogatur ingredi religionem, duo peccata committere, unum scilicet contra castitatem, aliud contra religionem.

III. Cum vota personalia solum afficere possint voventem, et non alios, videat confessarius quid dicendum de iis, qui vovent factum alienum, puta si pater voveat ut filius religionem ingrediatur; si mater quod filia tali habitu induta incedat, vulgo *del Carmine, de' Dolori, del Terz' ordine etc.* Non tenentur ergo filii talia vota parentum adimplere, ni forte ratificaverint; quia solum ex ipsorum intentione pen-

det personalis obligatio. Suadendum tamen iis est, ut se voluntati parentum accomodent, si id sine gravi incommodo valeant praestare. Parentes autem, qui talia vota fecerunt, tenentur suadere filiis, ut rem a se promissam adimpleant, sed hoc non debent facere nimis importune.

* Potest quandoque evenire, et de facto quandoque evenit, quod votum aliquod absolutum, videatur esse conditionatum et e contra; in tali igitur circumstantia ut rei veritatem assequatur confessarius, attendat diligenter affectum quo fertur vovens, an directe in rem promissam, vel potius in ipsam conditionem obtinendam vel evitandam; in priori casu votum erit absolutum, in posteriori conditionatum. Exemplum esse posset in eo, qui voveret religionem, si vigesimum annum attigerit, si studiorum cursum compleverit, hic judicandus est, religionem absolute vovisse, et terminum appositum esse ad commodiorem voti executionem; quando quis vero religionem voveret, si frater natu major filios habuerit; quia affectus religionis est valde diminutus, et praesumitur potius velle fratris esse haeredem quam religiosum, ideo Pontius *de matrim. lib.* 8. *cap.* 9. *n.* 18. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 83. Palaus *tract.* 15. *disput.* 1. *p.* 10. *n.* 1. putant hujusmodi esse conditionatum.*

* Hic etiam recolat confessarius praesertim ruralis, quae dicta sunt superius in *tract. de legib. q.* 3. *cap.* 1. *in reg. pract.* de diebus festis statutis ab aliqua communitate.*

* Posset oriri dubium, an vovens teneatur per alium voto personali satisfacere, quando ex sua culpa factus est impotens ad illud implendum, vel saltem impotentem se cognovit ad illius executionem, sed negative respondendum est; licet enim Sanchez *lib.* 4. *de voto cap.* 2. *n.* 26. *Layman. lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 3. *quaes.* 5. *coroll.* 4. velint in eo obligationem per alium implendi, quia in eo casu praesumendum sit, eam fuisse illius intentionem, leve tamen fundamentum est ad hanc adstruendam praesumptionem, cum nullum ex verbis illius indicium colligatur. Dicendum potius, votum illud fuisse temerarium ac inutile. Suarez *lib.* 4. *de voto cap.* 10. *n.* 7. Bonac. §. 3. *n.* 2. Palaus *p.* 15. *n.* 4. *

* Non teneri haeredem vota realia defuncti ultra vires haereditatis persolvere, communis est doctorum sententia teste Sanchez ubi supra *num.* 36. Sed quid si haeres inventarium juxta legum praescriptum conficere omisit? Dicendum neque tunc teneri; nam *lex finalis C. de jure delibe-*

rand. praecipiens haeredibus non conficientibus inventarium solutionem debitorum defuncti, fundatur in praesumptione fraudis, cessante igitur fraude cessat obligatio legis in praesumptione fundatae. Et hoc verum est, etiamsi a judice ad solutionem damnetur; quia sententia sicut et lex fundatur in fraudis praesumptione. Ita DD. locis cit. *

* Plura alia scitu digna sunt in hac haeredum obligatione. Et primo non solum tenetur haeres vota realia defuncti implere, sed et mixta, pro ea parte qua realia sunt, si separari possit quod est reale, ab eo quod est personale et per se, seu independenter ab alio promissum est. Sanchez *loc. cit. n.* 30. Leur. *in* 3. *decret. q.* 890. *nu.* 3. Si plura sint vota realia, et haereditatis vires non suppetant pro omnibus, tenetur haeres praeferre vota de meliori bono, et si aequalia sint, quae prius emissa fuisse dignoscuntur; quia haeres defuncti personam gerit, qui dicto ordine vota sua exequi debet. Si neque hoc assequi possit, tunc vel pro rata omnia solvere debet casu quo vota fuissent acceptata ab iis, in quorum gratiam sunt facta, prout vult Sanch. *n.* 41. vel ut tradunt Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 5. §. 2. *n.* 15. Palaus *p.* 16. *n.* 12. non secus ac testator habet electionem; obligatio enim quoad modum exequendi non est immutata, licet in testatore fuerit ex virtute religionis, in haerede ex justitia. Leur. *loc. cit. n.* 4. *vers. fin.* *

* Quod dictum est de legatario non obligato solvere vota realia defuncti, licet sit verum, si rem legatam accipiat, quae non sit Deo in specie ac determinate promissa, et vires haereditatis suppetant, attamen iis non sufficientibus, vel re Deo determinate promissa, probabilius videtur teneri; legatum enim in illo casu non subsistit, quia legans peccaret, cum vellet rem, ex qua voto esset satisfaciendum, legatario donare; et ulterius vel testator credit votis satisfieri posse ab haerede vel non. Si primum, et de facto non ita sit legatum, videtur esse contra testatoris voluntatem, ac ideo nullum; si secundum, promissio est de re illicita, ac consequenter nulla, neque legatarius aliquem titulum habet eam retinendi. Palaus *tract.* 15. *disp.* 1. *p.* 16. *n.* 15. Leur. *q.* 891. *n.* 2. Non negandum tamen concedendam esse legatario rei legatae in specie aestimationem, si haereditas patiatur, ne videatur testator rem vanam ac inutilem fecisse. Sanchez *lib.* 4. *de voto cap.* 15. *n.* 44. *et* 45. *

CAPUT IV.

De relaxatione juramentorum, et votorum in generali.

Consulto distuli agere de juramentorum cessatione, postquam supra egi de obligatione juramenti; nam cum fere omnia, quae dicuntur in hac materia de votis (ut statim videbitur) juramento sint communia, ne actum iterum agerem, de utrisque hic loqui merito judicavi.

* Notandum, quod ex iis modis, quibus juramenti ac voti obligatio aufertur, irritatio et dispensatio communes sunt utrisque, condonatio autem et relaxatio specialiter tribuitur juramento. Dispensatio autem stricte sumpta proprie locum habet in votis et juramentis, quae tamquam vota soli Deo fiunt, relaxatio in juramentis promissoriis homini factis. Suarez *tom.* 2. *de relig. lib.* 2. *de juram. cap.* 38. *n.* 2. *

Q. I. Qui habeant potestatem remittendi obligationem juramenti vel voti.

R. I. Pro quaesiti elucidatione observandum est, aliud esse juramentum factum ad confirmandam promissionem de aliqua re facienda in Dei cultum et sanctorum, prout aliquid Dei sunt; aliud vero juramentum factum ad firmandam promissionem de re, quae cedat in hominis utilitatem. Quando igitur juramentum factum est de re, quae cedat in cultum Dei vel sanctorum, extra controversiam apud omnes est, habentem potestatem ordinariam in votis dispensandi etc. eamdem habere in ordine ad talia juramenta. D. Th. 2. 2. *q.* 89. *a.* 9. *ad* 3. Loquendo vero de potestate non ordinaria, sed quae competat ex privilegio, adhuc valde communis sententia est, habentem facultatem commutandi, dispensandi etc. vota, eamdem habere facultatem in ordine ad praefata juramenta, quia reputantur idem, seu quasi idem cum votis; unde habet hic locum illud legale axioma, quod scilicet dispositum in uno aequiparatorum, censetur dispositum in altero: *l. Ut tantum ff. de servo corrupto* juncta *l. Si quis servo C. de furt. et serv. corrupt.* Suar. *t.* 2. *de relig. l.* 6. *c.* 14. *n.* 19. Pont. *l.* 8. *de matr. c.* 11. *a n.* 4. Palaus *tr.* 14. *d.* 3. *p.* 1. *num.* 5. Multo magis idem dicendum, si juramentum sit voto accessorium, ut si quis juraret adimplere, quae voto promisit; nam sicut dissoluto contractu evanescit juramentum, quo idem contractus fuit confirmatus, idem dicendum, si per dispensationem etc. corruat votum. Et quidem cum juramentum factum sit

ad votum magis roborandum, jam qui potest facere, ut cesset principale, potest item facere ut non amplius permaneat accessorium illi adhaerens. Ita DD. cit. Less. *l.* 2. *c.* 42. *d.* 12. *n.* 60.

R. II. Qui habet facultatem relaxandi vota, habet item facultatem relaxandi juramenta homini praestita, si per illa nullum jus homo acquisierit. Observandum igitur est, quandoque injuste exigi juramentum ad aliquid obtinendum, scilicet per vim, fraudem, et dolum etc. ut quando latro minitetur mortem viatori, si non juret sibi daturum centum aureos etc. In hoc et similibus casibus nullum jus acquirit promissarius, quamvis promittens teneatur solvere quod promisit, quia mediante juramento se Deo obligavit. Cum igitur ratione talis juramenti nullum jus tertio acquiratur, sed soli Deo, talia juramenta, ex dictis in prima responsione, regulanda sunt sicuti vota, quibus aliquis soli Deo obligatur; ac proinde qui habet potestatem seu privilegium vota relaxandi, poterit et talia juramenta relaxare. Immo addendum, quod etsi injustitia cadat supra solum juramentum, ut dum quis cogeret aliquem ad jurandum, sibi soluturum rem alias debitam; cum extorsione juramenti facta sit injuria juranti, si ille qui extorsit, nolit remittere juramentum, habet Superior justam causam relaxandi. Suar. *l.* 2. *c.* 41. *n.* 51. Palaus *disp.* 3. *p.* 3. *n.* 5. Et idem dici potest, quamvis juramentum fuerit levi metu extortum; cum debeat esse omnino spontaneum: *cap. Sollicite*, *cap. Accepta de restit. spoliat.* Palaus *n.* 6. Sanch. *l.* 4. *de matr. d.* 20. *n.* 9.

R. III. Juramentum factum in favorem hominis, et ex quo aliquod acquirit jus, non potest relaxari ab habente potestatem sola vota relaxandi; talis etenim potestas respicit relaxationem obligationis cum solo Deo contractae: unde extendi non potest ad relaxationem obligationis, quae etiam cum homine contrahatur.

Q. II. Quis possit irritare juramenta.

R. I. Juramenta irritari possunt ab habente potestatem dominativam supra materiam hujusmodi juramentorum; si etenim ab alterius pendeat voluntate quod aliquid fiat, vel non fiat, jam eo nolente cessat obligatio. Ultraquamquod dum fit juramentum, semper subintelligitur haec tacita conditio: si ille, cui materia juramenti subjicitur, consenserit. Hinc Papa potest irritare omnia juramenta praestita circa res ecclesiasticas, vel quomodolibet ad ecclesiam pertinentes. Parentes

et tutores possunt irritare omnia juramenta filiorum impuberum et pupillorum, si juramento firmaverint aliquem contractum rerum suarum: vir potest irritare omnia juramenta uxoris, si sint de re suae dispositioni subjecta, et si facta fuerint de eadem re alteri tradenda pro tempore, quo erit sub dispositione ejusdem viri. S. Th. 2. 2. *qu.* 89. *a.* 9. *ad* 3. Sanch. *l.* 3. *sum. c.* 20. *n.* 1. Palaus *tr.* 14. *d.* 3. *p.* 2. *num.* 1.

R. II. Ecclesia habet potestatem irritandi juramenta homini praestita; nam ita erat necessarium ad rectam gubernationem et salutem animarum. Id tamen nec licite nec valide praestare potest s. Pontifex, aliique superiores ecclesiae praelati, nisi exposcat bonum commune, ut ita fiat; vel nisi ita agendum sit in justam poenam illius, in cujus favorem factum est juramentum, v. g. quia inique cum dolo metu etc. illud extorsit, vel ab alio talibus mediis fuerit extortum. Ratio est, quia talis potestas non est data a Christo ecclesiae, nisi in quantum necessaria est vel ob bonum commune, vel ad removendas injustitias etc.

R. III. Potestas saecularis potest quidem relaxare juramenta in sui favorem facta, non vero facta in favorem tertii. Et quidem si quivis privatus relaxare potest juramentum in sui favorem, utique et princeps. Cum vero relaxatio juramenti facti in favorem tertii sit actus jurisdictionis spiritualis, utique competere non potest principi saeculari. Laym. *l.* 4. *tr.* 3. *c.* 11. *n.* 9. Poterit tamen dupliciter impedire indirecte obligationem juramenti. Primo, annullando contractum, super quem cadit juramentum; quia destructo principali, ruit accessorium. Secundo, si ex justa causa prohibuit talis contractus jam celebrati executionem; nam cum tunc executio foret peccaminosa, nec subsisteret obligatio juramenti; quia non potest esse vinculum iniquitatis. Sanch. *l.* 3. *c.* 22. *num.* 11. aliisque citatis Anton. a Spir. S. *tr.* 4. *d.* 1. *n.* 170.

R. IV. Juramentum factum principaliter in favorem determinatae personae, remitti potest ab eo, in cujus favorem principaliter fuit emissum; nam tale juramentum habet imbibitam hanc tacitam conditionem: *si ille, in cujus favorem principaliter factum est, acceptaverit, si non remiserit etc.* Dixi, *in cujus favorem principaliter fuit emissum;* nam si res juramento promissa primo et principaliter conducat ad Dei cultum et honorem, tunc tale juramentum remitti non potest ab eo, in cujus favorem secundario redundaret, quia,

ut ait s. Th. 2. 2. *q*. 89. *a*. 9. *promissio non est facta ei principaliter, sed Deo*. Exemplum sit in aliquo, qui promitteret fratri, simulque juraret, se in aliquam religionem ingressurum. Si finis talis juramenti et promissionis fuisset commodum fratris, relinquere scilicet ipsi totam haereditatem, tale juramentum et promissio potest ab eodem fratre remitti. Si vero finis fuisset cultus Dei, ut praesumitur in quocumque opere pietatis, tale juramentum non posset a fratre remitti, quamvis secundario caderet in sui utilitatem.

Cum hoc tamen stat, quod si tota res promissa cedat in favorem illius, cui sub juramento promissa est; quamvis juramentum principaliter fuerit in Dei honorem, nihilominus possit remitti ab illo, in cujus favorem emissum est. Ratio est, quia cum jurans non intendat cogere ad acceptandum illum, in cujus favorem tota res promissa cedit, semper intelligitur voluisse se obligare sub hac tacita conditione, si ille, de cujus totali commodo agitur, acceptaverit, pariterque sub hac conditione voluisse se Deo obligare. Hinc si quis juraverit se in Dei honorem daturum alicui filiae pauperi dotem, vel alicui ecclesiae calicem, liberatur ab obligatione juramenti, si filia vel ecclesia non acceptaverint. Sanch. *l*. 1. *de matr. d*. 52. *n*. 7. Palaus *tr*. 14. *disp*. 3. *p*. 2. *n*. 3. Fagund. *l*. 2. *c*. 32. *n*. 7.

Addidi in responsione *factum determinatae personae*; nam si juramentum e. g. fuerit in genere de danda aliqua eleemosyna pauperibus, non Petro aut Paulo, censetur factum soli Deo; adeoque illae indeterminatae personae, in quarum favorem fuit factum, non possunt juramentum remittere Tambur. *l*. 3. *c*. 7. §. 2. *n*. 2. Leand. *disp*. 15. *q*. 10. * Sanch. *lib*. 3. *cap*. 20. *n*. 8. Palaus *l*. *c*. *

Sequitur ex dictis, quod si duo ad invicem juraverunt aliquid in mutuum favorem facere, possint sibi ad invicem juramentum relaxare. Et in talibus mutuis juramentis principaliter praesumitur intentus alterutrius favor, ni aliud constet, quamvis fuerint de operibus religiosis; ut si duo jurent tot rosaria recitaturos ad se mutuo suffragandos. Tolet. *l*. 2. *c*. 39. *n*. 7. Sanch. *l*. 3. *sum*. *c*. 20. *n*. 5. Fagund. *l*. 2. *c*. 32. *n*. 11.

Q. III. Quando cesset obligatio voti et juramenti ob rerum mutationem.

R. I. Quamvis aliqua sparsim dicta sint ad hoc quaesitum pertinentia; nihilominus duxi ea iterum ad examen revocare, ut melius innotescat quomodo sint intelligenda.

Cessante igitur fine proximo, qui movit aliquem ad vovendum vel jurandum, cessat obligatio voti vel juramenti; nam qui promisit aliquam rem vel voto vel juramento, ideo illam vel Deo, vel homini promisit, quatenus conducebat ad finem a se proxime intentum, ac proinde voluit se obligare solummodo, quatenus potuisset consequi talem finem. Qui e. g. vovit, vel juravit se daturum eleemosynam pauperi puellae, habuit intentionem se obligandi, quatenus talis eleemosyna deserviat ad ipsius miseriam sublevandam: stante ergo quod puella eveniat dives vel moriatur, non amplius tenetur dare eleemosynam; quia non amplius subsistit id, ratione cujus habuit animum se obligandi. Suar. *l.* 4. *c.* 18. *n.* 3. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 3. §. 2. *num.* 10. Tamb. *in decal. l.* 3. *c.* 13. *n.* 12. Nec obstat omnino non cessare causam finalem, cultum nempe Dei intentum in vovendo; quia cultus Dei intentus fuit ut assequibilis per causam proximam moventem, adeoque ea cessante finis cultus Dei non amplius obligat. Id autem verum est, etiamsi finis proximus cesset culpa promittentis vel jurantis; ut si e. g. fuerit in mora ad dandam praefatam eleemosynam, et interim puella obierit, vel facta fuerit dives; nam cessante fine adaequato proximo suae promissionis cessat obligatio, et solum poenitere debet culpae praeteritae, ut ait s. Th. 2. 2. *q.* 88. *a.* 3. *ad* 1. Exemplificari potest in eo, cujus culpa omissum fuit sacrum die dominica, qui non tenetur ad eum audiendum die sequenti; cum cessaverit praeceptum, et solum tenetur poenitere. Navar. *in sum. c.* 12. *n.* 55. Sanchez *l.* 4. *c.* 2. *n.* 27. *et* 44.

Si vero praefatus finis non cessaverit in totum, et alias sit partibilis, tunc ex alias dictis agendo de materia voti, obligatio cessat secundum eam partem, secundum quam finis cessavit, sed permanet quoad aliam partem, respectu cujus finis adhuc persistit. Neutiquam vero cessat obligatio voti et juramenti, si cesset sola causa impulsiva; quia adhuc perseverat finis, ratione cujus quis emisit votum vel juramentum. Hinc si aliquis videns bonos mores alicujus pauperis puellae voluit ejus paupertatem sublevare, et proinde juravit seu vovit dare illi aliquam eleemosynam, tenetur adimplere votum, quamvis non amplius in pristina bonitate perseveret; quia finis voti seu juramenti fuit illius miseriam sublevare, qui finis supponitur adhuc perseverare, boni vero mores fuerunt dumtaxat causa impulsiva. Si vero dubium sit an cessaverit causa impulsiva vel motiva, stan-

dum est pro valore voti; cum etenim certum sit, votum emissum fuisse, non potest quis ab eo se eximere ob dubiam excusationem: *leg. Quidquid adstringendae ff. de verb. oblig.* Denique advertere est, quod ut omnino cesset obligatio voti seu juramenti ob cessationem finis proximi adaequati, debet cessare pro semper; nam si solum pro aliquo determinato tempore cesset, solum suspenditur obligatio, et postea tempore convenienti reviviscit. Ita qui vovit eleemosynam, et deinde ex supervenientibus inopinatis expensis non potuit statim illam facere, tenetur eam facere, quando cessabunt tales expensae.

R. II. Si talis superveniat rerum mutatio, ut res promissa constituatur in hominum aestimatione moraliter diversa, cessat obligatio voti, et juramenti: *can. Ne quis* 22. *q.* 2. *cap. Quemadmodum de jurejur. etc.* Et ratio est, quia si res sit moraliter diversa, jam non est amplius illa, ad quam, qui vovit vel juravit, habuit animum se obligandi. Tunc autem censenda est moraliter diversa, quando ita judicatur, vel ex communi hominum consensu, vel ex consuetudine, vel ex aliqua lege, et maxime si ex lege habeatur, adveniente hac vel illa mutatione, non consurgere obligationem. Hinc si adimpleri non possit votum vel juramentum sine periculo vitae, honoris, vel alterius gravis detrimenti, cessat ipsorum obligatio; quia leges humanae in similibus circumstantiis non obligant; s. Th. 2. 2. *q.* 110. *a.* 3. *ad* 5. Suar. *l.* 4. *de vot. c.* 19. *num.* 4., Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 20. *num.* 3. Secus vero esset, si quis emisisset votum seu juramentum, praeviso tali periculo et incommodo; tunc enim voluisset se obligare etiam in talibus circumstantiis. Bonaccina *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *n.* 7. *et* 8. * Palaus *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 20. *n.* 5. * In dubio autem, an materia juramenti, vel voti facta sit moraliter diversa, semper subsistit juramentum vel votum; cum, ut dictum est, excusatio incerta non eximat a certa obligatione. Sanchez *l.* 4. *c.* 2. *num.* 34. Trullench. *l.* 2. *c.* 2. *dub.* 8. *num.* 5.

Juxta doctrinam hic explicatam censeo, explicatum esse id, quod multi dicunt theologi, cessare scilicet obligationem voti, seu juramenti, quando talis superveniet mutatio, ut si tempore emissi voti etc. praevisa fuisset, non emissum fuisset votum. Placet, inquam, mihi ita intelligere hujusmodi doctrinam, ut habeat locum, si mutatio reddat materiam promissam moraliter diversam; eo enim ipso quod perseveret moraliter eadem, intelligitur vovens se ad illam obligare. Exemplifi-

cari potest in illo, qui vovit dare pauperi eleemosynam, quem nesciebat sibi infensum. Facillime si ab initio scivisset sibi infensum, non vovisset illi dare, et tamen eo quod postea sciverit, tenetur omnino, meo videri, ad votum; quia materia promissa, scilicet sublevatio ipsius miseriae adhuc perseverat, qualis fuit, dum emissum fuit votum. Aliud est gitur quod non vovisset, si scivisset, quae postea scivit; aliud est, quod de facto noluerit se obligare: nam eo ipso quod absolute promittat, intenditur voluisse se obligare, non excludendo eventus, qui ordinarie accidere solent, sed solum inopinatos et extraordinarios, qui reddant moraliter diversam materiam voti vel juramenti. Suar. *lib.* 4. *c.* 19. *n.* 8. *et* 9. Sanch. *lib.* 4. *c.* 2. *n.* 22. Fagund. *lib.* 2. *c.* 32. *n.* 2. Et quidem si ex supervenientia cujuscumque rei quae ab initio praevisa impediisset a jurando, vovendo etc. cessaret obligatio voti, juramenti et cujuscumque alterius promissionis, nihil firmum esset in nostris promissionibus.

Q. III. Quibus aliis modis cesset obligatio voti vel juramenti.

R. Votum vel juramentum cessant irritatione, dispensatione, et commutatione, sed de his capite sequenti.

Regulae pro praxi appositae sunt in superiori quaestione post caput quartum.

Regulae in praxi observandae

• Ultra superius notata advertendum hic, multoties materiae mutationem posse esse perpetuam pro omni tempore, quo votum impleri potest: in isto casu si juramentum vel votum totam materiam afficit, extinguitur penitus obligatio, neque amplius reviviscit; aliquoties vero est temporalis pro tempore aliquo determinato, et tunc pro eo tantum suspenditur obligatio, quo mutatio perseverat, reviviscit, quando cessat impedimentum. Suarez *lib.* 4. *de vot. cap.* 19. *n.* 5. Sanch. *cap.* 2. *n.* 24. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *n.* 6. Exemplum sit in eo, qui viginti in eleemosynam daturum voveret, neque posset elargiri ob supervenientem non praevisam gravem necessitatem in alia eam summam insumendi, hic teneretur ea transacta eleemosynam elargiri; cum enim ista necessitas non fuerit perpetua, non omnino sustulit voti obligationem. •

CAPUT V.

De irritatione et dispensatione votorum

Q. I. Quid sit votorum irritatio, et quibus competat.

R. I. Irritatio alia est propria et directa, alia impropria et indirecta. Irritatio propria et directa, de qua praecipue in praesenti sermo est, solet definiri: *Annullatio voti facta ab habente potestatem dominativam*. Quando igitur aliquis habet potestatem dominativam in personam voventis, itaut ab ipso pendeat ipsius velle et nolle; tunc potest votum annullare, et omnem ipsius auferre obligationem.* Et dicitur irritatio directa proveniens ex actu non jurisdictionis, sed dominii, quatenus Superior per ipsum habet jus, ne subditus obligetur sine suo consensu et voluntate. Palaus *disp.* 2. *p.* 1. *n.* 2. *et* 3.* Id autem puto provenire ex ipso jure naturae; nam eo ipso quod aliquis subdatur alteri, vel quoad ipsum velle et nolle, jam semper in ipsius voto intelligitur naturaliter inesse ista conditio: *si consenserit ille, a quo pendeo, quoad ipsam voluntatem, quam promitto.** Hoc autem facilius admittendum tradit Palaus *loc. cit. nu.* 4. si loquamur de potestate irritandi directa; nam si res sit de indirecta, ab jure potius positivo repetendum: cum enim haec pendeat saepius ab jurisdictione jure positivo concessa, vel saltem ex dominio jure gentium introducto, patet non ex jure naturali, sed potius positivo oriri.* Supposito igitur istum non consensisse, ruit statim obligatio voti, ut innuit s. Th. 2. 2. *q.* 88. *a.* 8. *ad* 1. *et q.* 185. *a.* 5. Cum autem ideo irritentur et annullentur vota, quia non consentiente Superiore, cessat conditio, a qua pendebat ipsorum obligatio, ideo dicendum est, semper remanere irrita, etiamsi neget consensum sine causa; sicut etiam quamvis subditus nollet votum irritari. Sanch. *l.* 4. *c.* 24. *n.* 25. Suarez *l.* 6. *de vot. c.* 1. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *nu.* 35. Immo dicendum Superiorem nullatenus peccare ex hoc praecise, quod sine causa negaret consensum; cum ipsi liberum sit consentire, vel non consentire. Dixi, *ex hoc praecise*, quia si nullam haberet causam negandi consensum, posset venialiter peccare, faciendo actionem otiosam. Azor. *l.* 11. *c.* 17. *q.* 5. Fagund. *l.* 2. *c.* 33. *n.* 1. Tambur. *in decal. l.* 3. *c.* 16. §. 3. *n.* 1. *et* 14.

Irritatio impropria et indirecta est, quando impeditur executio voti ab eo, qui non habet potestatem dominativam, sed

nihilominus eam impedit, vel quia prohibet aliquo praecepto materiam promissam, vel quia opponitur ejus executioni, quatenus sibi praejudicat. Hoc modo etiam s. Pontifex potest indirecte et improprie irritare omnia fidelium vota; nam licet non constet habere potestatem dominativam super omnes fideles; cum satis sit ad gubernationem ecclesiae suprema potestas jurisdictionis potest nihilominus prohibere id, quod quis voto promisit, v. g. jejunium faciendum tali die. Eadem ratione potest quivis Superior impedire executionem votorum quae subditus emisit, quando non erat ipsi subjectus. Utique ea irritare non potest, quia cum fuerint emissa extra tempus subjectionis, non habebant imbibitam hanc conditionem: si Superior consenserit. Remanet ergo, ut possit impedire ipsorum executionem, quatenus sibi possunt praejudicium afferre. Suar. *l.* 6. *cap.* 4. *num.* 16. Sanch. *l.* 4. *cap.* 31. *n.* 9. Fagund. *l.* 2. *cap.* 38. *n.* 13. * Haec autem irritatio indirecta est actus jurisdictionis tum spiritualis, dum Pontifex vel episcopus materiam promissam prohibet, vel aliquid cum illius executione incompatibile imperat, tum temporalis quando magistratus vel princeps saecularis idem praestat. Palaus. *loc. cit. n.* 3. Leur. *in* 3. *decret. tit.* 34. *q.* 895. *n.* 2. Hoc autem clarius innotescit, si dicatur quod irritatio indirecta est illa, quae fit per personam non habentem potestatem seu jurisdictionem in voventis voluntatem; sed solum in voti materiam. *

R. II. Nec Pontifex, nec episcopi possunt proprie irritare omnia vota fidelium. Ratio responsionis constat ex dictis; non habet etenim Pontifex potestatem dominativam super omnes fideles, nec episcopus super omnes suae dioecesis. Poterit igitur solum Pontifex directe irritare omnia vota simplicia religiosorum: cum sit multo magis ipsorum praelatus, quam illorum immediati Superiores, ut notat s. Th. 2. 2. *q.* 186. *a.* 5. *ad* 3. sicut etiam irritare vota circa quaecumque pertinentia ad res et beneficia ecclesiastica, cum super his habeat plenissimam potestatem dominativam. Pariter episcopus poterit irritare omnia vota monialium sibi subjectarum; cum respectu illarum habeat potestatem dominativam; eo quod ipsi subditae sint ratione professionis et voti obedientiae s. Th. *cit.* Suarez *l.* 6. *c.* 7. *n.* 18. Palaus *disp.* 2. *p.* 2. respectu vero aliorum etiam clericorum quia solum habet potestatem jurisdictionis, non habet facultatem irritandi ipsorum vota, sed solum dispensandi, ut videbimus infra.

Q. II. An praelati regulares irritare possint vota suorum religiosorum.

R. Praelati religiosorum, aliquibus exceptis, possunt irritare vota suorum religiosorum. Ratio autem est, quia cum religiosi transtulerint in praelatum suum velle et nolle, et ipsi se subjecerint quoad omnia pertinentia ad vitae spiritualis directionem, jam praelatus habet super illos plenam dominativam potestatem; ita ut nonnisi cum dependentia ab ipso valeant nova onera etiam supererogationis suscipere: alias non intelligerentur plene ipsi subjecti et quoad voluntatem, et quoad directionem spiritualem. In quocumque ergo voto religiosi, de quacumque sit materia, semper intelligitur ista tacita conditio: *si praelatus adnuat*, adeoque abnuente et contradicente annullatur: s. Th. 2. 2. *q*. 88. *a*. 8. *ad* 3. Navar. *c*. 12. *n*. 65. Anton. a Sp. S. *disp*. 2. *n*. 424.

Ex praefata autem ratione patet, non competere praelatis regularibus irritare vota novitiorum; cum ante professionem sint sui juris. Ipsorum tamen vota personalia remanent ipso facto suspensa, quatenus sunt incompatibilia cum exercitiis novitiatus; neque enim vota possunt majori bono obstare. Vota vero realia novitiorum, supposito nondum ex eis aliquod jus quaesitum adeptum esse illum, in cujus favorem fuerint facta, (ut eveniret, quando ab ipso fuissent acceptata, quatenus essent in ipsius favorem) poterunt a magistro novitiorum, et multo magis a praelato commutari in aliqua determinata opera religionis; quia talis commutatio esset in id, quod evidenter est melius. Idem etiam dicas de votis personalibus. Ant. a Sp. S. *n*. 427.

Dixi, praelatos posse religiosorum vota irritare, *aliquibus exceptis*, ad designandum non posse irritare ea quae constituunt statum religiosum, sive simplicia sint sive solemnia; nec vota, quae ex dispositione s. Pontificis sunt annexa huic statui, ut votum quadragesimalis observantiae in Minimis, nec votum transeundi ad strictiorem religionem, ex speciali juris dispositione *in c. Licet de regul.*

* Non extenditur potestas praelatorum regularium ad irritanda vota emissa quidem tempore subjectionis, sed voventes ab ea jam sunt exempti, ut esset si religiosus ad episcopatum promoveretur, sic expresse Sanch. *lib*. 4. *cap*. 30. *n*. 21. Laym. *lib*. 4. *tr*. 4. *cap*. 7. *n*. 11. Leur. *qu*. 896. *n*. 2. non posse etiam irritare vota, quae religiosam gubernationem non impediunt, docuerunt aliqui relati a Leur. *q*. 898. et plures apud Suar. *lib*. 6. *de vot. cap*. 7. *n*. 2. qui dixerunt religiosos non ita praelatis subjectos, quin aliquam obligationem regulae ac religioso statui non repugnantem

independenter a praelatorum voluntate suscipere valeant. Haec autem sententia licet probabilis dicatur a Lessio *lib.* 2. *cap.* 40. *dub.* 13. *n.* 74. probabilior tamen est contraria; quia religiosus, teste D. Augustino relato in *cap. Non dicatis caus.* 12. *q.* 1. non solum facultatibus sed et voluntati propriae omnino renunciat, et se per obedientiae votum aliorum potestati ac imperio subdit: et si dicatur per istud votum obedientiae non oriri hanc latam subjectionem, respondetur, quod etsi non oriatur ex praeciso voto obedientiae, oritur tamen ex ipso, ecclesia sic disponente. Videantur D. Thom. 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *ad.* 3. *et* 4. Navarr. *in man. cap.* 12. *n.* 65. Suar. *n.* 3. Sanch. *cap.* 33. *n.* 4. *et seqq.* Laym. *nu.* 6. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 26. et alii apud ipsos.

Porro nomine praelati habentis potestatem dominativam irritandi vota religiosorum, veniunt s. Pontifex ut supremus omnium religiosorum praelatus, cui specialiter per votum obedientiae subduntur; generalis in tota religione; provincialis in sua provincia; superior localis in suo monasterio; et si hic spatio unius diei naturalis absit, etiam ipsius vicarius, sive secundarius praelatus: nam in absentia principalis superioris devolvitur ad ipsum omnis monasterii gubernatio. Puto etiam, eamdem potestatem irritandi vota residere apud abbatissas sive priorissas: nam cum moniales ipsis promittant obedientiam, eisque subdantur quoad omnia pertinentia ad ipsarum spiritualem profectum, jam habent super ipsas plenam dominativam potestatem. Suar. *n.* 7. *in fin.* Less. *l. c. n.* 133. Anton. a Sp. S. *disp.* 2. *n.* 394. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 33. *n.* 19. cum pluribus aliis.

Q. III. An pater irritare possit vota filiorum: et quid de tutoribus et matre.

R. I. Pater valet irritare omnia vota filii impuberis hoc est, qui nondum explevit annum 14, sive 12, si sit foemina. Potest etiam irritare omnia vota realia filii minoris, qui scilicet nondum complevit annum 25, si sit sub patria potestate, et votum sit de bonis, de quibus non valeat disponere. Prima pars responsionis probatur, quia licet filii impuberes possint se voto obligare, supposito quod habeant sufficientem usum rationis, nihilominus cum propter non tam perfectum usum rationis conveniens sit, ut aliena regantur voluntate, consequens est (ita disponente jure sive naturali, sive positivo, ut habetur *can. Mulier.* 32. *q.* 2. *et can.* 1. 20. *q.* 2.) omnia ipsorum vota sive personalia sive

realia, sive mixta habere hanc tacitam conditionem: *si pater non contradixerit*: contradicente proinde patre jam ruunt talia vota, ut docet etiam s. Th. 2. 2. *q.* 88. *a.* 9. Advertere hic etiam est, talia vota esse a patre irritabilia, quamvis exequenda fuissent post pubertatem; quia tempore, quo emissum fuit votum, filius erat patri subjectus, adeoque votum erat ab initio infirmum, et imbibitam habebat conditionem paterni consensus. Secus si ratificata fuerunt post pubertatem quia tunc se habent ut nova vota extra tempus subjectionis emissa. Suarez. *l.* 6. *c.* 6. *n.* 8. Navar. *c.* 12. *n.* 71. Tambur. *l.* 3. *c.* 16. §. 3. *n.* 9. (1).

Cum autem filii post adeptam pubertatem censeantur acquisivisse perfectum rationis usum, consequens est, in eorum personalibus votis non includi praefatam conditionem. Posset nihilominus ea pater irritare, si materia voti paternae administrationi et domesticae gubernationi praejudicaret; quodcumque enim votum, ut validum sit, debet hanc continere conditionem: *nisi alteri praejudicium attulerit*. Ultraquamquod ejus executio semper potest impediri ab eo, cui praejudicat: s. Thomas *cit.* * quem sequuntur fere communiter DD. apud Palaum *tr.* 15. *disp.* 2. *p.* 7. *n.* 9. et apud Leur. *q.* 899. qui ulterius docent parentum potestatem non infringi, eo quod vota filiorum sint juramento firmata, utpote ad votum accessorio. *

Secunda pars responsionis probatur, quia si filius sit sub patria potestate, non potest de rebus et bonis disponere sine consensu patris; adeoque si faciat aliquod votum reale, semper habet hanc conditionem: *si ille, ad quem pertinet de talibus rebus disponere, consenserit*. Quod si filius non amplius sit sub patria potestate, adeoque constitutus sit sui juris; vel votum faciat de rebus, de quibus habet dominium et administrationem; ut sunt bona castrensia, quasi castrensia, et quandoque etiam adventitia, tunc ejus vota etiam realia non erunt a patre irritabilia. Anton. a Spir. S. *disp.* 2. *a n.* 437.

Sed quid dicendum, si pater concesserit filio licentiam vovendi? Dicendum, quod etsi pater (idem dic de praelatis regularibus erga suos subditos, et de marito respectu uxoris) consenserit, seu ratificaverit votum a filio emissum,

(1) Quae ratificatio sequenti modo contingere debet juxta Reiffen. *Lib.* 3. *Decret.* tit. 34. n. 14. idest: 1. *Ut pubes ratificans seu confirmans votum, sciat, et recordetur votum prius a se in impubertate emissum infirmum fuisse debile ac irritabile. 2. ut velit de novo se obligare firmiter, ac si numquam obligatus fuisset. 3. ut ita dispositus verbo, vel saltem mente votum infirmum repetat.*

adhuc valide potest illud revocare; nam per talem consensum non amittit dominativam potestatem, adeoque in voto filii semper intelligetur haec condictio: *si pater non contradixerit*. Peccabit tamen, et quidem, si votum sit de re gravi mortaliter, si concedendo licentiam aliquod votum faciendi, et ipse intenderit Deo exhibere rem, de qua fieri votum concessit: tunc etenim et ipse votum faceret, adeoque graviter peccaret revocando licentiam: quia impediret fieri, quod et ipse voluit Deo dare mediante filio. Si vero solummodo licentiam dederit absque eo quod vellet se privare jure suo, non video quare dici possit peccare saltem graviter licentiam revocando: utitur etenim jure, quo se privare non intellexit. Tambur. *l.* 3. *c.* 16. §. 3. *n.* 15. *et* 38. Pariter *n.* 37. putat, nec peccare mortaliter, qui ultra licentiam vovendi promisisset etiam non irritare. Et ratio est, quia dum et ipse non intellexerit vovere, non servando promissa, solum demonstrat quamdam infidelitatem et inconstantiam, nil vero subtrahit Deo, quod ipsi deberet ex virtute religionis. Quidquid autem sit de hoc, certum est quod si moriatur pater, tunc tutor vel curator, quibus etiam, ut statim dicemus, competit potestas irritandi vota, possent tale votum valide et licite irritare quia cum non dederint licentiam, non fuerunt participes talis voti; et alias pater defunctus non potuit eorum potestatem coarctare. Idem ex eadem ratione dicas de praelato religioso in officio alteri succedente: unde *cap. Innotuit de elect.* dicitur quod *par in parem non habet imperium*. * Videatur Palaus *loc. cit. p.* 3. §. 2. ubi late et singillatim per singulos subditos hoc punctum tractat, et doctores de hoc agentes cumulat. Videantur etiam dicenda inferius in regulis practicis. *

Ex hoc inferunt, petentem voti irritationem a successore non teneri explicare illud emisisse cum licentia antecessoris; quia successor potest illud etiam sine causa irritare. Sanch. *l.* 4. *c.* 27. *n.* 36. Palaus *disp.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 3. Tambur. *de jur. abbat. t.* 2. *d.* 18. *q.* 8. *n.* 4.

R. II. Tutores possunt irritare vota pupillorum impuberum, quamdiu durat officium tutoris; cum in omnibus instar patris habeantur. Et si plures fuerint tutores, unus potest vota pupilli impuberis irritare; quia quoad hoc unus non censetur ab altero pendere. Suar. *lib.* 6. *c.* 6. *n.* 22. Sanch. *in decal. lib.* 4. *cap.* 35. *n.* 70. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 75. Tambur. *l.* 3. *c.* 16. §. 3. *n.* 18. Leur. *q.* 899. *n.* 3. Curator vero respectu minoris, cum et

ipse in patris vicem succedat ad illius res administrandas potest illius vota personalia irritare, quatenus praejudicant domesticae gubernationi; omnia vero realia sicut pater. Sanchez *de matr. l.* 6. *d.* 39. *n.* 10. Less. *l.* 2. *c.* 42. *d.* 12. *n.* 61.

R. III. Etiam matri competit potestas vota filiorum irritandi, eo modo quo de patre dictum est. Et quidem certum est id ei competere, si designata sit tutrix vel curatrix filiorum, eo modo quo diximus de tutore et curatore. In casu autem quod pater sit mortuus, et adsit curator, ad istum pertinet, non ad matrem vota realia filii irritare; quia ad ipsum pertinet administratio bonorum ejusdem filii in aetate minoritatis, quae incipit cum pubertate, et durat usque ad annum vigesimum quintum. Respondendo ergo modo ad difficultatem propositam, puto etiam matri competere facultatem filiorum vota irritandi, etiam vivente patre, dummodo non contradicat. Ratio mihi est, quia ista facultas oritur a potestate dominativa parentum in ordine ad filios, ut dictum est de patre; quamvis autem mater non habeat patriam civilem potestatem super filios; *instit. de adopt.* §. *Foeminae* habet tamen potestatem naturalem super illos, et ita potest eis praecipere, et ipsi tenentur ei obedire. Sicut ergo quia filii sunt sub potestate dominativa patris, semper censetur in ipsorum votis imbibita haec tacita conditio: *si pater non contradicat*: idem dicendum, quia sunt sub potestate dominativa matris. Nec refert non habere super illos potestatem civilem; nam etiam filii illegitimi non sunt sub potestate civili patris, et tamen consentiunt theologi, eum posse ipsorum irritare vota, eo quod sint sub ipsius potestate naturali. Hinc s. Thom. *opusc.* 17. *cap.* 13. *ad* 10. eamdem facultatem in patre ac matre agnoscit, quamvis quamplures contradicant theologi. Dixi nihilominus dummodo pater non contradicat: nam cum uxor sit subordinata marito, etiam hanc potestatem ipsi subordinatam habere censendum est.

Non desunt theologi, qui in defectu parentum, tutorum, vel curatorum tribuant facultatem irritandi vota impuberum heris, magistris vel nutritiis illorum. Verum cum in ipsos non habeant, vel naturalem, vel civilem potestatem dominativam, non satis constat quo jure id possint praestare. Palaus *tr.* 15. *disp.* 2. *p.* 7. *n.* 8. Fagund. *l.* 3. *c.* 33. *n.* 12. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 18.

Q. IV. An maritus irritare possit vota uxoris et e contra.

R. Maritus potest irritare omnia vota realia et personalia uxoris. Isti responsioni quamplures contradicunt, quamvis

omnes eam valde probabilem agnoscant. Probatur autem quia ut dictum est, praelatus potest irritare vota religiosorum, et pater filiorum impuberum, quia hi habent velle et nolle cum dependentia a praelato, et filii cum dependentia a patre. Haec autem ratio, meo videri, aeque militat in uxore respectu mariti: gubernatio etenim domus, conservatio mutui amoris, pax domestica, inconstantia et impetus foeminarum exposcunt, ut in omnibus et per omnia sint maritis subjectae, et per consequens sine limitatione ab ipsis pendeant quoad velle et nolle. Hinc 1. *ad Cor.* 11. sine limitatione vir dicitur caput uxoris, ex quo *can. Noluit*, *can. Manifestum* 33. *q.* 5. *et can. fin. ibid.* in ordine ad vota parificatur subjectio uxoris respectu mariti, subjectioni, quam habet religiosus erga praelatum, et filius impubes erga patrem. Sanch. *l.* 9. *de matrim. disp.* 36. *n.* 4. Tambur. *c.* 16. §. 3. *n.* 48. Anton. a Spir. S. *n.* 442. * Ita cum Suar. *lib.* 6. *cap.* 3. *a n.* 1. Less. *lib.* 2. *c.* 40. *n.* 86. Azor. *lib.* 11. *c.* 16. *q.* 8. *et c.* 17. *q.* 19. sed vide quae addentur in regulis practicis *cap.* 6. *

E contra quia uxor est viro subjecta, nulla ipsius vota potest irritare; et quamvis theologi ut plurimum dicant, posse irritare vota quae sibi praejudicant, haec tamen locutio non est ita propria: vota etenim, quae alteri praejudicant, potius sunt nulla.

Q. V. An domini possint mancipiorum vota irritare.

R. Domini possunt irritare vota servorum, hoc est, mancipiorum, si tamen sint de rebus, quae sunt sub dominio domini. Observandum igitur, mancipia quantum ad opera sua, industrias, labores, artes etc. enumerari inter bona domini; *inst. Per quas personas* §. *Item votis*, unde omnia vota, quae de his rebus fierent a servo, semper habebunt hanc conditionem: *si dominus consenserit*, utpote facta de re non sua; idem dicas, si votum esset de re, quae valde hujus dominium impediret, ut de longa peregrinatione, oratione, immoderato jejunio etc. Si vero votum mancipii sit de re, quae in nihilo domino praejudicet, ut de observantia divinae legis, de castitate observanda, cum in his, ut docet s. Th. 2. 2. *q.* 104. *art.* 5. domino non sit subditus, neque dominus poterit talia vota irritare.

Q. VI. Quid sit votorum dispensatio; et quae sint causae ad dispensandum.

R. I. Dispensatio generaliter sumpta est: *juris alicujus relaxatio, facta ab habente legitimam potestatem*, proinde

proprie dispensatur ille, qui a legitimo Superiore eximitur ab observantia legis, praecepti, vel alterius obligationis. Ex hac doctrina dispensatio voti potest dici: *Ablatio vinculi voti, nomine Dei facta ab habente spiritualem potestatem in foro externo*. Derivat autem ablatio hujus vinculi a sola potestate spirituali, quia ordinatur ad solum profectum et salutem animarum. Differt ab irritatione, quia dispensatio supponit plenam obligationem legis, a qua vult se quis eximere per dispensationem; irritatio vero non supponit plenam obligationem, e. g. voti; cum non habeat omnimodam firmitatem, nisi accedente Superioris consensu, ut plene patet ex supradictis. Ex hoc aliud oritur discrimen, quod scilicet Superior potest etiam sine causa irritare votum, cum sit in sua libertate consentire vel non consentire: e contra vero dicendum est nedum ad licitam, sed etiam ad validam votorum dispensationem requiri justam et legitimam causam, ut habet s. Th. 2. 2. *q.* 88. *a.* 12. * quem sequuntur omnes tum theologi, tum canonistae cum Gloss. *in cap. non est v. adimplere de voto*, apud Leur. *in* 3. *decret. tit.* 34. *q.* 902. Ex his quae hic dicta sunt, et quaesito primo constat differentia quae intercedit irritationem inter et dispensationem. * Ratio autem est, quia nullus Superior censetur tradere facultatem inferiori, ut in sua lege dispenset, ni adsit justa et rationabilis causa; quapropter, ea deficiente, deficiet etiam potestas dispensandi. Cum ergo in votorum dispensatione, homo eximat voventem ab obligatione cum Deo contracta, dicendum est nulliter dispensare, si id praestet sine justa et rationabili causa. Censerem nihilominus, quod si postulans dispensationem et illam concedens bona fide procedant, ita ut primus putet habere justam causam postulandi et alter dispensandi, sustinenda sit dispensatio; nam si alias diceretur, via aperiretur multis scrupulis et conscientiarum perplexitatibus: judicandum autem est, Deum et ecclesiam rata habere ea, quae, si non admitterentur, talia afferrent incommoda; ita enim exposcit conscientiarum gubernatio. Sanch. *l.* 4. *c.* 44. *n.* 10. Less. *l.* 2. *cap.* 40. *dub.* 17. *n.* 119. Tambur. *l.* 3. *in decal. c.* 16. §. 4. *num.* 3. * Contrarium probabilius existimant Palaus *tract.* 15. *disp.* 2. *p.* 9. *n.* 4. *et tract.* 3. *disp. ult. p.* 8. §. 2. *n.* 5. Pontius *de matrim. lib.* 8. *cap.* 14. *n.* 8. Passerin. *de stat. hom. tom.* 2. *q.* 187. *art.* 1. *n.* 735. La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *dub.* 8. *n.* 542. quia ad sedandos scrupulos conscientiasque pacandas id necessarium non est, sed sufficit ad hoc quod

dispensatio praesumatur legitima, quae talis reputanda est, quoties conceditur ex causa quae creditur legitima, immo ex causa quae dubia est. Stante enim hac praesumptione tam dispensans, quam dispensatus culpa vacant, neque id expostulat conscientiarum gubernatio: immo potius contrarium expedit, ne Deus errori favere videatur. *

R. II. In primis advertendum causam, ex qua petitur, vel conceditur dispensatio, debere cum voto proportionari; adeoque si votum sit gravissimum, qualia sunt vota Papae reservata, quale est votum inserviendi xenodochiis, maiorem causam exigit ad concedendam dispensationem. Hinc ad vitandos omnes scrupulos docent DD. *ex cap. Magnae de voto* hujusmodi dispensationibus admiscendam esse aliquam commutationem. Navar. *cap.* 13. *n.* 63. Suar. *l.* 6. *de vot. cap.* 17. *a n.* 14. Layman *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 5. Descendo modo ad particulares causas licitae et validae dispensationis.

Prima causa est, quando dispensatio cedit in publicum bonum; quia gratius est Deo bonum publicum promovere, quam durare voti obligationem. Hinc bene dispensaretur a voto jejunandi egregius concionator, si ex eo impediretur concionari. Bene dispensatur in voto castitatis ad contrahendum matrimonium pro sedandis litibus, et conservanda pace civitatis. Hac ratione aliquando dispensatum est in voto castitatis, vel religionis pro familia valde illustri conservanda. Suar. *cit. a n.* 12. Laym. *loc. cit.* Tambur. *l.* 3. *in decal. c.* 16. §. 4. *n.* 19. Sanch. *in decal. lib.* 4. *c.* 45. *n.* 49. *et de matrim. lib.* 8. *disp.* 20. *n.* 25.

Aliae causae dispensandi tenent se ex parte voventis. Prima est quando votum non fuit plene et perfecte voluntarium; ut si factum fuit non plena et perfecta discretione, vel ex errore etiam circa causam impulsivam, nimis praecipitanter, vel ex metu quamvis levi, et quamvis non incusso ad votum extorquendum, si impedivit plenam et perfectam deliberationem. Ratio omnium est, quia consonum est credere, Deum tam benignum hujusmodi vota non plena deliberatione emissa haud ita rigorose acceptasse, quin possint praelati ecclesiae in eis dispensare quamvis praestet in hujusmodi dispensationibus semper aliquam admiscere commutationem. Azor. *p.* 1. *l.* 11. *c.* 15. *q.* 5. Sanch. *l.* 4. *sum. c.* 45. *a n.* 20. Tamburin. *in decal. l.* 3. *c.* 16. §. 4. *a n.* 13. Altera causa dispensandi se tenens ex parte voventis est periculum transgressionis, sive oriatur ex communi hominum fragilitate, sive ex spirituali indispositione vo-

ventis: tunc etenim recte praesumitur velle Deum cum eo dispensari; quia ex voto non ipsi honor, sed major offensa consurgit. Tertia causa est gravis difficultas in voto exequendo, quamvis ab initio fuerit praevisa, quia difficultas speculative praevisa, semper valde minor est, ac quando de facto est superanda. Praeterea licet fuerit praevisa, non tollit quin hic et nunc ex ea consurgat periculum transgressionis, ac proinde adest justa causa dispensandi: adde, eamdem justam causam adesse, si difficultas executionis oriatur ex malitia et prava consuetudine voventis, quia semper verificatur votum esse illi inutile et damnosum et cedere in majorem Dei offensam. Suar. *l.* 6. *de vot. c.* 17. *n.* 12. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 5. Tambur. *l.* 3. *in decal. c.* 16. §. 4. *n.* 18. Trull. *l.* 2. *c.* 2. *d.* 42. *n.* 13. Propter difficultatem executionis censent communiter DD. adesse justam causam dispensandi vota valde scrupulosorum; potius etenim ipsis nocent, quam sint proficua.

Ultima causa dispensandi ex parte voventis est, si dubitetur, an votum sit illi impeditivum majoris boni, et multo magis si dispensatio cedat in majus bonum ipsius; nam tunc non constat, ipsius votum esse Deo acceptum. D. Th. *in* 4. *dist.* 38. *q.* 1. *a.* 4. *ad* 1. Suar. *l.* 6. *de vot. c.* 17. *n.* 10. Tambur. §. 4. *cit. n.* 22. Semper tamen advertat dispensans, quod si dubium sit, an adsit causa dispensandi non debet dispensare; quia certa obligatio voti non debet ob incertam causam relaxari. Si vero constet, adesse causam, sed dubium sit, an sit sufficiens, dispensare potest cum aliqua commutatione, quia potestas dispensandi, utpote favorabilis, est amplianda. D. Th. 2. 2. *q.* 88. *a.* 12. *ad* 2. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 5.

Q. VII. In quibus sit potestas dispensandi.

R. I. Potestas dispensandi in votis est ex jure ordinario in omnibus et solis praelatis ecclesiae, qui habent jurisdictionem spiritualem non solum in foro interno, sed etiam in foro externo. Quod his competat potestas dispensandi in votis, colligunt DD. ex illo Matth. 16. ubi in persona Petri dictum est omnibus spiritualem jurisdictionem ecclesiasticam habentibus: *Tibi dabo claves regni coelorum, quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* His verbis putant, concessam potestatem absolvendi a quocumque vinculo pertinente ad salutem animarum et rectam ecclesiae gubernationem, et consequenter etiam a vinculo voti. Ista autem dispensatio proprie non importat dispensare in jure divino et naturali, quod sequeretur si quis pos-

set facere, quod permanente voto non pareret obligationem. Sicut ergo non dispensat jus naturale creditor, quando debitori debitum remittit, sed solum facit ut cesset jus naturale dictans unicuique solvendum quod illi debetur, ita praelatus qui dispensat votum nomine Dei, quia ejus gerit vices ut docet s. Th. 3. 2. *q.* 88. *art.* 12. remittit illi, qui fecit votum, obligationem Deo factam, et ita non amplius habet locum jus naturale dictans adimplenda esse promissa Deo facta.

Dictum autem est, hanc potestatem dispensandi in votis esse de jure ordinario in omnibus et solis praelatis habentibus jurisdictionem spiritualem in foro externo; nam haec potestas spectat ad externam ecclesiae gubernationem, sicut absolvere a censuris, indulgentias elargiri etc. ac proinde non est actus ordinis; et de facto nullus ordo est ad hunc effectum destinatus, sed jurisdictionis. Oportet tamen, ut dixi, dispensantem habere jurisdictionem spiritualem in foro externo; nam alias subditos non haberet, ac proinde non valeret dispensare. Sanch. *l.* 4. *c.* 37. *a n.* 16. Palaus *tr.* 15. *d.* 2. *p.* 9. *num.* 2. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 4. *a num.* 1.

Ex dictis clarum est, in s. Pontifice gerente vicem Christi in toto orbe, esse praefatam potestatem. Quando autem valeat dispensare in votis factis in favorem tertii, satis dictum est supra. Non autem hic vacat examinare, an valeat dispensare in votis solemnibus religiosorum; cum id habeat locum, ubi theologi tractant de statu religioso. Potestas pariter amplissima dispensandi in votis annexa est de jure ordinario s. Pontificis poenitentiario. * De potestate majoris poenitentiarii pluries dictum est, sed videnda omnino est hodie Benedicti XIV. constitutio *Pastor bonus bullar. tom.* 1. *pag.* 319. ubi ejusdem facultates dirigit. * Pariter eamdem amplissimam potestatem habet concilium generale pro toto orbe. Possunt etiam dispensare in votis legati a latere, et nuntii in provincia sibi commissa, exceptis tamen iis, quae s. Pontifex sibi reservat. Idem dicas de archiepiscopis et episcopis respectu suorum subditorum. Nec refert nondum esse consecratos; quia dispensatio non est actus ordinis, ut jam dictum est, sed jurisdictionis. Non competit vero talis potestas ipsorum vicariis ex vi sui muneris; cum non sint veri pastores et praelati, sed debet ipsis esse specialiter commissa. Sede vacante in omni jurisdictione episcopis succedit capitulum cathedralis, adeoque et in potestate dispensandi

in votis. Denique praefata potestas competit praelatis regularibus respectu suorum subditorum, quia respectu ipsorum habent jurisdictionem quasi episcopalem. Praeter praefatos de jure ordinario alios non est reperire, quibus competat potestas in votis dispensandi; cum non sit reperire alios, qui proprie sint praelati habentes jurisdictionem in foro externo.

Quae diximus de praelatis valentibus aliorum vota dispensare, habent locum etiam in ordine ad ipsos praelatos; cum etenim non sint deterioris conditionis, quam proprii subditi, non solum possunt concedere proprio confessario facultatem, ut secum in aliquo voto dispenset, sed possunt immediate seipsos dispensare; cum id non sit actus jurisdictionis contentiosae et sacramentalis exposcentis diversitatem personarum, sed pure voluntariae, quam quis potest exercere in se ipsum. Praeterea in iis est ampla potestas dispensandi, unde non est ad hoc restricta, ut non valeant seipsos dispensare etc. D. Thom. 2. 2. *q*. 185. *art*. 8. Azor. *p*. 3. *lib*. 7. *cap*. 19. *quaer*. 7. Tambur. *de jure abb. tom*. 2. *disp*. 28. *q*. 1. *n*. 2. * Sanch. *de matrim. lib*. 8.; *disp*. 3. *n*. 8. *et* 9. *et lib*. 4. *in decal. cap*. 37. *n*. 45. Licet alii hoc concedant de summo Pontifice ratione supremae auctoritatis, negent de aliis praelatis inferioribus, qui ad ipsum pro dispensatione confugere possunt, inter quos Suar. *lib*. 6. *de vot. cap*. 11. *n*. 5. nisi consuetudo aliter suadeat. *

Q. VIII. An habentibus potestatem vota dispensandi, competat etiam potestas eadem commutandi.

R. Loquendo de iis, quibus haec potestas competit de jure ordinario, nullum est dubium, utramque competere; quia utraque est necessaria praelatis ad regimen ecclesiae: cum enim multoties non existat causa sufficiens ad dispensandum, oportet tunc pro salute animarum posse vota commutare. Idem etiam contra aliquos puto dicendum de illis, quibus potestas dispensandi competit ex privilegio, bulla, jubilaeo etc. Ratio mihi est, quia qui potest majus, potest et minus, quando unum sub altero continetur, *ex reg. jur. in* 6. 53. Potestas autem commutandi est quid minus contentum in potestate dispensandi; nam qua parte in commutatione aliquid tollitur voti, est dispensatio, ea vero parte, qua alia obligatio subrogatur, commutatio est quid minus dispensatione in eodem genere tollendi obligationem voti; nam dispensatio omnem voti removet obligationem. Suar. *l*. 6. *cap*. 12. *n*. 9. Palaus *tract*. 15. *disp*. 2. *p*. 14. *n*. 4. Laym. *lib*. 4. *tr*. 4. *cap*. 8. *n*. 20. * Barbos. *de potest. e-*

pisc. alleg. 37. *n.* 13. * Quamvis autem in potestate dispensandi includatur tamquam quid minus et imperfectius potestas commutandi, in hac potestate non includitur potestas dispensandi; cum in minori non contineatur majus.

Q. IX. In quibus sit potestas delegata dispensandi in votis.

R. Constat illos omnes, quibus supra diximus de jure ordinario competere potestatem in votis dispensandi, posse illam aliis delegare. Si vero illam delegarent habenti solum primam tonsuram, oporteret, hunc non esse conjugatum; nam tunc non reputatur persona ecclesiastica, nisi quoad privilegia canonis et fori, si quasdam servet conditiones, de quibus suo loco; unde solum a s. Pontifice habere posset potestatem delegatam dispensandi. Sanch. *l.* 4. *c.* 37. *a n.* 20. Bonac. *disp.* 2. *p.* 7. §. 4. *n.* 4. Quaestio igitur est de iis, quibus de facto vi alicujus bullae et privilegii fuerit delegata, exceptis tamen semper iis votis, quae diximus esse Papae reservata. Iterum quaestio est de regularibus, et quidem non de potestate, quam ipsorum praelati habent in ordine ad dispensanda vota suorum subditorum; nam, ut supra dixi, cum habeant in ordine ad ipsos jurisdictionem quasi episcopalem, possunt in omnium ipsorum votis dispensare, exceptis solum Papae reservatis, et votis substantialibus religionis, utpote quae sunt fundamenta talis status, ut notat Tridentinum *sess.* 25. *c.* 1. Idem dicendum de specialibus votis, quae fiunt una cum substantialibus in aliquibus religionibus, ut votum de non vescendis carnibus apud Minimos. Quamvis autem irritare non valerent etiam novitiorum vota, possunt tamen in illis dispensare, quia habent jurisdictionem spiritualem ad integre illos regendos, in qua jurisdictione fundatur potestas dispensandi. Less. *l.* 2. *c.* 40. *d.* 18. *n.* 133. Bonac. *disp.* 4. *qu.* 2. *p.* 7. *n.* 27. Tambur. *t.* 2. *de jur. abbat. disp.* 18. *q.* 3. *n.* 2. Anton. a Sp. S. *in direct. regul. tr.* 2. *disp.* 1. *sect.* 2. *n.* 100. *

Advertendum item quod admissa etiam opinione asserente, non posse praelatos irritare vota a subdito de ipsorum licentia emissa, utique valent dispensare; quia semper in illis integra remanet jurisdictio spiritualis. Quod verificatur etiam respectu praelati inferioris, valentis dispensare votum sui subditi, emissum de licentia praelati superioris. Suar. *l.* 6. *de vot. c.* 10. *a n.* 17. Sanch. *l.* 4. *c.* 42. *a n.* 4. Fagund. *l.* 2. *c.* 45. *a n.* 6. Difficultas ergo est de facultate, quam habent regulares in ordine ad dispensanda vota saecularium; unde

R. II. Confessarii regulares habent facultatem nedum commutandi vota omnium saecularium ad ipsos accedentium, sed etiam dispensandi exceptis votis Papae reservatis, quando de facto ex dicendis sunt ipsi reservata. Quod habeant facultatem vota commutandi est communis sententia; cum id habeatur ex privilegio Eugenii IV. et altero Pauli III. quae videre est apud auctores agentes de regularium privilegiis. Insuper vero ipsos habere facultatem dispensandi docent innumeri DD. innixi privilegiis factis regularibus ab Innocentio VIII. Eugenio IV. Julio II. et Martino V. quae privilegia videre est apud Bordonium in *consiliis regularium tom.* 1. *resol.* 15. Rodriq. *qq. regul. q.* 63. *a.* 3. Addunt non pauci DD. ex privilegio Eugenii IV. et ex alio Xisti IV. regulares confessarios deputatos a suis Superioribus posse dispensare non solum in votis religiosorum sui ordinis, sed etiam alterius ordinis.

* Mihi parcant regulares, si in dubium revocata vident privilegia dispensandi absolute vota fidelium, quae tot praestantissimorum theologorum auctoritas usque hodie firmavit. Non animus ab eis aversus hoc mihi suasit; cum enim ex iis et ipse sim per communicationem de ipsis participans, ut novissime declaravit Benedictus XIV. in suo rescripto sub die 8 Augusti an. 1748 magis magisque roborata gauderem, sed veritatis amor ad hoc me impellit.*

* Cum petitam a quodam confessario regulari suo Superiori pro dispensando voto deputationem, et non concessam nisi sub conditione commutationis, audissem, obstupui, cum legissem communiter assertam illam facultatem confessariis regularibus a Superiore deputatis; sed cum vir doctissimus ac in theologicis aeque ac canonicis rebus expertissimus ab omnibus haberetur, acquievi, ac DD. hanc materiam funditus agentes evolvendos suscepi addiscendi causa. Inter hos *Passerinum* nactus *de statu homin. tom.* 2. *q.* 187. *art.* 1. *inspect.* 4. cito cognovi, quam merito conditionem illam apposuerit Superior, et quanta nunc sit ratio de hujusmodi privilegii existentia dubitandi. Quae igitur afferuntur privilegia, alia sunt vivae vocis oracula, nunc revocata, ut est illud Innocentii VIII Julii II. Martini V., ut fatentur ipsi Rodericus, Lezana apud Passerinum *l. c. n.* 603. doctores caeteroquin regularium acerrimi defensores, alia non continent nisi facultatem commutandi, ut clare patet ex constitutione Eugenii IV. *Etsi quoslibet*, Pauli III. *Cum inter cunctas*, confirmata revera et extensa a Gregorio XIII. per

aliam *Decet Romanum* apud Rodericum, et in Bullario societatis, et a Xisto IV. *Sedes apostolica*, et Paulo IV. *Ex clementi* apud eumdem Rodericum, sed tantum in ordine ad commutationem; et si loquuntur de dispensatione, ea referri debet ad casus reservatos, ut ex constitutione ejusdem Eugenii *Regularem vitam bullar. rom. tom.* 1. *pag.* 343., neque ad votorum dispensationem extendenda, ut ex Barbosa *de diction. usufrequent. dict.* 110. probat Passerinus *n.* 604. alia denique sunt ita limitata et coarctata ad determinatas personas et loca, ut ad alias personas et loca extendi nequeant per tradita a Suarez *de legib. lib.* 8. *cap.* 26. *nu.* 1. Palao *tr.* 3. *disp.* 4. *p.* 6. *nu.* 2. Leur. *in* 5. *decret. tit.* 33. *q.* 441. Et ita est privilegium concessum Benedictinis Vallisoletanis ab Eugenio IV., et a Xisto IV. vicario generali congregationis reformatae ordin. Praedicator. in regno Castellae. Neque ex quo agimus de materia favorabili, possumus ampliare textus, et sub nomine commutationis intelligere comprehensam dispensationem, ut putavit Miranda *manual. praelator. regular. p.* 1. *q.* 48. *art.* 3. privilegia enim interpretari debemus, prout verba sonant, neque ab usitata eorum significatione recedere, nisi in casu, quo alias privilegium reddatur inutile, vel id suadeat mens concedentis, vel absurdum vitandum requirat: *arg. cap. Recepimus de privileg. cap. Porro eod. tit.* et tradunt Suarez *de legib. lib.* 8. *cap.* 28. *n.* 2. Laym. *lib.* 1. *tract.* 4. *cap.* 23. *n.* 6. Reiffenst. *in* 5. *decret. tit.* 33. *n.* 97. *et* 105. Haec compendiose ex Passerino. Addendum hic est, quod Benedictus XIII. in sua constitutione: *Praetiosus in conspectu bullar. tom.* 12. *pag.* 201. omnia privilegia a sede apostolica ordini Praedicatorum concessa declarans, extendens, ac novis concessionibus ampliare intendens, quando ad juramentorum ac votorum relaxationem devenit §. 22. non absolute dispensandi, sed commutandi facultatem tribuit. Si ergo Pontifex dum se velle illius ordinis privilegia novis concessionibus cumulare protestatur, dispensationis verbum silet, ac commutationis usurpat, et hoc etiam *ad tollendas super hoc quascumque dubietates ex diversis auctorum in diversa abeuntium opinionibus obortas*, clare patet deesse regularibus facultatem vota dispensandi absolute, et tantum habere commutandi, alias dicere oporteret, Benedictum XIII. non ampliasse, sed restrinxisse illius ordinis privilegia. Et si dicatur nullam ex hac constitutione oriri posse probationem, quia eam abrogavit, ac tamquam nunquam emana-

tam haberi voluit ejus successor Clemens XII. in constitution. *Romanus pontifex bullar. tom.* 13. *pag.* 221. responderi potest eam abrogasse, in quantum continebat gratias et facultates.*

* Denique votorum dispensatio proprie dicta non solet concedi neque in bulla Cruciatae, neque in bullis Jubilaei; immo Benedictus XIV. in constit. *Pastor bonus bullar. tom.* 1. *pag.* 319. sacrae poenitentiariae facultates ad certas regulas dirigens, et §. 29. ad potestatem relaxandi vota deveniens, illam tribuit majori poenitentiario his verbis: *Vota simplicia quaecumque quomodolibet emissa, tametsi privato juramento confirmata . . . . possit idem major poenitentiarius in alia pietatis opera dispensando commutare*, et post pauca; *et respective dispensando commutari mandare;* et ita revera agere semper solet in rescriptis suis sacra poenitentiaria. Quam conveniens ergo est ut supremum hoc tribunal inferioris conditionis non sit ordinibus regularibus, et quam decorum ipsis eamdem potestatem habere ac ipsum Pontificis tribunal. Sed neque satis firmum apparet principium traditum ab Auctore nostro *tr.* 3. *q. ultim. cap.* 3. *quaer.* 3. *in fin.* et in ejusdem capitis regulis practicis, quod scilicet in dubio an privilegium concessum sit nec ne, an extendatur ad hunc vel illum casum, nec ne, standum est pro privilegio et extensione. Non negaverim, quod supposita vera privilegii concessione ac existentia, si quid dubii in verbis reperiatur, ita debeant in aliquibus casibus interpretari, ut illud potius valeat, quam pereat, ut declaravit Clemens III. in *cap. Abbate de verbor. signific.* et hoc est quod docent Laym. *lib.* 1. *tr.* 4. *cap.* 23. *n.* 6. Tambur. *de jure abbat. tom.* 1. *disput.* 16. *q.* 6. *n.* 7. at si dubium sit an privilegium sit concessum, nec ne, non credo posse regulares hujusmodi privilegiis uti, ratio mihi est, quam supra attuli *tr.* 5. *q.* 2. *cap. ult.* ubi de privilegiis regularium circa divini officii recitationem. Unde concludit Prado *tom.* 2. *c.* 31. *de vot. qu.* 14. §. 8. *n.* 79. *interim consulerem, quod utamur sola facultate vota commutandi, quae est certa, et abstineremus ab usu potestatis dispensandi in votis.**

CAPUT VI.

De votorum commutatione, et de votis s. Pontifici reservatis.

Q. I. Quid sit votorum commutatio; et quae causa ad eam requiratur.

R. I. Si pro opere, quod faciendum erat, aliquod aliud opus subrogetur, datur commutatio voti, ut habet s. Thom. 2. 2. *q*. 88. *a*. 10. Constat igitur quae differentia intercedat inter irritationem, dispensationem et commutationem; nam irritatio penitus tollit voti obligationem absque eo quod causa requiratur, et per dispensationem eadem obligatio voti tollitur, sed justa et proportionata requiritur causa. At commutatio non omnino tollit voti obligationem, sed subrogat aliam materiam sub eodem vinculo voti.* Et ita desumitur *ex cap. De peregrinationis de vot. cap. Scripturae eod. tit.**

R. II. Commutatio voti potest fieri in aliquod vel melius, vel aequale, vel minus. Dum commutatio fit in aliquod evidenter melius, hoc ipsum satis est ad justam causam commutandi votum, ut *ex cit. cap. Scripturae de vot.* Dum vero commutatio fit in aequale, aliqua causa exigitur, ut constat *ex cap.* 1. *de Vot.* et tradit s. Thomas 2. 2. *q*. 88. *art.* 12, quamvis sufficiat quaecumque causa etiam levis, ut esset condescendere petitioni subditi, et velle illi gratificari; unde solum male ageret praelatus, si pro solo libito ante subditi petitionem vellet votum commutare. Less. *l*. 2. *cap*. 40. *dub*. 16. *n*. 110. Laym. *l*. 4. *tr*. 4. *c*. 8. *nu*. 23. Denique si commutatio fiat in aliquod minus, puto rationabilem et justam causam requiri non solum ad licitam, sed ad validam commutationem. Ratio autem mihi est, quia dum commutatur votum in minus, adest dispensatio pro ea parte, pro qua materia subrogata non adaequat priorem materiam: dixi autem supra, dispensationem voti factam sine justa causa, nedum esse illicitam, sed etiam invalidam; nam praelatus dispensans, gerit vices Dei qui non ratam habet dispensationem sine causa, nec ad hoc dedit commissionem: quia non esset tunc in aedificationem, sed in destructionem. Nec refert dicere, commutationes factas inter homines in minus validas esse, et solum supplendum esse defectum, ut patet ex *leg*. 2. *C. de rescind. vendit.* id enim admittitur, quia ita disposuerunt leges ad vitandas lites; at ex ratione adducta potius constat Deum velle contrarium. Suar. *l*. 6. *de vot. c*. 19. *n*. 14. Azor. *t*. 1. *l*. 11. *c*. 19. *q*. 2. Trullench. *l*. 2. *decal. c*. 2. *dub*. 45. *n*. 13.

Q. II. Quibus competat vota commutare.

R. I. Commutatio voti, ordinarie loquendo, est actus jurisdictionis ecclesiasticae, quae pertinet ad praelatos gerentes vices Dei. Id autem probat s. Thom. *in* 4. *d*. 38. *q*. 1. *a*. 4. *q*. 4. sequentibus verbis. *Commutatio est quidam con-*

tractus, qui perfici nequit absque consensu utriusque partis, et ideo perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet praelati, ni forte unum votum ab alio includatur. Et quia votum religionis includit omnia alia vota, tum ratione perpetuitatis, tum ratione obedientiae qua homo voluntatem suam Deo tradit, per quam sui et omnium dominus esse potest, ideo qui aliquod votum temporale fecit potest non requisita alicujus praelati dispensatione, religionem intrare, non obstante voto praecedenti, quod ingressum religionis impediret.

R. II. Quando commutandum est votum in minus, semper auctoritas requiritur praelati; cum involvat insimul dispensationem, ut dictum est supra. Si vero commutêtur in evidenter aequale, censent non pauci theologi, fieri posse a vovente propria auctoritate, quia si eligatur alia materia evidenter aequalis, aeque grata est Deo, adeoque nil referre videtur, si una vel altera eligatur. Nihilominus non minus probabilis, et mihi probabilior est, contraria sententia cum etenim subrogare aliam materiam loco prioris sit inconstantia in promissis Deo factis, non videtur talis commutatio aeque Deo grata, quamvis materia subrogata esset de se evidenter aequalis. Addendum; quod sicut in humano contractu de danda tali re non licet aliam loco illius subrogare sine consensu ejus, cui facta est promissio ita dicendum in casu nostro. Hac retenta sententia, esset grave peccatum in voto de materia gravi facere propria auctoritate talem commutationem; nam cum talis commutatio, utpote facta a non habente auctoritatem et jurisdictionem spiritualem, esset nulla et invalida, adhuc perseveraret obligatio prioris voti, et ita esset grave peccatum illud non implere. Suarez *lib.* 6. *de vot. cap.* 19. *n.* 3. Azor. *p.* 1. *lib.* 11. *cap.* 19. *q.* 1. Palaus *tr.* 15. *disp.* 2. *p.* 15. *n.* 6. *et p.* 17. *n.* 2. * Barbos. *in d. cap. Scripturae n.* 3. contra Bonac. et alios *in* 2. *decal. praecept. disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 3. *n.* 8. Non est autem necessarium, quod praelatus spectet aequalitatem ita rigidam et mathematicam, ut de ea certo constet, sed sufficit aequalitas moralis. * Aliter dicendum esset, si quis faceret talem commutationem innixus probabilitati prioris sententiae.

R. III. Si votum commutetur in aliquod evidenter melius, puto id posse fieri propria voventis auctoritate, et ideo dixi in responsione *ordinarie loquendo* commutationem esse actum jurisdictionis spiritualis, ut innuerem in aliquo casu posse

fieri propria auctoritate. Quod igitur vovens possit materiam evidenter meliorem subrogare propria auctoritate, probatur quia quando constat de consensu explicito vel etiam implicito creditoris, recte potest solvi unum pro alio: *instit. quibus modis tollatur obligatio in princ.* constat autem, Deum, qui respectu voventis est creditor, plenissime consentire, ut materia evidenter melior subrogetur; nam ejus voluntati rectissimae et ordinatissimae non potest non esse magis gratum et acceptum id, quod evidenter melius est. Neque dicas, id non posse fieri a vovente propria auctoritate, si non habeat jurisdictionem spiritualem; commutatio etenim voti in rem evidenter meliorem non est actus jurisdictionis, sed prudentiae et cognitionis dictantis semper magis gratam esse abundantiorem solutionem. * Covar. *de pact. p.* 1. §. 5. *n.* 3. Sanchez *l. c. n.* 4. Suar. *cap.* 18. *a. n.* 4. Barbosa *in cit. cap. De peregrinationis n.* 4. et expresse eruitur ex *cap. Pervenit de jurejur.* 2. *

Ex hac doctrina infero, ad praedictam commutationem faciendam propria auctoritate satis item esse, si materia subrogata sit evidenter aequalis, et insuper probabiliter judicetur esse melior; nam eo ipso quod non solum sit evidenter aequalis, sed etiam probabiliter melior judicetur, jam absolute talis materia subrogata est melior, ut de se constant: et ita potest votum in ipsam propria subrogari auctoritate. Azor. *cit. q.* 1. Sanchez *l.* 4. *c.* 49. *n.* 4. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 19. * Vide DD. supra allatos, qui commutationem probant factam in rem tantum evidenter meliorem. *

Q. III. Quomodo debeat fieri simplex commutatio.

R. Simplex commutatio fieri debet in materiam moraliter aequalem. Ratio est, quia cum simplex commutatio non importet condonationem et remissionem creditoris, sed significet dandum esse creditori aliquid aliud loco illius, quod illi debetur, sequitur, id quod ei datur in sui crediti compensationem, debere esse ejusdem valoris. Idem ergo dicendum respectu illius, qui habet solam facultatem vota commutandi. Assero tamen, hanc aequalitatem non esse nimis scrupulose et mathematice metiendam, sed sufficit, commutantem votum prudenter et probabiliter judicare posse adesse talem aequalitatem. Suarez. *l.* 6. *de vot. c.* 19. *a n.* 7. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 34. Sanch. *l.* 4. *c.* 50. *n.* 4. Scio non deesse theologos concedentes habenti solam facultatem commutandi vota, ea etiam in minus commutare,

sed eorum rationes non infringunt quae modo et in quaesito superiori dicta sunt.

Ut vero rite fiat commutatio, observandum quem finem et quam utilitatem sibi proposuerit ille, qui vovit. Hinc ei, qui vovisset eleemosynam ad auferendam avaritiam, non bene commutaretur votum in aliud opus, quod ad talem finem non conduceret, etsi esset excellentius. Pariter si quis vovisset flagellationes, jejunia etc. ad minuendas carnis rebelliones; non bene commutaretur votum in opus ad hunc finem non conducens. Secundo observandum ex fine, quem sibi proposuit vovens, posse excellentiorem reddi materiam voti; hinc qui vovisset non ludere, ut Deo vacaret, reddidisset excellentiorem materiam sui voti, quam si pro fine habuisset vitare pecuniae jacturam. Quo magis autem redditur ex fine excellentiori nobilior voti materia, eo magis, materia quae subrogatur, debet esse nobilior. Denique observare debet qui commutat vota, attendendum esse in voti commutatione, quam difficilis reddatur illi, qui vovit, materia, quae subrogatur. Sic si imponatur eleemosyna in voti commutationem illi, qui paucas habet facultates, redditur ipsi commutatio difficilis, quod non sequitur respectu divitis. Hinc respectu prioris facile est adinvenire aequalitatem cum materia voti prius emissi, non vero respectu secundi. Universaliter notandum, in his commutationibus sanum consilium esse imponere sacramentorum frequentiam, si acceptetur a poenitente; nam hoc opere facile pervenitur ad aequalitatem rei promissae, cum per sacramenta communicentur merita Christi, remittantur peccata, augeatur gratia, et deserviant ad vitae emendationem. * Videatur Sanch. *lib.* 5. *in decal. cap.* 56. per totum, ubi regulas a confessariis in votorum commutationibus servandas fusius et clarius tradit. *

Dixi simplicem commutationem faciendam esse in materiam moraliter aequalem; nam si commutationi dispensatio admisceatur, certum est posse fieri in minus: sicut enim per dispensationem, justa interveniente causa, potest omnino auferri obligatio voti, multo magis potest in quid minus commutari.

Q. VI. Quomodo fieri debeat commutatio ratione jubilaei.

R. I. Juxta dicta virtute jubilaei non potest votum in minus commutari; nam simplex commutatio proprie importat aequalitatem. Nec ob id jubilaeum desineret esse favorabile nam tunc potest fieri commutatio a quocumque confessario

a poenitente electo; quod non evenit extra tempus jubilaei. Praeterea dum commutatio fit a confessario, satis est, si sit in moraliter aequale, quamvis evidenter non constet, sed solum probabiliter de tali aequalitate. Dum vero hoc fit propria auctoritate, materia subrogata debet esse evidenter aequalis, nam alias ignoraretur, an eadem materia esset aeque grata Deo ac praecedens. Salmant. *tr.* 17. *c.* 3. *p.* 14. *n.* 130. Ex hoc ergo etiam capite commutatio facta a confessario tempore jubilaei esset favorabilis. Qui censent commutationem voti posse fieri in aequale propria auctoritate, putant, virtute jubilaei posse votum in minus commutari a confessario, alias jubilaeum nullum afferret privilegium.

* Opinio illa quae docet non posse neque jubilaei tempore in aliquid minus commutari, intelligenda est de commutatione simplici, et traditur a Suar. *loc. cit. cap.* 12. Azor. *lib.* 11. *cap.* 18. *q.* 6. si enim detur facultas dispensandi commutando, tunc posset subrogari materia minor, ut clare patet. *

R. II. Virtute jubilaei non possunt commutari vota facta in favorem alicujus tertii, si ab ipso fuerint acceptata. Ratio est, quia quamvis vota principaliter Deo fiant, nihilominus si cedant in favorem tertii, et ab ipso fuerint acceptata, satis id est, ut acceptans acquisierit jus respectu materiae promissae, adeoque non possunt talia vota relaxari, seu commutari sine ipsius consensu. Secus esset, si nondum fuissent acceptata; quia tunc nullum jus aliquis fuisset adeptus. Suar. *t.* 2. *de relig. l.* 6. *c.* 15. *n.* 7. Sanch. *l.* 8. *de matr. d.* 9. *n.* 22. Navar. *c.* 12. *n.* 78. Less. *l.* 2. *c.* 30. *dub.* 11. *n.* 80. *et cap.* 41. *dub.* 12. *n.* 18. aliique.

R. III. Ita traditur facultas commutandi vota tempore jubilaei, ut ei qui illud lucratus est, possint vota commutari etiam transacto tempore ejusdem jubilaei. Ratio est, quia licet diligentia ad lucrandum jubilaeum sit tempori alligata non tamen est tempori alligatum privilegium commutandi vota. Sicut ergo qui lucratus est jubilaeum, potest, eo transacto, absolvi a reservatis ex facultate tradita tempore jubilaei; ita qui tempore debito lucratus est jubilaeum, poterit virtute illius sibi facere commutare vota, quae eo tempore non fuerunt commutata. Sanch. *lib.* 8. *de matrim. disp.* 15. *n.* 17. * et *in decal. lib.* 4. *cap.* 45. *

R. IV. Qui initio temporis jubilaei fecit sibi commutare vota, haec non reviviscunt, quamvis postea iste non lucraretur jubilaeum. Ratio de se patet; nam suppono, talem

commutationem non fuisse factam sub conditione exercendi opera necessaria ad lucrandum jubilaeum, sed factam fuisse absolute et sine ulla conditione, unde statim sortitur suum effectum, et prior obligatio extinguitur: obligatio autem semel extincta numquam reviviscit. Addo, nec peccare mortaliter illum, qui animo lucrandi jubilaeum talem commutationem obtinuisset, et postea non praestasset quae requirebantur ad lucrandum jubilaeum; nam talem obligationem non imposuit confessarius, nec constat talem esse s. Pontificis intentionem. Sanch. *l.* 8. *de matr. disp.* 15. *n.* 22. Trullench. *l.* 2. *c.* 2. *dub.* 47. *n.* 9. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 3. *n.* 18.

Advertat denique confessarius, quod requisitus a poenitente, ut virtute jubilaei sibi votum commutet, peccat, si id renuat facere absque justa causa. Ratio est, quia cum sit judex constitutus in favorem petentis, facit illi injuriam, si neget illi posse frui privilegio sibi concesso. Hinc *can. Quanto* 2. *q.* 5. episcopus denegans sine justa causa dispensationem petenti, dicitur infidelis. Et quidem peccaret mortaliter, si expostulans commutationem esset in gravi periculo transgressionis, et non facile illi esset habere alium confessarium ad eam obtinendam. At hoc raro contingere potest, ac proinde confessarius sine justa causa denegans praefatam commutationem, ordinarie loquendo, solum peccabit venialiter; eo quia parum incommodi afferat poenitenti, semper cum facile adire possit alium confessarium, et ab eo valeat obtinere eamdem commutationem. Sanch. *l.* 4. *c.* 54. *n.* 12. aliique quos sequitur Diana *p.* 1. *tr.* 11. *resol.* 44.

Notet etiam confessarius, hujusmodi commutationem fieri posse tam intra, quam extra confessionem; quia privilegium jubilaei non limitat talem facultatem pro sola confessione. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 3. *n.* 16. et alii apud Dian. *cit. resol.* 45.

Q. VII. An facta commutatione voti, teneatur aliquando vovens, vel illi liberum sit redire ad priorem materiam.

R. I. Si commutatio voti facta sit auctoritate Superioris, impossibilitata materia, in quam commutatum fuit votum, non tenetur vovens redire ad priorem materiam, secus si commutatio facta fuerit auctoritate voventis.

Prima pars responsionis exinde probatur, quia quando commutatio facta est auctoritate Superioris, omnino extinguitur obligatio erga priorem materiam, cujus loco subrogatur obligatio erga materiam posteriorem. Cum autem

obligatio semel extincta nunquam reviviscat: *leg. Qui res* §. *Aream ff. de solut.* sequitur, obligationem ad priorem materiam extinctam per commutationem factam a Superiore nunquam reviviscere, etiamsi culpa ipsius voventis facta fuerit impossibilis materia subrogata. Hinc si votum peregrinationis commutatum fuerit e. g. in aliquod jejunium, si vovens non possit jejunare, non tenetur ad peregrinationem. Suar. *t.* 2. *de relig. l.* 6. *c.* 20. *a num.* 6., Palaus *tr.* 15. *d.* 2. *p.* 18. *a num.* 2. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *cap.* 8. *num.* 28.

Secunda vero pars probatur, quia dum quis sua sponte et voluntate commutat votum (quando scilicet ex dictis id potest facere) cum non valeat illud commutare quasi habeat jurisdictionem ad obligationem auferendam, sed solum quatenus per abundatiorem solutionem satisfit piissimo creditori, inde est, quod si reddatur impossibilis materia, in quam fuit votum commutatum, redeundum est ad priorem obligationem; nam de facto non fuit per legitimam auctoritatem extincta. Tambur. *l.* 3. *in decal. c.* 16. §. 7. *num. ultim.*

R. II. Si commutatio facta fuerit in aliquid minus, aut etiam aequale, et pariter si facta fuerit in aliquid melius ab ipso vovente acceptatum, liberum semper illi est ad priorem materiam redire. Quod liberum illi sit ad priorem materiam redire, si commutatio facta sit in quid minus, vel aequale, patet; quia talis commutatio fit in gratiam et favorem poenitentis, et ut facilius impleat, quod Deo promisit; unde cum unusquisque renunciare valeat beneficio et favori sibi collato, etiam postquam ipsum acceptavit, consequens est posse propria auctoritate ad priorem redire materiam. Suar. *l.* 6 *c.* 20. *n.* 4. Sanch. *l.* 4. *c.* 55. *n.* 26.

Idem etiam praestare valet, si commutatio facta fuit in melius, quamvis id fuerit a vovente acceptatum. Ratio autem est, quia licet commutatio facta fuerit in materiam meliorem, semper nihilominus verificatur, factam fuisse in favorem voventis, ut scilicet facilius et jucundius materiam subrogatam exequatur: unusquisque autem renunciare potest illi, quod pro se fuit introductum: *cap. Statuimus de regular.* Accedit, videri commutationem in melius semper includere hanc tacitam conditionem, si maluerit ad priorem materiam redire. Insuper non est judicandum, Deum tam rigidum esse sui juris exactorem, ut in favorem voventis nolit aliquam illi adhibere remissionem, adeoque permittere, ut ad priorem redeat materiam. Sanchez *cit.* Azor. *l.*

11. *c.* 18. *q.* 10. *et* 11. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 27. Tambur. *l.* 3. *c.* 16. §. 7. *num.* 4.

Limitanda tamen venit haec doctrina in casu, quo quis novo vinculo voti voluisset se obligare ad meliorem materiam, in quam suum votum commutasset; nam ex novo voto consurgeret nova obligatio, quam non potest quis in materiam minus gratam commutare propria auctoritate: quod sequeretur, si facta commutatione in melius, rediret ad priorem materiam. Ultraquamquod si quis ad meliorem materiam subrogatam novo et diverso voti vinculo se obligaverit, teneretur non solum ad hoc novum votum, sed etiam ad primum; nam per novum votum de re perfectiori non extinguitur primum de re minus perfecta. Sanch. *c.* 55. *n.* 31. Bonac. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 3. *n.* 23.

Q. VIII. Quae sint vota, quorum dispensatio aut commutatio soli Pontifici reservatur.

R. Vota certa, absoluta et perfecta simplicis castitatis, religionis ingrediendae, et triplicis peregrinationis, nimirum eundi ad Terram Sanctam, Romam ad limina D. Petri, Compostellam ad D. Jacobum, sunt Papae reservata, ut constat *cap. Ex multa*, *cap. Non est de vot. et cap. Etsi dominici il* 2. extrav. *de poenit. et remiss*. Hujus autem reservationis rationem dat s. Thom. 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 3. quia scilicet res arduae, difficiles et extraordinariae nonnisi ad supremum caput et principem debent pertinere. Praeter quinque supra enumerata non est reperire aliud votum Papae reservatum, quia cum reservatio sit odiosa, non debet introduci, nisi probetur ex manifesto usu vel consuetudine; unde cum ex his non satis constet adesse aliud votum Papae reservatum, non sunt attendendi illi auctores, qui aliquod aliud votum Papae reservatum adstruere contendunt. Suar. *l.* 6. *de vot. cap.* 21. *a n.* 2. Less. *l.* 2. *cap.* 40. *dub.* 18. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 7.

Dixi, praefata vota cadere sub reservatione, si sint certa, absoluta et perfecta, idque ex fundamento jam allato; quia nempe reservatio semper censenda est odiosa, adeoque stricte interpretanda, ita ut minus quoad fieri potest, adimatur et coarctetur ordinaria potestas praelatorum.

Ex hoc inferunt DD. non esse reservata praefata vota, s vovens voluit se tantum sub veniali obligare; quia non intelliguntur perfecta, dum intentio voventis non est materiae proportionata. Sanchez *l.* 4. *c.* 40. *n.* 47. Trullench. *l.* 2. *c.* 2. *d.* 39. *n.* 14. Item non est reservatum votum castita-

tis partialis; quia non est integrum et perfectum, ut esset non fornicandi, non nubendi, servandi castitatem ad tempus etc. Sanch. *l.* 9. *de matrim. d.* 9. *n.* 7. Fagund. *l.* 2. *c.* 42. *n.* 9. et multo magis non est reservatum votum de voto castitatis faciendae, de voto ingrediendae religionis, assumendi ordines sacros etc. Suar. *l.* 6. *c.* 14. *nu.* 7. Anton. a Sp. S. *in direct. regul. tr.* 2. *disp.* 3. *sect.* 2. *num.* 81.

Item non sunt reservata praedicta vota facta sine plena integra et expedita libertate, quia non sunt perfecta. Ita se habent vota facta ex metu etiam levi ad ea extorquenda. Tamburin. *de jur. abbat. t.* 2. *disp.* 19. *q.* 100. *nu.* 17. et alii apud Dian. *p.* 1. *tr.* 11. *resol.* 73. Idem dicunt de votis emissis ab impuberibus, eo quod in eis non est perfecta deliberatio et promissio. Viva *de jubil. q.* 12. *art.* 2. *n.* 7.

Item bene affirmatur, quamvis in hac materia diversae dentur opiniones, non esse reservata vota vere conditionata, ut si quis vovisset religionem seu castitatem, si convalescat; nam tunc votum non est perfectum, utpote potius emissum ex affectu ad conditionem, ut patet in exemplo allato. Multo autem magis id verificatur in votis poenalibus, ut si quis voveret religionem, si luderet; nam in his nullus affectus datur ad rem promissam, sed potius quia vovens illam aversatur, vult timore ipsius a peccato retrahi. Neque obstat jam adimpletam fuisse conditionem, sub qua quis vovit; nam licet tunc adsit obligatio voti adimplendi, non tamen consurgit reservatio, quae attendenda est juxta modum, quo quis perfecte vel imperfecte votum emisit. Sanch. *l.* 8. *de matrim. d.* 10. *n.* 13. * *et lib.* 4. *in decal. cap.* 40. *nu.* 9. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 8. *n.* 9. Palaus *tr.* 15. *disp.* 2. *p.* 12. *nu.* 15. * Tolet. *t.* 4. *c.* 17. *n.* 11. Tambur. *de jur. abb. disp.* 19. *q.* 10. *n.* 39. Bordon. *to.* 1. *resol.* 5. Vide etiam quae dicam in regulis infra apponendis. Dixi supra, vota *vere conditionata*, unde videnda quae dixi supra de voto conditionali.

Item non sunt reservata vota disjunctiva de materia reservata et non reservata: ut si quis voveret vel castitatem, vel inservire in xenodochio; nam tunc non apparet perfectus affectus erga castitatem, cum possit alteram partem eligere. Neque obstaret, aliquem jam castitatem elegisse; nam illud votum jam ex primaeva sua origine est commutabile. Viva *de jubil. q.* 12. *a.* 2. *n.* 4. * Palaus *p.* 11. *n.* 6. Azor. *p.* 1. *lib.* 11. *cap.* 19. *n.* 10. et alii apud ipsos. *

Item sunt commutabilia vota ex dictis reservata, si non sint emissa ex devotione ad ea particularia vota, de quibus sermo est in reservatione talium votorum. Ita non esset reservatum votum peregrinationis Romanae, si non emissum fuisset ex devotione invisendi limina Apostolorum, sed alia s. loca. Sanch. *lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 77. Palaus *p.* 11. *num.* 3.

Caeterum generaliter attendendum, quod si aliqua ratione prudenter dubitetur, an aliquod votum sit reservatum, judicandum est non reservatum. Suar. *l.* 6. *c.* 26. *n.* 6. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 14. Tambur. *l.* 1. *in decal. c.* 3. §. 7. *n.* 15.

Demum notandum, quod si votum reservatum commutetur in votum seu materiam non reservatam, istud non est reservatum; nam reservatio afficit materiam voti, unde si haec non est reservata, cessat reservatio. Illa autem regula, quod subrogatum sapit naturam illius, cui subrogatur: *leg. unic. C. de uxor. act.* admittenda non est in odiosis, et maxime quoad ea, quae per accidens adhaerebant rei commutatae. Laym. *l. c. n.* 13. * Palaus *p.* 11. *n.* 5. et alii plures apud ipsum. *

Q. IX. An sicut reservantur praefata quinque vota, sic etiam sint reservata juramenta, quae fierent de iisdem rebus, scilicet de castitate, religione etc.

R. Inter diversitatem sententiarum sic discurrendum censeo. Si qui jurat facit juramentum ipsi Deo, et cognoscit vel intendit se taliter obligare, ac si faceret votum, tunc tale juramentum censetur reservatum, sicut si emissum fuisset votum. Dixi, si cognoscit se obligare, ac si faceret votum; nam qui facit Deo juramentum promissorium, idem est ac si Deo faciat aliquam promissionem, et ita de facto tale juramentum votum includit. Si vero non cognoscit suum juramentum includere votum, et putat, adeoque intendit se obligare diverso vinculo a vinculo voti, tunc sequitur, tale juramentum censendum non reservatum. Et de facto diversa sunt vincula voti et juramenti; nam vinculum voti consurgit ex obligatione immediate facta ipsi Deo, illi aliquid promittendo; vinculum vero juramenti, secundum quod a voto distinguitur, non est ex promissione facta ipsi Deo, sed solum ex eo quod advocetur in testem de aliqua re facienda; bene ergo potest quis diverso modo se obligare aliquid Deo vovendo, ac jurando ipsi Deo se velle aliquid facere. Hac ratione docet D. Thom. 2. 2. *q.* 89. *a.* 8. vinculum voti esse fortius, quia in voto fit promissio ipsi Deo;

in juramento vero Deus solum adducitur ad confirmandam factam promissionem. Nec obstat, aliquando vota firmari juramento, quia hoc non probat juramentum esse vinculum fortius, sed hoc fit ut per duas res immobiles major firmitas habeatur, ut docet D. Thom. *loc. cit. ad* 2.

Q. X. Quid attendendum sit, ut intelligatur concessa facultas dispensandi in praefatis votis Papae reservatis.

R. Advertat confessarius in generali facultate dispensandi seu commutandi omnia vota, non includi facultatem dispensandi seu commutandi vota reservata. Ita decisum habetur *extrav. Etsi dominici* 2. *de poenit. et remiss. ex reg.* 81. *de reg. jur. in* 6. quia scilicet *in generali concessione non veniunt ea, quae non esset quis verosimiliter concessurus etc.* Requiritur igitur quoad haec specialis licentia, sive saltem generalis facultas cum clausula quod extendi possit etiam ad vota reservata; in facultate autem concessa dispensandi reservata sine ulla exceptione includitur facultas dispensandi omnia reservata; quia non est major ratio, cur potius de uno, quam de alio veniat intelligenda. Si vero concedatur facultas dispensandi seu commutandi omnia vota, hoc vel illo excepto, e. g. excepto voto castitatis, tunc intelligitur concessa facultas quoad caetera reservata; quia ex communi DD. consensu exceptio firmat regulam in contrarium in casibus non exceptis: *cap.* 2. *de conjug. lepros. can. Dominus* 32. *q.* 7. Caeterum facultas concessa pro uno non extenditur ad aliud, etsi aequalia videantur; sufficit enim quod sint diversa, ut diversimode sit discurrendum. Suar. *l.* 6. *de vot. c.* 25. *n.* 10. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 7. Pont. *l.* 8. *c.* 10. *n.* 5. Palaus *tract.* 15. *d.* 2. *p.* 13. *a n.* 2.

Regulae in praxi observandae.

I. Prima regula necessario observanda, et quae multoties potest filios a gravibus votorum obligationibus liberare, est, quod omne votum filii impuberis potest irritari a patre vel matre, seu his deficientibus, a tutore; et id etiamsi attigerit annos pubertatis, dummodo tunc non fuerit tale votum ratificatum. Hinc si accedat ad confessarium filius impubes, ligatus voto etiam religionis, castitatis perpetuae etc. potest facile illius conscientiae mederi, remittendo illum ad aliquem ex praedictis pro irritatione, et eo maxime si talem filium voti emissi poeniteat. Nec est necesse ut pro talibus votis irritandis a patre etc. causam exposcat; nam ad differentiam dispensationis, quae nec licite nec valide fit absque

justa causa, nulla requiritur causa pro irritatione. Videantur dicta suo loco, ubi etiam adnotatum est, vota realia posse a curatore, tutore etc. irritari, quoadusque filius est in statu minoritatis.

Quod dictum est de votis filiorum, omnino etiam verificari potest de votis uxorum, si placeat sequi nostram sententiam, qua diximus, posse maritum omnia vota tum realia, tum personalia uxoris irritare, etiamsi forent exequenda post mortem ipsius.

* Dictum est dummodo tale votum non sit ratificatum post annos pubertatis, pro quo advertendum non sufficere quamvis ratificationem, sed tria requiri ad hoc, ut amplius irritari nequeat. Primo ut pubes ratificans, seu votum confirmans sciat et recordetur prius votum in impubertate emissum infirmum ac irritabile fuisse. Secundo ut velit de novo se obligare firmiter ac si nunquam obligatus fuisset. Tertio ut ita dispositus, verbo vel saltem mente votum infirmum repetat. Ita cum Spor. *tr.* 3. *in* 2. *decal. praecept. cap.* 3. *sect.* 2. *num.* 22. docet Reiffenst. *in* 3. *decret. tit.* 34. *num.* 14. Et ex his magis magisque constat, posse a confessario facilius ad patrem pro irritatione dimitti filium vel filiam ligatam voto castitatis perpetuae, religionis in impubertate emisso, quia saepe vel penitus non confirmantur hujusmodi vota pubertate adepta, vel certe non confirmantur cum conditionibus supra recensitis. *

* Ex eo autem quod parentes nequeant irritare vota personalia filiorum puberum, nisi materia paternae administrationi praejudicet, inferet confessarius eorum potestatem ad vota castitatis, religionis, ordines sacros suscipiendi non extendendam, quia in his filii puberes sunt sui juris, neque pariter ad vota servandi moderata jejunia, frequentandi confessionis et communionis sacramenta, fundendi moderatas preces; quia haec plerumque, domesticae gubernationi non obsunt. Suarez *lib.* 6. *de vot. cap.* 5. *num.* 4. Palaus *ubi supra*, *et p.* 8. *n.* 10. *

* Quod superius dictum est de potestate patrum ac praelatorum regularium irritandi vota filiorum et subditorum, quamvis de eorum licentia emissa, ac approbatione firmata, non est ita certum quoad potestatem viri irritandi omnia uxoris vota, praesertim si de ejus licentia emissa sint. Non desunt nec pauci, nec spernendi theologi, qui non aliam viris in uxorum actiones potestatem, neque in uxoribus aliam erga viros subjectionem tribuunt, quam eam, quae

actiones ad usum matrimonii, prolis educationem, ac domus gubernationem respicit; cum enim hujusmodi potestas et subjectio ortum ducat ex matrimonii contractu, juxta illius finem commensuranda est, neque ultra extendenda. Palaus *tr.* 15. *disp.* 2. *p.* 6. *n.* 2. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 7. *n.* 12. Suarez *de relig. tom.* 2. *lib.* 6. *de vot. cap.* 4. Pont. *de matrim. lib.* 10. *cap.* 17. *n.* 3. Gonzal. et Barbos. *in cap. Charissimus de convers. conjugat.* neque simplex et absoluta subjectio aliquo jure probari potest. Multa autem esse possunt vota, quae nullum supradictis praejudicium inferant, ut essent congrua eleemosyna de bonis paraphernalibus, moderata jejunia, non longae preces; haec si ab uxoribus emittantur juxta probabilissimam supradictorum doctorum sententiam minime a viris irritari amplius poterunt, neque eorum executio impediri, praesertim vero si ea emittendi facultatem dederint, neque ulla sit revocationi justa causa. Advertendum tamen cum Suar. *loc. cit.* quod si vir aliquis ita obfirmato animo sit, ut omnino contradicat, et aegre ferat votum jam emissum ab uxore exequi, tunc posset voti executio suspendi, ne pax domestica perturbanda veniat, non quia proprie votum irritetur, sed quia ex ea circumstantia votum non censeatur de meliori bono, et a principio credendum sit hanc conditionem includere, si commode et sine scandali ac perturbationis occasione potuero. *

II. Cum certum sit neminem dispensare debere in aliquo voto, nisi adsit justa causa, universaliter confessarius advertat; quod si detur causa sufficiens pro integra et absoluta dispensatione, potest etiam dari integre et absolute absque ulla mixtione commutationis. Ut autem judicetur dari hanc causam sufficientem, non est omnimoda certitudo talis causae inquirenda, sed bene attendi potest arbitrium viri prudentis, alias difficile esset talem causam adinvenire, et dispensatio semper esset infinitis scrupulis obnoxia. Si vero non constiterit arbitrio viri prudentis dari causam sufficientem ad integram et absolutam dispensationem, tunc necessarium puto aliquid commutationis admiscere, ut suppleatur si quid desit pro absoluta dispensatione. Ita etiam colligitur *ex cap.* 2. *et cap. Magnae de vot.*

III. Notare item debet confessarius causas dispensationis reduci ad imperfectam libertatem in vovendo, ad difficultatem exequendi, vel si dispensatio voti conducere possit ad majus bonum commune, seu etiam privatum ipsius voventis.

Ex primo capite possunt dispensari vota facta ex metu etiam levi, et ex errore circa causam impulsivam; vel tiam si sint facta ex tristitia, timore naufragii, vel ex aliqua alia passione. Et quidem si vota ita facta emissa fuerunt absque omnino perfecta et matura deliberatione, praestant causam sufficientem integrae et absolutae dispensationi. Hinc quia semper vota impuberum praesumuntur facta praecipitanter, et cum aliquo libertatis defectu, possunt absolute et integre dispensari; neque enim credendum est, Deum ita rigide acceptare obligationem in tenera aetate susceptam, ut non valeat ab ecclesiae praelatis dispensari. Idem dicendum de votis adultorum, si facta sint sine plena libertate et deliberatione; et eo maxime si metus etiam levis incussus fuisset ad votum extorquendum; cum consonum sit credere, Deum facillime remittere obligationem, cui dedit causam aliqua injustitia. Si vero votum, cui dedit occasionem metus, vel aliqua alia passio seu timor, factum fuerit cum plena et matura deliberatione, tunc non est absolute concedenda dispensatio, sed debet uniri cum aliqua commutatione. Eodem modo se gerat confessarius, si fuit error circa causam impulsivam, vel si talis causa cesset.

* Licet metus conceptus ex infirmitate, naufragio aliaque simili causa possit quandoque ita voventis mentem perturbare, ut perfectam adimat deliberationem in voto emittendo, non solet tamen regulariter loquendo ita evenire, unde plerumque non esse causam sufficientem absolutae dispensationis, sed commutationis sentiunt cum Palao Sanch. et Leur. *loc. cit.* 9. *q.* 903. *n.* 2. *

Ex secundo capite, scilicet ob difficultatem exequendi votum, confessarius habens facultatem potest dispensare illum, qui est in periculo transgressionis, sive id sit ob ipsius fragilitatem, sive ex malitia; semper enim verificatur, tale votum potius esse in laqueum, quam in profectum voventis. Etiamsi vero non sit periculum transgressionis, adhuc intervenit justa causa dispensandi, si superveniat difficultas non exigua ab initio non praevisa, quia conforme est benignitati divinae, ut remittatur obligatio, quae ob non praevisam difficultatem non facile executioni mandatur. Hanc doctrinam non sine fundamento extendunt etiam ad casum, quo ab initio praevisa fuerit talis difficultas; nam cum postea res est executioni mandanda, difficultas in abstracto praevisa multo gravior et majoris incommodi solet experiri. Ex difficultate etiam in exequutione voti oritur

sufficiens causa dispensandi vota scrupulosorum; nam in praxi videmus quod si scrupulosus fecit e. g. votum de recitando rosario, ita scrupulose attendit, an habuerit sufficientem attentionem, an integre recitaverit etc. ut passim repetat, et nunquam quiescat.

Ex tertio capite dispensare potest confessarius voventem, si dubitetur, an ipsius votum sit impeditivum majoris boni ut ita securior reddatur conscientia voventis. Item si dispensatio voti esset potius in majus bonum ipsius, quam ipsius executio; nam majus bonum voventis est id, quod per votum intenditur. Hinc si confessarius praevideat, quod vovens adimplendo votum e. g. alicujus peregrinationis, potius dissipabitur, et ex itinere jacturam faciet devotionis, debet illum dispensare. Idem dicas, si executio talis voti impediret aliquod bonum notabile vel familiae ipsius voventis, vel civitatis etc. seu si in ipsius absentia grave detrimentum possent subire. Eodem modo discurrendum, si ob observandum e. g. votum castitatis non possit quis ducere uxorem, unde graves oriturae sint discordiae, aut illustris familia non conservanda, vel si ob servandum votum jejunii, aut valde frequenter orandi, non possit quis vacare concionibus, vel alios edocere cum gravi aliorum detrimento. Expediet tamen ut plurimum dispensationi aliquid admiscere commutationis. Id autem maxime habere locum sciat confessarius, dum dubitetur, an causa sibi proposita ad obtinendam dispensationem sit sufficiens, nec ne; quamvis etiam dispensatio sit odiosa, facultas ad dispensandum est favorabilis, utpote beneficium principis nemini nocivum, adeoque extendenda etiam ad casum, in quo dubitetur de causae sufficientia. E contra vero quia dubitatur de sufficientia causae, admiscenda est aliqua commutatio, ut non omnino auferatur obligatio, dum timetur non dari causam sufficientem ad eam omnino auferendam.

* Ne delegatus extra fines suae facultatis excedat, examinet diligenter tenorem delegationis, ut inde colligat ad quae vota data potestas extendenda sit. Ultra dicta superius sciat, posse commutare vota ante vel post concessionem facultatis emissa, quia ad ea extenditur; hoc enim petit latam interpretationem, ut fuse probat Suar. *loc. cit. cap.* 13. Palaus *tract.* 3. *disp.* 4. *p.* 11. nunquam extendendam ad vota in commodum tertii facta, ab eo acceptata; illa enim non solum habent rationem et obligationem voti, sed etiam promissionis humanae acceptatae, ac proinde

fidelitatis et justitiae. Sic Suar. *lib.* 6. *cap.* 14. *et* 15. *per tot.* Pont. *lib.* 8. *de matrim. cap.* 10. *n.* 7. Leur. *in* 3. *decret. tit.* 34. *q.* 894. *n.* 2. *

* Ex eo quod voti commutatio fieri possit propria auctoritate in rem evidenter meliorem, inferre potest confessarius omnia vota tam personalia quam realia, quae Deum respiciunt, commutari posse in vota religionis per solemnem professionem; quia in religione omnia alia obsequia particularia Deo promissa meliori ac eminentiori quadam ratione continentur. Ita cum D. Thom. 2. 2. *q.* 88. *art.* 17. *ad* 1. sentiunt Sanch. *in decal. lib.* 5. *c.* 5. *n.* 38. et habetur *cap. Scripturae de voto*. Neque excipienda videntur reservata; nam cum compertum sit nihil gratius Deo hoc statu offerri posse, noluit Pontifex hanc perfectissimam commutationem impedire. Less. *lib.* 2. *cap.* 40. *dub.* 16. *n.* 106. et alii DD. allati, Leur. *q.* 893. Reiffenst. *in* 3. *decret. tit.* 34. *n.* 44.*

* Ut Confessarius rectius procedat in votorum commutatione aliquas alias regulas attingam ex eodem Sanch. *n.* 5. *citato* et ex Suar. *tom.* 2. *de relig. lib.* 6. *de voto cap.* 19. *n.* 12. Advertat igitur aliquando votum obligare certa die, non est autem necessarium commutari in aliud opus eadem die exequendum, quia potest esse majoris, aut aequalis obsequii divini altera die materiam subrogatam executioni mandare ac etiam majoris voventis profectus. Ut autem voventis perplexitatibus ac dubiis viam praecludat, suam clare hac super re mentem aperiat, ac si oportere cognoscat, aliud tempus assignet; duplicem enim in hoc casu relaxationem, aut unam virtute duas continentem facere sciat, alteram, ne impleatur votum in materia promissa, alteram, ne impleatur tempore praefixo. Si ergo sua intentio ex materia subrogata, aut aliis circumstantiis non colligatur, vovens tenebitur implere votum subrogatum eadem die, qua prius; quia duo specialia in eodem actu non concurrunt juxta *l. Frustra cod. de dotis promissione*, nisi quando unum ab altero pendet, ut bene declarat Bartol. *in l. Si is, qui pro emptore ff. de usu cap.* quod hic non evenit cum possit optime commutari materia, firma manente obligatione temporis unde vovens semper dubius ac anxius remanere potest. Sanch. *lib.* 4. *in decal. cap.* 56. *n.* 28. *et* 29. *

* Potest etiam dari casus quo commutetur votum conditionatum. Tunc autem advertendum est, utrum hoc fiat ante adimpletam conditionem; tunc enim si fiat in obligationem absolutam, quo magis dubius erit conditionis even-

tus, eo minor requiritur materia subroganda, si fiat in aliam obligationem conditionalem, tunc materia erit priori voto aequalis. Si vero jam conditio posita est, tunc pariter idem dicendum est ac de voto absoluto. Hoc quoque modo procedendum est in voto poenali, in quo tamen monendus est vovens, quod si votum fuerit sub poena toties incurrenda quoties crimen admissum fuerit, et sola poena jam incursa commutetur, ad illam se iterum teneri, si iterum in crimen labatur; cum enim sola poena commutetur, integra remanet voti obligatio. Inspecta demum voventis fragilitate consultum erit commutare vota in res, quas ipse praestare consuevit, v. g. recitare quotidie virgineos calculos, Missae sacrificio interesse, sacramenta frequenter recipere, devotam alicujus sancti imaginem visitare etc. *

* Quae dicta sunt de extinctione prioris obligationis per commutationem materiae, non habent locum in permutatione voti castitatis ad matrimonium contrahendum; facta enim hujus commutatione in menstruam confessionem et alia pietatis opera, ut moris est s. poenitentiarie, tamdiu durat, quamdiu matrimonium initum, soluto autem eo per mortem conjugis, tenetur vovens denuo castitatem servare, et tunc cessat obligatio confessionis et alia opera exequendi: et licet probabiliter Sanch. *lib.* 4. *in decalog. cap.* 55. *n.* 21. velit in eo casu adhuc perseverare una cum voto castitatis obligationem implendi opera subrogata, quia intentio Pontificis sit, ea esse perpetua, attamen probabilius alii in contrarium sentiunt Palaus *loc. cit. n.* 6. La Croix *lib.* 1. *n.* 518. *

* Cum fieri quandoque possit, quod urgeat necessitas sollicitandi dispensationem, neque possit adiri summus Pontifex, sciat confessarius in eo rerum statu habere episcopum facultatem dispensandi vota vere reservata, puta perpetuae castitatis, quia rationabiliter praesumitur, nolle Pontificem in eo casu votum esse reservatum, ne animae laqueis irretitae in gravi versentur periculo. Sanch. *lib.* 8. *de matrim. disp.* 9. *n.* 22. *et in decal. lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 44. Navarr. *in man. cap.* 12. *n.* 76. Laym. *lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 8. *n.* 16. Palaus *tr.* 15. *disp.* 2. *p.* 12. *n.* 4. Barbos. *de potest. episc. alleg.* 37. *n.* 8. Requiruntur autem graves causae, quae esse possunt: periculum incontinentiae, si ex mora adeundi Pontificem revera subsistit, periculum scandali aut infamiae. De voto autem castitatis prout est impedimentum matrimonii, vide quae dicentur inferius *tract.* 21. *q.* 5. *cap.* 1. *

IV. Eo quod quinque vota Papae reservata non censenda sint reservata, nisi sint certa, perfecta, et absoluta, sciat confessarius, non esse reservatum e. g. votum castitatis, vel religionis, si ad illud vellet quis se obligare solum sub culpa veniali, quia non esset integrum et perfectum. Propter eamdem rationem non est reservatum hujusmodi votum, si non factum sit cum plena, expedita, et perfecta libertate.

Ut autem id plenius exemplificetur in voto castitatis, observandum est, non esse reservatum tale votum factum ad tempus, vel non integrae et omnimodae castitatis: ita est votum non se polluendi, non se turpiter tangendi vel aliam personam, non contrahendi matrimonium, non petendi debitum, non violandae virginitatis; si forte per tale votum quis non intenderet abstinentiam a quocumque actu venereo. Item non est reservatum votum de suscipiendis ordinibus sacris, quia non est votum castitatis promissae, sed promittendae, nec votum servandae castitatis conjugalis etc.

Idem dicendum, si votum de castitate perpetua servanda factum sit sub disjunctione; ut si quis faceret votum vel de servanda perpetua castitate, vel de danda tali eleemosyna; quia cum non fecerit votum simpliciter de castitate servanda, jam non est perfectum votum castitatis. Ultraquamquod semper est in ejus voluntate non eligere castitatem, sed eleemosynam, et sic non habet locum reservatio. Id verificatur etiamsi quis elegerit potius castitatem, quam eleemosynam, quidquid non pauci dicant in contrarium.

V. Ad bene dignoscendum quando vota non sint reservata, eo quod non sint absoluta, sed conditionalia, recolenda sunt a confessario quae alias diximus, scilicet non reddere consensum conditionatum conditionem de praeterito, vel de praesenti: ut si quis voveret castitatem seu religionem, si pater jam obiit, vel si pater vivit: nam vel istae conditiones sunt, seu fuerunt, et statim consurgit obligatio; vel non sunt, seu fuerunt, et statim evanescit. Idem dicendum de conditione de futuro necessario; ut si quis diceret, voveo castitatem, si cras dies elucescet etc. tales enim conditiones habentur pro non adjectis. Non faciunt pariter votum conditionatum conditiones naturaliter imbibitae in quocumque voto, ut si dicerem: voveo castitatem, si vixero, si pater non irritet meum votum, si Deus voluerit, si non ero impeditus etc.; cum etenim hujusmodi conditiones in omni voto includantur, non impediunt quin votum

sit absolutum, etiamsi tales conditiones expresse a vovente apponerentur. Denique observare debet confessarius, an conditio apponatur ad designandum tempus, quando votum est mandandum executioni, vel ad suspendendam ipsius obligationem, quoadusque adveniat conditio. In primo casu conditio non tollit quin votum sit absolutum, in secundo vero reddit votum conditionatum. Exemplum sit in eo, qui voveret castitatem, si attigerit annum vigesimum: hujusmodi conditio designat tempus, quo votum est implendum, et non reddit votum conditionatum, si forte vovens non habuisset intentionem non se obligandi usque ad illud tempus. Si vero quis voveret castitatem,, si postquam attigerit annum vigesimum, pater non tradet ipsi, quae conveniunt ad sui decentem sustentationem, talis conditio suspendit obligationem usque ad illud tempus, cum appareat voventem velle se obligare solummodo in casu, quo non providcatur ipsi a patre.

Votum igitur conditionatum, quod non subjacet reservationi, est votum pendens a conditione contingente de futuro, sive istud votum sit pure conditionale, sive etiam poenale. Aliqua apponam exempla. Non erit votum reservatum, si vovens e. g. castitatem, seu religionem etc. diceret, voveo castitatem, si pater consenserit, si confessarius consenserit, si convaluero, si tale negotium felicem habebit finem, si incolumis evadam e manibus inimici. Item si diceret, voveo castitatem, seu religionem, seu romanam peregrinationem ad limina apostolorum, si lusero, si committam tale peccatum etc. Haec omnia et similia cum faciant, ut votum a sui initio non sit perfectum et consummatum, faciunt etiam, ut non sit reservationi subjectum.

Credo etiam, confessarium posse idem facere judicium de hujusmodi votis etiam quando adimpleta est conditio, quamvis non pauci theologi contradicant. Si igitur aliquis e. g. voverit castitatem, si convaluerit, puto, tale votum non esse Papae reservatum, etiam postquam adeptus fuit sanitatem. Ratio mihi est, quia ex omnium theologorum sententia hujusmodi votum intelligendum est Papae reservatum, sicut et caetera supra enumerata, quando fuerunt perfecta et completa, hoc est, quando fuerunt facta ex affectu pleno et perfecto erga materiam voti; nam hac ratione quinque pluries enunciata vota fuerunt reservata. Dum autem quis vovit e. g. castitatem sub aliqua conditione, potius movetur ex affectu et voluntate ad conditionem, quam

ad castitatem; ut dum quis vovet castitatem, si convaluerit; peregrinationem, si navis, in qua plures habet merces, portum attingat; patet enim, affectum voventis potius esse erga sanitatem et divitias, quam erga castitatem et religionem. Id etiam magis constat in votis poenalibus; nam qui e. g. vovit castitatem, seu religionem, si luserit, non habet affectum ad castitatem, seu religionem, sed potius hujusmodi adversatur, et proinde vult se retrahere a ludo timore ipsarum.

Quamvis igitur semper verificetur, purificata conditione, obligationem ab ea pendentem transire in puram et absolutam, adeoque teneri voventem absolute et simpliciter ad votum, nihilominus quia reservatio voti metienda est ex modo perfecto vel imperfecto vovendi, cum etiam post adimpletam conditionem verificetur votum sub conditione emissum semper fuisse imperfectum, inde est non subjacere reservationi. Limita hanc doctrinam in casu, quo vovens post adimpletam conditionem iterum vovisset simpliciter et absolute castitatem, religionem etc. quia tunc consurgeret novum votum absolutum et perfectum, et proinde Papae reservatum.

Et haec satis sint, ut confessarius dignoscere possit in quibus casibus vota sint Papae reservata, nec ne.

APPENDIX DE ADJURATIONE

Premendo quamplurium theologorum vestigia in explicatione secundi decalogi praecepti, quo dicitur: non assumendum nomen Domini in vanum, agam et ego hic breviter de adjuratione, et in ipsa etenim nomen divinum assumitur, ut bene notat D. Th. 2. 2. *q.* 90.

Q. I. Quid sit adjuratio, et quotuplex.

R. I. Ex D. Th. 2. 2. *q.* 90. *art.* 1. Adjuratio potest ita definiri: *Contestatio rei sacrae, per quam adjuratus imperio, aut obsecratione inducitur ad aliquid faciendum, vel omittendum.* Dicitur *contestatio rei sacrae etc.* quia adjurare nil aliud est, quam aliquid petere propter Deum, seu sanctos, ut ipsorum timore, vel amore aliquid fiat, seu omittatur. Differt igitur adjuratio a juramento, quia in juramento adducitur Deus ut testis veritatis; in adjuratione vero adducitur ut objectum amoris, vel timoris illius, qui adjuratur, ut ita moveatur ad faciendum aliquid, vel omittendum. Parificatur autem in hoc, quod sicut ad honeste jurandum

requiruntur *veritas, judicium et justitia*, ita hujusmodi debent esse comites adjurationis. Tunc autem datur *veritas* in adjuratione, quando procedit vero animo impetrandi postulata; quando adjuratio fit per Deum verum, non falsum; et quando adhibetur verum motivum adjurationis. *Justitia* exposcit, ut id, quod adjuratione postulatur, sit honestum; valde enim Deo, vel sanctis injuriosum esset, aliquod turpe ob ipsorum amorem seu timorem postulare. Demum *judicium* in adjuratione intervenit, quando non fit passim et sine justa causa. Verum tamen est, quod si adjuratio non fieret per falsum numen, vel ad obtinendam rem graviter turpem, non tam facile est intervenire in adjuratione, cui deest judicium, grave peccatum. * Videatur Suar. *to.* 2. *de relig. lib.* 4. *de adjur. cap.* 4. Sanch. *in decal. lib.* 2. *cap.* 42. *

R. II. Adjuratio multipliciter dividitur. Alia igitur est adjuratio deprecativa, alia imperativa. Deprecativa tunc datur, quando contestamur per aliquam deprecationem; ut quando ecclesia Deo proponit merita Christi et sanctorum, ut postulata concedat. Imperativa tunc datur, quando per contestationem Dei subditis imperamus; et ita ecclesia exorcismis adjurat daemones. Secundo alia est adjuratio propria, alia impropria. Prima est, dum contestamur Deum, vel sanctos, considerando ipsorum sanctitatem, quatenus illam a Deo habuerunt. Si vero contestamur sanctos secundum se et eorum excellentiam, non considerando quam habent ipsorum merita relationem ad Deum, talis adjuratio dicitur impropria, et est multo minoris efficaciae, quam prima. Tertio dividitur in solemnem, quae scilicet fit per ministros ecclesiae modo ab ipsa tradito; et privatam, quae fieri potest a quolibet, et caret omni solemnitate.

Q. II. Qui valeant adjurare; et qui adjurandi sint.

R. I. Adjuratione privata tam Deus, quam omnis creatura rationalis potest adjurare. Id patet: quia nil obstat quin Deus propter sui amorem velit adducere creaturas ad aliquid faciendum, vel omittendum. Item non solum Angeli boni, sed etiam mali, sicut et quaecumque creatura rationalis potest alicui nomen Dei et sanctorum proponere ad postulata impetranda, quod est proprie adjurare. Caeterum quia potestas daemones ejiciendi enumeratur inter gratias gratis datas 1. *ad Cor.* 12. ideo potest in quibusdam specialiter elucere; cum Spiritus S. dividat sua dona, prout vult.

R. II. Adjuratione solemni solum exorcistae possunt adjurare. Cum igitur Deus tradiderit suae ecclesiae adjurandi potestatem, ut patet ex pluribus s. Scripturae textibus, et praecipue Marc. 16. ubi dicitur: *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia ejicient*, institutus est specialis ordo exorcistarum, in quo confertur potestas ad daemones solemniter adjurandos. Quamvis autem hanc potestatem habeant exorcistae ab ordine, nihilominus omnes fatentur valde juvare ad daemones arcendos, si exorcista puritate conscientiae polleat, si ferventi orationi insistat, si jejuniis, aliisque mortificationibus se affligat, si divino flagret amore; et si maxima cum humilitate certamen ineat cum principe tenebrarum, unice expectando victoriam a divino auxilio.

R. III. Adjuratione deprecativa possunt adjurari Deus et sancti omnes. Patet responsio, quia saepe adjuratur Deus, dum illi repraesentando suam infinitam bonitatem, merita Christi, sicut etiam et merita sanctorum, petimus, ut pura nobis conferat beneficia: sancti etiam adjurantur, dum ab ipsis propter Dei amorem petimus, ut velint nobis aliqua impetrare; et idem dicendum, dum eodem modo adjuramus caeteras creaturas rationales, daemone excepto.

R. IV. Licitum est adjurare daemones adjuratione imperativa, non vero deprecativa. Quod nobis competat eos adjurare adjuratione imperativa patet primo: quia ecclesia conferendo exorcistis virtutem sibi a Christo datam, illos constituit daemonibus superiores; unde possunt et debent illis imperare, exercendo illam potestatem, de qua dicitur Luc. 10. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit.* Eamdem superioritatem tradidit Christus omnibus fidelibus, juxta illud Marc. ult. *Signa eos qui crediderint haec sequentur, in nomine meo daemonia ejicient etc.* omnibus ergo fidelibus datum est adjuratione coactiva et imperativa daemones adjurare, quamvis potestas ordinis exorcistatus solum reperiatur in iis, qui talem ordinem receperunt.

Dixi non licere adjurare daemones adjuratione deprecativa; quia ut ait D. Thom. 2. 2. *quaest.* 90. *art.* 2. *Ille modus adjurandi videtur ad quamdam benevolentiam, vel amicitiam pertinere, qua non licet ad daemones uti . . . . Nec licitum est adjurare ad aliquid ab eis ediscendum, vel etiam ad aliquid per eos obtinendum; quia hoc pertinet ad aliquam societatem cum ipsis habendam, nisi forte ex speciali instin-*

ctu, vel revelatione divina aliqui sancti ad aliquos effectus daemonum operatione utantur. In adjuratione igitur daemonum non ita anteponendum est nomen Dei, sanctorum etc. quasi velimus eos expellere propter amorem Dei, vel sanctorum, ut fit adjuratione deprecativa, sed adducitur nomen Dei, sanctorum etc. ut daemones territi pareant mandatis de exeundo a corpore obsessi. Suar. *t.* 2. *de relig. l.* 4. *c.* 3. *num.* 6. Filiuc. *tr.* 24. *c.* 8. *num.* 207. Bonac. *disp.* 4. *q.* 1. *p. ult. num.* 2.

R. V. Non licet adjurare creaturas irrationales. Ratio est, quia non sine irreverentia vane et inutiliter applicarentur exorcismi ecclesiae; id autem sequeretur, si adjurarentur creaturae irrationales: nam nequeunt percipere verba adjurantis et ecclesiae exorcismos. Hinc dum ecclesia adhibet exorcismos contra locustas, bruchos, nubes etc. non immediate contra eos adhibet, sed eos dirigit in invisibiles motores ipsorum, qui sunt daemones, ut legenti constabit.

Q. III. Quid sint exorcismi; et quae ipsorum efficacia.

R. I. Exorcismus nil aliud est, quam illa ratio, qua adjurantur daemones per Deum, et coguntur exire e corpore obsessi. Christus Dominus aliquando expulit daemones solo verbo, aliquando verba et orationes adhibuit, ut patet Matth. 9. *et* Marc. 7. Apostoli expellebant daemonia in nomine Christi, ut videre est Actor. 16. Modo ecclesia approbavit ampliorem usum exorcismorum, ut constat ex rituali Romano.

Ultra exorcismos, ut dixi, quaedam alia adhibet ecclesia in adjurando daemones. Inter haec primum obtinet locum invocatio nominis Jesu: cum dixerit Christus Dominus Marc. 16. *In nomine meo daemonia ejicient etc.* Secundo adhibet crucem Christi, qua primo potest abjici daemon; quia Deus illa uti velit tamquam instrumento ad illos expellendos, quo pacto saepe ea usus est ad plura facienda miracula. Denique Christi cruce abjiciuntur daemones, quia est objectum ipsis horrorem incutiens. Sicut ergo canis odit baculum, quo fuit percussus, ita daemon odit crucem, qua fuit devictus; et proinde potius eligit relinquere obsessum incolumem, quam sustinere crucem cum tanta sui molestia.

Eadem fere ratione quandoque daemones expelluntur usu reliquiarum sanctarum; sanctos etenim summopere odio habent, et quia occupant sedes, quae ipsis in coelo erant destinatae, et quia pluries Dei gratia illos vicerunt; eorum proinde visis reliquiis contristantur, nec valentes ipsarum praesentiam sustinere recedunt ab obsessis.

Quaedam alia adhibet ecclesia ad terrendos et fugandos daemones, ut agnos cereos etc. qui vulgo vocantur Agnus Dei, et id, quia hujusmodi specialiter benedicuntur ad daemones repellendos. Inter haec primum obtinet locum aqua lustralis, seu aqua ab ecclesia benedicta; nam in ea benedicenda ecclesia specialissime orat, ut valeat ad fugandos daemones, morbosque pellendos, et aequum est Christum sponsae suae preces benigne audire.

R. II. Talis est efficacia exorcismorum, ut semper aliquem effectum producant in ordine ad expellendos daemones. Pro probatione illorum, quae in hac responsione asseruntur, observandum est, quod si nolumus concedere ordini exorcistatus virtutem ex opere operato expellendi daemones, quatenus quamplures negant esse sacramentum, nihilominus talis virtus illi concedenda est, quatenus est ordo ab ecclesia institutus. Cum enim, ut supra dictum est, Christus tradiderit suae ecclesiae potestatem fugandi daemones, et ipsa velit hujusmodi potestatem tradere exorcistis; cum illis dicat in ipsorum ordinatione: *Habeto potestatem imponendi manus super energumenos*, sequitur, in exorcistis vi sui ordinis semper esse potestatem ad expellendos daemones: et quia hujusmodi potestas a Christo primordialiter dimanavit, ideo dici etiam ex hoc capite potest in exorcistis esse ex opere operato. His suppositis.

Constat veritas nostrae responsionis; nam cum virtuti expellendi daemones ex opere operato semper debeat aliquis effectus correspondere, jam si exorcistae non valebunt totaliter expellere daemones a corporibus obsessis, ut evenit etiam apostolis, sicuti dicitur Matth. 17. id exposcente divina voluntate et inscrutabilibus Dei judiciis, saltem valebunt expellere daemones vialiter, ipsorum vires attenuando etc. Salmant. *tr.* 22. *cap. un. p.* 3. *n.* 23. Non negaverim tamen, quandoque exorcistas non consequi expulsionem daemonis etiam ob defectum dispositionum, quae tum in ipsis, tum in maleficiato requiruntur.

Q. IV. Quae dispositiones requirantur tum in exorcista, tum in energumeno, ut daemon expellatur.

R. I. In exorcistis primo requiritur fides, hoc est, credere ex Dei omnipotentia et veritate divinorum promissorum, daemonem sibi futurum obedientem, et adesse quidquid necessarium est ad hoc obtinendum, ex quo oritur quaedam fiducia obtinendi quod hic et nunc intenditur. Secundo requiritur in exorcista rectus usus potestatis, ita ut in exorcizando

non misceat exorcismis vana, inutilia et multo magis peccaminosa; ac proinde in exorcizando ableget omnia, quae theologorum calculo sunt ab exorcista vitanda. * Haec traduntur a Sanchez *l. c.* Bonac. *disp.* 4. *p. ult.* Palao *tr.* 14. *disp.* 4. *p.* 4. *

Dices, quod si in exorcista requiritur praefata fides, superflua erit potestas ipsi ab ordine collata; nam fides de se sufficit ad debellandos daemones. Sed contra est, quia quamvis dubitandum non sit, quin fides, maxime in gradu heroico, sufficiat ad quoscumque effectus mirabiliores obtinendos, non tamen superflua est potestas ordinis, tum quia ipsa cum fide minus perfecta, et de se non sufficienti ad daemones expellendos, satis est ad hunc effectum consequendum: tum quia ipsa potestas ordinis est valde efficax ad obtinendas gratias actuales, quae sunt necessariae ut exorcista recte fungatur officio suo, adeoque est dispositio; immo fundamentum ad concipiendam illam fiduciam, qua nempe credat habere potestatem cogendi daemonem ad sibi obediendum, si aliter Deus non disposuerit, et adsint debitae dispositiones in ipso maleficiato.

R. II. Post praefatas dispositiones in exorcista, aliae requiruntur in ipso maleficiato. Prima est fides, quam comitari debet quaedam robusta spes divini auxilii. Consideret igitur maleficiatus, Deum non solum esse summe potentem, adeoque expellere posse absque minima resistentia etiam omnes daemones, sed etiam esse summe sapientem, qua ratione cognoscit ipsorum fraudes, summe bonum etiam in ope ferenda suis creaturis, et fidelem in suis promissis, adeoque efficacia redditurum praecepta, quae nomine suo a suis ministris proferentur, cum ipse dixerit: *In nomine meo daemonia ejicient.* Ex his consurget in maleficiato non solum fides, qua pro certo habebit, posse sibi Deum opitulari, sed etiam velle ob suam bonitatem et fidelitatem concedere quidquid nostrae expedit saluti. Multum autem conducet ad hanc obtinendam fiduciam, si maleficiatus confugiat quantum potest ad orationem ob talem fidem impetrandam et divinum auxilium. Defectum hujus fiduciae increpavit Christus Dominus. Matth. 17, ubi non solum attribuit discipulorum incredulitati non potuisse expellere daemones, sed etiam incredulitati parentum pueri lunatici.

Istam fidem, seu fiduciam, quam maleficiatus debet erga Deum habere, debet etiam extendere erga exorcistam, quatenus scilicet credat, eum esse Dei ministrum, adeoque no-

mine Dei agere, et per consequens ejus actiones Deo tribuendas. Neque debet fides, seu fiducia minui, sive in exorcista sive in maleficiato, eo quod praecepta careant multoties suo effectu; nam id tribuendum est vel ipsorum indispositioni, vel inscrutabilibus Dei judiciis, volentis multoties daemones solum vialiter expelli, ut supra dictum est.

Eo quod maleficiatus habeat fiduciam in exorcista tamquam nomine Dei operante, orietur ut quam diligentissime ipsius mandata exequatur, expoliando se omnino propria voluntate, et confirmabit praeceptum quodlibet, quo daemoni imperabit exorcista.

Item maleficiatus credere debet daemones, quacumque vi naturaliter polleant, non posse illam exercere nisi juxta Dei permissionem.

Demum quia impossibile est praefatos fidei actus seu fiduciae praestare, si maleficiatus credat a causis naturalibus suam oriri infirmitatem, ideo si ipsius curae incumbat doctus, pius, et prudens exorcista, debet illi credere, dum affirmat ipsius infirmitatem et vexationem a daemone oriri. Quod si exorcista sit nimis credulus et inter illos nimis faciles immo imprudentissimos accensendus, qui quodcumque malum daemoni corpus obsidenti tribuunt, est omnino removendus ab illo, qui falso reputatur maleficiatus, alias quamplura inconvenientia, quinimmo gravia scelera, experientia teste, sequi possent.

Denique maleficiatus, qua potest majori diligentia, curet poenitentiae sacramento propriam expiare conscientiam; multoties enim Deus dat facultatem daemoni aliquem vexandi in poenam alicujus criminis.

Q. V. Qualem virtutem habeant aliquae res naturales ad daemones expellendos.

R. Nulla res naturalis potest habere virtutem ad expellendos daemones directe, sed solum potest agere indirecte in daemones. Prima pars probatur: quia cum quaecumque virtus naturalis sit accidens corporum ex elementis compositorum, solum potest agere intra spheram suae activitatis, hoc est, in corpora ex elementis composita, non vero in rem spiritualem, quales sunt daemones. Ultraquamquod cum daemones nullum habeant sensum, non possunt affici ab aliqua re sensibili.

Quod vero res corporales possint indirecte agere in daemones, explicatur hoc pacto. Observandum igitur, humoribus nostri corporis uti daemones ad vexanda corpora obsessorum, eosque agitandos etc. diminuendo proinde medi-

cinis, aliisque mediis naturalibus eosdem humores, minus habet daemon roboris ad ea vexanda etc. Addi potest, quaedam ingrata esse daemonibus propter effectus, quos causant ipsis daemonibus ingratos, et ita dicuntur fugere rosam recentem, quia ipsius odor contrarius est motibus carnis. E contra ipsis dicuntur grata convivia, choreae etc. propter peccata, quae ex illis solent oriri.

Q. VI. Qualiter daemones assistant in energumenis, et quibus signis agnoscatur aliquem esse daemoniacum.

R. I. Ut vere aliquis arreptitius sive daemoniacus dicatur, tria requiruntur. Primum est, daemonem vere habere interiorem assistentiam in corpore obsessi, neque sufficit externa; nam etiam sancti hoc pacto dici potuissent daemoniaci. Porro per quoscumque tenuissimos meatus etc. valent in corpora intrare; quia spiritus possunt omnia corpora absque minima resistentia penetrare. Secundum est, ut immediate per seipsos vexent arreptitios, nec sufficit si mediate: ut si vexarent venenosis cibis, aliisque rebus perniciosis morbos causando, quo pacto etiam plures sancti fuerunt a daemonibus vexati. Tertium est, ut sint in corpore obsessi veluti in suo domicilio, nec sufficit in aliquem intrare, ut evenit Judae. Quamvis vero daemon possit in quacumque corporis parte morari, tamen putant vel in corde, vel prope cor manere; cum ad motum hujus partis facile exagitentur caeterae partes corporis, affectus etc.

Accidentaliter autem se habet ad hoc, ut dicatur aliquis arreptitius, an intra suum corpus resideant daemones altioris vel infimi ordinis; nam tenendum est, ex omni ordine in hominum corpora intrare; cum etenim etiam qui altioris sunt ordinis a propria dignitate sua malitia exciderint, et nil magis optent, quam hominibus nocere, ut huic satisfaciant desiderio, credendum est, ex omnibus ordinibus in hominum corpora intrare. Porro quo sunt altioris ordinis, eo magis nocere valerent obsesso; at nihilominus videnda quae dicam infra *quaes.* 14. ubi et cur de quibusdam daemonibus dixerit Christus Dominus: *Hoc genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium*. Pariter quo plures sunt in arreptitio daemones majora solent mala causare; et ita ille, qui obsessus erat ab integra daemonum legione, ut habetur Luc. 8. in monumentis habitabat, nudus jactabatur a daemone in deserta, lapidibus se concidebat etc. Non nego tamen, posse unicum daemonem haec omnia praestare, si Deus ita permittat.

R. II. Plura dantur signa ad dignoscendum, an aliqui sint daemoniaci, et ad sequentia reducuntur. Si loquantur lingua sibi ignota et calleant scientias quas nunquam didicerunt: unde dum cessant arripi a daemone, nequeunt respondere de iis, de quibus ante disputabant. Hoc esse signum vehemens exinde constat, quia cum arreptitii talem non habeant sanctitatem, ut praesumi possit haec a Deo, vel Angelis didicisse, consequens est: in ipsis daemonem loqui. Si arriptitius revelet occulta, quae naturaliter scire non potest et ea revelet non ad finem honestum, neque ex pacto cum daemone; nam hoc modo valet occulta revelare, absque eo quod daemon habitet in illo. Si non taceat etiamsi verberetur. Si renuat invocare nomen Jesu aut alicujus sancti, adorare reliquias, sacra verba proferre, accipere aquam lustralem, quin potius edat inconditos ululatus, blasphemet nomen Dei et sanctorum, et ad lectionem exorcismorum se valde conturbet. Si habeat vultum truculentum, cum truculenti daemones soleant vultum humanum deformare. Si inopinato privetur omnibus humanis actionibus, vel ipsius membra coarctentur aut dilatentur. Si vires sint extraordinariae, quibus rumpantur catenae, ingentia onera comportentur etc. Denique solent obsessi habere ingentem inquietudinem et nimis solitudine oblectari.

Q. VII. Quam potestatem habent daemones in energumenos; et specialiter in ordine ad opera peccaminosa.

R. I. Deo ita permittente, quamplurima mala daemon causat obsessis, ut patet experientia, cum videamus terrae illos allidere, quandoque etiam praecipitare in aquam, ignem etc. privare sensibus, membra contrahere, sive distrahere, infirmitates gravissimas causare etc. Quandoque id praestant per se ipsos, quandoque vero mediantibus saevis instrumentis; unde fertur, quemdam obsessum clavos evomuisse, quibus interne saevissime cruciabatur, alium vero evomuisse bufonem et ita liberatum fuisse ab ingentibus cruciatibus.

R. II. Opera obsessorum quandoque ipsis imputantur ad culpam, quandoque vero non imputantur. Ut id demonstretur observandum est, arreptitii opera aliquando posse esse ex pura violentia, quam faciat daemon in potentias corporales cum istae ipsius subdantur voluntati; et in tali casu nullum committit peccatum energumenus, si ex mera daemonis violentia blasphemet, vulneret homines, aut quodvis aliud enorme perpetret; nunquam enim datur peccatum, si non sit voluntarium. Item potest daemon ita ludificare sensus,

et perturbare phantasiam, ut quod in se malum est, invincibiliter erronee apprehendatur ut bonum, et in tali casu operationes ortae ex tali perturbatione quamvis pravae non imputarentur ad culpam. Quod vero possit daemon modo praefato perturbare phantasiam, exinde constat, quia est potentia organis affixa, adeoque subdita daemoni, cui datur potestas in totum corpus obsessi. Denique ita se habere potest daemon, ut nil aliud faciat nisi proponere objecta illicita intellectui et voluntati, quae objecta valde alliciant; addendo etiam motus vehementes in sensibus internis, et externis. In tali casu si arreptitius talibus tentationibus et suasionibus allectus committat opera peccaminosa, utique peccabit; nam daemon non potest cogere intellectum et voluntatem, adeoque si peccet, libere peccat. Hinc quia daemon solet energumenos modo praefato vehementer allicere, si alias sint dispositi debent frequenter communiri sacramentis poenitentiae et eucharistiae, ut ita facilius superent impetus daemonis.

Q. VIII. Quae possit exorcista a daemone interrogare.

R. I. Licite exorcista interrogat et imperat daemoni ea omnia, quae ad ipsius expulsionem conducunt. Ratio est, quia in hoc consistit exorcistarum potestas, ut valeant daemonem expellere; et adeoque valent etiam uti omnibus illis mediis, quae apta sunt ad hanc expulsionem. Hinc licite interrogatur daemon de suo nomine, exemplo Christi, qui Marc. 5. interrogavit daemonem. *Quod tibi nomen est?* et id ut adjuratio adversus eum nominatim dirigatur. Potest interrogare daemon de causa sui ingressus, ut ea remota facilius expellatur. Potest exorcista quaerere quot sint inhabitantes in daemoniaco, ut sciat cum quibus congredi debeat. Peti potest a daemone signum sui egressus; quamvis enim daemon mendax sit, nihilominus vi exorcismorum cogi potest ad vera dicenda. Ultraquamquod credi potest, Christum tradidisse suae ecclesiae potestatem ad cogendos daemones ut suam expulsionem manifestent; adeoque bene potest exorcista de tali expulsione signum quaerere. Verum tamen est, quod etsi, daemon tradat signum sui egressus a corpore obsessi, non ob id cogitur non redire; si a causa superiori non impediatur. In Sacerdotali Romano habemus de praefatis omnibus posse daemonem interrogari.

Q. IX. An liceat exorcistae interrogare de aliqua veritate, quam prudenter credat valde expedire ad Dei gloriam et aliorum utilitatem, quamvis id non conducat ad daemonis expulsionem.

R. I. Quandoque id est licitum, et docet s. Th. 2. 2. *q.* 95. *a.* 4. *ad* 1. et jam innuerat *q.* 90. *a.* 2. Id autem probatur, quia si id esset illicitum, maxime quia ita interrogando videretur adesse quaedam societas et pactum cum daemone: hoc autem falsum est, quia inquisitio veritatis, quam daemon cogatur dicere divina virtute ad aliorum utilitatem, non infert societatem cum daemone, sed potius est cum eo agere hostiliter; cogitur etenim contra ipsius voluntatem ad manifestandum id quod conducit ad Dei gloriam et proximorum utilitatem. Verum tamen est id raro praestandum et bene observandum, an id, quod inquiritur, vere deservit ad gloriam Dei et proximorum aedificationem. Praeterea id tantum praestare debent, qui a Deo habent potestatem ad expellendos daemones, vel pollent insigni sanctitate; neque enim id cuilibet licet.

R. II. Non licet exorcistae unam aut alteram rem curiosam a daemone interrogare. Ratio responsionis de se patet quia si interroget daemonem de iis, quae non pertinent ad ejus expulsionem, vel ad Dei gloriam non conducunt, seu utilitatem proximorum, quandam videtur cum daemone inire societatem et amicitiam, quod semper est illicitum. Praeterea cum *sancta sancte tractanda sint*, iniquum est et graviter a Deo punitur, qui in exercitio ordinis exorcistatus cum daemone jocatur et verba nugacia admiscet.

Ut vero dignoscatur qualiter peccet exorcista, qui ita se gerit cum daemone, observandum est, absque dubio graviter peccare, qui cum eo aliquem obsidente, habet longos et inutiles sermones; cum enim ita solum cum amicis agamus, jam habere cum daemone tales sermones esset cum illo amicitiam inire. Peccat item mortaliter, qui de quacumque re interrogat daemonem deprecative; nam hoc est se illi subjicere et velle fieri ejus discipulus. Idem dicas si interrogetur daemon ad aliquid addiscendum; nam hoc esset beneficium ab eo expectare, quod excusari non potest a gravi superstitione. Demum peccat mortaliter, qui interrogat daemonem, dum adest periculum, ut quaedam occulta manifestet; nam sub gravi tenemur vitare infamiam proximi.

Si praefata non intercedant et coactive interrogetur daemon vel occurrens in corpore assumpto, vel loquens in energumeno de aliqua re curiosa et inutili, non videtur id excedere culpam venialem; nam non est actus perfectae societatis cum daemone, sed procedit ex quadam levitate et curiositate. Sanch. *l.* 2. *c.* 24. *n.* 25. Bonac. *disp.* 4. *q.* 1. *punct. ult. n.* 9.

Q. X. An fides adhibenda sit daemoni vi exorcismorum aliquid manifestanti.

R. Suppono, exorcistam cavere debere, ne daemoni permittat plura loqui, sed cogendum ut unice ad interrogata respondeat; quamvis enim aliquando vera dicat, nihilominus suis verbis nonnisi hominum perniciem intendit et solet manifestare plura occulta crimina. Hinc D. Th. 2. 2. *q.* 95. *art.* 4. ex auctoritate D. Athanasii ita loquitur: *Quamvis vera fateretur daemon, compescebat tamen Christus ejus sermonem, ne simùl cum veritate etiam suam iniquitatem promulget, ut nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, etsi vera loqui videatur. Nefas enim est, ut cum adsit nobis scriptura divina, a diabolo instruamur.* His suppositis.

Nullum est inconveniens fidem daemoni adhibere, si cogatur vi exorcismorum ad veritatem dicendam circa res, quas exequi nullum est malum; secus circa res, quae non possunt executioni mandari sine aliquo gravi inconvenienti. Ratio primae partis est, quia dum aliqua fides illi adhibetur circa res primi generis, nullum sequitur absurdum et aliunde bene stat, posse daemonem quandoque vi exorcismorum cogi ad dicendam veritatem. Potest proinde illi fides haberi, dum aliqua dicit circa tempus ingressus et egressus, circa causam ingressus, v. g. an sit hoc vel illud maleficium, et ita potest auferri, vel comburi. Ratio secundae partis est, quia cum res secundi generis non possint exequi sine gravi aliquo inconvenienti, omnino irrationabile esset eas exequutioni mandare ex solo daemonis testimonio, qui pater est mendaciorum; et si vera aliquando dicere videatur, ea in hominum perniciem pronuntiat, verisque multa falsa admiscet, ut jam notatum est ex D. Th. Quapropter ex solo daemonis testimonio in obsesso loquentis non esset quis rebaptizandus, si diceret non fuisse baptizatum; neque ullatenus illi manifestanti aliquid in proximi dedecus credendum est. Idem dicas de aliis rebus hujus generis.

Q. XI. An licitum sit exorcistae imperare daemoni superiori, ut inferiores secum expellat.

R. Quamvis nonnulli affirment, semper tamen adhaerendum est sententiae negative. Ratio est, quia si non credatur, exorcismos habere virtutem ad quoscumque daemones expellendos, jam fieret injuria potestati Christi et ecclesiae. Ultraquanquod si credatur, exorcismos habere potestatem ad expellendos daemones superiores, multo magis eam habebunt in ordine ad expellendos inferiores. Ad quid ergo

hoc velle a daemone superiore? Id ergo ab eo exposcere esset cum illo aliquam inire societatem, vel ab eo petere aliquod beneficium, quod omnino est illicitum.

Q. XII. An liceat exorcistae in exorcizando dehonestare energumenum sputis, opprobriis ect. vel illum caedere alapis, flagellis etc.

R. Nunquam conveniens est immundis rebus obsessos fatigare propter indecentiam quae relucet, si hujusmodi rebus deturpetur usus exorcizandi. Si vero quaedam non indecentia adhibeantur in daemonis contemptum, non tamen quasi credatur, res corporales posse directe in illum agere, tunc licite hujusmodi fiunt; valde enim expedit ejus superbiam retundere. Licitum proinde erit in daemonis contemptum energumenum leviter verberare, nomen daemonis in aliquo papyro inscriptum comburere etc. Universaliter loquendo exorcista debet daemones graviter et dure adjurare, exemplo Christi, qui increpabat illos, illisque severissime praecipiebat, ut videre est Matth. 17. Marc. 9.

Q. XIII. Ubi exorcizandi sint energumeni.

R. Nisi aliter exposcat gravis necessitas, obsessi exorcizandi sunt in ecclesia. Ratio est, quia daemonibus non solum exosus est locus, sed multo magis horrent eucharistiae sacramentum, reliquias sanctorum, s. imagines etc. et maxime cruces. Praestat etiam id agere, dum plures adsunt, nam fides fidelium roboratur, manifestatur potestas ecclesiae, quandoque impii convertuntur; atque ita etiam plures adsunt, qui instent orationibus pro libertate obsessi. Non facile tamen admittendae sunt mulieres, quae non solum facile terrentur, (qua ratione excludendi etiam sunt pueri) sed ulterius nimis pronae sunt ad credulitatem et facillime fidem adhibent rebus curiosis. Excludantur etiam viri otiosi, et blaterones qui nonnisi curiositatis gratia ad hujusmodi accedunt. Interim advertat exorcista, ne diabolo permittat vana et falsa loqui, sive quae risum possunt commovere, et multo magis ne crimina alias occulta revelet. Affertur a Lezana *t.* 3. *v. Clausura n.* 18. decretum Congregationis Concilii, quo dicitur monialem energumenam esse extra septa monasterii exorcizandam. Caeterum praescindendo ab hoc decreto optime exorcizari posset ad crates ferreas monasterii; tum quia virtus exorcismorum infirmari non potest; eo quod tales crates mediae sint inter exorcistam et energumenam; tum quia ita melius consulitur clausurae monialium; tum quia ita tollitur occasio, ut moniales non facile apprehendant, se

esse energumenas, ut detur ipsis aliquatenus e monasterio egredi.

Q. XIV. Cur aliqui daemones difficilius expellantur; et quae sint signa egressus illorum e corporibus obsessorum.

R. I. Nullo dubitante, quidam daemones difficilius expelluntur et illi specialiter, qui obsident lunaticos, hoc est qui certis lunae temporibus cruciantur, sicut qui obsident surdos et mutos. De horum difficili expulsione exempla habemus ex s. pagina Matth. 7. Luc. 9. Marc. 9. nam hos daemoniacos apostoli sanare non potuerunt. Quidam putant hos et similes daemones difficiliter expelli, vel quia sunt daemones superioris ordinis, ut nos etiam supra innuimus vel quia, cum diu fuerint in corpore daemoniaci; videntur firmiorem possessionem acquisivisse.

Verior tamen ratio ea est, quod ideo difficiliter expellantur, quia, Deo permittente, majorem in energumenum accipiunt potestatem. Et quidem cum non agant daemones in obsessos, nisi quantum Deus illis permittit, parum refert an diaboli possidentes aliquod corpus sint ordinis superioris, nec ne, vel an parvo tempore vel potius diu ibi fuerint; sed ipsorum major resistentia, contra quam major vis requiritur in adjurante, refundenda est in Dei voluntatem, majorem diabolo concedentem potestatem. Eidem etiam voluntati attribuendum est, quod aliquando quidam daemones nonnisi oratione et jejunio expellantur; nam solum his mediantibus conceditur exorcistae fides et gratia necessaria ad eos expellendos.

R. II. Signa egressus daemonis a corpore sunt ut plurimum fallibilia et ad sequentia possunt reduci. Si daemon ipse fateatur exisse; si appareat forma alicujus hominis nigri, canis etc. si videantur discedere muscae, araneae etc. si eveniat vomitus rerum putridarum etc. si energumenus ita terrae collidatur, ut videatur mortuus: si appareat insolitus tumor in corpore obsessi etc. si audiantur ingentes clamores; voces belluarum etc. Haec signa solent multoties videri in discessu daemonis, sed omnia sunt fallibilia; nam daemon pater mendacii potest multa signa promittere sui egressus, ut non torqueatur ab exorcistis et interim in corpore obsessi latitare. Signum caeteris probabilius est, si qui apparebat obsessus per longum tempus, non torqueatur a daemone; nam tanta est ipsius in homines invidia et livor, ut videatur moraliter impossibile in ipso diu latitare et cessare omnino ab eo torquendo.

Caeterum advertat exorcista, non esse a daemone petendum pro signo sui egressus, quod nocere potest energumenis, sed solum signum innoxium, extinctionem e. g. lampadis etc. semper tamen parum fidant in istis signis et quia, ut dixi, sunt fallibilia et quia daemones etiam sine signis aliquando ab obsessis egrediuntur.

Advertat etiam posse adnuere daemoni aliquid petenti, dum a corpore est egressurus, si id, quod petit non sit contra Dei honorem et contra proximi utilitatem. Si haec non interveniant, adnuere daemoni non est cum eo amicitiam inire, sed curare, ut citius ab obsessis egrediatur. Sic etiam Christus adnuit quibusdam daemonibus rogantibus, ne expellerentur e regionibus Gerasenorum.

Q. XV. An ad expulsionem unius daemonis omnes insimul expellantûr.

R. Non nego, Deo ita volente, quandoque expulsis quibusdam daemonibus alios posse remanere, qui in energumenos majorem exerceant potestatem; sicut enim solummodo ii ingrediuntur in corpus obsessi, quibus Deus id permittit, sic potest accidere, quod velit divina providentia, aliquos ibi remanere, quamvis quidam alii expellantur. Nihilominus, ordinarie loquendo, puto ad expulsionem unius omnes expelli; nam exorcismorum vis et efficacia omnibus aeque est molesta. Praeterea, si daemon superior, contra quem praecipue exorcista dirigit exorcismos, expellitur, cur et non omnes illum sequentur?

Q. XVI. An dentur loca spectris infesta, et quomodo liberentur, si dentur.

R. I. Esse quaedam loca larvis infesta, patet non solum auctoritate ss. PP. ut videre est apud D. Augustinum *l. 22. de civitate Dei cap.* 8. et D. Gregor. *l. 4. dialog. cap.* 3. sed ita experientia ipsa constat, ut nonnisi irrationabiliter id possit negari. Hinc habemus in rituali Romano exorcismos ad liberanda loca sive domos ita vexatas, sub titulo: *Exorcismus domus a daemonio vexatae.*

Pro quo notandum, quod cum ex omnium theologorum sententia quidam remanserint daemones in hoc tenebroso aere ad homines exercendos, horum opera quaedam loca, sive domos certum est infestari. Hi daemones, qui latine dicuntur larvae, italice appellantur *Folletti.*

Notandum secundo hos spiritus quandoque damnificare simul domorum, vel locorum habitatores, ipsos perterrefaciendo: quandoque quaedam ludicra facere, ut commovere

catinos, absque eo quod confringantur, ludere ad chartas et bacillos et risum proprio risu commovere: quandoque etiam videntur facere quaedam in hominum commodum, ut verrere domum, equos strigili pectere etc. Attamen opera, quae videntur in hominum commoda facta, nonnisi ad ipsorum diriguntur perniciem; ita etenim agendo intendunt daemones habitantibus suadere posse quamplura in eorum commoda praestare, ut ita inducantur ad familiariter cum eis agendum; ex quo fit, ut ipsos paulatim pertrahant ad plura peragenda in propriam temporalem et spiritualem perniciem. Et revera cum omnes daemones summo livore et invidia in homines tabescant, nil unquam agent, quamvis bonum appareat, nisi intentione homines decipiendi.

Notandum tertio hujusmodi larvas seu Follettos ut plurimum apparere in locis desertis, in altis arcibus, vel in locis, ubi gravia peccata fuerunt perpetrata. Ideo autem in locis desertis videntur, vel ut perterrefaciant homines, qui inibi propriae incumbunt saluti, vel quia ibi fuerunt gravia delicta perpetrata, seu actu committuntur, quibus daemones delectantur. Hac ratione apparent quandoque ubi fuerunt commissa homicidia et alia scelera; nisi etiam velimus dicere, ita Deum velle, ut discant homines vitare peccata. Hac ratione vult misericors Deus larvis deterreri potius insignes peccatores, quam viros religiosos, ut scilicet videant cui famulantur, et ita facilius convertantur.

Notandum quarto, hujusmodi larvas potius nocte, quam interdiu quaedam loca infestare; quia ut dicitur Jo. 3. *Qui male agit, odit lucem*. Ulterius videtur concessum daemonibus majus dominium nocte, quam die: unde *ad Ephes.* 6. Apostolus illos appellat *mundi rectores tenebrarum harum*. Addendum, quod cum hi daemones intendant laedere homines, ideo quaedam loca potius noctu quam die infestantur, quia in noctis obscuritate major incuti solet timor.

R. II. Hujusmodi loca larvis infesta non alio modo possunt liberari, quam signo s. crucis, invocatione dulcissimi nominis Jesu et Mariae, usu rerum sacrarum, ut reliquiarum, agnorum cereorum, qui dicuntur *Agnus Dei*, aquae lustralis etc. ac denique exorcismis institutis ab ecclesia ad liberanda loca, seu domos spectris infestas. Caeterum quidquid aliud, quod non sit sacrum, adhibeatur, non sine superstitione adhiberetur; nulla res etenim naturalis habet in daemones aliquam virtutem, ut ex dictis jam constat.

Supersedeo ab assignando regulas, quas exorcista debet in praxi observare; nam facile eas legere poterit in rituali Romano, quod unicuique adamussim in laborioso exorcizandi munere se exercenti sequendum suadeo, relictis pluribus aliis libellis, qui si rigorosae theologorum censurae subjiciantur, forte non omnia in eis veritati consona reperientur: sicut et quaedam alia in iis considerare erit, quae non omnem in exorcizando debitam decentiam praeseferunt.

Regula in praxi observanda.

Unicam regulam hic appono; nam ut dixi facile ex dictis exorcista, quae facere, quae cavere debeat, addiscet. Unicam autem hanc regulam desumo ex vita s. Philippi Nerii *l.* 3. *cap.* 10. *n.* 11. qui difficiliter permittebat suis poenitentibus adjurare. Idem ex ipsius monitis, sacerdotibus maxime nondum provectae aetatis et probatae virtutis, quantum possum suadeo. Facillime hos nimis credulos videas, quando revera dantur multae foeminae, quas fortasse etiam jurejurando affirmarent arreptitias, ex fine non recto tales se esse simulare, vel tales credi ex pessima humorum qualitate. Interea frequentissime et diu eas in confessionario alloquuntur; non raro etiam domi invisunt, et si pauperes sint, copiosis eleemosynis substentant. Haec omnia fovent familiaritatem et quemdam affectum saltem sensibilem: quid ergo non timendum de sacerdote juvene et inexperto, cui notae non sint muliercularum artes et daemonum insidiae? Et quid, si superbia turgeat; si orationi et carnis macerationibus, quibus armis daemon superatur, parum sit addictus?

TRACTATUS NONUS

DE TERTIO

DECALOGI PRÆCEPTO

Hujusmodi praeceptum ita se habet: *Memento ut diem sabbathi sanctifices* (1). Quamvis autem in lege veteri dies sabbathi esset sanctificandus, ut homines recordarentur creationis mundi, qua absoluta, Deus die septima requievit; nihilominus in lege gratiae ex nunquam interrupta ecclesiae traditione dies dominica sanctificatur. Id autem praestiterunt apostoli, tum ut etiam in hoc a caeremonialibus antiquae legis recederent; tum quia voluerunt sanctificatam diem, in qua homines singularia beneficia acceperunt. Die igitur dominica incoepit mundi creatio; et simul cum creatione lucis, ex s. Augustino *ser.* 251. *de temp.* creati fuerunt Angeli, quorum major pars ad Deum se convertit. Eadem die ex Origene in *c.* 16. *Exod.* Israelitae mare rubrum transiere; legem acceperunt in Oreb, et manna in deserto. Eadem die ex VI. Synod. can. 8. Christus natus est; stella Magis apparuit; baptizatus est Jesus in Jordane; a mortuis resurrexit. Constans pariter est multorum opinio Christum die dominica vinum in aquam mutasse; satiasse quinque panibus quinque millia hominum; misisse discipulos ad praedicandum; ingressum ad eos fuisse januis clausis; ac potestatem remittendi peccata contulisse. Denique die dominica Spiritus S. super apostolos descendit; ac futurum universale judicium non pauci affirmant.

(1) Et hoc praeceptum est partim morale, partim vero caeremoniale. Morale quidem, quantum ad hoc quod homo deputet aliquod vitae suae tempus ad vacandum divinis; sed in ordine ad temporis praescriptionem est praeceptum caeremoniale. Unde praeceptum de sabbatho sanctificando ponitur inter Decalogi praecepta in quantum est praeceptum morale, non in quantum est caeremoniale. S. Thomas 2. 2. q. 122. art. 4. ad 1.

Quamvis igitur ipsa naturalis ratio, ut observat s. Thomas 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 4. dictet, aliquo tempore Deo vacandum, ut anima reficiatur, sicut dictat etiam aliquod tempus assignandum corporali refectioni; nihilominus de jure tantum positivo est, ut prae aliis dies dominica sanctificetur. Alios deinde dies festos addidit ecclesia, de quibus *can. Pronunciandum de consecr. d.* 3. *et cap. Conquestus de feriis.* Demum Urbanus VIII. in sua bulla *Universa per orbem* designavit dies festos a fidelibus sanctificandos; concedendo etiam facultatem pro festo habendi diem unius ex principalioribus patronis regni, vel provinciae, sicut et diem alterius principalioris patroni civitatis, oppidi, vel pagi. Clemens XI. addidit festum immaculatae Conceptionis. Tractatui de sanctificatione festorum addidi quaestiones de jejunio, quo ipsorum sanctificatio inchoatur.

QUAESTIO I.

DE FESTORUM SANCTIFICATIONE

CAPUT I.

De iis, quibus competit instituere dies festos: de obligatione illos sanctificandi, et de his, qui tenentur ad illos sanctificandos.

Q. I. An episcopus possit dies festos indicere.

R. Cum certum sit posse s. Pontificem et concilium generale, quia habent jurisdictionem supra ecclesiam universalem, instituere dies festos, et praecipere ut ab omnibus observentur, solum potest esse quaestio de episcopis, et deinde de principibus saecularibus. Episcopi igitur, si non obstet in Italia contraria consuetudo, possunt per se solos, inconsulto s. Pontifice, indicere pro sua dioecesi dies festos. Hujusmodi facultatem habent episcopi a jure, ut patet *ex can. Pronunciandum de consecr. dist.* 3. *et cap. Conquestus de feriis*; unde talem facultatem supponit Tridentinum in episcopis, dum *sess.* 25. *de ref. cap.* 12. ait: *Dies etiam festi, quos in dioecesi sua servandos episcopus praeceperit, ab exemptis omnibus, etiam regularibus serventur.* Accedit etiam ratio, quia episcopi habent plenissimam potestatem, nisi fuerit ipsis vel a jure vel a Papa limitata, statuendi pro sua dioecesi quidquid judicaverint convenire ipsius spirituali regimini: possunt proinde vel ob publicum beneficium acce-

ptum, vel ob specialissimam populi devotionem, vel ad aliquid impetrandum, opportunam judicare sanctificationem alicujus diei. Accedit, bene posse aliquam civitatem, vel rempublicam, voto seu juramento se obligare ad servandum tamquam festum aliquem diem; ac proinde, accedente episcopi consensu, erit sub praecepto servandus.

Aliquibus videbatur non posse modo episcopos dies festos indicere, eo quia Urbanus VIII. in sua bulla, quae incipit *Universa per orbem etc. bullar. Rom. to. 4. p.* 230. moneat episcopos in domino, ut *ab indictione sub praecepto novorum festorum studeant abstinere*. Sed hoc fundamentum omnino ruit, si solummodo observetur, privilegia inserta in corpore juris non revocari per clausulas generales, quales sunt verba bullae praefatae; episcopi autem habent a jure facultatem dies festos instituendi, ut supra dictum est. Praeterea verba bullae non important praeceptum, sed dumtaxat sunt exortativa, ut patet ex illis verbis: *Monemus in Domino . . . . studeant abstinere:* * Salmant. *tr.* 23. *c.* 1. *p.* 6. *a n.* 112. *

Antiquitus, ut episcopus posset statuere dies festos, videbatur necessarius cleri et populi consensus, ita ut saltem non contradicerent; atque ita colligi videtur *ex can. Pronunciandum, et cap. Conquestus*, quae supra citavi. Nihilominus sicut postea consuetudine introductum fuit, ut populi consensus non requireretur, sed solius cleri; ita cum modo consuetudine introductum sit, ut nec cleri consensus exposcatur, stat facultas dies festos indicendi in solo episcopo. Et de facto in bulla Urbani solum episcopi monentur, ut abstineant a novorum festorum indictione; ergo in eis tantum esse hujusmodi facultatem supponit s. Pontifex, alias etiam monitos voluisset populum et clerum. * Videantur Gonzal. *in cit. cap. Conquestus*, Leuren. *in* 2. *decret. tit.* 9. *q.* 291. Palaus *tr.* 9. *d. unic. p.* 2. *n.* 6. Barbos. *de pot. episc. alleg.* 105. Suar. *to.* 1. *de relig. lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 9. *

Q. II. An possint principes saeculares dies festos indicere.

R. Princeps saecularis sine episcopi consensu non valet dies festos indicere. Haec assertio, quae dici potest communis apud theologos et canonistas, fundamentum habet manifestum apud s. canones; cum ex illis habeatur clarissime, principes saeculares nullam habere jurisdictionem circa res spirituales et ecclesiasticas; nullumque habere jus eas praecipiendi. Id videre est *cap. Cum laicis de reb. eccles. non alienan. cap. Decernimus de judic., can. Bene quidem*

can. Satis evidenter et pluribus aliis canonibus videndis *dist.* 96. *p. part. decret.* Addatur, velle s. canones nullam quamcumque saecularem constitutionem de mortuariis aliisque annexis juri spirituali, ut patet ex citato *cap. Cum laicis etc.* multo magis ergo non poterit potestas saecularis indicere dies festos; cum id magis accedat ad divinum cultum et profectum animarum.

Ratio autem fundamentalis est, quia potestas saecularis solum respicit temporalem et politicam gubernationem reipublicae, ipsiusque externam pacem et justitiam, ergo cum nil habeat respicere spirituale conducens ad salutem animarum, non pertinebit ad ipsam praecipere auditionem sacri et abstinentiam ab operibus servilibus, prout ad Dei cultum ordinatur, quod proprie est dies festos indicere. Suar. *tom.* 1. *de relig. lib.* 2. *cap.* 12. *n.* 2. Azor. *p.* 2. *lib.* 1. *cap.* 26. *q.* 3. Sanch. *in consil. p.* 2. *lib.* 5. *cap.* 2. *dub.* S. *a n.* 7. Barbos. *de potest. episc. allegat.* 105. *n.* 38. • Pignattel. *tom.* 1. *consult.* 8. *n.* 1. Leur. *loc. cit. n.* 2. •

Inferes hinc, quod si aliquando principes saeculares imperant aliquibus diebus cessationem ab operibus servilibus, id non praestant omnimode eo fine, quo talem cessationem imperat ecclesia. Pro quo notandum, quod dum ecclesia praecipit cessationem ab operibus servilibus, non praecise per eam intendit cultum Dei ex fine operantis, sed multo magis ex fine ipsius operis: ipsius enim est velle ut ipsa opera per se conducant ad animarum profectum et Dei cultum; et hoc est necessarium, ut talis cessatio ab operibus servilibus dicatur conducere ad diem festum sanctificandum. Quamvis autem possit princeps saecularis, talem cessationem imperando, ex parte ipsius illam ad Dei cultum ordinare, non tamen potest facere ut opus ipsum ordinetur ad cultum Dei et profectum animarum; hoc enim est extra ipsius potestatem, quae tantum respicit externam pacem reipublicae etc.

Quomodo autem obligent quaedam vota facta a civitatibus etc. de servandis quibusdam diebus tamquam festis, explicavimus in superiori tractatu agentes de voto. Modo sufficiat observare quod potest civitas, sive quaecumque alia persona particularis se in vim voti obligare ad servandam diem aliquam tamquam si esset festa, quia votum parit obligationem ex vi promissionis Deo factae; unde unusquisque potest se voto obligare ad quemcumque actum virtutis. At indicere dies festos est actus jurisdictionis spiritualis, qua caret quicumque princeps saecularis.

Dices, imperatores multa disposuisse circa festorum observantiam, ut patet *ex lib. 2. eod. tit. 12. et ex leg. ult. de feriis*, adeoque signum esse habere potestatem ad dies festos determinandos. Sed respondendum est, praecepisse ferias honorarias et politicas, non vero religiosas, ut ex Palao *l. c. n.* 10. observat Barbosa supra citatus. Addendum, nil imperatores circa festorum observantiam disposuisse, sed suppositis legibus ecclesiae talem observantiam praecipientibus, ad compescendos transgressores, poenas contra illos decrevisse, quod videbantur posse facere ut defensores et conservatores ecclesiae. Hac ratione dicendum est statuisse etiam poenas contra haereticos, blasphemos etc.

Q. III. Quo tempore incipiat, et desinat obligatio sanctificandi dies festos.

R. Quamvis aliqui dixerint, obligationem sanctificandi diem festum incipere a vespere vigiliae, seu occasu solis, et desinere in vespere sequenti, ut videntur innuere caput primum et secundum de *feriis, et can.* 1. *de consecr. dist.* 3. nihilominus absolute dicendum est, obligationem diei festi durare per spatium viginti quatuor horarum computandum a media nocte vigiliae usque ad aliam sequentem mediam noctem. Probatur autem haec assertio, quia talis est consuetudo legitime introducta apud omnes ecclesias, consuetudo autem habet vim legis. Ideo autem et ipsam ecclesiam Romanam hanc consuetudinem retinuisse dicendum est, quia hic modus computandi dies naturales observatus est ab antiquis Romanis, ut dicitur *l. More Romano ff. deferii s.* Addi potest, ita facilius observari dies festos, et magis etiam id conveniens fuisse, ut recederemus a Judaeis observantibus sabbatha sua a vespere usque ad vesperam.

Q. IV. Qualiter obliget praeceptum de sanctificandis diebus festis, et ad quid obliget.

R. I. Quia aliqui dicebant, obligationem servandi dies festos non esse sub mortali, ideo eos damnavit Innocentius XI. dum sub *n.* 52. hanc proscripsit propositionem; *Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus*. Ratio autem est, quia cum certum sit ecclesiam habere potestatem ad graviter nos obligandum, ut docet s. Th. 1. 2. *q.* 46. *art.* 4. et cum aliunde etiam certum sit, legislatorem, (nisi aliter constet de ejus mente) velle graviter obligare, si materia praecepti sit gravis, sequitur, obligationem de servandis diebus festis esse sub mortali; cum re vera materia talis praecepti sit gravis.

Et quidem talem materiam esse revera gravem unicuique patebit, si animadvertat, non solum praeceptum de sanctificandis diebus festis obligare ad sacri auditionem, et ad abstinentiam ab operibus servilibus, quae ex se non possunt dici materia levis, sed ulterius haec omnia esse circa Dei cultum, cujus materia ex genere suo semper gravis reputatur, adeoque obligans sub mortali.

Confirmatur, quia praeceptum de sanctificandis diebus festis, licet non quoad tempus, est tamen quoad substantiam unum ex praeceptis decalogi obligans sub mortali. Hinc poena, quam Deus decreverat in illius transgressores, erat gravissima, mortis scilicet, et lapidationis, ut videre est Exod. 31. *et* num. 15.

R. II. Praeceptum de sanctificandis diebus festis obligat ad audiendum sacrum, et ad abstinentiam a servilibus. Prima pars responsionis patet *ex can. Missas de consecr. dist.* 1. *et can. Omnes fideles ibid.* unde hanc obligationem supponit Xistus IV. *cap. Vices illius extr. de treg. et pace*, et concilium Trident. *sess.* 22. *de sacrif. missae*: Quamvis autem ut plurimum apud ss. canones sermo sit de obligatione audiendi sacrum diebus dominicis, nihilominus eadem intelligitur obligatio quoad alios dies, quos ecclesia praecipit sanctificandos; si enim diebus dominicis tenemur ad audiendam missam, quia sunt dies festi, idem dicendum erit de aliis similibus diebus; ubi enim est eadem ratio, eadem debet esse juris dispositio. Accedit universalis traditio ecclesiae, et omnium DD. consensus. Praeterea dantur etiam alii textus juris canonici, qui expresse comprehendunt alios dies festos, ut videre est *can. Si quis etiam dist.* 1. *de consecr.*

Secunda pars responsionis probatur non solum ex s. scriptura, ubi saepe prohibentur diebus festis opera servilia, ut patet Levit. 23. Deuter. 5. Exod. 20. sed etiam *ex cap. Licet de feriis*. Quapropter dicendum est, praeceptum de sanctificandis diebus festis partim esse affirmativum, eo quod jubeat missam audire, et partim negativum secundum quod praecipit abstinentiam ab operibus servilibus. Praeter haec nil aliud importare obligationem sanctificandi dies festos est communis DD. sententia. * Videantur Suar. *tom.* 1. *de relig. lib.* 2. *de festis cap.* 16. Bonac. *in* 3. *decal. praecept. disp.* 5. *q. unic. p.* 2. ubi late expendunt actiones alias, de quibus ex variis canonibus apud aliquos veteres doctores dubitatio erat. * Caeterum de operibus servilibus, a quibus tenentur fideles diebus festis abstinere, fusius agemus inferius.

Q. V. An omnes fideles teneantur ad festa sanctificanda.

R. Omnes fideles, statim ac ad usum rationis pervenerint, ligantur praecepto de sanctificandis diebus festis. Ratio autem est, quia quando attigerunt usum rationis, sicut sunt capaces doli, ita et capaces sunt cognoscendi obligationem sibi impositam; eo quod autem valeant cognoscere talem obligationem, tenentur eam servare: unusquisque enim tenetur obedire praecepto, quod sibi impositum fuisse cognoscit. Confirmatur quia, si *ex cap. Omnis utriusque sexus de poenit. et remiss.* tenetur unusquisque fidelis ad confessionem postquam ad annos discretionis pervenerit, multo magis erit capax obligationis audiendae missae, cum plus requiratur ad sacramentalem confessionem, quam ad bene missam audiendam. Porro advertere est, quod creditur usus rationis illucescere, et advenire post septimum annum, et si tali tempore non certo constet non advenisse, praesumendum est usum rationis adesse. Sanch. *l.* 1. *sum. c.* 12. *nu.* 13. Bonac. *de leg. disp.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 9. Illud etiam advertendum, quod si constet lumen rationis ante septennium sufficienter adesse, ex eo tempore aderit obligatio missae audiendae; quia isti jam sunt capaces obligationem legis percipiendi, adeoque eadem obligatione ligantur. Navar. *in man. c.* 21. *n.* 7. Azor. *t.* 1. *l.* 7. *c.* 2. *q.* 1.

Quamvis autem omnes fideles teneantur ad audiendam missam die festo, non tamen hoc praecepto ligantur infideles, utpote qui legibus ecclesiasticis non subjacent, cum non sint de ecclesia: praeceptum autem de sanctificandis diebus festis per sacri auditionem est mere ecclesiasticum. Immo infideles a missae sacrificio omnino exclusos voluit ipsa ecclesia.

Q. VI. An peregrini existentes extra proprium territorium teneantur ad festa proprii territorii.

R. Peregrini extra proprium territorium non tenentur ad festa, quae solum in proprio territorio observantur. Ratio est, quia praeceptum de servando aliquo die festo in particulari civitate vel communitate, respicit directe talem locum, et ratione illius subditos existentes in ipso; qui ergo sunt extra proprium territorium non ligantur tali praecepto. Quod vero tale praeceptum directe illum locum respiciat, exinde probatur, quia tale praeceptum est de cultu religioso in tali loco Deo tribuendo, vel ob acceptum beneficium, vel ad novum beneficium acquirendum. Ita magis communiter DD. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 13. Sanch. *de matr. l.* 8. *disp.*

18. *n.* 18. *et* 21. Palaus *t.* 1. *tr.* 3. *d.* 1. *p.* 24. §. 4. *n.* 1. Trull. *l.* 3. *decal. c.* 1. *dub.* 3. *n.* 3. Consonant ss. canones et leges civiles: nam *cap. Ut animarum v. Statuto episcopi de constit. in* 6. dicitur excommunicationem latam ab episcopo contra furantes, non afficere furantes extra territorium ipsius episcopi. Et idem habetur de aliis poenis; *leg. ult. ff. de jurisd. judic.* junct. Gloss. Stet ergo, quod licet civis alicujus civitatis alibi transeunter existens adhuc gaudeat privilegiis patriae, et moraliter in ea reputetur, id tamen non verificatur respectu praeceptorum onerosorum.

Contra hucusque dicta militat hoc argumentum, quod scilicet si peregrinus extra proprium territorum non tenetur legibus suae civitatis, posset facile eludere praeceptum sanctificandi dies festos, transeundo a sua civitate ad alienam dioecesim, vel ad aliud territorium: id autem minime videtur admittendum, cum fraus nemini debeat patrocinari contra legem.

Ante solutionem hujus objectionis primo venit observandum, quod si quis discederet a sua civitate, vel oppido eadem die, qua obligat praeceptum de audienda missa, tenetur ante discessum missam audire: quia jam praeceptum obligat incolas illius loci. Quidam putant id valere, si ibidem unica tantum missa celebretur; nam omnes incolae loci tenentur ad illam unicam missam audiendam, non vero si toto mane plures ibi celebrentur missae. Ratio horum est, quia nemo tenetur ad audiendam missam primo mane, sed bene potest expectare circa meridiem: si ergo ante discedat, videtur pro illo deesse obligatio missae audiendae, cum non amplius sit in loco, quando illam tenebatur audire. Anton. a Spir. S. hic *d.* 1. *n.* 11. Less. *l.* 4. *c.* 2. *d.* 8. *n.* 16. Bonac. *t.* 1. *d.* 4. *q. ult. p.* 12. *n.* 5. Vide ea, quae dixi *in tr. de leg. quaest.* 3. *c.* 1. *quaesit.* 4.

Respondendo modo praefatae objectioni dico quod ut asseritur *in tr. de leg. loc. cit.* dupliciter potest quis apponere impedimentum obligationi legis. Primo ita et taliter ut per ipsum aliquis non eximatur ab obligatione legis, et tale impedimentum illicite ponitur, neque liberat a culpa; nam cum lex non desinat obligare, jam si non adimpleatur, non deerit peccatum. Exemplum sit in eo, qui non egrediendo a territorio, ubi adest obligatio audiendi sacrum, adhuc tamen ita se elongat ab ecclesia, ut praevideat se sacrum non auditurum. Secundo ita impedimentum apponitur adimpletioni legis; ut simul eximat ab ipsius legis observantia: ut si

quis propter defatigationem in venando aegrotet, unde non possit sacrum audire. Dum igitur stante tali impedimento cesset legis obligatio, bene potest sine peccato lex non adimpleri. Ita evenit in casu nostro, nam qui egreditur e territorio, tale apponit impedimentum, ut ipsum eximat ab observantia diei festi, ac proinde non peccat diem festum non observando. Quidquid autem multi dicant, puto, ita operantem solum debere sibi proponere velle uti jure suo, non vero velle apponere impedimentum in fraudem legis; nulli enim patrocinari debet fraus et dolus. * Videantur dicta superius *tr.* 3. *de legibus q.* 2. *cap.* 6. *

Q. VII. An peregrini teneantur ad festa loci, in quo transeunter commorantur.

R. Peregrini non tenentur ad servanda festa territorii, in quo transeunter commorantur. Ratio est, quia quamvis lex de obligatione servandi diei festi directe respiciat locum eoque mediante incolas illius, nihilominus non potest afficere incolas, nisi sunt subditi, neque enim lex ligat non subditos: unde cum peregrinus transiens per aliquem locum non sit ibi subditus, sequitur non ligari lege praecipiente sanctificationem alicujus diei in illo loco. Gloss. *in can. quae contra dist.* 8. *v. Aut peregrini* Boss. *de jubil. sect.* 4. *cas.* 28. *n.* 49. Bonac. *de leg. disp.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 36. (1).

Dices, scholares, mercatores etc. degentes in aliquo loco, quamvis ibi non habeant domicilium, tenentur ad sanctificandos dies festos illius loci. Item eamdem contrahunt obligationem qui ibidem morantur per octo, aut quindecim dies: pari ergo ratione tenebuntur ad festa particularia loci peregrini qui ibi per duos, vel tres dies transeunter commorantur. Duo exposcit examinanda haec objectio.

Primo igitur, quantum ad scholares et mercatores observandum; quod licet non dicatur habere domicilium in locis ubi degunt, si non habeant animum perpetuo ibi manendi: *leg. Domicilium ff. ad municipalem*, nihilominus dicuntur ibi habere quasi domicilium, eo quod ibi habeant animum commorandi pro majori parte anni, et proinde ibi etiam habent habitationem seu officinam etc. Ubi autem quis habet quasi domicilium, habet etiam forum, ut possit etiam velut subditus judicari, ut constat *ex leg.* 2. *cod. lib.* 3. *tit.*

(1) Quoad peregrinos de quibus verba facit Auctor, videatur additio ad p. 179. t. 1.

15 *ubi de crim. agi oportet*. *et leg*. etiam 2. *ibid. t.* 24. *v. Ubi senatores etc.* Et specialiter de mercatoribus habetur *leg. Haeres absens* §. *Proinde ff. de judiciis*. Si ergo ex quasi domicilio acquiritur forum et maxime in rebus spiritualibus et ita ex quasi domicilio quis dicitur parochianus et subditus parochiae ubi habitat, ut liquet *ex cap. In nostra de sepultur. et cap. fin. de paroch.*, consequens est, ut tamquam subditus parochiae et consequenter civitatis ubi inhabitat; teneatur ad festa particularia illius loci. Boss. *loc. cit. n.* 43. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 14. *n.* 3. *et* 4. Basil. Pont. *l.* 5. *de matr. cap.* 7. §. 1. *n.* 7. Fagund. *in praecept. eccles. l.* 1. *c.* 8. *a n.* 7. Immo observandum, quod cum ab eo momento, in quo alicubi figunt domicilium animo ibi permanendi pro notabili parte anni, ibi acquirant quasi domicilium, jam ab eo momento tenentur ad festa et jejunia particularia illius loci: Sanch. *de matr. l.* 3. *d.* 23. *n.* 2. * Palaus *tr.* 3. *disp.* 1. *p.* 14. §. 3. *n.* 1. cum communi aliorum. *

Quantum vero ad peregrinos, qui saltem per octo, vel quindecim dies, et multo magis qui per mensem alicubi commorantur, puto et ipsos teneri ad servanda particularia festa loci ubi degunt, quamvis ex diversa ratione, quidquid in contrarium dicant plures theologi. Observant igitur DD. qui meae favent opinioni, quod homines pii et docti, considerantes inconvenientia et scandala, quae oriri possent ex non observantia particularis festi celebrati in loco, in quo transeunter morantur per tempus praefatum, judicant se obligatos ad cultum talium festorum. Cum autem ipsorum praxi et opinioni se conformaverint alii advenae indocti, accedente tacito consensu episcoporum, introducta est apud omnes fideles consuetudo, ut ab advenis, qui per aliquod tempus non ita exiguum alicubi commorantur, observentur festa particularia loci, ubi degunt: legitima autem consuetudo habet vim legis, et obligat in conscientia, ut in confesso est apud omnes DD. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 14. *a n.* 6. Less. *l.* 4. *c.* 2. *d.* 7. *n.* 50. Basil. *l.* 5. *de matr. c.* 7. *n.* 6. *et* 14. Fagund. *l.* 1. *c.* 8. *n.* 14. *et* 20. Scandala vero et inconvenientia, quae sequerentur, si advenae alicubi commorantes, non mere transeundo, non servarent jejunia particularia, sive festa illius loci, de se constant; nam facillime tunc et plures incolae talium locorum neque jejunarent, neque sacrum audirent. Multo autem magis scandalum oriretur, si vagi, qui nullibi habent domicilium

servare nollet festa et jejunium loci, in quo degunt, nam apprehenderetur eos non observare, eo quod non subdantur legibus particularibus loci, sed quasi ex contemptu; cum hujusmodi vagi videantur vagando, quae ad profectum animae pertinent, parvipendere. Haec autem inconvenientia non tam facile sequi possunt quoad peregrinos per duos vel tres dies alicubi commorantes; unde quoad hos non constat dari consuetudinem, quae illos obliget ad festa particularia alicujus loci servanda.

Regulae in praxi observandae.

I. Eo quod princeps saecularis careat potestate indicendi dies festos, nullum erit peccatum, si dum praecipit aliquem diem tamquam festum habendum, subditus non audiat sacrum, vel vacet operibus servilibus. Hoc in praxi propter rudes attendere debet confessarius, ne ratione ignorantiae peccent, si aliter se gerant.

II. Cum festa particularia non solum civitatum, sed etiam oppidorum, et communitatum quamvis introducta fuerint a populo, etiam approbata saltem tacite intelligantur ab episcopis, ac proinde unusquisque putet sub gravi se teneri ad audiendum sacrum et ad abstinentiam ab operibus servilibus, hinc est non servantes festa talis oppidi, vel communitatis non posse excusari a gravi peccato ex dictis in superiori capite.

Quomodo autem oppidani teneantur ad vota ab anterioribus facta de servando aliquo die tamquam festo, satis dictum est dum egimus de voto.

III. Quamvis peregrinus non peccet, si non servet dies festos loci, ubi per duos, vel tres dies commoraretur, vitare tamen debet quantum potest scandalum passivum, quod facile evenire potest respectu rudium etc. ad id enim tenetur ex regulis charitatis. Qui vero inibi commoratur per quindecim dies aut per mensem, debet tale festum servare, quamvis non adesset scandalum; licet enim ad vitandum scandalum introducta sit consuentudo, ut qui per dictum tempus commoratur in aliquo loco, servet festa, et jejunia particularia illius loci, modo nihilominus, cum legitime introducta sit talis consuetudo, obligat etiamsi non adsit scandalum.

IV. Quamvis praeceptum de die festo sanctificando, non obliget nisi ad missam audiendam, et ad abstinendum ab opere servili, nihilominus cum tale tempus ab ecclesia prae-

cipue ad animarum sanctificationem sit deputatum, confessarius talibus diebus valde dedecere demonstret choreas, aliaque ludicra spectacula, immoderatos ludos, immoderatas comessationes, foeminas invisere etc. Audiant parochi quid eis et concionatoribus praeceperit s. Carolus in concilio III. Mediolanensi *tit. de festor. dier. cult. Ut vero*, inquit, *hi dies omni pietate, et religiosius colantur, haec crebro populum parochi et concionatores admoneant, atque hortentur, ut illorum dierum tempus, quod Deo, ejusque cultui debetur, in iis actionibns totum consumant, in quibus sancte consumendum est. Ut concionem mane, et sacram lectionem a prandio, ubi explicari solet, audiant. Ut divinis vesperarum praesertim officiis praesenttes pie religioseque adsint. Ut in christianae doctrinae rudimentis, ac praeceptis vel percipiendis vel recipiendis versentur. Ut in operibus etiam officiisque pietatis se exerceant, aegros homines visitando, morientes pie consolando, et alia hujusmodi praestando. Ut denique ab illis actionibus, unde omnis peccandi materia atque occasio existit, feriati, in ea opera incumbant, ob quae sunt illi sacri instituti dies.*

CAPUT II.

De praecepto audiendi sacrum die festo, et quomodo sit adimplendum, et de causis, quae excusant ab observando hoc praecepto.

Suppono ex praedictis dari praeceptum ecclesiasticum conforme legi naturali et divinae de audienda missa die festo, et de sua natura graviter obligare; quia materia ipsa gravis est (1). His autem suppositis.

(1) Utrum praeter Missae auditionem praecipiatur insuper pro festorum sanctificatione cultus Dei etiam internus per actus virtutum theologicalium explicitos, non conveniunt theologi. Catechismns rom. de 3. decalogi praecepto n. 2. ait: *Hoc legis praecepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, praescribitur.* Sed ib. n. 11. addit: *Itaque verus ac proprius hujus praecepti sensus eo spectat, ut homo animo et corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore a negotiis, corporisque laboribus feriatum, Deum pie colat et veneretur.* Et n. 10. praemiserat: *Itaque diem sabbathi tum plene, et perfecte celebramus, cum pietatis, ac religionis officia Deo praestamus.* N. autem 28. concludit: *Qui vero hanc legem omnino negligunt, ii, cum Deo, et Ecclesiae non obediant, neque ejus praeceptum audiant, et Dei, et sanctitatis legum hostes sunt.* Quidquid ideo sit de quaestione, evidens est, improbabilem omnino esse opinionem qnam tenent DD. quidam. et si pauci, nempe nec leviter peccare eos, qui dominicis diebus praeter Missam nullis aliis piis operibus vacant.

Q. I. Quando quis peccet mortaliter ex omissione alicujus partis missae.

R. Cum materiae levitas vel gravitas pensanda sit ex prudentum aestimatione, sequitur, non peccaturum mortaliter qui omitteret missam ab initio usque ad evangelium exclusive, vel si omitteret ea, quae sunt post communionem usque ad finem, nam communiter auctores hujusmodi omissiones excusant a peccato gravi propter levitatem materiae. Ex eadem ratione probabiliter sustinetur, quod qui assistit missae post dictum evangelium usque ad ultimum evangelium inclusive, non peccet mortaliter; cum quampluribus theologis hujusmodi omissio videatur materia levis. Lugo *disp.* 22. *de Euchar. sect.* 1. *n.* 3. Fagund. *de* 1. *praecept. eccles. l.* 2. *c.* 6. *a n.* 2., Anton. a Spir. S. *disp.* 1. *sect.* 4. * Ita docent etiam Suar. Azor. Bonac. Laym. Palaus, Salmant. *tr.* 5. *cap.* 6. *p.* 1. *n.* 2. *

Post incoeptum canonem omissio minoris partis censetur materia gravis; ex dignitate etenim rei omissae merito levitas, vel gravitas computatur: quapropter quae magis propinqua sunt ad essentiam vel integritatem sacrificii, eo graviora reputanda sunt, et ideo minus requiritur ut omissio sit gravis. Hinc primo reputatur omissio gravis, si quis omittat assistere soli consecrationi, quamvis assistat caeteris partibus sacrificii. Haec est communior theologorum sententia; sicut etiam non pauci docent, peccare mortaliter non assistentem soli sumptioni; quia si non sit pars essentialis est tamen pars integralis: omittens autem assistere essentiae vel integritati sacrificii, non censetur omittere levem partem sacrificii. Avers. *de euch. quaest.* 11. *sect.* 29. §. *Rursus.* Pasqual. *de sacrif. q.* 1272. Palaus *tr.* 22. *p.* 16. *n.* 6. Secundo graviter peccat, qui peracta consecratione, non assistit missae usque ad *pater noster* exclusive; ex propinquitate enim ad substantiam sacrificii hujusmodi pars reputatur gravis et notabilis in dignitate. Pasqual. *q.* 1284. et alii, quos sequitur Leand. *tr.* 1. *disp.* 2. *q.* 48. * Immo Coninch. *de sacram. q.* 83. *art.* 6. *dub. unic.* Henriq. *de sacram. cap.* 25. Bonac. *de sacram. euch. disp.* 4. *q. ult. p.* 11. *n.* 14. probabilius putant, eum peccare lethaliter, qui in missa audienda sumptioni non adesset. *

Q. II. An satisfaciat praecepto audiendi missam, qui dimidiam missam audit ab uno sacerdote, et aliam dimidiam ab alio: vel si quis eodem tempore duas medietates missae audiat, e. g. missam unius usque ad consecrationem et alterius usque ad finem.

R. I. Adhuc sub lite est, an satisfaciat praecepto de audienda missa, qui duas missae medietates successive audit a diversis celebrantibus. Ratio sententiae affirmantis est, quia auditio missae tali modo facta terminat ad missam integram moraliter, si inter unam partem, et aliam non adsit interruptio magni momenti. Hinc si deficiente sacerdote post consecrationem alter suppleat, una dicitur missa et unum sacrificium: Palaus *t.* 4. *tr.* 22. *d. unic. p.* 16. *n.* 9. Adversa *de euchar. q.* 11. *sect.* 9. Bonac. *disp.* 4. *q. ult. p.* 11. *n.* 13., pluresque alii. Hinc scribentes in propositionem damnatam statim citandam relinquunt in sua probabilitate istam sententiam'. Non tamen assentirer iis qui dicunt etiam satisfieri posse audiendo prius ab uno sacerdote posteriorem partem missae, et deinde ab altero priorem; nam videtur mens esse ecclesiae, ut audiatur eo ordine, quo missae sacrificium celebratur: sicuti si eadem ecclesiae mens attendatur, quae videtur esse de audiendo integrum sacrificium ab eodem ministro, dicerem, non posse audiri integram missam a duplici ministro. Pasqual. *q.* 1290. Lug. *d.* 22. *num.* 8.

R. II. Non satisfacit praecepto ecclesiae, qui duas missae medietates audit eodem tempore a diversis sacerdotibus. Non est igitur amplius locus in contrarium opinandi, cum Innoc. XI. sub *n.* 53. sequentem damnaverit propositionem: *satisfacit praecepto ecclesiae de audiendo sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Ratio autem intrinseca est, quia missa de sua natura constat ex partibus successivis, si ergo audiantur eodem tempore duae medietates missae, cum non audiantur successive ejus partes, nec verificatur moraliter integram missam audiri. Alia ratio desumitur ex intentione ecclesiae praecipientis auditionem missae die festo; nam nunquam potuit intendere, fideles ipsius praecepto satisfacere per simultaneam auditionem duarum partium missae, cum potius ejus intentio fuerit, ut successive consideret fidelis, quae in missa repraesentantur, et vacet Deo per totum tempus necessarium ad audiendam unam missam per partes successivas. Id etiam constat ex aliis praeceptis ecclesiae, quibus non satisfit nisi successive adimpleantur. Ita praecepto de recitandis horis canonicis, non satisfaceret ille, qui e. g. audiret eodem tempore recitari a diversis omnes lectiones matutini; et si recitaret cum socio, non satisfaceret nisi unus post alium psalmi versum recitaret.

Caeterum advertendum, quod quamvis ex condemnatione supracitatae sententiae solum habeamus non satisfacere ecclesiae praecepto, *qui duas partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audiret*, nihilominus tenendum est, subjacere condemnationi etiam propositionem, quae solum assereret, satisfacere praecepto ecclesiae de audienda missa, *qui duas ejus partes simul a diversis celebrantibus audiret*. Ratio est, quia si possent simul audiri duae missae medietates, non esset ratio cur non possent simul audiri quatuor ejus partes.* Videantur scribentes in supradictam propositionem 53.*

Q. III. An qui non potuit integrae missae interesse, teneatur audire partem missae, quae remanet.

R. Si consecratio peracta sit, aliqui putant, cessare obligationem de missa audienda, quia non amplius quis assistere potest essentiae sacrificii. Lugo *de euchar. disp.* 22. *sect.* 1. *num.* 6. At ego putarem, reliquam partem missae audiendam esse; qui etenim non potest solvere majorem partem, adhuc tenetur minorem. Bonac. *disp.* 2. *de pec. q.* 8. *p.* 1. *a num.* 4. Certum autem mihi omnino est, quod si quis accedat ad audiendam missam ante consecrationem, debet assistere iis, quae remanent, utpote quia cum sint de essentia et integritate sacrificii, sunt primo intenta ab ecclesia praecipiente auditionem missae. Bonac. *l. c. n.* 8.

Q. IV. Quae praesentia requiratur ad missam audiendam.

R. Ut aliquis satisfaciat praecepto de audienda missa, requiritur praesentia moralis humana, et religiosa. Pro praesentia humana morali intelligitur ea praesentia, qua quis secundum hominum judicium intelligitur praesens alicui rei. Tunc autem quis moraliter et humano modo intelligitur alicui rei praesens, quando potest advertere ad id quod agitur, vel saltem conjungitur cum iis, ex quorum signis potest cognoscere id quod fit; ut dum quis cognoscit quae in missa peraguntur, eo quod videat alios assurgere; genuflectere, pectus tundere etc. Denique etiam dicitur moraliter et humano modo praesens ille, qui quamvis visu non percipiat, seu auribus non audiat missam, scit nihilominus se missae interesse, et dici potest unus ex adstantibus, et offerentibus sacrificium cum sacerdote; quia sacrificio vel immediate, vel aliis mediantibus est praesens.

Ut ergo quis intelligatur praesens missae, non satis est ut quis sit in ecclesia ubi celebratur; nam si e. g. tanta sit longitudo ecclesiae, ut non possit quis praesens esse moraliter loco, ubi missa celebratur; vel si quis terga vertat al-

tari, in quo offertur sacrificium, utique non dicetur illi praesens moraliter. E contra bene quis existens extra ecclesiam dici potest sufficienter praesens sacrificio; ut si quis illam audiat e caemeterio ecclesiae contiguo, et videre, seu cognoscere possit quid celebrans agat. Idem dicas de eo, qui ob populi concursum ingredi non potest in parvam ecclesiam, unde eam extra ecclesiam audit. Immo non improbabiliter aliqui docent, esse moraliter praesentem missae, qui illam audit e fenestra, quamvis via publica mediet, si inde videre possit, aut cognoscere quid sacerdos agat. Lugo *de euchar. disp.* 22. *num.* 21., Anton. a Sp. S. *disp.* 1. *num.* 31. aliique. * Cum his et aliis consentit Continuat. Tournel. *to.* 3. *pag.* 352. *n.* 3.: contra eorum assertionem facere videtur haec ratio, nam si excommunicatus e fenestra suae domus videret ac audiret celebrantem, non peccaret, neque sacerdos missam interrumpere teneretur, ergo signum est, quod ex communi opinione non censetur moraliter praesens, qui e fenestra domus missam audit. * Duo igitur in praesenti materia mihi videntur attendenda. Primo judicandus est semper moraliter praesens ille, qui aliquo modo percipere potest quae facit sacerdos, etsi illum non videat; ut si quis audiret sacrum intra chorum, post columnam etc. nam dicimur moraliter praesentes illi rei, quam possumus aliquo modo percipere, dummodo non videamur de illa non curare; ut si quis terga vertendo sacerdoti, ita vellet missam audire. Secundo judicandus est praesens sacrificio ille, qui nil videret vel audiret, at nihilominus sciret, et vellet interesse missae, vel continuaretur cum aliis, qui viderent, vel cognoscerent. * Videatur La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 642. *

Pro praesentia vero religiosa intelligitur externa corporis compositio, ita ut adstantes illum videndo, possint judicare illum Deo vacare. Quae autem requiratur attentio, videbimus infra etc.

Q. V. Quae intentio requiratur ut fiat satis praecepto de auditione missae.

R. Ut fiat satis hujusmodi praecepto, requiritur intentio audiendi sacrum, non vero intentio adimplendi praeceptum. Prima pars responsionis patet, quia nemo intelligitur modo humano et libero ponere aliquid, ad quod tenetur, nisi velit illud facere; unde si velit satisfacere praecepto de audienda missa, necesse est ut velit illam audire. Proinde qui assistit missae ex metu paedagogi, ut solent facere pueri, seu famuli ex metu domini, revera missam

audiunt, si habeant intentionem illam audiendi. Peccarent tamen, si taliter die festo ex metu missae assisterent, ut nollent ipsam audire, si metu non compellerentur. Lug. *disp.* 22. *sect.* 2. *n.* 23. Anton. a Sp. S. *sect.* 1. *num.* 32. Item satisfacit praecepto de missa audienda, qui habet intentionem illam audiendi, quamvis venerit ad ecclesiam voluntate mala et peccaminosa, e. g. ratione videndi aliquam foeminam; hic enim ponit totum, quod praecipitur a lege. Lugo *n.* 24. Quamvis igitur non adimpleat legis intentionem, seu finem, qui est componere vitam hominis, id tamen non obstat, quominus satisfaciat legi. Ratio est, quia utique non satisfacit legi, qui adversatur intrinsecae ejus intentioni, quae est circa ponendam materiam, quam praecipit; at ille satisfacit, qui ponit materiam quae praecipitur, quamvis non assequatur finem intentum a legislatore, dum hoc vel illud praecipit, qui finis dicitur extrinsecus legis. Hac ratione pluries dixit s. Thomas duplicem esse intentionem legislatoris, de qua intendit indicere praeceptum; aliam, ad quam intendit inducere per praeceptum, et primam solum cadere sub praecepto. Videatur 1. 2. *q.* 100. *art.* 9. *ad* 2.

E contra, qui missae interesset pure violenter, ita ut positiva et contraria voluntate nollet missam audire, ibique assisteret solum externa vi detentus, hic non satisfaceret praecepto de audiendo sacro; neque enim actu humano operatur, qui omnino caret voluntate faciendi actum, qui praecipitur.

Quod vero non requiratur intentio adimplendi praeceptum, ut fiat satis obligationi audiendi missam, ut dixi in responsione, exinde probatur, quia ecclesia tantum praecipit missae auditionem, non vero reflexam intentionem satisfaciendi praecepto.* Videantur Suar. *in* 3. *p. d. Thom. disp.* 88. *sect.* 3. Palaus *trac.* 7. *disp.* 2. *p.* 3. *n.* 5. *et* 10. Sanchez *in decal. lib.* 1. *cap.* 13. *n.* 16. Less. *cap.* 37. *n.* 59. La Croix *lib.* 4. *n.* 1330. cum cummunissima.*

Q. VI. Quae attentio requiratur ad audiendam missam.

R. Ad satisfaciendum praecepto de missa audienda, requiritur attentio externa, et simul etiam attentio saltem virtualis interna. Pro attentione externa intendo remotionem omnis negotii, et occupationis externae, quae est incompatibilis cum auditione missae; ut si e. g. dum quis missam audit, vellet ludere, pingere etc. Ratio est, quia etiam illi theologi, qui negabant necessariam esse internam attentionem pro satisfaciendo praecepto de audienda missa, saltem

volebant, illum, qui missam audiebat ita se gerere, ut externe nullum notabilis distractionis signum daret, tunc enim nullo pacto verificaretur humano modo missam audire.

Quod vero simul requiratur etiam saltem attentio virtualis interna, probatur ex eo, quia ita praecipitur ab ecclesia missae auditio, ut sit opus, quod deserviat ad Dei cultum; nullatenus autem deservit ad Dei cultum opus factum ab homine sine ulla interna attentione, ita enim colere Deum posset aliquod animal irrationale, quod jussu domini, cui soleret obtemperare, permaneret in ecclesia cum externa compositione. Ita magis communiter theologi apud Leandr. *disp.* 1. *q.* 66.

Fundamentum contrariae sententiae, quod scilicet ecclesia praecipere non possit actus internos, jam alias solutum est. Esto igitur ecclesiam praecipere non posse actus internos non habentes ordinem ad actus externos, illos tamen praecipere potest, dum dicunt ordinem ad tales actus. Ratio est, quia eo ipso quod habeat potestatem praecipiendi actus externos, dicendum est, collatam simul fuisse illi a Christo potestatem praecipiendi ea, quae necessaria sunt ut tales actus sint humani et religiosi, et tales esse non possunt, si desit omnis attentio. Hinc *cap. Dolentes de celebr. miss.* praecipitur ut recitatio officii fiat *studiose et devote*, quod non potest evenire sine aliquo actu interno.* Ita cum d. Thom. *in* 4. *sent. dist.* 15. *q.* 4. *art.* 2. *q.* 4. sentiunt Sylv. *in* 2. 2. *d. Thom. q.* 122. *art.* 4. Bonac. *de sacram. euchar. disp.* 4. *q. ult. p.* 11. *n.* 4. Laym. Suar. et alii plures apud Salmant. *tract.* 5. *cap.* 6. *n.* 39.*

Ex s. autem Thoma 2. 2. *q.* 83. *art.* 13. triplex est attentio, ad verba scilicet, ad sensum verborum, et ad finem orationis, qui est Deus. Ut igitur fiat satis praecepto de missa audienda, sufficit si qui missae adest, vel attendat ad ea, quae dicit sacerdos, aut facit, ut ad quamdam rem sacram; quae attentio, quamvis omnium infima, est tamen sufficiens, quia humana. Item si attendat ad ea, quae talibus verbis et factis significantur, scilicet ad beneficia nobis a Deo praestita, maxime in sua passione, quae attentio est perfectior. Sicut etiam si attendat ad Deum, et hujusmodi attentio est finis praecepti omnium perfectissima; unde ex ea non solum sequitur mereri et impetrare, sed etiam quaedam spiritualis refectio mentis, ut docet s. Th. ubi supra maxime si sit actualis.

Ut vero una ex praefatis attentionibus sit virtualis, quam diximus esse necessariam pro audienda missa, requiritur ut dum quis incipit missam audire, actualiter attendat uno ex modis jam dictis, et deinde ut non amoveat dedita opera mentem a tali attentione, et aliquam diligentiam adhibeat ad repellendas distractiones. Hinc a peccato mortali potest excusari ille, qui postquam incoepit audire sacrum cum debita attentione, si postea vexetur a molesta distractione vel a somno, taliter resistit, ut advertat, se non omittere partem notabilem missae, quamvis ob molestiam distractionis, vel somni, non amplius actualiter habeat aliquam ex praefatis attentionibus. Secus si culpabiliter per notabilem partem missae fuerit distractus, vel dormierit; tunc enim omnino deest necessaria attentio.

Immo etiam exercens aliquid pium, quod tamen incompossibile sit cum debita attentione ad sacrificium missae, non adimplet praeceptum. Hinc nunquam satis percepi quomodo tali praecepto possit satisfacere, qui confitetur peccata sua eo tempore, quo audit missam; nam hujusmodi actio primo est incompossibilis cum attentione interna ad sacrificium missae; deinde impedit, ut ille qui confitetur peccata sua, intelligatur secundum communem modum agendi insimul cum sacerdote offerre sacrificium, orare etc. est enim actio nimis disparata missae sacrificio, adeoque impediens, ut qui confitetur peccata sua, intelligatur moraliter et religiose praesens sacrificio. Excusaretur nihilominus a peccato gravi, qui per breve tempus confiteretur sua peccata ita ut verificaretur non omisisse partem, quae sit necessaria pro adimplendo tali praecepto. Idem dicas de confessario, qui eo tempore, quo excipit confessiones, vellet missam audire. Lugo *disp.* 22. *sect.* 2. *num.* 23., Candid. *disq.* 25. *a.* 29. *dub.* 10.* Ita sentiunt etiam Continuat. Tournel. *tom.* 3. *pag.* 351. La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 655. qui eam sententiam in eo casu admittit, quo famuli ad missam obligati non possent aliam audire, et confessionem differre deberent; tunc enim inquit, saltem praesumitur ecclesiam consentire.* Secus dicendum de illo, qui alia pia opera faceret, quae non essent incompossibilia cum missae auditione; ut si conscientiam examinaret (1), recitaret rosarium, horas canonicas etc. nam iste sufficienter intelligitur ad Deum attendere, adeoque habet

(1) Dummodo examen conscientiae, quod permittit Auctor, quodque appellat compossibile cum Missae auditione adeo breve sit ut verificetur non omittere eam, qui suam coscientiam examinat, Missae partem, quae sit necessaria ad adimplendum praeceptum.

necessariam attentionem, ut satisfaciat praecepto de missa audienda. Ita communiter theologi apud Leandr. *quaest.* 68.

Q. VII. An in extasim raptus, dum missae interest, satisfaciat praecepto de missa audienda.

R. Non pauci theologi respondent negative; nam in tali statu non potest esse attentio ad ea, quae in missa peraguntur. Ultraquamquod cum raptus in extasim careat sensuum operatione, videtur pariter sine libertate; nam libertas esse non potest sine sensuum operatione.

Nihilominus omnino dicendum, patientem extasim eo tempore, quo missam audit, satisfacere praecepto de missa audienda. Ratio est, quia attentio omnium perfectissima tum in caeteris orationibus, tum in sacro audiendo est attentio ad Deum, ut vidimus supra ex s. Thom.; sed qui ex contemplatione divinorum in extasim rapitur, totaliter Deo adhaeret, ergo habet perfectissimam attentionem, qua satisfacere potest praefato praecepto. Confirmatur, quia si consideremus finem, quem habuit ecclesia praecipiendo sacri auditionem, alius utique non fuit, nisi ut contemplatione divinorum, ipsi Deo adhaereamus etc. Nullus ergo melius adimplet praeceptum de sacro audiendo, quam qui in extasim rapitur, cum perfectissime assequatur finem talis praecepti.

Nec obstant quae pro contraria opinione dicuntur. Primo igitur, non potest dici in eo, qui rapitur in extasim, esse defectum attentionis, cum potius perfectissime vacet divinis, ut patet ex dictis. Pariter qui patitur extasim, non caret libertate necessaria pro adimplendo praecepto. Id autem constabit, si observetur discrimen inter illum, qui impeditur a somno, et inter illum, qui rapitur contemplatione divinorum. Primus ideo non amplius remanet liber, quia in somno ex abundantia vaporum ascendentium ad cerebrum impeditur usus phantasmatum, ex quo intervenit etiam, ut impediatur usus libertatis; nam vires naturales et rationales naturaliter operari non possunt sine conversione ad phantasmata. In extasi vero vires rationales non sunt impeditae, cum vehementer rapiantur in Deum, ipsique Deo adhaereant divina contemplando; ex quo quamvis oriatur sensuum ligatio, non impediuntur vires rationales: immo intellectus et voluntas, quia elevantur ad cognoscenda supernaturalia per species a Deo infusas, perfectissimo modo operantur. Operantur etiam libere, nam solus Deus in patria clare visus habet necessitare ad sui amorem. Hinc merito sustinent theologi, animam, quae patitur extasim, non carere meri-

to; libere enim et perfecte operando, utique non operatur sine merito. Suarez *t.* 3. *in* 3. *p. disp.* 88. *sect.* 3. Ledesm. 1. *p. sum. cap.* 27. *concl.* 12. Trull. *l.* 3. *in decal. cap.* 1. *dub.* 5. *n.* 14.

Q. VIII. Quae sint causae excusantes a missae auditione?

R. I. Prima causa est impotentia spiritualis, quae intervenit propter excommunicationem, vel interdictum; nam excommunicatus etiam toleratus, non potest cum aliis missae sacrificio assistere; tempore autem interdicti non licet missas celebrare. Non excusarentur tamen in interdicto locali ab auditione missae clerici et religiosi; nam in tali interdicto non comprehenduntur: *cap. Quod in te, de poenit. et remiss., cap. Quod nonnullis de privil.* unde possunt divina celebrare adhibita moderatione, de qua *in cap. Alma Mater de sent. excommunic. in* 6. Quapropter cum non comprehendantur prohibitione, ratione ipsorum viget praeceptum, ac si non daretur interdictum. Videantur quae dixi in *tr. de cens. q.* 4. *cap.* 1. *q.* 5.

R. II. Secundum caput est corporalis impotentia, ratione cujus non solum intelligitur impossibilitas audiendi sacrum, ut evenit quando quis est in mare, in carcere, vel lecto detinetur ex gravi infirmitate; sed etiamsi prudenter timeatur damnum notabile in salute, vel longius protrahendam convalescentiam ex accessu ad ecclesiam propter missam audiendam. Imprudenter autem haec timeret, qui domo egrederetur ad alia negotia aequalis laboris, solumque timeret praefata damna propter missae auditionem. * Tenent communiter DD. Cajet. Sot. Suar. cum Salmant. *tr.* 5. *de sacrif. mis. cap.* 6. *n.* 18. *

Quod si valetudinarius, seu infirmus dubitet, an subire possit grave damnum in salute ex missae auditione, tunc consulere quoad hoc debet medicum, superiorem, vel parochum, et si horum consilio non valeat dubium superare, non debet domo exire, ne se periculo exponat gravioris morbi, et hanc utique reputare debet mentem s. matris ecclesiae praecipientis auditionem sacri. * Videatur La Croix *l. c. n.* 679. *

Hic etiam advertendum, habentem privilegium audiendi sacrum domi in oratorio privato, non teneri uti tali privilegio, ut audiat missam, quando non potest domo exire. Ratio est, quia licet qui ligatur aliquo praecepto teneatur apponere media communia et ordinaria ut eidem praecepto satisfaciat, non tamen tenetur apponere media extraordina-

ria, et maxime si sint odiosa juri communi; inter quae est usus privilegii de celebranda missa domi, cum tale privilegium sit etiam minus conforme reverentiae sacrificii. Praeterea est medium extraordinarium, non contentum in praecepto de sacro audiendo, adhibere sacerdotem ut domi celebret. Ita non pauci theologi apud Leandr. *qu.* 19. * De hac quaestione paulo inferius in regulis practicis. *

R. III. Impotentia moralis excusat a praecepto audiendi missam. Ratio est, quia ex communi DD. judicio, et ex recepta consuetudine hoc praeceptum ita latum est ut ab illius observantia excuset causa mediocriter gravis. Excusabit igitur super omnia ab auditione missae periculum vitae, seu gravis rixae et inimicitiae; pudor et dedecus, quod aliqua persona pateretur, si deberet sacrum audire; notabilis distantia a loco, ubi potest missa audiri; quae tamen respectu diversarum personarum aliquando notabilis est, aliquando non: jactura non ita exigua bonorum temporalium etc.

R. IV. Excusatur ab obligatione audiendi sacrum, qui impeditur ratione officii, vel justae obedientiae. Ex primo titulo excusatur miles, quando ob custodienda castra etc. non potest missam audire. Titulo vero obedientiae excusari potest famulus cui ob necessarium ministerium dominus prohiberet, ne die festo missam audiret. Idem dicatur de famulo, vel uxore, si timeant gravia jurgia non obediendo domino, vel marito prohibentibus sacri auditionem, secus si solummodo duriuscula verba etc.

R. V. Titulus charitatis excusat ab eodem praecepto de missa audienda. Ratio est, tum quia obligatio charitatis oritur a jure naturali, quapropter praevalere debet praecepto positivo ecclesiae de missa audienda; tum quia nullatenus credendum est, ecclesiam velle obligatos ad audiendum sacrum eos, qui alibi vocantur a charitate. Hinc licite omittit sacrum, qui deservit infirmo, si alium non habeat quem substituat; sicut etiam si ex ipsius absentia infirmus gravem laborem et animi anxietatem pateretur, quamvis alius esset, qui posset infirmo deservire.

R. VI. Ultima causa, qua quis excusari potest ab audienda missa, est consuetudo rationabilis, legitimo tempore praescripta et a pastoribus tolerata. Hujusmodi est illa consuetudo, qua in quibusdam regionibus post mortem viri, uxores aliquibus diebus se continent domi etc. Omnes tamen advertunt vigilandum esse, ne introducatur ista consuetudo, ubi non est; et ubi est, abrogandam, vel moderandam quoad fieri potest.

Regulae in praxi observandae.

I. Quamvis confessarius suadere debeat, quantum potest, poenitentibus, ut assistant missae, saltem nondum inchoato primo evangelio usque ad finem inclusive, nihilominus non ita facile condemnare debet peccati mortalis illum, qui post evangelium assisteret missae usque ad finem inclusive; nam si ita certo certius esse affirmet suis poenitentibus, jam talem conscientiam sibi efformabunt, et proinde peccarent mortaliter, quando non etiam primum evangelium audirent. Praeterea ipsos quandoque posset redigere in graves angustias, quando accessissent ad ecclesiam post primum evangelium, et non ita facile eis esset aliud audire sacrum. Quandoquidem igitur non pauci theologi sustinent, non dari peccatum grave, si audiatur missa post primum evangelium usque ad finem, ut videre est apud Laym. *lib.* 4. *tr.* 7. *c.* 3. *num.* 3. Avers. *q.* 11. *sect.* 29. §. 6. Dian. *t.* 2. *tr.* 3. *resol.* 21. et non facile gravis peccati esset condemnandus qui ita faceret cum simus in re, quae pendet a prudentum aestimatione. Eadem ratione excusari fortasse posset a gravi culpa qui non assisteret sumptioni, quamvis theologi magis communiter sentiant contrarium.

* Quamvis excusari possit a mortali peccato, qui non adesset sumptioni calicis, non facile tamen ac frequenter admittendum hoc esse videtur, praesertim si inanibus ac parum utilibus de causis hoc fiat, quia esto non certo constet esse partem sacrificii essentialem, est tamen integralis, quae certe omitti non debet sine necessitate. Neque etiam admittendum quod quis dimidiam missae partem ab uno sacerdote, dimidiam ab altero audiat, quia etsi aliqui satisfacere velint, omnes tamen conveniunt, et communiter docent sine justa causa id praestantem nullo modo excusari a peccato saltem veniali. Videantur Salmant. *loc. cit. n.* 7. Viva *de* 3. *praecept. decal. q.* 9. *art.* 3. *n.* 1. Item tenendum est, quod qui integrae missae interesse non potest; quia supervenerit incoepto canone nec alia missa sit, debeat eam missae partem audire quae remanet, quia est maxime necessaria, et per se primo intenta in missae audiendae praecepto. Sanch. *in decalog. lib.* 1. *cap.* 19. *n.* 6. Suar. *in* 3. *p. D. Thom. disp.* 88. *sect.* 82. Laym. *lib.* 1. *tr.* 4. *cap.* 19. *n.* 6. *

* Advertendum denique cum eodem Suar. *loc. cit.* saepe prius mortaliter peccare aliquem potuisse, etiamsi postea eam missae partem audiat, et hoc fieret si ex negligentia et

mora voluntaria se in eo statu posuit, ut nonnisi ita missam audire cogatur, in quo non raro deficiunt multi ex plebe, qui antequam ad ecclesiam eant, res domesticas curare et negocia temporalia perficere satagunt. *

II. Cum verificetur moraliter esse praesentem missae, qui aliquo pacto unitur cum aliis qui sunt praesentes sacrificio, hinc inferunt theologi, sufficienter esse praesentem missae qui manens extra ecclesiam propter angustiam loci, aliis conjungitur, qui assistunt sacrificio. Eadem ratione non reputatur absens sacrificio, qui pro deferendo vino, thure, aliisque necessariis ad sacrificandum, recedit ab altari, vel accedit ad sacristiam; nam cum verificetur missae inservire, sive cooperari sacrificio, intelligitur moraliter esse cum aliis, qui eidem missae inserviunt, vel assistunt. Non desunt tamen qui dicant, quod si missae inserviens per tempus notabile recedat ab ecclesia, ut aliqua missae necessaria subministret, non satisfaciat praecepto de missa audienda, cum videatur et physice et moraliter absens.

III. Eo quia non requiratur intentio satisfaciendi praecepto, dum missa auditur die festo, advertat confessarius bene satisfacere praecepto, qui e. g. missam audit etiam cum hac positiva intentione non satisfaciendi per illam praecepto; cum etenim habet voluntatem audiendi missam, huic voluntati utpote efficaci et principaliori, et de se sufficienti ad satisfaciendum praecepto, semper cedit alia inefficax non satisfaciendi. Id autem maxime attendendum quoad scrupulosos, qui saepe dum audiunt, vel postquam audierunt missam, volunt illam habere pro non audita, cum intentione aliam audiendi; nam revera satisfecerunt praecepto, et non tenentur aliam audire.

IV. Ex eo quod sufficiat attentio virtualis interna ad missam audiendam, sicuti certum est, non illam audire, qui nullatenus ad illam advertit, ita judicandum est habere sufficientem attentionem, qui licet sit mente distractus, non tamen advertit se esse a missa distractum. Ad auferendos igitur scrupulos multorum, notet confessarius, quod ille qui actuali attentione incoepit missam audire, quamvis postea advertat se mente circa alia divagari, nihilominus non censetur sine virtuali attentione, usquedum advertat etiam per talem distractionem a missae sacrificio distrahi; ita enim interrumpitur virtualis attentio ad idem sacrificium. Sic etiam non sufficienter intelligitur distractus a recitatione horarum canonicarum, qui advertit se esse circa alia distractum, si simul non advertat esse distractum a recitatione etc.

V. Quia ad satisfaciendum praecepto de missa audienda, satis, immo omnium optima est attentio ad Deum, ideo bene satisfacit tali praecepto, qui, dum missam audit, recitat aliquas preces, vel voluntarias, vel de praecepto; cum orans bene intelligatur habere attentionem ad Deum. Praeterea recitatio talium precum non impedit religiosam praesentiam sacrificio missae, et sufficienter potest quis utrique operi simul attendere; quod non judicatur possibile, si simul quis velit confiteri sua peccata, et missam audire, qua ratione diximus non posse utrumque simul praestare.

VI. Ex capite moralis impotentiae excuset confessarius ab audienda missa non solum illum, qui incurreret in probabile periculum vitae, vel ob inimicitias, vel propter intemperiem aeris, vel propter debilem valetudinem, sed etiam qui sine dedecore et pudore non potest domo exire; nam qui ita se habet, comparatur illi, qui est vinculis alligatus: *leg. Eadem causa ff. ex quibus causis*. Id tamen non est intelligendum, e. g. de muliere non habente omnes ornatus, quos vellet, sed solum si non habeat vestem decentem, unde eam valde pudeat videri. Idem dicas de foemina innupta, si cum sit praegnans, ultimis mensibus ad occultandum suum lapsum se domi contineat.

* Neque excusandae forent supradictae, si possent summo mane, vel in ecclesia aliqua remota, ubi non adest populi frequentia, missam audire. Suar. *in* 3. *p. D. Thom. disp.* 88. *sect.* 6. Salmant. *de sacrif. missae cap.* 6. *n.* 64. Palaus *tract.* 22. *disp. unic. p. ult. n.* 4. *

Ex eodem capite excusantur a missa audienda, qui propter ecclesiae distantiam, vel propter imbres, tempestates, aut nives non possent sine gravi molestia et difficultate ad eamdem accedere. Id tamen judicandum est prudentis arbitrio, maxime habita ratione personarum etc.

Item confessarius excusare potest a missa audienda uxorem, quae ex accessu ad ecclesiam gravem rixam cum marito timeret, sive ea ex zelotypia sive ex alia causa oriretur. Si vero solummodo leve incommodum timeret, illud patienter ferre deberet.

Ad impotentiam moralem denique reducitur timor gravis jacturae in bonis temporalibus, vel actualis gravis jactura ipsorum. Hinc non tenetur audire missam, qui domo recedendo timeret latrones, cum non esset, qui eam custodiret; vel qui deberet relinquere in agro gregem sine custodia. Hinc monent theologi, quod si unica tantum sit missa, nec

possit ab omnibus audiri, alternatim audiatur, scilicet die dominica ab uno, altera ab alio. Excusatur pariter, qui si deberet missam audire, non posset vacare alicui negocio cum magno boni temporalis detrimento. Quod si possit praevenire, etiam cum subtractione somni non necessarii, deberet id facere; alias non excusaretur tunc omittens missam ratione gravis negligentiae a gravi culpa. Ex exemplis huc usque allatis, potest prudens confessarius sufficienter cognoscere, quandonam detur in aliis casibus impotentia moralis.

VII. Ratione officii excuset confessarius ab audienda missa matrem vel nutricem, quae non habent quibus parvulos commendent; cum non expediat eos ducere ad ecclesiam propter ipsorum inquietudinem et ploratus. Item excuset matres in iis circumstantiis, in quibus non possunt secum ducere filias, neque possunt eas domi relinquere sine periculo.

VIII. Advertat confessarius, subditos, e. g. famulos excusari quidem, si ex justa causa prohibeatur ipsis a domino auditio missae: si vero domini sine justa causa, adeoque inique illis prohibeant auditionem missae die festo, non debent illis parere, si solum leve incommodum e. g. aliqua objurgatio immineat. Quod si grave incommodum paterentur, possunt illis quidem parere, sed debent quaerere opportunitatem talem deserendi famulatum et aliis inservire, qui tribuant ipsis commoditatem praecepta ecclesiae servandi.

IX. Quandoquidem ratione charitatis erga proximum licet omittere missam die festo, non incongrue ex hoc titulo inferunt quamplures theologi posse mulierem omittere missam, si sciat ab aliquo perdite adamari: adeoque ipsi praebituram occasionem peccandi, si ad ecclesiam accedat. Et quidem si ex charitate erga corpus infirmum alicujus proximi possumus missam omittere, cur non ex charitate erga illius animam infirmam? Videantur nihilominus quae dixi dum de scandalo loquuti fuimus.

* Circa quaestionem illam an habens privilegium oratorii privati teneatur missae celebrationem domi curare, si ab adeunda ecclesia aliqua de causa impediatur, multum dissident doctores inter se. Et quidem si doctorum numeros spectaretur, vinceret fortasse negativa sententia. Plures enim in nomine ipso privilegii fundati, quod favorem importat non onus, a praecepto audiendae missae absolvunt: Bonac. *de sacram euchar. disp. 4. q. ult. p. ult. n. 14.* cum

aliis. Alii autem e contra probabiliorem putant, ac in praxi sequendam opinionem illam, quae pro obligatione missam procurandi stat, si totaliter impotens aut impeditus non inveniatur, quam acriter tuentur Pasqualigo *de sacrif. nov. leg.* *q.* 662. Pignattel. *tom.* 6. *consult.* 98. *n.* 110. Continuat. Tournel. *de* 3. *decalog. praecept. cap.* 3. *art.* 2. *sect.* 1. *conclus.* 4. La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 676. Suar. *de legib. lib.* 8. *cap.* 23. *n.* 8. Palaus *tom.* 1. *tract.* 3. *disp.* 4. *p.* 7. *n.* 3. Sanch. *de matrim. lib.* 9. *disp.* 6. *n.* 14. Viva *in proposit.* 54. *ab Innoc. XI. damnat. n.* 17. quibus adhaerere videtur Gattico *de orator. domest. c.* 21. *n.* 26. *et* 27. Hi omnes affirmant habentem domestici oratorii privilegium, domi aliqua de causa detentum debere in eo missae celebrationem curare, ut ecclesiae praecepto satisfaciat; si enim majora subire incommoda cogitur, ut gravem hunc debitum Deo cultum persolvat, cur non hoc subire debebit tam facile, praesertim cum nostris temporibus tam parva expensa reperiuntur sacerdotes missam celebraturi. Praeterea privilegium postulans hoc sibi in animum inducit, ut suae devotioni satisfaciat, et ob id expensis pro celebratione occurrentibus non parcit, cur igitur hoc non praestet, ut praeceptum servet? Privilegium insuper hoc non totam missae audiendae obligationem aufert, nisi reperiatur totaliter impotens, aut impeditus, sed moderatur, auferens tantum illam, cui non est derogatum, quae est audiendi missam independenter a loco privato vel publico. Neque dicatur neminem teneri uti privilegio, quia id verum est ut observant La Croix et Suar. *loc. cit.* ex vi ipsius privilegii, non vero quando id necessarium est ad aliquod praeceptum servandum. Insuetum non est aliquos privilegiatos ad aliquod praeceptum cogi, quo non tenerentur, si privilegio donati non fuissent. Fere omnes fatentur habentes privilegium missae audiendae teneri eidem interesse interdicti tempore, a qua obligatione liberi essent, si privilegium non haberent; clericos a decimarum solutione ex privilegio immunes, licet possint eo non uti, et decimas solvere, teneri tamen ab earum solutione abstinere, si eas solvendo impares fierent solvendis debitis. Nequae audire missam in oratorio privato est juri communi derogare, sed supponere jam derogatum per privilegium, quod contingit; quando conceditur, non autem quando ad praxim reducitur. Hanc igitur secundam in praxi suaderem, utpote magis piam, et summi Pontificis, hujusmodi privilegia concedentis, menti magis conformem. *

CAPUT III.

De opere servili prohibito die festo; et causis excusantibus a praecepto abstinendi ab operibus servilibus.

Q. I. Quid sit opus servile et quotuplex.

R. I. Opus servile ex doctrina s. Thomae *in 4. sent. dist. 37. a. 5. q. 2. ad 2. et 2. 2. q. 122. a. 4. ad* 3. dici potest esse illud, quod exercetur per organum corporale, et ex institutione sua respicit opus materiale et corporeum, proxime cedens in utilitatem corporis. Hinc dicit s. Th. opera servilia ea esse, *ad quorum exercitium servos deputatos habemus, et in quibus debent artes mechanicae dirigere.* Constat autem servos, ordinarie loquendo, deputari ad opera materialia proxime cedentia in corporis utilitatem: sicut et eadem opera respiciunt artes mechanicae, ut patet in arte conficiendi domos, vestes, calceos, et alia quaecumque artefacta. Ex his autem constat unde distinguatur opus liberale ab opere servili. Utrumque igitur tamquam a principio provenit a mente, seu ab anima, utrumque quandoque exerceri potest medio organo corporeo, sed opus liberale ordinatur ad finem spiritualem, scilicet ad illuminandum, seu instruendum proprium aut alterius intellectum, ut patet in eo, qui studet, docet, scribit etc. opus vero servile immediate et de sua natura ordinatur ad corporis utilitatem.

R. II. Opus servile, si hoc nomen desumatur a servitute, juxta doctrinam s. Th. 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. *ad* 3. triplex est. Cum igitur una servitus sit, qua homo servit peccato, hac ratione peccatum dici potest opus servile. Alia servitus est, qua homo servit alteri homini; et cum homo non sit alteri servus secundum mentem, sed secundum corpus, ideo opera corporalia corpori deservientia dicuntur opera servilia. Tertia servitus est, qua homo servit Deo, et secundum hunc sensum opus latriae dici posset opus servile. Istud autem opus non prohibetur, sed praecipitur die festo. Difficultates ergo versari possunt circa alia opera servilia.

Q. II. An ratione peccati dies festus violetur.

R. Videtur stare pro sententia affirmativa s. Th. *loco supra citato*, et idem affirmant non pauci ex theologis antiquioribus, quos sequuntur aliqui ex modernis. Et quidem si opus corporale contrarium est sanctificationi diei festi,

multo magis illi dissonum videtur peccatum; nam ut constat, magis repugnat tali sanctificationi e. g. furari, quam suere. Nihilominus ex communiori sententia dicendum est, praecise per peccatum non violari idem festum. Ratio est, quia praeceptum de abstinendo ab operibus servilibus die festo, intelligendum est de iis, quae propriae sunt talia; adeoque de operibus corporalibus, quae diriguntur ab artibus mechanicis, et proxime cedunt in utilitatem corporis, ita autem non se habent opera peccaminosa; et solum mystice dicuntur servilia, ut docet s. Th. *in 4. sent. d.* 32. *a.* 5. *q.* 2. quatenus scilicet in s. Scriptura, qui facit peccatum, dicitur servus peccati. Ulterius praeceptum de observandis festis ut est divinum, obligat ad colendum Deum aliquo cultu externo; et ut est ecclesiasticum, obligat ad colendum Deum per sacri auditionem et per abstinentiam ab operibus servilibus; nil autem obstat quod peccans die festo possit facere aliquem externum actum religionis, et simul missam audire, atque ab operibus servilibus abstinere, unde bene poterit satisfacere praecepto, et in nulla re illud violare. Suar. *de relig. t.* 1. *l.* 2. *c.* 18. *n.* 3. Sanch. *in consil. l.* 5. *c.* 2. *dub.* 3. Lugo *de poenit. d.* 16. *sect.* 12. *n.* 116. Bonac. *in decal. disp.* 5. *q. unic. p.* 2. *nu.* 3. Non negarem tamen esse grave peccatum choreas, aliaque ludrica spectacula habere quibusdam specialibus temporibus, ut die veneris sancti, sed non praecisae ratione temporis, sed quia dissonum valde est rationi, ut dum ecclesia recolit passionem Christi, et vult fideles in suis lugendis et emendandis culpis incumbere, choreis aliisque ludicris sint applicati.

Ad rationem dubitandi in contrarium respondendum quod, ut alias dixi, duplex est finis praecepti, alter intrinsecus, scilicet de ponenda re, quae cadit sub praecepto, alter extrinsecus, scilicet de aliquo assequendo mediante positione talis rei; primus autem cadit sub praecepto, secundus vero non. Hinc finis intrinsecus praecepti de sanctificando die festo cadens sub eodem praecepto, est ponere aliquem externum Dei cultum, exercendum ex determinatione ecclesiae, auditione missae et abstinentia ab operibus servilibus; et cum hic finis consistere possit simul cum peccato die festo commisso, hinc est posse satisfieri praecepto de sanctificando die festo, quamvis aliquis tali die peccet. Finis vero extrinsecus est. mediantibus actibus religionis et abstinentia a servilibus, Deo adhaerere et divinis vacare; et huic fini,

bene dixit s. Th. 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. magis adversari peccatum, quam quodlibet aliud opus servile: quia tamen talis finis est extrinsecus praecepto hinc est non cadere sub praecepto, adeoque ipsum praeceptum non violari, quamvis peccans talem finem non assequatur (1).

Q. III. Quae sint opera servilia, quibus certum est violari praeceptum de sanctificandis diebus festis.

R. Omnes DD. conveniunt per tale praeceptum prohiberi omnia opera, quae dirigunt artes mechanicae. Artes autem mechanicae reputantur agricultura; militaris, aut armefactrix; navalis; vel etiam mercatoria. Item chirurgica, barbitonsoria, pharmacopolea. Omnis ars acu, filo, similibusque instrumentis utens: ut arx textoria, sartoria, coriaria, sutoria, plumaria. Omnes artes fabricatrices et utentes instrumentis dolantibus et expolientibus: ut sunt ascia, dolabrum, serra, caeltes, malleus, lima. Artes denique, quae habent materias capaces figuras recipiendi, ut sunt aurum, argentum et caetera metalla, lapides, ligna etc. Hujusmodi artes reducuntur ad artem argentariam, deauratricem, ferrariam, carpentariam, caementariam, sculptricem et comprehendi solent versu sequenti.

Rus, nemus, arma, rates, vulnera, lana, faber

Quamvis tamen omnes hae artes dicantur a Philosopho 6. *ethic. cap.* 3. *et* 4. mechanicae, nihilominus navalis et militaris, ex communi usu loquendi, utpote majoris dignitatis, quam aliae artes inferioris notae, non amplius dicuntur mechanicae, aut serviles.

Q. IV. Quae sint opera, de quibus dubitatur, an sint servilia, contraria sanctificationi diei festi.

R. I. Primum opus de quo dubitatur an possit fieri die festo, est pingere, vel facere recamaturas; sed verior ea videtur sententia, quae asserit esse opus servile. Ratio autem patet ex dictis; illud etenim dicimus opus servile, quod de sua natura non tendit ad mentem instruendam, sed exercetur circa externam materiam, ita autem se habet pingere;

(1) An temporis circumstantia actioni pravae novam malitiae speciem addat; variant DD. (ut affirmat Auctor.) Plures negant, cum limitatione, affirmant alii, nempe non esse necessario explicandum in confitendis peccatis die festo commissis, sed volunt id esse aperiendum si ea commissa fuerint feria quinta in Coena Domini, vel feria sexta in Parasceve ratione mysteriorum, quae illis in diebus repraesentantur. In praxi vero non est recedendum a communiori, quae inter circumstantias in confessione explicandas enumerat *quando*. Vid. Collet. *tract. de peccatis p.* 1. *c.* 2. *p.* 174.

ultraquamquod enim circa externam materiam exerceatur, non dirigitur ad mentem instruendam, sed solum ad assimilandam imaginem rei verae, seu exemplari, quod sibi pictor imitandum proposuit. Sanch. *in cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 12. Suar. *de relig. t.* 1. *l.* 2. *c.* 26. *n.* 4. Filiuc. *tr.* 27. *c.* 9. *num.* 167. Bonac. *in* 3. *decal. praecept. disp.* 5. *q. un. p.* 2. *num.* 25. Multo autem magis apparet opus esse servile et mechanicum acu pingere.

Ex his patet discrimen inter picturam et scripturam; ideo autem scribere dicitur opus liberale, quia scriptura non deservit ad exprimendum quid exterius, sed internos mentis conceptus et est idem ac loquutio expressa per scripturam: ac proinde de sua natura tendit ad instruendum intellectum; nam aliorum instructio fit per loquutionem. Pingere vero, quamvis procedat ab idea mentis, sicut quodcumque aliud artefactum, nihilominus de sua natura deservit ad repraesentandum aliquid externum, nempe verum exemplar; unde proprie non potest dici ordinatum ad instruendum intellectum, quamvis quandoque per accidens deservire possit ad renovandam memoriam rei repraesentatae.

Non negaverim tamen contrariam opinionem habere aliquam probabilitatem, loquendo de pura actione pingendi, secus si aptentur, conterantur colores etc. nam id est pure mechanicum. Maxime autem attendenda foret talis opinio, si pingere aut recamare apud aliquem juvenem, vel puellam esset unicum medium ad fugiendam otiositatem et peccata exinde pullulantia. Dixi si esset unicum medium; nam si possibilia sint alia media ordinaria, v. g. honestae recreationes, lectio alicujus libri etc. ad vitandum peccatum, non debemus uti medio ab ecclesia vetito. Quod si daretur casus ad vitandum peccatum necesse esse exercere aliquod opus servile, tunc tale exercitium erit obligatorium; cum in talibus circumstantiis cesset ecclesiae prohibitio et urgeat praeceptum naturale de vitandis occasionibus peccati.

Caeterum advertendum nihil referre ad operis servilitatem, an fiat ad lucrandum, nec ne; nam ecclesiae prohibitio non respicit nisi naturam operis; quapropter si sit servile, erit prohibitum, quamvis fiat sine mercede: secus vero si liberale, quamvis ratione mercedis exerceatur. Hinc a contraria opinione, quam quidam ex antiquis docuerunt, recesserunt moderni theologi, concedentes utique opus factum ex mercede dici posse mercenarium non vero servile, si tale ex sua natura non sit. Navar. *in man. c.* 13. Suar. *t.* 1.

de relig. l. 2. *c.* 19. *n.* 6. Sanch. *in consil. l.* 5. *cap.* 2. *d.* 8. Barbos. *in collect. in l.* 2. *decret. tit.* 19. *de fer. c. Licet.*

Si vero petas, an transcribere sit opus liberale, non vetitum die festo, respondeo non deesse qui velint transcribere esse opus servile, videtur enim idem esse ac pingere; sicut enim pingere est exprimere aliquando exemplar, ita transcribere idem sonat, ac exprimere seu pingere characteres: praeterea transcribere non videtur de sua natura ordinatum ad illuminandam mentem, unde etiam fieri solet ab his, qui minime percipiunt quae transcribunt.

Nihilominus dicendum etiam transcribere esse opus liberale, cum differentia prorsus materialis sit inter scribere et transcribere; scribere enim nil aliud est, quam exprimere conceptus, quos quis audivit; et transcribere est exprimere eosdem prout oculis conspiciuntur. Sicut igitur scribere semper reputatum est opus liberale, quia ex se ordinatum est ad illuminandam mentem, ut supra dictum est, idem dicendum de transcriptione. Nec refert si aliquis non intelligat id, quod transcribit; ut etenim opus dicatur liberale, non attenditur id, quod per accidens, vel de materiali se habet respectu illius operis, sed qualiter se habeat de sua natura: ac proinde cum transcribere de sua natura ordinatum sit ad exprimendos signo sensibili vel propriae, vel alienae mentis conceptus, sequitur semper esse opus liberale tendens ad illustrandum intellectum. Suar. *cit. c.* 25. *n.* 2. Barbos. *loc. cit.* Fagund. *l.* 1. *de eccles. praecept. c.* 1. *n.* 6. Bonac. *in* 3. *decal. praecept. disp.* 5. *q. un. p.* 2. *num.* 25.

Caveas tamen applicare impressioni librorum quae dicta sunt de transcriptione librorum. Impressio semper reputata fuit opus mechanicum etiam quoad characterum compositionem et ordinationem. Characterum igitur compositio non est literas formare ad exprimendos mentis conceptus, neque ex se est talium conceptuum manifestativa; nam si vel non essent coordinati, vel in eis deesset figura, seu esset abolita, nihil manifestarent, adeoque si manifestent, id habent ab extrinseco. * Ita probabilius sentiunt Suar. *l. c. n.* 8. Palaus *tr.* 3. *d.* 2. *p.* 5. *n.* 5. *

R. II. Secundum opus, de quo lis est, an sit servile, est venatio, aucupatio et piscatio. Et quidem hujusmodi opera de sua natura servilia esse apud me certum est; nam hujusmodi opera directe respiciunt corporis utilitatem et proinde etiam bestiis sunt communia. Accedit ad ea peragenda plura esse necessaria, quae de se suut manifeste servilia, ut

parare retia, reficere, lavare etc. Praeterea hujusmodi opera praesupponuntur servilia *cap. Licet de fer.* nam ibi solum, ingruente necessitate, si nempe terrae se inclinaverint, permittitur aleciarium piscatio; quod autem solum ex necessitate concedit Pontifex, signum est esse ex sua natura vetitum, ut bene ibi notat etiam Glossa.

Nihilominus ubi consuetudo est in contrarium, eo modo, quo invaluit talis consuetudo, licitum erit venari, piscari; etc. nam consuetudo maxime a praelatis tolerata, habet vim abrogandi legem positivam, ut constat. Dixi nihilominus, *eo modo, quo invaluit talis consuetudo;* nam quamvis e. g. introductum sit piscari in diebus festis arundine, vel aliquo parvo rete in fluminibus, non tamen introducta est consuetudo piscandi navigiis, cum magno labore etc. et solum hoc permittitur, cum amitterent piscatores magnum lucrum, uti evenire solet in transitu sardarum, tynnorum, aleciarum etc. unde haec piscatio conceditur in supracitato capite *Licet de feriis.* * Videantur Gonzal. et Barbos. *in d. cap. Licet.* *

R. III. Denique disputant DD. an licitum sit die festo iter agere et bestias oneratas deferre. Et quidem, relicta jam antiquata sententia, omnino tenendum est licere iter agere pedestre, vel equestre, nam itinerari nihil aliud est, quam naturalis corporis motus, neque potest dici opus, quod dirigatur ab artibus mechanicis, ac proinde neque opus servile prohibitum die festo.

Quoad iter vero agendum cum bestiis, praescindendo ab aliqua speciali lege, quod illud in aliqua dioecesi prohibeat, dico illud licitum esse, sive continuetur iter jam incoeptum cum bestiis onustis, sive inchoetur. Quoad continuationem itineris minor est apud DD. difficultas; nam cum leges ecclesiae suaviter obligent ad sui observantiam, ita intelligendae sunt, ut non obligent ad interrumpendum diebus festis iter jam incoeptum, propter expensas etenim aliaque incommoda, id nimis grave esset mulionibus et agasonibus. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 27. *n.* 3. Pasqual. *dec.* 292. *n.* 10. Sanch. *in cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 7. *n.* 9. Trullen. *l.* 3. *c.* 1. *d.* 8. *n.* 2. Quamvis autem non pauci contradicant theologi, puto etiam licere inchoare iter die festo. Id vero probatur quia talis est consuetudo omnium ecclesiarum. Praeterea muliones parum temporis insumunt in onerandis bestiis, iisdemque oneribus levandis; et si aliquando illis necesse sit tempus notabile insumere, excusabuntur, vel propter evitandum grave damnum, vel quia publica necessitas exposcit, ut

sine temporis dilatione tales merces asportentur. Salmant. *tr.* 23. *cap.* 1. *n.* 250. aliique apud ipsos.

Q. V. Quae causae excusent a faciendo opere servili die festo.

R. I. Omnes illae causae, quae excusant ab audiendo sacro diebus festis, excusare possunt a praecepto abstinendi ab operibus servilibus. His suppositis, speciales causae, quae excusant a faciendo opere servili sunt sequentes. Prima causa est religio: non potest etenim dubitari licite fieri diebus festis ea opera corporalia, quibus divinus cultus exercetur: ut deferre crucem, statuas sanctorum, pulsare organa et campanas, aliisque uti musicis instrumentis ad divinum cultum; nam cum hujusmodi opera promoveant Dei cultum, non possunt esse prohibita, sed potius conformia sanctificationi diei festi. Difficultas ergo solum esse potest de operibus corporalibus propinquis divino cultui et festorum praeparatoriis; ut scopis mundare templum, illud tapetis ornare, erigere tabulata necessaria ad solemnitatem et similia, maxime si talia opera potuerint die antecedenti praeveniri.

In qua quaestione licet suadendum censeam, ut talia opera ante festum fiant, si sit possibile, (si non sit possibile omnes consentiunt licite fieri) nihilominus valde probabile mihi est, etiam posse fieri sine culpa die festo, quamvis potuerint fieri die antecedenti. Ratio est, quia praedicta valde proxime conducunt ad Dei cultum, immo talia opera sunt signa externa interni cultus, quem Deo volumus exhibere. Sicut igitur pulsare campanas, organa, aliaque musica instrumenta, quamvis sint opera de sua natura servilia, nihilominus licite fiunt die festo, quia proxime conducunt ad Dei cultum et sunt signa cultus interni, ita dicendum in casu nostro. Accedit consuetudo praedicta opera exercendi diebus festis. Pasqualig. *decis.* 287. *n.* 3. Leand. *de praecep. eccles. tr.* 1. *d.* 6. *q.* 62.

R. II. Secunda causa excusans, si fiant opera servilia die festo, est *necessitas*, ut habetur *cap. Conquestus de feriis*: et de facto necessitas ab omni humano praecepto excusat, quapropter dici solet: *quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum cap. Quod non est de reg. jur. et can. Remissionem* 1. *q.* 1. *Necessitas non habet legem, sed ipsa sibi facit legem*.

Ex capite igitur necessitatis primo fieri possunt omnia ea opera servilia, quae necessaria sunt ad propriam salutem, sive ad propriam vitam sustentandam. Hinc pauperibus non habentibus quomodo vivant, licet propriam artem exer-

cere die festo, quo magis tamen fieri potest secreto ad aliorum scandalum vitandum. Pariter licite parantur cibi, conduntur etc. nam licet parare cibos sit actio mechanica, nihilominus licite fit ex praesumpta intentione ecclesiae, vel ex recepta consuetudine ab initio ecclesiae. Hinc s. Th. 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. *ad* 4. observat, non ita stricte, sicut Judaeis, prohibitum Christianis die festo operari; nam his licet decoquere cibos et alia hujusmodi agere, quae erant vetita Judaeis.

Altera necessitas, quae reddit licita opera servilia die festo, est necessitas corporalis salutis proximi; quapropter toties Christus Dominus redarguit Pharisaeos, qui ipsum accusabant tamquam legis transgressorem, quia sabatho curabat, ut videre est Matth. 12. Licite ergo chirurgi faciunt die festo quascumque operationes propriae artis; pharmacopolae parant medicamenta; et assistentes infirmis optime quaecumque peragunt ad eos sublevandos. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 32. *n.* 6. Bonacc. *in praesenti d.* 5. *p.* 3. *n.* 10.

Tertia necessitas desumitur, quando necesse est opera servilia facere ob grave damnum vitandum, et in hoc enim casu verificatur nolle piam matrem ecclesiam sua praecepta obligare. Hinc licebit die festo extinguere ignem domus accensae; colligere segetes, si rapi possint a flumine, vel a pluvia reddi deteriores. Idem dicas de uvis, de foeno etc. Hac eadem ratione excusatur famulus, si jussu domini cogatur die festo sine necessitate laborare, quando non potest statim famulatum sine gravi incommodo deserere, dummodo non ad id cogatur in contemptum diei festi. Suar. *cit. n.* 4. Bonacc. *n.* 16. Fagun. *l.* 1. *de* 5. *eccles. praecep. c.* 14. *n.* 15. Statim vero ac possunt, tales dominos deserere tenentur; nam persistendo in tali famulatu frangerent praeceptum ecclesiae, et non excusarentur ratione gravis incommodi; cum aliunde possent alibi famulari. Sanch. *l.* 5. *cons. cap.* 2. *d.* 18. *a n.* 16.

Est autem hic sub lite, an sicut grave damnum imminens circa rem, quam jam possidemus, excusat, si fiat opus servile die festo, ita excuset damnum circa rem, quam acquirere possemus; quod est idem ac quaerere, an occasio acquirendi magnum lucrum reddat licita opera servilia. In hac autem quaestione, licet non negem probabilem esse sententiam affirmativam, nihilominus sententiae negativae adhaerendum judicarem. Ratio mihi est, quia quamvis *cap. Licet de feriis* concedatur die festo aleciarum piscatio, ex-

ceptis tamen quibusdam solemnitatibus, ibi tamen de damno publico agebatur; eo quod autem fiat relaxatio praecepti ob damnum publicum vitandum, non sequitur fieri debere ob vitandum damnum alicujus privati. Praeterea aliud est pati damnum, aliud acquirere lucrum. Tunc proprie damnum patimur, vel timemus pati, quando immineret jactura rei, ad quam habemus jus in re, vel ad rem; et in hoc casu utique liceret serviliter operari die festo. At lucrum respicit rem, ad quam nullum jus habemus; unde non debemus in utroque casu eodem modo discurrere, ac proinde licitum erit conari ad acquirendum lucrum dumtaxat, quando non est lex illud prohibens. Et quidem si ob non amittendum lucrum generaliter redderentur licita opera servilia die festo, latissima aperiretur via hujusmodi praecepti transgressioni. Non negarem tamen quod si lucrum speratum tale esset; ut ex eo posset aliquis patiens multas necessitates sibi providere et suae familiae, vel satisfacere creditoribus etc. non posset tali incumbere lucro; in talibus enim circumstantiis interpretari posset mentem piae matris ecclesiae, et judicare non prohibuisse sperato lucro incumbere. Suar. *tom.* 1. *de relig. l.* 2. *cap.* 33. *n.* 9. Regin. *l.* 19. *cap.* 3. *n.* 51. Filiuc. *tract.* 27. *cap.* 11. *n.* 123.

Ultima necessitas est necessitas publica, sub qua intelliguntur illa opera servilia, quae necessaria sunt ad aliquam publicam laetitiam, sive functionem: ut conficere vestes proportionatas tali laetitiae, vel functioni, quae non potuerunt fieri diebus non festis; item erigere theatra, tabulata, arcus triumphales, et his similia. Quamvis igitur ad removendos scrupulos optimum sit in his necessitatibus licentiam ab episcopo postulare, nihilominus excusatur, qui hujusmodi die festo peragit, tum quia reputantur moraliter necessaria tum quia invaluit consuetudo, ut talia opera fiant etiam diebus festis. Palaus *tr.* 9. *disp. un. p.* 10. *n.* 3. Bonacc. *disp.* 5. *p.* 3. *n.* 12. Pasqualig. *decis.* 291.

R. III. Tertia causa, quae reddit licita opera servilia die festo est *pietas*, ut deducitur *ex cap. Conquestus de feriis*. Hic tamen advertas aliquid posse esse pium solum ex fine operantis; ut si quis die festo faceret opus servile, habens pro fine dare eleemosynas, et pium ex fine operis, sive ex natura sua, ut sepelire mortuos, curare infirmos et alia similia misericordiae opera. Prima opera, quae solum sunt pia ex fine operantis, non possunt fieri die festo; quia cum cessatio ab opere servili die festo sit opus religionis, prae-

ferenda est operibus pietatis erga proximum, ni aliud suadeat ipsius necessitas. Solum igitur exerceri poterunt die festo opera servilia ad subveniendum proximo, quando tali die necessarium est illi subvenire ex lucro talium operum, vel quando sequentibus diebus relinqueretur sine subsidio, si volens illi succurrere, non lucraretur aliquid die festo. Navar. *in sum. cap.* 13. Suar. *t.* 2. *de relig. l.* 2. *c.* 27. *a n.* 14. Sanch. *t.* 2. *cons. l.* 5. *c.* 2. *dub.* 23. *n.* 3. (1)

R. IV. Quarta causa reddens licita opera servilia die festo est *dispensatio habita a legitimo Superiore*, ut de se patet. Ista autem potestas primo est in s. Pontifice, cujus est dispensare in omnibus legibus canonicis et ecclesiasticis, et consequenter in omnibus festivitatibus. Secundo est in episcopis; nam sine illa non bene possent regimini animarum providere in pluribus casibus repentinis et extraordinariis. Propter eamdem rationem pro particulari casu est etiam in parocho. Si vero necessaria sit diuturna et stabilis dispensatio, omnino consulendus est episcopus. Sanch. *cit. dub.* 20. *n.* 6. Azor. *p.* 2. *l.* 1. *c.* 28. *q.* 4. 5. *et* 6. Suar. *tom.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 33. *n.* 2.

R. V. Ultima causa excusans a gravi culpa est parvitas materiae. Dixi a gravi culpa, nam quamvis violare in re levi praeceptum de festis sanctificandis non sit peccatum mortale, nihilominus, si justa causa non adsit, semper adest levis culpa, utpote quia violatur praeceptum, quamvis in re levi.

Difficultas vero est in assignanda parvitate materiae, ratione cujus exercens opera servilia die festo dicatur non graviter peccare. Inter varias autem opiniones, puto esse levem materiam minus quam per duas horas laborare, relictis illis opinionibus quae asserunt laborare die festo per horam vel per horam cum dimidia esse materiam gravem. Igitur non tam facile acquiescendum opinioni asserenti per duas horas integras die festo laborare esse levem materiam; nam judicio prudentum, etiam respective ad totam diem, duae integrae horae videntur pars notabilis. Praeterea dum praecipitur abstinentia ab opere servili die festo, ut talis dies sanctificetur, non respicitur tempus, quod consumitur in dor-

(1) Nonnulli ex Theologia, quorum sententia quammaxime mihi arridet, negant supradicta opera esse licita, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem nisi interveniat licentia episcopi; *vid. s. Alphonsus de Lig. lib.* 3. *de* 3. *praecept. decal. n.* 297.

miendo et comedendo etc; sed tempus quod superest his operationibus: respective autem ad hoc tempus duae integrae horae apparent esse partem notabilem. Si vero minus aliquid temporis insumatur in operibus servilibus, judicari potest dari parvitatem materiae; cum laborare minus quam per duas horas, non videatur notabiliter impedire finem hujus praecepti, qui est cultus Dei. Sanch. *in cons. t.* 2. *l.* 5. *c.* 2. *d.* 31. Filiuc. *tr.* 27. *c.* 11. *q.* 1. *n.* 205. Trullench. *l.* 3. *decal. c.* 1. *d.* 10. *n.* 2.

Hic autem consurgere solet difficultas, an qui jubet e. g. pluribus famulis, ut singuli per unicam horam laborent, graviter violet praeceptum, de quo in praesenti. Mihi autem probabilius est dumtaxat venialiter peccare, si id faciat sine justa causa. Ratio autem est, quia non potest dici graviter peccare, nisi opera omnium famulorum intelligantur ita conjungi, ut materiam gravem constituant. Id autem non sequitur, quia non uniuntur ratione ejusdem personae saepius, licet in modica re, frangentis praeceptum, dum eadem die viget; ut sequeretur si eadem persona eadem die festa pluries per modicum tempus laboraret, ita ut pertingeret ad tempus notabile. Item non uniuntur ratione materiae; nam ex levi labore plurimorum solum in re levi impeditur finis praecepti prohibentis opera servilia, cum nonnisi per breve tempus impediantur a vacando divino cultui. In casu igitur praesenti non est eadem ratio ac de domino pluribus famulis praecipiente ut singuli modicum quid surripiant; nam tunc de omnibus simul sumptis verificatur damnum grave intulisse, et in eo actiones singulorum uniuntur. Accedit, servos nonnisi leviter peccare; non est autem perceptibile dominum peccare magis quam ipsos servos. Sanc. *l.* 1. *sum. c.* 4. *n.* 12. Trull. *l.* 3. *in decal. c.* 1. *d.* 10. *n.* 3. Bonac. *hic disp.* 5. *q. unic. punc.* 3. *n.* 4.

Regulae in praxi observandae.

I. Cum dentur quaedam opera, de quibus disputant DD. an sint vere servilia, et proinde, an exerceri possint die festo, advertere debet confessarius, quod quamvis ipse sit in contraria opinione, et judicet e. g. pingere esse opus servile, nihilominus si poenitens teneat contrariam opinionem, et ex ipsius fundamentis judicet pingendo non peccare, non proinde est incapax absolutionis; est enim ad eam rite dispositus, semper cum sententiam, quam sequitur, putat ad praxim licite reducibilem.

II. Quamvis religio reddat licita die festo opera servilia, quae proxime sunt praeparatoria ad divinum cultum, cum sint ipsius cultus signa, ut mundare templum, illud ornare etc. nihilominus non reddit licita, quae tantum ad talem cultum remote conducunt, si fiant absque necessitate. Ita se habet colere agros ecclesiae, vehere ligna et lapides ob ipsius aedificium, illam dealbare etc.; nam cum ex se servilia sint, et solum remote ad Dei cultum conducant, non possunt non comprehendi sub praecepto prohibente opera servilia.

III. Eo quod ratione necessitatis liceat parare et decoquere cibos, inferunt plures theologi, sacchartes, seu cibos ex saccharo conditos, licite parari die festo. Id autem vellem esse intelligendum de illis cibis saccharo conditis, qui si pridie praepararentur, ingrati evaderent palato. Sicut enim panis die profesto, quando commode fieri potest, est parandus, ita de aliis rebus saccharo conditis dicendum est, quando non ob inde minus commodae et sanae fiant. Unde ut vulgo dicitur, *i marzapani, i pani grandi, confetti cc.* et similia non sunt die festo paranda et decoquenda; et puto apud nos contrariam non invaluisse consuetudinem.

IV. Ratione necessitatis proximi, quamvis unus aut alter theologus velit licere die festo barbam radere, nihilominus communior et recepta sententia est negativa, cum de se constet esse opus servile. Solummodo excusari posset barbitonsor ob alterius necessitatem, puta quia ipsi non licet die profesto accedere ad barbitonsorem, quod accidere potest respectu agricolarum, quibus non est commodum ad talem effectum die profesto ad civitatem accedere. Item excusare potest consuetudo a praelatis tolerata.

V. Ob damnum evitandum quamplura opera servilia fieri posse die festo, jam diximus supra. Operibus ibi assignatis adde ex hoc capite, licite die festo laborare coquentes vitrum, calcem, saponem, tegulas, ollas etc. decolantes ferrum; quia talia opera non intermitterentur sine gravi damno. At non licet ea inchoare die festo, cum nullum sit praejudicium, ad id praestandum, diem sequentem expectare.

* Solent multoties sese excusare operibus servilibus incumbentes die festo, eo quod vestes, ac alia similia mandantes, tali die peracta volunt, sed videant confessarii, an ista excusatio satis a peccato absolvat. Multoties in ludis ac rebus alienis dies profestos agunt, itaut postea tempus pro perficiendo opere deficit. Non possunt isti sine peccato festis die-

bus opus perficere. Sed etiam sine hoc non videtur sufficiens ratio operibus servilibus incumbendi voluntas opera mandantium; quia praevalere debet ecclesiae praeceptum. *

Ex eadem ratione excusantur qui diebus festis ferrant equos, si iisdem diebus, vel mane diei sequentis debent iter agere; nam alias grave damnum illis sequeretur.

VI. Eo quod die festo, ut Deo, propriaeque saluti vacemus, prohibuerit ecclesia opera servilia, parochus vero divini honoris et salutis animarum zelo fervens, occasionem sumat reprehendendi populum, si talibus diebus vacet iis, quibus fere semper plura peccata admiscentur. Utique opera servilia de se Deo non displicerent, nisi essent prohibita, ut liberius Deus festa die colatur. Proscribendae proinde etiam essent diebus festis choreae, tripudia, saltationes, et id genus alia, quibus admiscentur turpes cogitationes, obscoena dicta, inhonestae actiones, morum corruptelae, perniciosae ad opera carnis illecebrae, caedes, rixae, dissidia, stupra, adulteria, aliaque mala plurima. Utique iis diebus, qui dies propitiationis esse deberent, quam maxime dedecet fideles istis satanae blanditiis immisceri, ac a divinis abstinere. Videantur quae habet s. Carolus *in* 3. *Conc. Mediolan. tit.* 1. *de festor. dier. cult.*

CAPUT IV.

De mercatu, et judicio forensi prohibitis ab ecclesia die festo; et de causis, ob quas hae actiones licite possunt exerceri.

Q. I. An die festo licitus sit mercatus: et quae veniant sub nomine mercatus.

R. I. Illicitum omnino esse mercatum die festo patet *ex cap. Omnes de feriis*. Et ratio est quia hujusmodi nimis distrahunt a divinis, et sunt occasiones plurium peccatorum; ac proinde ut mens humana die festo divinis inhaereat, voluit ecclesia omnia ea, de quibus in titulo capituli, esse die festo prohibita.

R. II. Sub nomine mercatus primo veniunt nundinae, quae fiunt semel aut bis in anno vel etiam singulis mensibus aut hebdomadibus, quae vulgo dicuntur *il mercato*. Secundo, nomine mercatus venit emptio et venditio, quae fiunt singulis diebus, apertis januis officinarum, ubi sunt praesentes merces vendendae; nam talia opera reputantur servilia, vel jure canonico tamquam mercatus omnino prohibita die festo.

Non est vero illicitum vendere solis verbis, contrahendo e. g. de pretio alicujus agri, bovis, domus etc. nam solummodo longa occupatio in vendendo in publico, et in publicis officinis reputatur opus servile vel mercatus a ss. canonibus prohibitus. Hinc etiam viri timorati occupantur diebus festis in conveniendo circa pretium de aliqua re vendenda etc. Pariter non est contra observantiam diei festi locare agros, domos, propriam operam etc. nam haec omnia fiunt solis verbis, ac proinde non reputantur opera prohibita; sicut eadem ratione non est prohibitum exigere die festo nummos.

Universaliter etiam venit observandum, quod ubi invaluit consuetudo faciendi die festo aliqua, quae alias ex supradictis essent prohibita, possunt fieri sine peccato. Ratio est, quia festorum observantia, quoad abstinendum a supradictis, est de lege humana; unde semper potest contra eam praevalere consuetudo. Nunquam tamen potest praevalere consuetudo non audiendi missam, si non omitteretur ob aliquam specialem necessitatem; nam illius auditio essentialis est diei festo, ac proinde illam omittere, idem esset ac omnino tollere diem festum. Navar. *in sum. c.* 13. *n.* 8. Suar. *tom.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 19. *a n.* 2. Fagund. *l.* 1. *c.* 12. *a n.* 4. Laym. *l.* 4. *tr.* 7. *c.* 2. *n.* 6. * Videatur Jo. Gerson apud Benedictum XIV. *instit. eccles.* 43. Leur. *in* 2. *decret. tit.* 9. *q.* 292. Requiritur autem quod consuetudo sit certa vel saltem probabilis; si autem de consuetudine dubium sit, tunc praevalet praeceptum de abstinentia a tali opere. *

Q. II. An die festo licitum sit placitum seu judicium forense; et quae sub tali nomine comprehendantur.

R. I. Placitum seu judicium forense non solum illicitum, sed et invalidum est, si fiat die festo, ut habetur *ex cap. Conquestus de feriis*, quae prohibitio habetur etiam in supracitato *cap. Omnes*.

R. II. Sub nomine placiti veniunt *citatio partis, formatio processus, seu causae cognitio, et prolatio sententiae*.

Q. III. An quandoque licita sit citatio partis die festo.

R. Exceptis casibus dispensationis, collationis beneficiorum transactionis, scripturae contractuum, et actuum voluntariae jurisdictionis, semper illicita et invalida est citatio partis facta die festo vel pro die festo. Licitam esse et validam citationem factam die festo in casibus supra exceptis, constat, vel quia aliqui ipsorum pertinent ad causas spirituales,

ut sunt dispensationes, collationes beneficiorum etc. vel quia in aliis consuetudo invaluit, ut citatio pro talibus rebus fiat etiam die festo. Barbos. *in collect. in l.* 2. *decretal. cap. Conquestus tit* 9.

In aliis vero casibus neque licitam, neque validam esse citationem probatur, quia talis citatio, prout procedit a judicis decreto, idem est ac sententia interlocutoria procedens ex cognitione causae et processus saltem incoepti. Prout vero parti intimatur, est intimatio decreti, seu sententiae ipsius judicis: quae omnia cum pertineant ad actus jurisdictionis contentiosae et fieri non possint sine processu et strepitu judiciali, constat prohibita esse per ss. canones interdicentes die festo omnem sententiam et processum et strepitum judicialem. Hoc idem probat non posse intimari die festo citationem, quae emanavit a judice die profesto, nam cum ipsa intimatio contineat processum et strepitum judicialem, remanet per ss. canones prohibita. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 30. *n.* 3. Sanch. *t.* 2. *cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 27. Filiuc. *tr.* 27. *c.* 10. *a n.* 191. Bonac. *disp.* 5. *p.* 2. *a n.* 16.

Q. IV. An possint die festo processus efformari.

R. I. Licite efformantur die festo processus pro causis spiritualibus; eo enim ipso quod sint spirituales, jam non sunt contra observantiam diei festi; nec videtur fuisse mens ecclesiae illos prohibere. Hinc licite emittitur die festo juramentum pro causis matrimonialibus et similibus. Consonat auctoritas s. Th. 2. 2. *q.* 89. *a.* 10. Id ipsum docet Sanch. *cit. dub.* 30. Trull. *decalog. l.* 3. *c.* 1. *d.* 9. *n.* 6. (1)

R. II. Non licet pro rebus non spiritualibus formare processus die festo. Et primo cum non efformentur processus; nisi per examen testium praestito ab eis juramento, jam ex hoc capite illicitum id agere; nam *cap. Omnes de feriis* expresse prohibentur die festo judicialia *Sacramenta*, hoc est juramenta. Dein examen testium pertinet ad strepitum judicialem, qui omnino prohibetur *cap. Conquestus eod. tit.* Quod si pro pace, pro removendis scilicet jurgiis, necesse sit solemniter et judicialiter jurare, id erit licitum; sicut et pro alia simili necessitate, ut pro fama, pietate, etc. unde talia juramenta excipiuntur *cap. Omnes de fer.*

(1) Licitum est insuper die festo excommunicare, dispensare, beneficia conferre, et etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali etc.

Pariter probabilius mihi videtur contra nonullos theologos juramenta extrajudicialia non esse prohibita die festo. Primo quia ita fert consuetudo etiam virorum timoratorum. Secundo quia dum per ss. canones prohibentur die festo juramenta, dicendum est prohibita esse relative *ad placitum* per ipsos prohibitum, adeoque solummodo prohibita juramenta in causa civili et criminali, quae causae comprehenduntur sub nomine placiti. Tertio quia in juramentis privatis cessat ratio, ob quam sunt prohibita juramenta judicialia; nam per juramenta privata non turbatur quies desiderata in die festo, cum non commoveant strepitum judicialem, quo festa turbentur.

Q. V. An sententia judicis sit licita die festo.

R. Generaliter loquendo sententia judicis lata die festo, nedum illicita est, sed etiam invalida, ut constat *ex cap. Conquestus de fer. et leg.* 2. *et* 10. *c. de feriis.* Idem dicendum de sententiae executione; nam si canones ad jurgia et contentiones vitandas annullant sententiam criminalem et civilem, idem dicendum de executione sententiae, quae est terminus judicii contentiosi, et ex ea magis, quam ex ipsa sententia oriuntur contentiones et jurgia. Suar. *t.* 1. *de relig. l.* 2. *c.* 30. *a nu.* 9. Barbos. *in l.* 2. *decret. in. c. Omnes de feriis et cap. Conquestus ibid.* Bonac. *disp.* 5. *q. unic. p.* 2. *n.* 22. Excipienda tamen sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti; nam ultraquamquod hujusmodi sententia non exigat quemdam strepitum judicialem, cum ordinetur ad bonum animae, non potest credi ab ecclesia prohibita. Barbos. *cit.* Fagund. *l.* 1. *c.* 13. *n.* 22.

Ex dictis et sententiam judicis arbitri puto nullam omnino esse si feratur die festo, ut habetur *l.* 7. *omnes dies C. de feriis.* Id etiam probatur, quia cum ex saepe dictis die festo sit prohibitus omnis ordo et strepitus judicialis, sequitur et esse prohibitam sententiam *veri judicis arbitri,* nam pertinet ad talem ordinem; *l.* 1. *et l. Qualem. ff. de recept. arbitr.* Dixi veri judicis arbitri, qualis dicitur ille, qui eligitur de consensu partium; nam si sermo sit de judice amicabili foederatore et compositore, qui non procedit servato juris ordine, ipse potest proferre suam sententiam die festo; nam relicto strepitu judiciali, facit opus de sua natura ordinatum ad conservandam pacem, quod vere est opus charitatis. Fagund. *cit. n.* 26. Sanch. *to.* 2. *cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 26. *n.* 7. Palaus. *tr.* 9. *d. unic. p.* 9. *n.* 16.

Licitum pariter erit appellare die festo, quia appellatio nil aliud est, quam sui defensio, adeoque nunquam illicita. Praeterea appellatio de se, quamvis sit pars processus, nihilominus non exigit strepitum judicialem seu judicis auctoritatem, adeoque non est ratio cur intelligatur prohibita die festo. Neque refert judicem cognoscere debere de legitima causa appellandi; nam eo ipso quod ex jure naturali concedatur die festo propria defensio, et judici conceditur cognoscere de causa appellationis, utpote quae est quid accessorium et consequens respectu appellationis: semper autem verificatur concesso principali concedi et accessorium, et concesso antecedenti simul consequens concedi: *leg.* 1. *ff. si ususfruct. petat. leg.* 3. §. *Qui habet ff. de servit. rustic. praed.* Fagund. *n.* 24. Palaus *p.* 7. *num.* 14. Bonaccina *disp.* 5. *qu. unic. p.* 2. *num.* 13.

Q. VI. Quibus ex causis licitum sit die festo judicium forense.

R. *Ex cap. Conquestus de feriis* habemus, necessitatem et pietatem licitum reddere strepitum judicialem, proinde ex talibus capitibus licitum erit die festo excipere juramenta, formare processum, ferre sententias, omnesque actus judiciales in quacumque causa exercere; nam cum lex indefinite loquatur, et sit favorabilis, intelligenda est de quocumque actu judicario.

Regulae in praxi observandae.

I. Cum consuetudo, ex saepe dictis, reddat licita quae alias die festo essent prohibita, sequitur licite celebrari die festo mercatum, sive nundinas, quando jam invaluit talis consuetudo. Itemque cum consuetudo sit, ut die festo apertae remaneant per aliquas horas quaedam apothecae, ut aliqua ibi vendantur, maxime ex cibis magis necessariis, id etiam ex consuetudine cohonestabitur. Idem dicas, ubi viget consuetudo, ut barbitonsores per aliquas horas in mane diei festi barbas radant.

* Licet sub nomine mercatus veniant nundinae, facienda tamen est distinctio inter eas; mercatus enim est, quo venales exponuntur res ad quotidianos usus necessariae, et fit singulis hebdomadis; nundinae vero quae fiunt semel vel bis in anno in eodem loco, et de longinquo ibidem conveniunt populi. Ita Benedictus XIV. in sua constitutione: *Ab eo tempore bullar. tom.* 1. *pag.* 582. in qua pro ditione ecclesiastica nundinas festivis diebus celebrari permisit, mercatus fieri prohibuit, et in aliam diem transferendos jussit. *

* Notandum est eumdem Benedictum pro variis dioecesibus dies festos imminuisse hoc pacto, ut firmo remanente utroque praecepto de missa audienda, et operibus servilibus vitandis in quacumque totius anni dominica et aliis diebus solemnioribus, in aliis missae tantum interesse, ac operibus servilibus vacare permiserit. Videantur plures ejus constitutiones hac de re editae, et sparsim in ejus bullario relatae, praesertim *tom.* 1. *et* 2. *

II. Ex capite necessitatis, ex quo redditur licitum judicium forense in die festo, possunt fieri omnes illi actus, qui necessarii sunt ad vitandum grave incommodum litigantium, et quos exigit publica utilitas. Hinc exerceri potest judicium die festo, si ex dilatione, actio sit peremptura, ut etiam habetur *ex leg.* 1. §. *Sed excipiuntur ff. de feriis*, si suspicio sit, ut debitor fugiat, dilapidet etc. si adsit periculum spiritualis nocumenti, si timeatur fuga latronis, si commissum sit atrox delictum die festo cum publico scandalo; nam tunc reus potest die festo suspendi et judicari; si aliis diebus non potest commode accedi ad judicium, ut accidere solet respectu rusticorum, vel testis, qui cogitur discedere. Hinc maxime in parvis oppidis potest judicium die festo exerceri; cum aliis diebus incolae talium locorum necesse habeant colere agros etc.

III. Titulus pietatis; qui comprehendit misericordiam in miserabiles et pauperes personas, religionem in Deum, et observantiam in patriam et parentes, licitum faciet agere die festo de causis miserabilium personarum, v. g. illorum, qui in carcere detinentur, et designare tutores et curatores juxta *leg.* 2. *ff. de fer.* Licitum item erit agere de causis pauperum, ne nimiis graventur expensis; de causis personae religiosae, vel ecclesiae, maxime si titulo religionis adjungatur ipsarum paupertas; de causis parentum et patriae, cum pietas velit celeriter ipsis esse subveniendum, et praecipue si laborent paupertate etc. Ex his facile erit dignoscere alios omnes casus, quibus licite exerceri potest die festo judicium forense etc.

QUAESTIO II.

DE JEJUNIO

Ut jam innui initio hujus tractatus, mos est theologorum sub tertio decalogi praecepto agere etiam de jejunio, cum de aliis ecclesiae praeceptis alibi soleant disserere. Et nos igi-

tur hoc praeceptum, quantum necessitas postulat, explicabimus.

CAPUT I.

De essentia jejunii, ejusque divisione.

Q. I. Quotuplex sit jejunium; et quid sit.

R. I. Primum jejunium improprie et metaphorice sumptum, est jejunium *spirituale*, e. g. abstinentia a vitiis, de quo dicitur Is. 58. *Nonne magis hoc est jejunium, quod elegi? Dissolve colligationes impietatis*. Secundum jejunium dicitur *naturae*, sive *naturale*, et est abstinentia ab omni prorsus cibo et potu. S. Augustinus *epist.* 118. dicit, hoc jejunium Spiritus S. instinctu impositum fuisse sumpturis ss. eucharistiam. Tertium jejunium est abstinentia ab omni cibo et potu juxta regulas temperantiae; et hoc non consistit in determinata quantitate cibi et potus; nam virtus temperantiae juxta diversas complexiones admittit magis et minus, cum id, quod uni est necessarium, possit esse alteri superfluum etc. Hoc jejunium, quo juxta regulas temperantiae unusquisque solum sumit quod sibi necessarium est in cibo et potu, dicitur *ecclesiasticum*, de quo in praesenti.

R. II. Jejunium ecclesiasticum juxta doctrinam s. Th. 2. 2. *q.* 147. *a.* 2. definiri potest: *Victus parsimonia, et abstinentia ciborum, juxta id, quod praecipit ecclesia.* Pro parsimonia victus intelligitur unica comestio, de qua infra, cui postea permissum fuit adjungere collationem serotinam: pro abstinentia vero ciborum juxta praescriptum ecclesiae, intelligitur abstinentia a carnibus et lacticiniis, ut videre est *can. De esu carnium de cons. dist.* 3. *can. Statuimus, et can. Denique dist.* 4. Item praescribit tempus determinatum pro refectione, ut videre est *can. Solent plures de consecr. dist.* 1. De singulis autem per specialia quaesita disseremus.

Porro jejunium valde commendatur in s. Scriptura, et apud ss. patres, et specialiter tria ipsi tribuuntur. Primum est reprimere concupiscentias carnis, unde ait s. Hieronymus *lib.* 2. *contra Jovinianum*: *Sine Cerere et Baccho friget Venus*: Secundum reddere animam bene dispositam ad divina contemplanda; et ita habetur Daniel. 1. quod post jejunium trium hebdomadarum habuit a Deo revelationem. Tertium denique satisfacere pro peccatis, juxta illud Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, fle-*

tu, et planctu etc. Pertinet autem jejunium ad virtutem abstinentiae; nam cum sit tribuendum illi virtuti, a qua regulatur, et haec sit abstinentia, sequitur, esse actum abstinentiae.

Q. II. Qualiter requiratur unica refectio ad formam jejunii; et quoties peccet, qui pluries die jejunii comedit.

R. Sive jure canonico introducta sit unica comestio, id enim aliqui volunt cautum fuisse *can. Quadragesima de consecr. d.* 5. sive introducta sit communi ecclesiae consuetudine, ut docet s. Th. 2. 2. *q.* 147. *a.* 6. certum est, modo ad essentiam jejunii unicam requiri refectionem. Ut unica tantum dicatur comestio, non repugnat si quis ita comedat, ut nullam sentiat carnis afflictionem, sicut etiam sufficit, si moraliter non discontinuetur. Dixi non repugnare jejunio, si quis ita comedat, ut nullam sentiat carnis afflictionem; ut quis etenim legi satisfaciat, ut saepe dictum est, satis est, si illius fini intrinseco satisfaciat, quamvis non satisfaciat extrinseco; finis autem intrinsecus jejunii est abstinentia a certis cibis et carnibus, extrinsecus vero mortificatio et afflictio carnis. Verum tamen est, quod qui se ita ingurgitat, ut nullam sentiat carnis afflictionem, nil omnino ita jejunando merebitur; immo et contra temperantiam peccabit, si immoderate comedat. Bonac. *disp. ult. de praecept. eccles. q.* 1. *p.* 2. *n.* 7. Pasqualig. *decis.* 120.

Dixi ulterius dari unicam refectionem, semper cum diversae comestiones moraliter non discontinuentur. Tunc putant aliqui, moraliter jejunium non discontinuari, quando inter unam et aliam comestionem non intercesserit spatium duarum horarum. Verum melius alii non admittunt tantam interruptionem, illam ad summum extendentes ad unam horam, quando quis causa faciendi alicujus urgentis negocii discessit a prandio, animo ad illud redeundi. Sanch. *in cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 24. *n.* 1. Quod si quis surgat a mensa animo non amplius redeundi, quamvis quidam velint, novam comestionem esse diversam a prima, adeoque frangere jejunium; nihilominus bene potest dici, excusari a violatione jejunii, qui statuerat non amplius comedere, et etiam involverat mappulas, si durante adhuc prandio, aliquid de novo comedat, quia adhuc durat prandium. Less. *l.* 4. *c.* 2. *d.* 2. Bon. *p.* 3. *n.* 10. Sanch. *n.* 5. (1) Idem dices, si

(1) Attamen Navar. c. 20. n. 14. et Sylvius in 2. 2. q. 147. *conclus* 3., quibus adhaeret Cunil. oppositum apertissime docent. Ego autem quaestionem hanc sapientioribus definiendam relinquo.

vescatur de novo apposito ferculo, quia tunc censetur statuisse non amplius comedere ex ignorantia, quod essent alia fercula apponenda. * Videatur Reiff. *theol. mor. tr.* 10. *dist.* 2. *addit.* 1. *post n.* 35. *

R. II. Dicendum omnino est, semel tantum peccare, qui pluries in die jejunii comedit; nam destructa essentia jejunii per secundam comestionem, ea etenim in unica comestione consistit, jam tertia comestio non amplius est violatio jejunii. Ad eum modum quo ille, cui imperatum fuit non frangere aliquod vas, violat quidem praeceptum in prima fractione, non tamen si postea in minutas partes frangat; post primam enim fractionem non est amplius vas, adeoque non verificatur in aliis fractionibus frangere vas, sed ejus frusta. Suar. *de relig. t.* 2. *l.* 4. *cap.* 7. *n.* 10. Azor. *p.* 1. *l.* 7. *c.* 9. Fagund. *de* 4. *eccles. praecept. l.* 1. *c.* 4. *n.* 5. Bonac. *disp. ult. de praecept. eccles. qu.* 1. *p.* 3. *n.* 7.* Haec videtur esse mens s. Th. 2. 2. *qu.* 147. *art.* 6. ubi ait: *Ecclesiae moderamine statutum est, ut semel in die a jejunantibus comedatur.* * Quid vero dicendum de eo, qui pluries eadem die jejunii comedit carnes, videbimus statim.

Q. III. Quae abstinentia a carnibus et lacticiniis requiratur in die jejunii.

R. I. Abstinentia a carnibus necessaria in die jejunii, obligat non comedere quidquid ex communi voce venit sub nomine carnium. In dubio an aliquid pertineat ad carnes, vel ad pisces, volunt plures theologi judicandum esse ad carnes pertinere, si diu extra aquam vivat. Nihilominus haec regula non est generaliter vera, nam testudines vivunt etiam extra aquam et nihilominus judicantur ad pisces pertinere; et proinde Carthusiani, quibus prohibitum est etiam in puncto mortis vesci carnibus, illas continuo comedunt. Potius ergo standum est usui et communi hominum judicio.

Sub nomine carnis venit etiam sanguis, sagimen sicut etiam jus carnis, et olera tali jure cocta, cum vere in his omnibus carnis substantia reperiatur. Sanch. *in sum. l.* 4. *c.* 11. *n.* 48. Bonaccina *disp.* 4. *in* 2. *decal praecept. q.* 2. *p.* 6. *n.* 23.

Tria autem hic solent a theologis disputari. Primum an in comestione carnium detur parvitas materiae. Secundum an pluries peccet, qui pluries die jejunii comedit carnes. Tertium an dispensatus ad edendas carnes intelligatur dispensatus ad non jejunandum. His autem breviter respondendo.

Primo affirmo dari in comestione carnium parvitatem materiae; si enim in praecepto naturali negativo non furandi datur parvitas materiae, cur et non est admittenda in praecepto ecclesiastico non comedendi carnes? Verum tamen est, communiter rejici quorumdam opinionem, qui volebant dimidiam unciam carnis esse parvitatem materiae, caro etenim etiam in tali exigua quantitate non parum nutrit: communis ergo sententia est, exiguum frustulum carnis non excedens octavam partem unciae, dici posse parvam materiam, quae excuset a peccato mortali. Leand. *tr.* 5. *d.* 2. *quae.* 13. aliique apud ipsum. * La Croix *lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1305. *

Secundo dico toties peccare, quoties quis die jejunii comedit carnes; nam praeceptum eas prohibens est negativum obligans semper et pro semper sicut alia praecepta negativa. Idem dicas de comestione lacticiniorum. Suar. *t.* 2. *de relig. l.* 4. *c.* 7. *n.* 12. Fagund. *l.* 1. *de* 4. *eccles. praecept. c.* 4. *n.* 6. Insimul advertas, comedentem carnes et lacticinia die vetito dupliciter peccare, quia praeceptum prohibens lacticinia distinctum est a praecepto non comedendi carnes. Sanctius *in select. disput.* 42. *n.* 26.

Tertio affirmo dispensatum a carnibus non ob aliquam virium debilitatem, sed solummodo quia illi nocent cibi quadragesimales, non esse dispensatum a jejunio, si non sit consuetudo in contrarium. Ratio mihi est, quia quando materia alicujus praecepti consistit in multiplici parte licet essentiali, tamen divisibili, falsum est non valentem majorem partem praestare eximi etiam a minori. Exemplificatur hoc in praecepto de recitandis horis canonicis, cujus materia essentialis est integrum officium; et nihilominus quia partes essentiales sunt divisibiles, non verificatur quod qui non potest majorem partem recitare, non teneatur alias partes, ut constat ex condemnatione propositionis 54 facta ab Innocentio XI. Item exemplificari potest in praecepto de sanctificandis festis, cujus materia essentialis est audire missam, et abstinere ab operibus servilibus; et nihilominus qui non potest unum praestare, tenetur praestare aliud. Cum igitur materia essentialis jejunii contineat duas partes, licet essentiales, attamen commode divisibiles, scilicet abstinentiam a carnibus, et unicam comestionem, non sequitur, dispensatum, vel non potentem praestare unam, non teneri ad aliam. Wigant. *in trib. confess. tr.* 5. *exam.* 9. *n.* 100. Navar. *in man. c.* 21. *nu.* 22. Bonac. *de praecept. eccles. disp. ult. qu.* 1. *p.* 2. *num.* 3.

Dixi nihilominus, *si consuetudo non sit in contrarium*, puto etenim fere ubique invaluisse consuetudinem, ut dispensatus a carnibus simul se putet dispensatum a jejunio; consuetudo autem, ex toties dictis, praescribit contra legem.

Advertendum hic etiam, dispensatum a carnibus intelligi etiam dispensatum a lacticiniis; cui enim in una materia conceditur majus, et minus etiam intelligitur concedi. Potest etiam sic dispensatus comedere pisces, quia sunt cibus jejunio conformior; et si aliquis illos comedat ex gula, potius peccabit contra temperantiam. Bonac. *p.* 2. *nu.* 4. aliique apud ipsum. * Quoad haec omnia videantur dicenda in reg. pract. ex Benedicto XIV. *

R. II. Abstinentia a lacticiniis exigit, ut non comedantur ova, lac, butyrum, caseum, et id habetur *ex can. Denique dist.* 4. ubi et Glossa; et ad hoc probandum affertur etiam can. 56. sextae synodi Constantinopolitanae. Accedit consuetudo totius ecclesiae, ut tempore quadragesimae observetur talis abstinentia; quapropter Alexander VII. sequentem damnavit propositionem sub n. 32: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget*. Extra tempus autem quadragesimae servanda est laudabilis consuetudo locorum; in multis enim provinciis permittuntur ova et lacticinia in jejuniis non quadragesimalibus. Illud certum est, quod ubi viget talis consuetudo, obligat sub mortali; tum quia est de materia gravi; tum quia omnes fideles talem obligationem putant esse sub mortali. Suar. *tom.* 2. *de relig. c.* 13. *n.* 3. Azor. *p.* 1. *l.* 7. *cap.* 10. *q.* 1. Laym. *tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 3. et communiter. Quod si aliquid ovorum, in exigua tamen quantitate, admixtum sit in aliquo cibo; ut evenit e. g. in pane biscocto, putant DD. non posse fideles vesci in diebus quadragesimalibus tali cibo in magna quantitate, quia ibi est ovorum substantia, sed solum in valde exigua quantitate, puta si quis tantum duos biscoctos comederet. Dian. *p.* 1. *tr.* 9. *resolut.* 41. * Ledesm. *p.* 2. *tr.* 27. *cap.* 2. *diff.* 5. Villalob. *tom.* 1. *tr.* 23. *diff.* 7. *n.* 3. Probabilius tamen videtur illicitus eorum esus in parva quantitate saltem sub peccato veniali, si sine aliquali causa fiat. Diana enim eum permittit ratione consuetudinis, si qua alicubi viget, Ledesma et Villalobos concedunt sine peccato gravi. * Haec est communior sententia adversus aliquos, qui putant tali cibo non prohibitum vesci in quacumque quantitate; quia substantia ovorum ita absorbetur, ut non videatur comestio ovorum sed panis.

Q. IV. Quae hora sit destinata refectioni in die jejunii.

R. Quaecumque fuerit praxis in primis ecclesiae saeculis modo certum est, horam destinatam ad refectionem in die jejunii esse circa meridiem, sumendo meridiem moraliter; unde nil refert si tali die jejunium per horam anticipetur, vel postponatur, adhuc enim intelligitur refectio facta moraliter circa meridiem.

Quod si petas qualiter peccet, qui per duas vel tres horas refectionem anticiparet, dicendum est peccare tantum venialiter *si id faciat sine justa causa* (1). Ratio est, quia cum ecclesiae consuetudo variaverit horam refectioni destinatam; nam antiquitus erat hora tertia post meridiem, ut colligitur *ex can. solent plures de consecr. d.* 1. modo autem est circa meridiem, jam post talem variationem hora refectioni destinata non est censenda de essentia jejunii, sed quid ei accidentale, unde talem horam non servare erit peccatum veniale * Advertendum quod caput illud loquitur de diebus jejunii extra quadragesimam; diebus enim quadragesimalibus nonnisi usque ad vesperam refectio sumi poterat. * Ad eum modum quo nonnisi venialiter peccat, qui sine causa notabiliter antevertit vel posponit tempus destinatum recitationi horarum canonicarum. Accedit, notabiliter antevertere, vel postponere horam refectioni destinatam non adversari mortificationi, quae est finis intentus a praecepto jejunii: nam semper cum intra horas vigintiquatuor semel tantum vescamur, abstinentia erit semper eadem, ut consideranti constabit. Quod si in praefato capite *Solent* reprehenduntur tamquam non jejunantes, adeoque ut rei culpae gravis, qui non servabant horam ad jejunium destinatam, id erat, quia tunc volebat ecclesia, horam pro refectione destinatam esse attendendam tamquam de substantia jejunii; et ideo etiam s. Th. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 3. *art.* 4. *q.* 3. redarguit tamquam violatores jejunii eos, qui nimis refectionem anticipabant. Postquam vero ex consuetudine ab ecclesia tolerata, hora refectionis constituta fuit circa meridiem, talis designatio temporis non videtur inducta tamquam sit de substantia je-

(1) Hinc ponderandum est quod docet (nec solus docet) Nat. Alexand. notabilem anticipationem qualis est, inquit, anticipatio unius horae sine ulla causa, lethale esse peccatum. Itaque sicuti nimis rigida haec sententia est, ita benignior illa Auctoris: media inter utramque magis arridet, quod anticipatio unius horae sine causa, sit venialis; cum causa rationabili, v. g. iter agendi, et similium, nec venialis. *Vid. s. Alph. lib.* 3. *tract.* 6. *n.* 1016.

junii; unde ita magis communiter docent DD. Dixi, si id faciat sine justa causa; nam rationabili causa existente omnino excusatur a culpa antevertens vel posponens horam refectionis. * Less. *lib.* 4. *cap.* 2. *n.* 15. Layman. *lib.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 11. Palaus. Azor., et alii apud Salmant. *in* 3. *decal. praecept. cap.* 2. *n.* 90. *

Q. V. Quae collatiuncula licita sit in die jejunii; et quibus cibis constare debeat.

R. I. Juxta communiorem sententiam licitum est sumere pro collatiuncula quantitatem octo unciarum, sic enim fert praxis communis fidelium timoratorum. Praeterea haec quantitas reputatur necessaria ad somnum necessarium capiendum, et ne nimis vires a jejunio debilitentur. Caeterum non statim condemnandus peccati mortalis, qui hanc quantitatem per unam unciam cum dimidio excederet, quia excessus esset in materia parva. Pasqual. *de jejun. decis.* 91. *n.* 4. *et dec.* 105. *n.* 2. Leand. *tr.* 5. *disp.* 4. *q.* 13. *c.* 14. * Salmant. *loc. cit. n.* 72. Palaus *tom.* 7. *tr.* 30. *disp.* 3. *p.* 3. §. 2. *n.* 1. Hoc idem asserere non veretur p. Millant. *in proposit. damnat. Alexandri VII. exercit.* 23. doctor caeteroquin rigidioris disciplinae fautor. *

R. II. Cibus qui potest sumi in serotina collatiuncula, non debet esse ex his rebus, quae ordinantur ad nutriendum et sustentandum. Ita communiter docent theologi ea ducti ratione, quod cum ista collatiuncula consuetudine introducta sit, standum est consuetudini circa cibos in ea sumendos; ipsi autem testantur, nullibi introductam consuetudinem, ut sumantur cibi ad nutritionem conducentes. Hinc communiter excludunt a serotina collatiuncula etiam pisciculos sive recentes, sive fumo exsiccatos, lacticinia et ova, ubi licitum est ea comedere die jejunii. Sanchez *l.* 5. *cons. c.* 5. *dub.* 25. *n.* 4. Palaus *t.* 7. *tr.* 30. *disp.* 3. *punc.* 1. §. 2. *n.* 6. Fagund. *de* 4. *eccles. praec. l.* 1. *c.* 4. *n.* 18. Dian. *p.* 1. *tract.* 9. *resolut.* 1. *et p.* 4. *resolut.* 117.

Volunt igitur cibos pro collatiuncula debere esse poma, fructus arborum, amygdalas, uvas, oleas, nuces, pyra, herbas sive coctas sive crudas aliquo oleo immixtas, dulciaria et alia bellaria etc. Conceditur etiam panis, quamvis sit nutritivus quia est cibus communis et necessarius et veluti materia omnium ciborum.

Non facile tamen assentiendum iis, qui volunt licite sumi pro collatiuncula octo uncias panis cocti, vulgo *pan cotto*. Ratio est, quia quamvis coctio, ut dicunt tales auctores,

nil adderet substantiae, sed solum efficeret illum panem digestioni aptiorem; nihilominus ille panis coctus ex communi consuetudine reputatur quantitas nimis excedens pro serotina collatiuncula, unde ad summum concederem circa quatuor uncias panis, qui esset coctus, aqua, sale et oleo conditus. Azor. *p.* 1. *l.* 7. *c.* 8. *q.* 7. Filliuc. *tract.* 27. *p.* 2. *n.* 30. Trullench. *l.* 3. *c.* 2. *dub.* 3. *n.* 8.

Rogabis, an liceat summo mane, aut meridie sumere collatiunculam, et differre prandium in noctem. Ad hoc autem respondeo, id non posse fieri sine justa causa, quia cum talis collatiuncula introducta sit consuetudine, eaque sit, ut vespere sumatur, conveniens est talem servare consuetudinem. Si tamen id fiat sine justa causa, erit dumtaxat peccatum leve quia non tollit substantiam jejunii. Tolet. *l.* 6. *c.* 2. *n.* 28. Pasqual. *decis.* 112. *n.* 3. Navar. *in man.* *c.* 21. *n.* 14.

Potest etiam hic quaeri quid dicendum sit de collatiuncula in pervigilio nativitatis. Et respondendum, omnino licere sumere collatiunculam duplo, aut triplo majorem, prout se habet consuetudo, quae invaluit. Ubi igitur consuetudo fert, ut etiam panis in majori quantitate sumatur, id poterit licite fieri, quidquid in contrarium (non attenta consuetudine) communiter dicant theologi, quia consuetudo recepta, maxime consentientibus praelatis, habet vim legi derogandi. Idem etiam dicas, si pervigilium nativitatis incidat in sabbatho, et nativitas in feria secunda; nam consuetudo de collatiuncula in majori quantitate, est pro die, in quo incidit tale pervigilium. Pasqualig. *decis.* 92. *n.* 7. Sanch. *l.* 5. *consil.* *c.* 1. *d.* 26. *n.* 3. * Advertendum cum Sanch. *n.* 6. quod si quis in dicto pervigilio anteverteret in meridie refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia nondum incepit festum. Quae dicta sunt de vigilia nativitatis non habent locum in sabbatho sancto, quia non adest consuetudo. *

Q. VI. An potus solvat jejunium; et praecipue potio chocolatica.

R. I. Titulus quaesiti non solum est quoad vinum, cervisiam et alia, quae juxta diversitatem regionum vere sunt potus, sed etiam circa aquas mixtas saccharo, aliasque res quae communiter dicuntur *sorbetto*, et praecipue circa chocolatum. Igitur quidquid sit de usu veterum Christianorum, qui die jejunii ab esu carnium et vini potu abstinebant, ut docent plures PP. modo certum est, vini potionem non fran-

gere jejunium: cum ecclesiae praeceptum sit solum de abstinentia a cibis et de unica refectione; quod etiam habetur ex communi praxi fidelium. Nec refert, vino pluries extra comestionem sumpto posse sedari famem et haberi nutrimentum; nam etiamsi quis ea intentione pluries extra comestionem biberet, non ob id violaret jejunium; cum intentio sumentis non possit facere vinum esse de sua natura cibum, quamvis secundario conducere possit ad nutritionem. Item lex non attendit qualis sit intentio jejunantis, sed an ponatur actus eo modo, quo praecipitur. Navar. *in sum. c.* 21. *n.* 13. Sanch. *cit. dub.* 23. *n.* 3. Laym. *l.* 4. *tract.* 4. *c.* 1. *n.* 7.

R. II. Aquae saccaro, aliisque liquoribus admixtae, quae vulgo dicuntur *sorbetti*, non frangunt jejunium; nam de facto non cibus, sed verus potus judicantur: eo magis quia illa, quae cum aqua infunduntur, sunt in parva quantitate, et ita liquefieri videntur, ut fere appareat propriam naturam amisisse. Secus esset, si in parva aqua talis quantitas saccari, et aliarum rerum, quae cibi rationem habent admisceretur, ut tales potiones potius cibus judicarentur; tunc enim absque dubio frangeretur jejunium. Sanch. *l.* 5. *cons. c.* 1. *d.* 23. *n.* 1. Pasqual. *de jejun. dec.* 116. Trull. *l.* 3. *in decal. c.* 2. *d.* 2. *n.* 15.

R. III. Chocolatum ex sua natura frangit jejunium. Ratio mihi est, quia non ideo aliquid dicendum habere rationem potus, quia modo potabili sumatur; nam alias lac, ubi licite sumitur die jejunii, non solveret jejunium, sed illud dicitur esse de sua natura potus, quod vere sumitur ad sedandam sitim, et id habet ex sua natura praestare. Chocolatum vero nec habet ex sua natura sitim extinguere, nec tali fine sumitur, sed ad augendas, seu reparandas vires. Haec ratio mihi semper visa est tam efficax, ut numquam potuerim existimare, chocolatum habere rationem potus, ni forte in parva quantitate cum aqua admisceretur, ut evenit de saccharo in conficiendis aquis, quae dicuntur *sorbetti*.

Dixi chocolatum *ex sua natura* frangere jejunium. Habeo tamen rationem extrinsecam, qua certum mihi redditur potionem chocolaticam non frangere jejunium. Haec autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt, et tolerant praelati ecclesiae, quae consuetudo in hac parte legi derogavit. Caeterum advertas, etiam volentes chocolatum frangere jejunium, admittunt, unciam chocolati esse materiam parvam, adeoque nullum esse peccatum illud sumere,

si detur aliqua causa rationabilis. * Qui plura de potione chocolati in diebus jejunii desiderat, adeat Benedictum XIV. *instit. eccles.* 15. cardinalem Brancatium *in sua dissert. de chocolat.* cardin. Cozza *in tract. de jejun. p.* 3. *dub.* 9. *

Q. VII. An sicut licitum est pluries bibere in die jejunii, ita etiam licitum sit pluries sumere aliquid cibi, si timeatur potum esse nociturum.

R. Breviter respondendo dico: quod licet semel pauxillum panis, hoc est, intra dimidiam unciam, aut alterius cibi possit quis sumere, ne potus illi noceat, id tamen non potest facere, si pluries bibat in die jejunii; quia ita facile magnam cibi quantitatem posset sumere, adeoque solvere jejunium. Quod vero ita facile esset devenire ad magnam quantitatem patet; quia illae parvae comestiones moraliter unirentur ratione ejusdem diei, quo quis teneretur ad jejunium, sicut etiam ratione ejusdem praecepti. Laym. *l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *n.* 7., Bonac. *de praec. eccles. disp. ult. q.* 1. *p.* 3. *num.* 4. Hinc Alexander VII. proscripsit contrarium sentientes, dum sub *num.* 29. sequentem damnavit propositionem: *In die jejunii qui saepius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.*

Regulae in praxi observandae

I. Eo quia ad essentiam jejunii sufficiat unica refectio moraliter, licet non physice continuata, confessarius advertere potest famulos, aliosque, qui vel nolunt, vel non possunt expectare horam satis tardam ad comedendum, posse sine peccato aliquid sumere, quando jam approximatur hora prandii; quia ipsa comestio moraliter continuatur cum prandio paulo post sequuturo. Id maxime evenire potest respectu illorum gulosorum famulorum, qui dum mensae dominorum inserviunt, aliquid clam surripiunt et comedunt; nam hi quamvis gulae culpa possint inquinari, dicendi sunt non frangere jejunium, si post dominos sunt statim comesturi. * Videant confessarii dominorum an satis tuti esse possint in conscientia, si nulla interveniente causa rationabili ita prandii horam differunt, ut famuli post eos comedere coacti non sine gravissimo incommodo jejunare, vel jejunium solvere debeant. *

II. Cum in carnis comestione detur parvitas materiae, et haec omnino excuset a peccato, maxime in praeceptis humanis, quando adest causa rationabilis non abstinendi a tali materiae parvitate, debet confessarius monere coquos et pin-

rernas, posse parum carnis in die jejunii gustare; ita enim exigit ipsorum officium, nec proinde excusantur a jejunio. Bene autem facient, si expuant, postquam in ore gustaverint. Multo magis id facere potest, qui infirmis inservit, ut illos certificare possit de bonitate ciborum, vel ad ipsorum excitandum appetitum; ita enim exigit charitas, quae potior est omni ecclesiae praecepto.

III. Cum justa existente causa possit anticipari, vel postponi hora refectioni destinata, sequitur, id fieri absque ullo peccato, si e. g. quis lecturus est ad mensam, vel habere concionem; si iter sit aggressurus; si recepturus hospites, si ad aliquam recreationem iturus; si post meridiem debeat statim ad aliqua applicare, quae non exiguam requirant mentis occupationem; ut evenire potest dum grave negocium esset pertractandum, alicui studio incumbendum etc. Si quis vero vellet refectionem differre usque ad vesperam, ut jam mos erat Christianorum, id facere posset absque peccato; quia ita magis corpus maceraretur, quod est finis jejunii.

IV. Cum etiam, rationabili interveniente causa, licitum sit summo mane, aut circa meridiem sumere collationem, et prandium in noctem differre, hinc confessarius non solum debet permittere, sed etiam imponere, ut ita jejunet ille, qui alio modo non potest jejunare; cum praecepta moralia debeant adimpleri congruentiori modo, quo fieri potest. Ita etiam se habent illi, qui mane commode prandere non possunt, vel ratione negocii pertractandi, vel eundi ad honestam recreationem. Ita etiam se habet, qui si in mane prandeat, difficiliter somnum capiet, dum sero cubitum ibit.

V. Quamvis quidquid habet rationem potus sumi possit abque jejunii violatione, non tamen quod habet rationem cibi, quamvis ex eo aliquae fiant potiones. Hinc uva, cucumeres, cerasa et similia quamvis sumantur, et deserviant ad sitim extinguendam, nihilominus comedi non possunt sine fractione jejunii, quia cibus reputantur. Idem dicas de quibusdam liquidis, ut sunt lac, jus et similia; nam cum ordinentur ex se ad nutriendum, reputantur habere rationem cibi.

VI. quamvis ex supradictis, quae habent rationem potus non frangant jejunium, nihilominus curet confessarius ita a suis poenitentibus jejunari, ut etiam a potu non necessario abstineant. Quammaxime jejunio Deum placari demon-

stret, ac peccatorum poenis satisfieri; quo tamen fructu carere necesse est illum, qui assidue die jejunii potando, et quantum potest cibi ingurgitando, non poenam sed potius delicias et gulae irritamenta invenit. Hinc instruantur etiam finem ecclesiae nobis indicentis jejunium esse concupiscentias carnis reprimere; et videri non pro paucis eorum vitio frustra canere: *carnis terat superbiam potus cibique parcitas*. Suadeat igitur quantum potest confessarius suo poenitenti ita jejunare ut supremo Judici aliqua ratione pro suis culpis satisfaciat, et ut corpus jejunio maceratum non tam crebro adversus rationem rebellet.

* Quae superius Auctor docet de obligatione qua tenentur jejunandi dispensati a carnibus non ob virium debilitatem, sed ob nocumentum ex cibis quadragesimalibus, sancita nuper fuerunt a Benedicto XIV. in encycl. *Non ambigimus bullar. tom.* 1. *pag.* 48. In altera *In suprema eod. tom. pag.* 65. et apertius in constit. *Libentissime eod. tom. pag.* 52. Hinc hodie contraria opinio in praxi abjicienda est quam olim tradiderunt *Tolet.* Tambur. Azor. et alii apud Reiffenst. *theolog. mor. tract.* 10. *dist.* 11. *n.* 15. et retinenda, quam tradit auctor. *q.* 3. *resp.* 1. *v. Tertio*, dispensatum nempe ad edendas carnes rigidis jejunii legibus teneri, nec non unica comestione uti debere. Sed et alterum praeceptum dedit idem Benedictus XIV. *ll. cc.* ne scilicet dispensati ad edendas carnes, misceant eodem tempore carnes cum piscibus aut aliis cibis legalibus. In his duobus praeceptis, quae sub gravi obligare tradidit, dies etiam jejunii extra quadragesimam comprehensos voluit, illud autem de non permiscendis epulis diebus quoque dominicis in quadragesima urgere decrevit. Neque audiendi sunt qui praedicta de non permiscendis epulis a s. Pontifice Benedicto statuta habere locum putarunt in conviviis, lautisque mensis, non autem in privata mensa, ubi nullum adsit scandalum, si enim attendantur constitutiones laudatae Benedicti XIV. *Non ambigimus* et *Libentissime* clare res patebit; nam in primis generaliter prohibet piscium esum una cum carnibus, deinde Pontifex praecipit medicis, ne facultatem vescendi carnibus vetito tempore, nisi gemina adjecta conditione de unica comestione, et de non permiscendis epulis impertiantur: quis autem medicus dat tantum facultatem edendi carnes in conviviis, et non etiam in mensa privata? Ex sedula illarum constitutionum lectione ac meditatione plures alias difficultates occurentes solvere poterit prudens confessarius. *

* Prodierunt his diebus duae epistolae ad incertum episcopum datae, in quibus Auctor pariter incertus demonstrasse praesumit ex supradictis Benedicti XIV. constitutionibus non posse fideles diebus dominicis quadragesimae, occasione indulti generalis, vel particularis dispensationis, vesci in sero carnibus, vel lacticiniis. Quam male provinciam hanc exequutus sit, et quam longe a sapientissimi ac doctissimi Pontificis mente aberraverit, facile cuique constabit legenti brevia, et has epistolas. Ita illis evenit, quibus calamum et atramentum non verus restaurandae ecclesiasticae disciplinae zelus, sed aestuans partium amor ministrat. Ubinam quaeso Benedictus in suis brevibus novum hoc praeceptum semel comedendi carnes in diebus dominicis quadragesimae indixit? Ignorabatne, ante suas constitutiones fideles omnes tempore indulti consuevisse in diebus dominicis carnes comedere etiam in sero, et hoc etiam praestare post priores editas constitutiones? Et tamen siluit. Latebatne, de quo ceteroquin alios episcopos monitos voluit, quod nempe leges debent esse clarae et expressae? Si attente et solius veritatis amore legantur omnia ad jejunium quadragesimae spectantia, quae a tanto Pontifice emanarunt, nihil aliud voluisse constabit, nisi abusus tollere, quos hominum malitia in jejunio invexit; et ob id una cum carnium esu jejunium in diebus quadragesimae indixit, et ne simul cum carnibus pisces in mensa apponerentur; quod ultimum etiam in dominicis expresse servari mandavit. Sicut ergo in jejunii diebus carnium usum semel concessit, et hoc clare expressit, ita si hoc diebus dominicis voluisset, paucis declarare potuisset. Sed de dominicis altum silentium. Si quis autem certior fieri vult, quam male opinionem suam tueatur supradictus Auctor, adeat opusculum italico sermone editum Lucae an. 1769. ex typographia Philippi Mariae Benedini, hoc titulo: *Parere contrario a quello, che si ha nelle due lettere a un vescovo sopra la questione, se nelle domeniche di quaresima possano i dispensati mangiar due volte carne ec.* ubi Auctor validissimis rationibus id fieri posse contendit, et adversas rationes mirifice confutat. Donec igitur aliud ab ecclesia statuatur, possunt dispensati in dominicis quadragesimae etiam sero carnes comedere. *

* Quoad vespertinam refectiunculam non facile acquiescendum aliquorum opinioni, qui docuerunt esse magis attendendam ciborum quantitatem, quam qualitatem: ex hac enim oriretur permissum esse esum majorum piscium ac

aliorum ciborum in prandio permissorum, quod, quam longe absit a praxi piorum hominum, clare patet. Ad summum permitti poterunt parvuli pisciculi, quia *viri prudentes ac docti, immo regularium communitates, eisdem vesci in antipaschali jejunio consueverant*, sunt verba P. Millant. *loc. cit.* Pro iis autem, qui dispensati ad carnes sunt ob ciborum quadragesimalium nocumentum, attendenda maxime sunt, quae statuit idem Benedictus in citata constitutione *Libentissime*, in qua pro refectiuncula eis prohibuit carnes, ova ac lacticinia, ac jussit eo cibo uti eaque portione, quibus utuntur omnes jejunantes meticulosae conscientiae. *

* Cum chocolati potio in die jejunii vel ex materiae parvitate, vel ex consuetudine honestetur, videant confessarii nullo modo ab intemperantiae nota, et forsan a jejunii violatione excusari posse eos, qui pluries in die vel in majori quantitate quam unius unciae cum dimidia, nulla justa interveniente causa, sumere volunt. Sane parvitas materiae ex tolerantia ecclesiae, et ex consuetudine introducta juxta supradictam mensuram hodie regulari debet. Ita sentit *p. Millant. in proposit. damnat. Alexand. VII. exercit.* 23. Id quod non est permittendum, est mos sumendi mane diebus jejunii ab iis, qui ab esu carnium dispensati sunt, potiones cum lacte permixtas. Hanc consuetudinem aperte damnavit Clemens XIII. in sua constitutione *Appetente* edita die 20 Decembris 1759. *

CAPUT II.

De praecepto jejunii; et de causis a tali praecepto excusantibus.

Q. I. An detur ecclesiae praeceptum de jejunio in aliquo anni tempore servando; et quomodo obliget.

R. I. Dari praeceptum jejunii in aliquo anni tempore servandi constat ex pluribus ss. canonibus, ut ex *can. Non liceat, can. Non oportet, can. Placuit de consecrat. dist.* 3. *can. Quadragesima de consecr. dist.* 5. Et de facto sicut pertinet ad principes saeculares praecipere, quae necessaria sunt ad bonum commune politicum, ita et pertinebit ad Superiores ecclesiasticos praecipere, quae necessaria sunt ad spiritualem salutem subditorum, et inter haec utique adnumerandum est jejunium; nam tam a s. Scriptura, quam a ss. PP. summopere commendatur ut necessarium ad vitia refraenanda et superanda.

Hujusmodi autem praeceptum partim est affirmativum, partim negativum. Affirmativum est quatenus praecipit parsimoniam victus, unicam comestionem, et speciales cibos. Qua parte negat et prohibet comestionem carnis et lacticiniorum, et pluries comedere, est negativum.

R. II. Ex dictis in superiori capite constat hoc praeceptum sub gravi obligare, nam ejus materia gravis est: unde contrariam aliquorum sententiam proscripsit Alexander VII. dum sub *n.* 23. sequentem damnavit propositionem: *Frangens jejunium ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere praecepto*. Immo vidimus, ipsam consuetudinem non comedendi ova et lacticinia obligare, ut constat ex propositione 32 damnata ab Alex. VII. et etiam obligare sub gravi; nam ita tenet non solum omnium DD. sententia, sed etiam communis praxis fidelium, qui putant graviter peccare, si etiam solum in hac parte frangant jejunium.

Q. II. Qua hora incipiat, et desinat obligatio jejunii: et quid faciendum in dubio, an transierit hora, necne.

R. I. Concors est omnium DD. sententia, jejunium ecclesiasticum, cum servandum sit integra die, incipere a puncto mediae noctis, et desinere in eodem puncto mediae noctis sequentis. Media autem nox debet juxta horologium computari, ubi illud est; ubi vero non est, ut accidit in parvis oppidis, computanda est moraliter, scilicet juxta habitantium aestimationem.

Solent hic theologi aliquas excitare quaestiones, quas brevi calamo explicabo.

Prima est, cui horologio standum sit, si plura horologia sint in aliquo loco, et non eodem tempore horas pulsent. Et huic quaestioni respondendum est, quod si non constet de errore alicujus horologii, potest unusquisque cui maluerit adhaerere; cum non constet quale illorum horologiorum melius indicet punctum mathematicum mediae noctis. Sanch. *l.* 2. *de matr. d.* 41. *n.* 40. Fagund. *de* 4. *eccl. praecept. l.* 1. *c.* 10. *n.* 3.

Secunda est, an si media nox sit e. g. hora sexta, incipiat et desinat primo ictu campanae, vel potius quis possit die antecedenti ad jejunium comedere usque ad sextum ictum campanae. In qua quaestione, licet varient auctores, magis rationabilis ea videtur sententia, quae asserit, diem sequentem incipere primo pulsu horae sextae diei sequentis;

nam primus pulsus significat incipere diem novam, et primus pulsus horae sextae in nocte sequenti eam esse completam. Ideo autem diversi sunt pulsus, quia unico pulsu non potest hora sexta indicari. Sanch. *cit.* Lugo *de euchar. disp.* 15. *num.* 37. Hac opinione retenta sequitur, audientem primum pulsum horae sextae, statim debere cessare a caena, si die sequenti jejunare teneatur; nam cum a tali puncto incipiat nova dies, in qua adest obligatio jejunandi, si continuaretur caena incoepta, verificaretur bis aliquem in die jejunii comedisse, ut de se patet.

R. II. Si dubium sit, an media nox transierit, necne, theologi ita solent distinguere. Si die futura sit jejunandum, tunc in dubio, an sit media nox, necne, poterit quis caenare; quia obligatio ad jejunandum adhuc est sub dubio, et proinde in tali dubio videtur melior conditio possidentis suam libertatem. Si vero dubium, an transierit media nox, incidat ea die, qua erat obligatio jejunandi, tunc cum certa sit obligatio jejunii, et dubia possessio libertatis, quia nescitur, an adhuc finierit dies jejunii, non poterit quis caenare. Ita communius docent theologi. Trull. *l.* 3. *in decal. c.* 2. *disp.* 4. *n.* 8., Fagund. *de* 4. *eccl. praecept. l.* 1. *c.* 10. *n.* 2. Bene etiam ratiocinantur, meo videri, qui volunt attendendas esse circumstantias temporis, negocia, quae fuerunt pertractata, vel opera quae fuerunt facta, et exinde considerandum, an possit rationabiliter praesumi transiisse mediam noctem, nec ne. Si rationabiliter potest praesumi transiisse, non poterit quis amplius caenare, si dubium sit, an incoeperit dies jejunii; et e contra poterit caenare, si rationabiliter praesumatur non transiisse, cum detur motivum rationabile dubium deponendi. Eadem doctrina aptanda, dum incidit dubium, an transierit media nox, quae est terminus jejunii, et generaliter in omni dubio. Quoad illum vero, qui vult recipere eucharistiam, et dubitat, an post mediam noctem comederit, vide quae dixi *tr.* 3. *q.* 2. *cap.* 5. *quaes.* 2.

Q. III. Qui teneantur ad jejunii praeceptum.

R. I. Omnes habentes usum rationis tenentur jejunium servare quoad abstinentiam a carne et lacticiniis; nam habentes usum rationis subduntur ecclesiae praeceptis, ut constat; et aliunde ecclesia prohibet omnibus, ne diebus, quibus mandat jejunium, comedant carnes, et maxime in quadragesima, etiam lacticinia. *can. De esu carn. de cons. dist.* 3. *can. Statuimus*, *et can. Denique dist.* 4.

R. II. Non tenentur fideles ad unicam refectionem, nisi vigesimo primo anno expleto. Ratio est, quia ita fert ecclesiae consuetudo ab omnibus recepta. Hujus consuetudinis rationem reddit s. Th. 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. quia nempe usque ad talem annum indigemus multo nutrimento propter necessitatem augmenti, unde non tenemur ad servanda jejunia ecclesiastica. Quia tamen praeceptum jejunii incipit obligare post vigesimum primum annum completum, adhaerendum puto illis theologis, qui judicant complentem talem annum in die jejunii teneri illud observare post horam, in qua illum complevit, eo modo, quo potest. Demus e. g. Petrum hora decima diei, in qua est praeceptum jejunandi complere annum 21, si non pluries jam comederit, tenetur ad unicam refectionem, quia post talem horam incipit pro ipso obligatio jejunii, et ipsius praecepto ligatur; neque est novum, aliquem summo mane non teneri ad jejunium, teneri vero circa meridiem, vel in vespere; ut patet in eo, qui mane discessit a loco, ubi non est obligatio jejunii, et postea pervenit ad civitatem suam, ubi adest praeceptum municipale de jejunando. Sanch. *l.* 2. *de matr. d.* 24. *n.* 23. Bonac. *disp. ult. de eccles. praec. q.* 1. *p. ult. n.* 7.

Caeterum observandum, quod quamvis ecclesia non obliget ad observantiam jejunii, nisi post annum 21, bene potest quis se ad jejunium obligare ante talem annum e. g. ex voto; nam unusquisque potest sibi imponere legem, quam utilem pro sua salute judicabit. Bonac. *cit. q.* 1. *punct.* 6. Filiuc. *tract.* 27. *p.* 2. *c.* 6. *n.* 110. Sicuti juxta communiorem sententiam etiam ante talem annum religiosi obligantur ad jejunia propriae regulae; nam ad haec voluerunt se obligare, dum profitendo se obligaverunt ad observantias, et constitutiones suae religionis, quapropter peccabunt ea culpa, sub qua regula jejunium indicit. Sanch. *in sum. l.* 7. *cap.* 11. *n.* 56. Anton. a Sp. S. *in direct. regul.* 2. *p. tr.* 3. *disp.* 6. *n.* 461. et fere communiter.

Q. IV. Quae excusent a praecepto servandi jejunii ecclesiastici.

R. I. Prima causa excusans a jejunii praecepto est impotentia, vel sit physica, ut est in illis, qui nullatenus possunt jejunare; vel sit moralis, quando scilicet non potest jejunium observari sine incommodo, quod excedat incommodum a jejunio inseparabile; tunc etenim ex rationabili interpretatione mentis ecclesiae, bene dicitur nolle suas leges obligare. Caeterum advertendum, jejunium ideo prae-

cipi, ut aliquod incommodum et maceratio toleretur. Plura ex his deducet confessarius in praxi observanda, quae breviter adnotabo in regulis infra apponendis. Duo tamen hic dilucidare paulo fusius oportet. Primum est, an intelligantur habere impotentiam ad jejunium servandum quoad carnes, ova, et lacticinia, qui nil aliud habent quod comedant nisi panem, herbas, et legumina. Secundum est; an generaliter senes intelligantur impotentes ad jejunium servandum quoad unicam comestionem.

Quoad primum autem censeo dicendum, non habere pro uno et altero die nisi panes, herbas, et legumina pro alimento, ordinarie loquendo, non essse causam sufficientem ad comedendas carnes et lacticinia; nam una, aut altera die sine piscibus jejunare non potest esse tale incommodum, ut reputetur causa sufficiens ad edendos tales cibos vetitos. Dixi ordinarie loquendo; nam si sermo esset de iis, qui sunt complexionis valde debilis, facile tale paterentur incommodum, ut possent cibos vetitos comedere.

Si vero per plures dies, et multo magis per totam quadragesimam deberet quis absque piscibus jejunare, non pauci theologi universaliter affirmant dari tunc causam sufficientem saltem ad lacticinia comedenda, quia non reputant panem, legumina, et herbas alimentum sufficiens ad vires reparandas. Melius nihilominus, meo videri, respondetur, si dicatur homines rudes et rusticos, assuetos pane, exiguo vino, herbisque vivere, non posse comedere lacticinia, si solum habeant herbas, et legumina, cum pro ipsis tali cibo vivere non sit grave incommodum. Verum tamen est, hos non teneri ad unicam comestionem, quia vescentes talibus cibis non congrue sustentantur una tantum vice comedendo: Homines vero assuetos vivere carne, lacticiniis, etc. asserendum est non teneri per multos dies solo pane, herbis, ac leguminibus, vesci; nam pro ipsis esset extraordinarium incommodum. Videantur Sanch. *l.* 5. *cons. c.* 1. *dub.* 15 *n.* 3. Pasqualig. *decis.* 287. *et* 289.

Quoad secundum, tuto dici potest, hominem aetate sexagenarium non teneri ad jejunium ecclesiae. Primo, quia ita fert universalis consuetudo, de qua communius testantur theologi, consuetudo autem tolerata contra legem praescribit. Secundo, quia in ea aetate vires incipiunt debilitari, et languescere etiam in iis, qui videntur robusti; unde non putandum s. ecclesiam, quae est mater benigna, velle eos ad jejunium obligare. Praeterea in legibus feren-

dis consideratur quod communiter accedit, non casus extraordinarius: *leg. nam ad ea ff. de leg.* Ultraquamquod res esset multis scrupulis obnoxia examinare, an aliquis sexagenarius esset robustus, necne. Sanch. *de matrim lib.* 7. *disp.* 32. *n.* 17. *et lib.* 5. *consil. cap.* 1. *dub.* 4. *n.* 7. Palaus *tract.* 30. *disp.* 3. *p.* 2. §. 5. *n.* 6. *et* 7. Dian. *p.* 1. *tr.* 9. *resol.* 20. aliique plures. Immo Lamas 3. *p. method. c.* 5. §. 20. refert ita declarasse s. Pium V. * Quanti faciendum sit Lamas testimonium videri potest ex supradictis *tract.* 5. *q.* 2. *cap. ult. in reg. pract.* ubi de revocatione facta omnium vivae vocis oraculorum; sed si vult Pium V. hoc declarasse in bulla cruciatae, ne ullum quidem verbum in ea invenitur, ex quo haec declaratio erui certo possit. *

Dixi non teneri ad jejunia ecclesiae, nam ad jejunium, ad quod aliquis se voto obligasset, vel profitendo in aliqua religione, teneretur etiam post annum sexagesimum; cum talis obligatio regulanda sit juxta voluntatem voventis, vel profitentis, quae fuit jejunare e. g. per totam vitam etc. Bordon. *in resol. regul. tom.* 2. *p.* 1. *resol.* 18. *n.* 6. Anton. a Sp. S. *in direct. regul. p.* 2. *tr.* 3. *d.* 6. *n.* 404. Quamvis autem hi ratione aetatis non excusentur a jejuniis ordinis, bene tamen ratione debilitatis, infirmitatis etc.

R. II. Secunda causa excusans a jejunio est labor corporalis, si sit moraliter incompossibilis cum jejunio. Dixi, si sit moraliter incompossibilis cum jejunio; nam non omnis labor ab illo excusat, sed ille qui vel de sua natura, vel attentis viribus laborantis, solet non tam parum defatigare. Ita omnino dicendum est; nam solummodo grave incommodum excusat ab observandis praeceptis ecclesiae. Ulterius constat, quia Alex. VII. sub n. 18 sequentem damnavit propositionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ob obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.* Item sub n. 31 sequentem proscripsit: *Excusantur absolute a praecepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.* Ex his igitur constat, non omnem laborem a jejunio excusare, sed examinandum esse an revera labor sit incompossibilis cum jejunio, vel ratione sui, vel ratione personae a qua exercetur. Plura circa hoc dabo in regulis infra apponendis.

R. III. Altera causa a jejunio excusans est pietas. Haec causa comprehendit opera pietatis, charitatis, religionis, si-

ve misericordiae, vel haec spiritualia sint, sive corporalia. Exinde patet, hujusmodi motivum a jejunio excusare, quia dum majus bonum est exercendum, non potest esse obligatio exercendi minus bonum, si hoc sit cum majori bono incompatibile: cum proinde majus bonum sit exercere opera pietatis, charitatis et misericordiae quam jejunare, consequens est, cessare obligationem jejunii, dum praefata opera sunt exercenda, si sint incompossibilia cum jejunio.

Solent disputare DD., an cesset obligatio jejunii, dum praefata opera exercentur non ex aliqua obligatione, sed ex propria voluntate. Sed nihilominus absolute dicendum quod, vel opera pietatis ex officio, et aliqua obligatione exerceantur, vel ex propria voluntate, semper excusant a jejunio si simul cum ipso haud possint exerceri. Ratio est, quia opus Deo gratius anteponendum est operi Deo minus grato; ac proinde neque potest esse intentio s. matris ecclesiae, ut relinquantur opera pietatis. S. Thomas *in 4. dist.* 15. *q.* 3. *a.* 1. *q.* 2. *ad* 3. *ait*, *Si sit tanta abstinentia, ut homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, etsi non sit illicitum*. Videatur etiam Sanch. *in cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 17. *n.* 2. Pro pluribus casibus particularibus videantur regulae infra apponendae.

R. IV. Ultima causa auferens obligationem jejunii est legitima dispensatio. Porro certum est, s. Pontificem posse pro tota ecclesia auferre jejunii obligationem, sicut etiam episcopum pro suo episcopatu, stante rationabili causa; nam cum recta ratio regiminis exigat, ut ex tacita Superioris licentia possit inferior dispensare in ejus lege, in casibus communiter occurrentibus, sequitur episcopum posse pro suo episcopatu in lege jejunii dispensare, quamvis lex sit vel a Pontifice, vel a conciliis; observatio enim jejunii est de casibus communiter occurrentibus. Navar. *in man. cap.* 21. *n.* 21. Sanch. *cit. d.* 5. *num.* 4. *et* 16. Pasqualig. *decis.* 279. *et* 384. Bonac. *de praecep. eccles. d. ult. q.* 1. *p. ult. num.* 18. Quod circa legem jejunii potest episcopus pro suo episcopatu, potest etiam Superior regularis respectu suorum religiosorum; cum in ordine ad ipsos habeat rationem veri praelati habentis spiritualem ordinariam jurisdictionem. Ultraquamquod si tali careret facultate, non posset in necessariis cum suis subditis providere.

Parochus etiam, justa interveniente causa, potest legem jejunii dispensare in ordine ad suos parochianos; nam quam-

vis nullam habeat in ordine ad ipsos jurisdictionem externam, in lege tamen jejunii dispensat ex consuetudine, ut testantur communiter theologi: consuetudo autem dat jurisdictionem, ut patet *ex c. Cum contingat de for. compet. cap. Duo simul de offic. ordin.* aliisque textibus, quos ibi congerit Glossa. Videantur Suarez *l.* 6. *de leg. c.* 14. Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 9. *num.* 27. Trull. *l.* 3. *in decal. c.* 2. *dub.* 7. *num.* 18. *etc.*

Regulae in praxi observandae.

I. Advertat confessarius ratione impotentiae communiter a theologis excusari infirmos, et si dubium sit, an talis sit infirmitas, ut valeat eximere ab obligatione jejunii, neque possit consuli medicus, semper favendum est infirmis, valetudinariis etc. cum semper periculum possit esse, ne malum, vel ingravescat, vel redeat. Sub nomine infirmorum veniunt etiam, qui ratione jejunii patiuntur vertiginem capitis, vel somno privantur, etiamsi differant comedere ad vesperam; cum non intendat ecclesia illos ad jejunium cum tanto incommodo obligare.

Ratione impotentiae excusantur etiam praegnantes, et lactentes, quamvis aliquae robustae videantur. Ratio autem est, quia nunquam moraliter possunt esse certae, ut ex jejunio non immineat illis, vel foetui, seu parvulo lactenti aliquod grave praejudicium; cum etenim tales mulieres indigeant plurimo et frequenti alimento, jejunando facile desinerent esse robustae, et id non esset sine praefato gravi praejudicio. Immo suadent theologi, facile cum ipsis dispensandum etiam quoad comestionem carnium, si illas, cum sint praegnantes, vehementer appetunt: nam tali appetitu non expleto, periculum esset partus intempestivi. Idem dicendum si nutrices sint debiles, seu infantulus infirmus; nam si tunc nutrix a carnibus abstineat, posset grave salutis praejudicium infantulus subire.

Inter impotentes etiam recensendi, qui propter jejunium cogerentur non servare praecepta magis obligantia. Ita non teneretur jejunare, qui jejunando non posset praestare ea, ad quae tenetur ex justitia; et sic excusatur a jejunio mulier, quae jejunando non posset viro reddere debitum, et e contra: nam talis obligatio cum sit ex justitia, magis obligat, quam praecepta ecclesiae. Non puto tamen excusandum a jejunio illum, qui non posset jejunando copulam habere, si id non esset nimis grave comparti; nam non vi-

detur mihi rationabilis causa non jejunandi velle se potentem reddere ad veneream delectationem. Secus si compars valde aegre id ferret, vel esset in periculo peccandi; nam tunc vel ratione justitiae, vel ratione charitatis teneretur se potentem reddere.

II. Ratione laboris excuset confessarius a jejunando omnes exercentes artes laboriosas. Hujusmodi absque dubio sunt agricolae, fabri ferrarii, lignarii, lapidarii, coriarii, caementarii, sculptores, argentarii, fullones, textores, figuli, lanarii, furnarii, typographi versantes praelum, sutores conficientes calceos, coqui parantes multas dapes pluribus personis, nautae remigantes, seu tractantes vela, molitores, bajoli etc. Neque refert exercentes talia opera esse sive divites, sive pauperes, sive ea exerceant ex officio, sive voluntarie, nam exercentes talia opera pro majori parte diei faciunt opera incompossibilia cum jejunio, unde ab eo semper excusantur.

Illud etiam advertere debet confessarius quod etiamsi praedicti cessent una aut altera die a praefatis operibus, non proinde ea die tenentur ad jejunandum; nam ratione laboris antecedentis non parum sunt fatigati, et debiles, et proinde bene excusari possunt a jejunio. Secus dicendum, si pluribus diebus a labore cessarent. Hinc, si in quadragesima incidat extra diem dominicae aliquis dies festus, non statim obligandi sunt ad jejunandum, qui caeteris diebus hebdomadae artem laboriosam exercuerunt.

Quoad itinerantes advertere est non excusari a jejunio, qui equitando per unicum diem iter agunt, ut patet ex propositione, quam supra dedi, damnata ab Alex. VII. Et revera non intelligitur subire laborem incompossibilem cum jejunio, qui per unicam diem iter faceret habens equum placidum, gressu facilem, incedentem sine agitatione etc. Posset solummodo, qui ita equitaret, excusari a jejunio per accidens, v. g. ratione debilis complexionis, carentiae congrui alimenti; vel si pro illa die necesse habuisset currere cum magna defatigatione, ut evenit cursoribus.

Qui per unicam diem, vel per magnam diei partem iter faciunt pedestres, communiter a jejunio excusantur; nam talis labor censetur valde arduus, et id verificatur maxime in ordine ad muliones, et agasones, qui etiam defatigantur labore conducendi bestias.

Item excusantur a jejunio, qui debent per plures dies iter facere equitando, et possunt a prima die non jejunare; nam

tale iter plurium dierum est gravis incommodi; unde et potest quis prima die itineris non jejunare, ne nimis patiatur diebus subsequentibus.

Non excuset confessarius a jejunio sartores, et barbitonsores, cum ipsorum labor non reputetur cum jejunio incompossibilis. Excusarentur vero si ratione paupertatis non haberent congruum alimentum, vel deberent sartores extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere; ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, et non potuissent necessarias vestes facere etc.

Pictores, scribae, secretarii non judicantur subire laborem cum jejunio incompossibilem. Per accidens possent excusari ratione debilis complexionis etc. aliisque causis supra allatis.

Milites semper excusantur a jejunio; si enim sint in castris magnos patiuntur labores, et debent servare vires ad fortiter dimicandum: si sint in munitionibus, adhuc excusari possunt a jejunio propter vigilias noctis, exiguum cibum etc.

III. Ob titulum pietatis excusantur a jejunio inservientes in hospitalibus etc.; nam non modicum die, noctuque patiuntur laborem. Secundo, excusantur peregrini, dum ipsorum peregrinatio est cum jejunio incompossibilis. Tertio, excusantur lectores et cathedratici scientiarum, quando magno indigent studio, et non ordinario labore, ut dictent lectiones; secus si haberent lectiones jam ordinatas etc. Idem dicas de quocumque, cui necessarium est magnum studium, ut alios instruat et edoceat; nam studium nobiliores consumit spiritus et calorem minuit corporis magis, quam labor corporalis; cum potius ex hoc multi fiant robustiores, et majoris valetudinis etc. Si ergo labor corporalis excusat a jejunio, quo magis magnum studium? hinc etiam jurisperiti a jejunio excusari possunt, si non exiguo indigeant studio ad causas patrocinandas etc. Quarto, excusari possunt a jejunio concionatores, qui ter, aut quater in hebdomada concionantur; nam ultra studium ad id necessarium, valde defatigantur ex vehementi animi attentione, et agitatione corporis. Praeterea non solum attendere debent, an possint jejunare ea die, qua concionantur; sed etiam ad conservandas vires, ut per reliquum tempus quadragesimae possint concionari. Unica concio habenda, utique imprudenter judicaretur labor incompossibilis cum jejunio, si non fiat a debili concionatore; vel si non sit necesse in ea multum defatigari, quapropter jejunium posset extraordinarium incommodum afferre.

Confessarii ordinarie non excusantur a jejunio. Nihilominus si aliquis confessarius, vel propter exiguam valetudinem, vel propter extraordinarium laborem in confessionibus audiendis non posset jejunare, non proinde teneretur a confessionibus audiendis abstinere; cum praeceptum charitatis, quod exercetur in audiendis confessionibus, praestantius sit praecepto jejunii.

IV. Quoad dispensationem, ex qua eximuntur fideles ab obligatione jejunandi, advertant in praxi parochi male se gerere, quando requisiti a fidelibus, ut in dubio causae sufficientis secum dispensent quoad jejunii obligationem, id relinquunt ipsorum conscientiae. Male, inquam, et ignoranter se gerunt, quia in dubio proprium est parochi, seu praelati dispensare; nam stante causa dubia, adest motivum justae dispensationis, quam dispensationem in dubio non possunt subditi sibi ipsis impertiri. Quod si apparet, causam non esse omnino sufficientem ad dispensandum, tunc possunt partim dispensare, et partim commutare in aliud pium opus, et ita occurrere angustiis conscientiarum suarum ovium.

V. Confessarius moneat medicos, ne nimis scrupulosi sint in affirmando, aliquos servare non posse jejunium ecclesiasticum. Constat experientia non paucis non robustae valetudinis vel jejunium, vel qualitatem ciborum non leviter officere. At e contra nimis laxi non sint in praebendo testimonium aliquos a jejunio esse excusandos. Quamplures toto anni decursu, et praecipue tempore bacchanalium de omni cibo comedunt, quibuscumque immodicis commessationibus, et compotationibus, quantum ipsis possibile est, intersunt. Interim medicus ab ipso quadragesimae initio testatur, impotentes esse ad jejunium servandum: *Medici,* ait s. Carolus act. p. 3. in edict. observ. quadrag. *meminerint, ita suarum esse partium corporis incolumitati prospicere, ut non obliviscantur potiorem haberi debere animarum salutem. Quapropter caveant diligenter, ne alienae culpae participent, nimia facilitate sua in fide facienda necessitatis utendi cibis vetitis.*

* Adversus superiorem doctrinam senes sexagenarios a jejunii lege generaliter eximentem inclamavit non multis abhinc annis doctor quidam rigidioris disciplinae assertor in suis animadversionibus, quas edidit in primo tomo dictionarii moralis Pontasiani animadversione 1. acriter invehens in Eusebium Amort, qui in favorabilem senibus sexagenariis sententiam una cum gravioribus Germanis, ac Italis theologis descenderat. Equidem non negandum superiori doctrinae contrariam non minus validis ac solidis fundamentis inniti; quam sequuntur non minus docti ac pii doctores: s. Anto-

nin. *p.* 2. *tit.* 6. *cap.* 2. §. 6. Jo. Medin. *q.* 9. *de jejun.* Azor. *tom.* 1. *lib.* 7. *cap.* 17. *q.* 4. Layman *lib.* 4. *tract.* 8. *cap.* 3. *n.* 2. Less. *lib.* 4. *cap.* 2. *dub.* 6. cum aliis bene multis, praesertim quia pro senectute non ita tempus aetatis definitum reperitur sicut pro adolescentia, alii enim citius, alii serius senescunt, et declaratio s. Pii V. pro aetate sexagenaria allata a Lamas plurimum claudicat, ut superius dictum est. Inter tantam igitur doctorum discrepantiam, sententiae magis piae et tutae adhaerendum puto, et sicut si quis inveniatur circa annum aetatis 50. viribus defecisse, a jejunii praecepto immunis declarandus, ita si sexagenarius adhuc integris corporis viribus pollere jejunio obligatus censendus. In dubio vero an sexagenarius robustus et ad jejunandum habilis sit, tunc omnino eximendus cum communi, teste Reiffenst. *theolog. moral. tract.* 10. *dist.* 2. *q.* 3. *n.* 63. Minus vero admittenda aliquorum sententia apud Sanch. *lib.* 7. *de matrim. disp.* 32. *n.* 17. qui sicut viros sexagenarios a jejunii lege solutos volunt, ita foeminas ab anno quinquagesimo ad jejunandum non teneri docent, quia in iis senectus antecedat, et in ea aetate viribus destituantur; experientia enim teste foeminae absque valetudinis detrimento facilius jejunant, ac minori indigent cibo, et ita tenent Laym. *tract.* 8. *cap.* 3. *n.* 2. Salmant. *tract.* 23. *cap.* 2. *n.* 131. La Croix *lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1318. Sanch. *loc. cit.* qui sub fine licet contrariam damnare non audeat, in praxi tamen non satis tutam esse censet. *

* Circa dispensationem a quadragesimae observatione, et facultate impertienda ab episcopis vescendi in ea carnibus, seu etiam ovis ac lacticiniis, consulendae sunt superius relatae constitutiones Benedicti XIV. *Non ambigimus* et *Libentissime*, in quibus causas et methodum petendae et concedendae dispensationis late tradit. *

* Videant confessarii an satis tuti esse possint in conscientia patresfamilias illi, qui filios, famulos bene valentes a cibis quadragesimalibus dispensandos curant hac sola ratione ducti, quia coacti ipsi valetudinis infirmae causa carnibus vesci, nolunt cum aliquo incommodo pro reliqua familia cibos comparare esuriales. Hac tantum ratione hujusmodi dispensationem petere, ac concedere abusus est, et corruptela non facile toleranda, quam graviter carpit Benedictus XIV. *instit. eccles.* 15. *n.* 25. cum pater filiis ac famulis cibum fidelium obligationi proportionatum tribuere teneatur, et excusatio ab expensarum intolerantia petita nullius roboris, ordinarie loquendo, censenda videtur. *

TRACTATUS DECIMUS

DE QUARTO

DECALOGI PRÆCEPTO

Hujusmodi praeceptum ita expressum legitur Exod. 20. *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram*. Jubet igitur Deus colendos parentes, quibus usus est ad nobis animam impertiendam; et a quibus ad sacramenta deducti, ad religionem, et ad morum integritatem fuimus eruditi. Conveniens etiam est, audito matris nomine, ipsarum sollicitudinis, dum gestarunt in utero dolorum in partu, laborum in educatione recordari, juxta monita, quae habentur Tob. 4. et Eccles. 7. Filiis colentibus parentes longa promittitur vita, quibus nihilominus aliquando adimitur, ne malitia ipsorum intellectum mutet; vel ne ipsorum salus inter hominum flagitia periclitetur; vel ne ingruentium calamitatum maerore affligantur. Sub hoc eodem praecepto agitur de obligationibus fratrum erga sorores, et e contra; de obligationibus conjugum, dominorum, famulorum, parochorum etc.

QUAESTIO UNICA.

DE OBLIGATIONIBUS FILIORUM ERGA PARENTES, ET PARENTUM ERGA FILIOS etc.

CAPUT I.

De obligationibus filiorum erga parentes.

Q. I. Quae sint obligationes filiorum erga parentes.

R. I. Filius tenetur reverentiam parentibus exhibere. Et quidem si ratio naturalis dictat, omnes Superiores esse colendos, quanto magis dictabit, colendos parentes, qui ita sunt nobis superiores, ut ab eis esse, educationem et tanta beneficia agnoscamus?

R. II. Filius debet parentes amare. Ratio per se clara est, si enim debemus diligere omnes proximos, a fortiori diligendi erunt, qui nobis proximiores sunt et conjunctiores, et a quibus multa accepimus bona, quales certe sunt parentes.

R. III. Filii tenentur obedire parentibus in iis rebus, in quibus sunt illis subjecti. Ita habetur Proverb. 1. ubi dicitur: *Audi, fili mi, disci linam patris tui, et ne dimittas legem matris tuae:* et ex Apostolo ad Coloss. 3. *Filii obedite parentibus per omnia:* et ad Ephes. 6. *Filii obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est.* Ipsa etiam ratio statim id suadet; nam si omnibus Superioribus debemus esse subditi, adeoque ipsis parere, a fortiori parendum erit etiam parentibus.

Q. II. In quo consistat honor et reverentia, quam debent filii parentibus exhibere; et quomodo peccent ipsos non honorando.

R. I. Ista reverentia non solum debet esse exterior, sed etiam interior. Reverentia interior exposcit, ut filii parentes recognoscant tamquam Superiores, ipsisque submittantur per timorem quemdam filialem. Demonstrabunt vero filii exteriorem reverentiam verbis, aliisque signis, v. g. assurgendo, caput inclinando, famulando, honorifice loquendo, non detrahendo, non proferendo in eos verba contumeliosa, non provocando ad iracundiam, eos non dedignando, quamvis habeant multas imperfectiones, et omnino abstinendo non solum a levi percussione, sed etiam ab elevando manum; quasi vellent illos percutere.

R. II. Ad dignoscendum quomodo peccent filii non honorando parentes, observandum, aliqua convicia, vel actiones, quae absolute loquendo, leve quid reputantur, nihilominus grave peccatum judicandas, si considerentur respective ad aliquas personas, cui debetur magnus honor et reverentia. Dicere e. g. alicui aequalis conditionis, stultus es, non reputatur convicium in materia gravi; at reputatur gravis injuria, si aliquis ex plebe id dicat valde nobili, et multo magis si principi, cui debet subesse etc. Constat ex his facillime, convicia, aliasque actiones contra debitam reverentiam, quae essent leves respectu aliorum, graves posse esse respectu parentum, et continere in se culpam gravem. Ita ordinarie loquendo, non diceretur peccare graviter ille, qui elevatus ad pinguiorem fortunam dedignaretur agnoscere aliquem consanguineum maxime infra primum gradum:

at nullo dubitante peccaret graviter filius, qui ita ageret respectu parentum, si ita non ageret ad vitandum grave incommodum; et interim ex corde amaret parentes, ipsisque benefaceret. Alia exempla dabo in regulis infra apponendis. Navar. *in man. cap.* 29. *num.* 12. Azor. *l.* 2. *c.* 2. *q.* 10. Bonac. *t.* 2. *d.* 6. *q. unic. p. unic. p.* 2. *num.* 4.

Q. III. In quo consistat obedientia, quam filii debent parentibus.

R. Obedientia, quam filius debet parentibus, exposcit, ut illis obediat in iis quae pertinent ad bonos mores et ad gubernationem domesticam, ita ut peccet graviter si non obediat in iis, quando sunt gravis momenti. Ratio per se manifesta est; nam praeceptum obligat juxta materiae gravitatem, ac proinde dum filii non obediunt parentibus in praefatis rebus, quando sunt gravioris momenti, graviter peccabunt. Secus dicendum si pater non intenderet praecipere et exigere obedientiam sibi debitam, sed solum hortari et suadere filio, ut aliquid relinqueret, quod esset contra bonos mores, vel ut aliquid faceret non parum conducens ad rectam domus gubernationem. Ratio est, quia si pater non intenderet praecipere, non resultaret in filio obligatio, quae solum correspondet praecepto.

Non tenetur vero filius parentibus obedire quoad ea, quae pertinent ad electionem status. Ratio est, quia ut docet s. Th. 2. 2. *q.* 105. *a.* 5. in ordine ad corporis sustentationem et electionem status, omnes homines natura sunt pares, neque unus subditur alteri.

Quaedam nihilominus hic observanda sunt. Primo non posse filium ducere uxorem, ratione cujus oriretur infamia familiae etc. et tenetur obedire patri contrarium praecipienti, quamvis jam sponsalia contraxisset. Id autem manifestum, est, quia ut habetur ex reg. 69. jur. in 6. *In malis promissis fides non expedit servari* et talis fuisset promissio data in contrahendis sponsalibus, quia esset contra pietatem erga patrem et contra charitatem erga familiam et consanguineos et proinde potest pater etiam publica auctoritate tale matrimonium impedire. Secundo teneretur filius patri obedire quoad matrimonium contrahendum, quando supposita ejus voluntate ducendi uxorem, pater ipsi proponeret sponsam familiae etc. convenientem; et aliunde tale matrimonium esset omnino necessarium e. g. ad sedandas graves discordias, vel ad aliquid aliud non levis momenti etc. In hoc casu quantum juste pater praeciperet; tam injuste renueret

filius obedire. An autem in sequenti casu filius teneretur obedire patri, hinc inde disputant DD. Supponamus e. g. filium velle ducere uxorem sibi convenientem etc. et ex alia parte patrem illi proponere puellam aequalis conditionis, dotis, amabilitatis etc. et instare, ut filius, relicta ea, quam vellet ducere, ducat quam ipse proponit. In hoc casu, inquam, est sub lite, an filius renuendo peccet contra obedientiam parentibus debitam. Ego autem considerando, Deum constituisse homines aliis non subjectos quoad status electionem, omnino judicarem hunc filium non peccare; et solummodo teneri obedire patri quoad matrimonium contrahendum, si vellet aliquam ducere, ex qua oriretur infamia, gravia scandala etc. vel si pater proponeret filio puellam; cujus matrimonium esset necessarium ad lites sedandas etc. ut jam dictum est.

Tertio advertere est quod licet filius, absolute loquendo, non teneatur obedire patri quoad matrimonium contrahendum, tenetur tamen illum consulere, dum vult ducere uxorem. Ratio est, quia quamvis non teneatur obedire, nihilominus non consulendo patrem, multum deficeret in obsequio et reverentia ipsi praestanda; unde Trident. loquendo de matrimoniis clandestinis, et de matrimoniis contractis a filiis, insciis parentibus, dicit, ecclesiam semper ea esse detestatam, ut videre est *de ref. matrim. cap.* 1. Et ss. canones ita loquuntur de talibus matrimoniis, ut videantur ea dicere nulla, quamvis nil aliud significare revera velint, nisi quod non sint sine culpa: *can. Non omnis* 32. *q.* 2. *can. Honorantur ibid. can. Aliter* 30. *q.* 5. Hinc nunquam satis intellexi solummodo peccare venialiter filios matrimonium contrahentes, inconsultis parentibus; nam id excusari non potest a quodam gravi ipsorum contemptu, dum faciunt rem tanti momenti, non consulendo illos, a quibus pendent. Tunc solum, inconsultis parentibus, liceret filiis matrimonium contrahere, quando vellent illud malitiose impedire.

* Dura ac fortasse nimis rigida videbitur praesertim juvenibus immorigeris superior doctrina, illos peccati lethalis reos inclamans, si inconsultis vel invitis parentibus, sponsalia seu matrimonium contrahere audeant, sed quam validis et rationum et auctoritatis fundamentis nitatur, videri potest apud Muscettolam *in dissert. theologico-legali de sponsalibus et matrimoniis, quae a filiis contrahuntur insciis vel invitis parentibus*, ubi *dub.* 1. multos congerit doctores, et

leges tum civiles tum canonicas id affirmantes. Neque aliquorum fidendum auctoritati, qui tot rationum momenta elidere nituntur, asserentes ea intelligenda esse de honestate ac decentia, non de necessitate et obligatione. Quomodo enim dici potest, quod abusus iste ab ecclesia constantissime reprobatus, a ss. patribus, a tot conciliis damnatus, decentiam ac honestatem tantummodo minuat, non culpam lethalem contineat. Constat, inquit Fagnan. *in cap. Tua de desponsat. impuber. n.* 23. constat, ea conjugia adeo esse sacris canonibus invisa, ut appellentur adulteria, fornicationes, et stupra. Neque etiam excusari valent, eo quod laedatur illa ad matrimonium requisita libertas, quam jus canonicum tot clarissimis sanctionibus decrevit, quamque tueri conatum est concilium Tridentinum *sess.* 24. *cap.* 1. severissimis poenis indictis adversus eam directe, vel indirecte violantes. Huic enim libertati duo tantum officiunt, si nempe pater filium omnino dissentientem ad matrimonium cum aliqua cogere velit, vel consentire metu mortis, vel alio cadente in constantem virum, non vero si ad assentiendum paterna auctoritate inducat. Videatur Muscettol. *loc. cit. n.* 33. et si qui sunt canones, qui matrimonium dummodo cum ecclesiae solemnitatibus celebratum sartum tectum declarant absque partis consensu, ii intelligendi sunt de validitate, non vero quod sit licitum, nisi adsit justa causa, vel de coactione per metum incussa. Concilium autem tridentinum nihil de parentibus loquitur, sed de saeculi potestatibus, et de iis qui temporali dominio et jurisdictione in foro externo gaudent. Bonac. *de matrim. q.* 3. *p.* 8. *et de excomm. in particulari disp.* 2. *q.* 2. *p.* 6. et alii congesti a Barbos. *in collect. concil. Trid. loc. supra cit. n.* 7. Videri possunt in *cit. cap. Tua de desponsat. impub. in can. Neptis* 31. *q.* 2. *in can. Sufficit* 27. *q.* 2. et demum *in cap. Gemma de sponsalib.* qui textus pro contraria adstruenda doctrina allati sunt. *

Q. IV. In quo consistat amor, quem filii debent parentibus

R. I. Amor erga patrem talis debet esse, ut vere internus sit et sincerus, ita ut nullatenus filius laetari possit de infortuniis et multo magis de morte patris ob quodcumque emolumentum, vel haereditatem exinde ipsi provenientem. Id adnotare volui propter quasdam propositiones damnatas ab Innoc. XI. Prima quae est ordine 14 ita se habet: *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut patris malum, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei*

obventura est pinguis haereditas. Secunda in ordine 15: *Licitum est filio gaudere de parricidio patris a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex haereditate provenientes*. Quamvis igitur licitum sit gaudere de divitiis vel haereditate acquisitis, supposita morte patris, nihilominus nimis est contra pietatem et amorem erga patrem de ea gaudere, cum sit gaudium de malo personae, cui debemus filialem et sincerum amorem. Sicut autem qui ita gaudet peccaret contra amorem patri debitum, ita peccaret contra amorem proximi, qui gauderet de illius infortuniis, vel morte, considerando haec tamquam media, unde ipsi divitiae provenerint. Hinc idem Innoc. XI. sub. n. 13 sequentem damnavit propositionem. *Si cum debita moderatione facias potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu appetere et desiderare, non quidem ob displicentiam personae, sed ob aliquod temporale emolumentum*.

Istum vero amorem, quem filius debet habere erga patrem, debet etiam externis signis demonstrare; cum praeceptum de diligendo quocumque proximo non solum sit ut interne illum diligamus, sed etiam externe et in opere; soli etenim Deo patet, quod est in nostro corde.

R. II. Amor filii erga patrem obligat, ut ipsi procuret spiritualia et temporalia. Et quidem quomodo intelligeretur filius diligere parentes, si non curaret illis non deesse, quae necessaria sunt ad ipsorum spiritualem salutem? Hinc si pater non christiane viveret, deberet specialiter filius, si non posset per se ipsum, per aliam personam curare, ut agnosceret periculum suae damnationis, et ut ad meliorem frugem rediret. Item si alius non esset; deberet ipsum monere de periculo vicinae mortis, et facere quantum posset, ut non decederet sine sacramentis. Debet etiam curare, ut pater conficiat testamentum et manifestet, si aliquo aere alieno gravetur, simulque disponat aliqua legata pro salute animae suae. Azor. *t.* 2. *lib.* 2. *c.* 2. *q.* 7. Filliuc. *in* 4. *praec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 14. *et tr.* 28. *p.* 2. *c.* 1. Fag. *in* 4. *praec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 3.

Pariter non intelligeretur filius amare parentes, si non habentibus illis unde vivant, renueret dare necessaria alimenta. Haec autem obligatio non extinguitur, etiamsi pater esset bannitus, vel proscriptus a principe; quia per hoc non extinguitur jus sanguinis. Idem dicendum, si esset excommunicatus, vel haereticus. Rosignol. *d.* 3. *c.* 4. *n.* 15.

Anton. a Spirit. S. hic *d.* 1. *numer.* 25. Eadem obligatio est in filiis spuriis et naturalibus, quia revera contrahunt obligationem filii, et ita e converso volunt canones, patres debere illos alere, ut patet *ex cap. Cum haberet, de eo, qui duxit in matrim. quam polluit per adulter.* Ubi etiam advertendum, ea quae dixi de obligatione alendi parentes, intelligenda etiam respectu ascendentium, quia et ipsi suo modo parentes reputantur, et proinde vicissim habent obligationem alendi descendentes. Fag. *l.* 4. *c.* 2. *n.* 29. Extingueretur haec obligatio in filiis, quando pater esset publicus hostis et proditor reipublicae, nam tunc publicum bonum exposceret, ut privaretur omni alimento. Alii casus, quibus licitum esset filiis negare parentibus alimenta recensentur *auth. Ut cum etc. de appell. cognosc.* §. *Justum autem*; ut si e. g. pater tentasset occidere filium; si cum ipsius uxore peccasset; si impedivisset, ne faceret testamentum; si a captivitate non liberasset; si factus esset apostata, vel infidelis etc. Caeterum si pater esset in valde gravi necessitate, omnino etiam in his casibus a filio esset subveniendus; nam legi positivae de negandis alimentis in his circumstantiis praevalet lex naturalis, quae vult filium teneri ad praestanda alimenta patri. Hinc merito adhaerendum DD. qui dicunt, filium alere debere parentes, quamvis princeps prohibuisset illis alimenta administrare; seu quamvis judex illos damnasset, ut perirent fame; quia tales sententiae extinguere non possunt jus fortius naturale, quo filii alere debent parentes. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 2. *n.* 17. Bonac. *d.* 6. *q. unic. p.* 1. *n.* 3. aliique, quos sequitur Leand. hic *d.* 5. *quaest.* 5. * Et testantur jurisconsulti *in l. Jus autem ff. de pactis.* *

Q. V. An filius teneatur non ingredi religionem, vel ab ea exire, ut parentibus subveniat.

R. Ita est de jure naturae patrem subvenire de necessariis alimentis, quando non habet ex se ipso unde vivat, quod filius non potest ingredi in religionem, etiamsi se voto obstrinxisset ad ingrediendum in eam; et si jam sit ingressus in religionem, tenetur ex illa exire. Ratio primae partis ea est, quod obligatio subveniendi parentibus est vinculum antiquius et fortius obligatione voti; cum oriatur ex jure naturae, et vinculum voti ex propria voluntate: s. Th. 2. 2. *q.* 101. *a.* 4. *ad* 4. Azor. *t.* 2. *l.* 2. *c.* 3. *q.* 4. Suar. *t.* 3. *de rel. l.* 5. *c.* 5. *n.* 1. Pal. *t.* 3. *tr.* 16. *d.* 1. *p.* 7. §. 5. *n.* 5. Ratio secundae partis, quod scilicet fi-

lius teneretur egredi e religione ob praestanda alimenta necessaria parentibus, ea est, quod vinculum, ut dixi, quod habet filius succurrendi parentibus, est a natura, unde semper debet praevalere cuicumque alteri vinculo voluntarie assumpto. Addi potest vota etiam solemniter emissa semper habere imbibitam istam conditionem: *si non praejudicent honestati et juri naturali*. Bordon. *de prof. relig.* c. 3. *q.* 50. *n.* 140. Navar. *in man.* c. 14. *n.* 14. Rosignol. *d.* 3. *c.* 4. *n.* 44. * Videatur Sylv. *in* 2. 2. *d. Thom. l. c.* ubi totam hanc quaestionem dilucidat. *

Id autem intelligendum non solum si parentes laborent extrema, sed etiamsi gravi necessitate, et aliunde filius persistendo in religione non possit eis subvenire, neque enim filius intelligeretur secundum jus naturae illos amare, si solummodo vellet ipsis in extrema necessitate subvenire, et interim pateretur, ut aegerrime viverent, vel contra conditionem proprii status ostiatim mendicarent etc. Boss. *p.* 2. *de eff. matr. c.* 23. §. 7. *n.* 1293. Sanch. *l.* 4. *sum. c.* 20. *n.* 16. Fagund. *l.* 4. *c.* 2. *n.* 24. Quod si possit illis subvenire in religione perseverando, tunc cessat ratio egrediendi. In casu vero, quod debeat egredi, puto exposcendam licentiam sui Superioris, nam tenetur subvenire parentibus juxta conditionem sui status et si hic injuste renuat, adhaererem illi opinioni, quae asserit, minime tunc Superiori obediendum. Quamvis igitur religiosus velut mortuus reputetur; et dicatur non habere velle et nolle, id mihi solum verificari videtur quoad jura civilia, non vero quoad jura naturae et sanguinis, quae sunt antiquiora et validiora. Bordon. *de profess. relig. c.* 3. *q.* 50. *n.* 140. Trull. *l.* 2. *c.* 2. *d.* 24. Caeterum advertendum hujusmodi religiosum non posse dimittere habitum sine licentia s. Pontificis. Rodriq. *t.* 2. *sum. c.* 6. *n.* 4. et pluribus relatis Bordon. *l.* 3. *de profess. relig. c.* 3. *n.* 143.

Q. VI. Cui prius debeat subvenire filius, si non possit simul praestare alimenta parentibus, uxori et filiis.

R. In hac quaestione, relicta diversitate sententiarum, putarem esse distinguendum. Dum agitur de gravi necessitate, in qua habet quis unde vivat sed multa et gravia incommoda patiendo, putarem posse filium sequi naturalem instinctum, qui illum fert ad subveniendum uxori, quae est cum ipso una caro, et deinde filiis, cum sint veluti pars ipsius. Si vero sermo sit de extrema necessitate, adeo ut aliqui mori debeant, nempe vel parentes, vel uxor, vel

filii, putarem potius alendos esse ipsos parentes, utpote quibus magis debemus, quam caeteris aliis. S. Thom. 2. 2. *q.* 26. *art.* 9. Sanchez *l.* 9. *de matr. d.* 4. *n.* 26. Surdi *de alim. tit.* 7. *q.* 14. Tolet. *l.* 5. *c.* 1. Bonac. hic *disp.* 6. *q. un. p.* 7. *n.* 10.

Q. VII. Ex qua virtute oriatur obligatio, quam habent filii honorandi parentes.

R. Multae sunt virtutes, quae veluti a justitia derivant et inclinant nos ad satisfaciendum diversis obligationibus, quas habemus erga proximum. Caeteris omissis, mentionem faciam de *observantia*, et de *pietate*. Virtus igitur observantiae inclinat nos ad honorandum eos, qui nobis praesunt, ut docet s. Thom. 2. 2. *q.* 101. *a.* 1. et subsequenter etiam magistros, qui nos instruunt; sicut pariter omnes illos, qui tales habent virtutes, ut possint nobis praeesse et instruere. Huic autem virtuti alia praecedit, quae dicitur *pietas*, et habet objectum minus latum; ipsius enim proprium est inclinare filios ad colendum parentes, illos agnoscendo ut suum principium, qui honor claudit etiam obedientiam et amorem, ut supra dictum est. Post parentes talis virtus inclinat ad amandam patriam et alios consanguineos. Videatur s. Thom. ubi supra. Denique sicut pietas inclinat filios ad colendos et amandos parentes; ita etiam inclinat ipsos parentes ad amandos et sustentandos filios, ut videbimus capite sequenti.

Regulae in praxi observandae

I. Quia facillime quae facit filius contra reverentiam debitam parentibus, ex dictis supra, possunt culpam gravem continere, ideo difficile erit excusare a peccato gravi quodcumque convicium seu maledictum, quod filius proferat in patrem. Hinc si filius dicat patri e. g. *siete un vecchio matto, ubriaco*, et similia; et matri: *siete una vecchia matta, strega etc.* nescio videre quomodo possit a gravi culpa excusari; cum hujusmodi erga patrem prolata, a viris prudentibus reputentur graves irreverentiae. Ex his facile erit judicium facere de aliis conviciis, quae filius in patrem proferret. Multo minus excusari possent a gravi culpa quaecumque maledicta in patrem prolata, qualia e. g. essent: *possiate morire: possiate fiaccarvi il collo, il diavol vi porti ec.* quo pacto non raro filii immorigerati parentibus maledicunt. Hujusmodi ultraquamquod sunt contra amorem parentibus debitum, semper important gravem irreverentiam. Jam etiam dixi, quod ratione reverentiae, quam debet filius parentibus, nec potest

attollere manum, quasi vellet illos percutere, nec potest illos dedignari, vel quia sint pauperes, vel quia alio naturali defectu laborent.

II. Quia inobedientia filii praecepto patris in rebus gravioris momenti, quando pertinent ad gubernationem domus, et bonos mores, non est sine peccato mortali, ideo advertere debet confessarius ex hoc solum filium graviter peccare, quod nolit abstinere ab his, quae valde perturbarent pacem domesticam: ut si filius cum gravi parentum displicentia, et contra ipsorum praeceptum vellet egredi domo horis intempestivis noctis, seu tempore intempestivo redire, si vellet incumbere ludis, qui non deservirent ad simplicem honestam recreationem; si rem domesticam in gravi quantitate dilapidaret; si nollet relinquere socios immorigeratos; si nollet vitare domos suspectas etc. In his, aliisque similibus casibus, si filius transgrediatur patris praeceptum, ex hoc solum graviter peccat; cum teneatur sub gravi obedire.

III. Advertat confessarius graviter filium peccare contra amorem debitum parentibus, si illos frequenter torvis oculis aspiciat; si aspera et dura loquatur etc. quamvis enim in corde eos diligeret, nihilominus in re gravi deficeret debito amori; cum non solum interne, sed etiam externe teneatur eos ore, verbis et operationibus diligere. Quae vero debeat facere filius ratione amoris quem debet parentibus, et quoad spiritualia, et quoad alimenta, sufficienter supra fuerunt explicata. Moneat etiam confessarius filios de obligatione suffragandi parentes post eorum obitum; et hoc enim sequitur ad amorem, quem debent illis exhibere.

IV. Peccat item graviter filius, si patrem etiam sine ratione facilem irasci, frequenter ad graviter irascendum inducat, non abstinendo ab iis, quae ipsi patri sunt irae causa. Nec potest se excusare dicendo, non mala esse quae dicit vel facit; nam semper cum potest ab iis abstinere sine suo gravi incommodo, tenetur id facere ratione amoris, quem debet patri, ex quo tenetur removere ab eo magis quam ab aliis proximis omnes peccandi occasiones.

V. Advertere denique debet confessarius quod filius peccans contra reverentiam, obedientiam et amorem erga parentes, dupliciter potest peccare, si actio qua peccat, alias sit mala. Si e. g. maledicat vel detrahat de parente, ultra peccatum vel contra charitatem vel contra justitiam, peccat etiam contra virtutem pietatis. Si non sit obediens expresso praecepto patris, quo illi prohibuit, ne accederet ad domum

foeminae inhonestae, ultra peccatum contra castitatem, pariter peccat contra pietatem. Ex his facile est ad alia exempla descendere.

VI. Moneat confessarius filios immorigeros ultra reatum poenae aeternae, gravissimas ab eis subeundas poenas, si ingrati et impii sint erga parentes. Filium maledicentem patrem et matrem morte puniendum, dicitur Prov. 19. 20. Infelicem et ignominiosum futurum, si parentes affligat, dicitur Proverb. 20. Filios contumeliis afficientes parentes igne furoris Domini plectendos, habetur Ezech. 22. Plura alia adversus filios affligentes, maledicentes vel subsannantes patrem et matrem adduci possent ex sacra scriptura, quae expediet confessarium non ignorare, ut saltem timore poenarum impios filios possit cohibere.

* Quamvis verum sit, filios ac filias inconsultis parentibus nubentes vel sponsalia contrahentes, peccati lethalis reos se constituere, fatendum tamen est justas subesse posse causas, quibus omni culpa vacent, si parentum voluntati non obtemperent, vel eorum consilium non expectent. Inter caeteras autem, quae a DD. afferuntur, prima est, si pater injuste filium vel filiam a conjugio prohiberet: secunda, si ob majoris dotis utilitatem indignam; Bellarm. *controv. lib.* 1. *de matrim. cap.* 19.: tertia, si aegram, imprudentem aut durioris ingenii, cum qua probabiliter pax non erit, dare velle dubium sit: quarta si pater procul distet, nec filius sine gravi incommodo illum admonere valeat, et aliunde patrem libere consensurum credat. Quibus addere liceat, si pater filiae majori 25 annis matrimonium procurare neglexerit. Sanch. *de matrim. lib.* 4. *disp.* 23. Guttier. *de matrim. cap.* 79. *

* Quatuor conditiones requirit Henno apud Continuat. Tournel. *de* 4. *decal. praecept. cap.* 1. *sect.* 2. *q.* 1. *v. Quatuor*, et Salmant. *tract.* 15. *cap.* 3. §. 2. ad hoc ut filius ab ingressu religionis tuta possit conscientia abstinere; prima est ut filius in saeculo remanens in proxima peccandi occasione minime versetur; unusquisque enim spirituali suae potius, quam temporali parentum saluti consulere prius debet; secunda ut desint alii, qui huic obligationi satisfacere velint, vel possint; tertia ut vera sit spes parentibus subveniendi; quarta denique ut in religionem ingressus vere auxilium hoc impediat; si enim aeque in religione, ac in saeculo parentibus succurrere potest, non est cur religionem amplecti differat. Inter has conditiones prior aliquibus difficultatem parit; quia vix tantum esse peccandi pericu-

lum nequit, cui aliis remediis, v. g. sacramentorum frequentia, orationibus, jejuniis occurri facile non sit. Suar. *de relig. tom.* 3. *lib.* 5. *cap.* 5. *n.* 32. Sed si loqui velimus de puellis, facile erit admittenda; nam ex una parte frequentioribus, ac gravioribus periculis expositae esse possunt, et ex alia saepius gravant, quam levant, neque suis laboribus, ac industria plurimum subsidii, aeque ac mares tribuere parentibus, ordinarie loquendo solent. Prudentis igitur, ac pervigilis confessarii partes erunt, si casus adveniat, patris necessitatem, ac filii periculum maturius examinare, ut recte munere suo fungatur. *

* An autem praestare quis teneatur, vel nempe religionis ingressum differre, vel egressum curare, ut sororum, fratrum necessitatibus occurrat, dicendum cum eodem Continuat. *loc. cit. q.* 2. Salmant. Palao *tract.* 16. *disp.* 1. §. 5. *n.* 12. quod si sorores aut fratres paternae curae adhuc subsunt, tunc cum eorum necessitas eadem ac parentum sit, idem judicium ferendum ac de parentum necessitate. Extra patriam autem potestatem illis existentibus, licet possit quis in religionem ingredi, majoris tamen charitatis erit aliquandiu differre, ac etiam omnino omittere, ut personas tam arctis vinculis conjunctas adjuvet, praecipue si de foeminis agatur, quibus utpote fragilioribus, majoribus periculis obnoxiis, sibique providere minus valentibus majora imminent damna. *

CAPUT II.

De obligatione parentum erga filios.

Q. I. Ad quid teneantur parentes erga filios.

R. Parentes tenentur recte educare filios, illis libertatem relinquere quoad status electionem et insimul alimenta praestare. Quod teneantur sancte illos educare probatur, quia cum parentes teneantur peculiari dilectione amare filios, ut constat ex ipso instinctu naturae, graviter deficerent quoad hunc amorem, si sancte illos non educarent; quis enim diceret patrem amare filium, quem non sancte educaret? Ex eadem autem ratione statim constat teneri ad praestanda filiis alimenta; cum enim amor opere demonstretur, maxime illum demonstrare debent parentes in conservanda vita illorum, quibus eam contulerunt (1). Denique quod de-

(1) Hoc tamen intelligi debet de filiis non emancipatis; nam si de jam emancipatis fiat sermo, hos Parentes, ordinarie loquendo, nec alere, nec instruere amplius tenentur, nisi filii per accidens gravi laborent necessitate: sic *B. Alph. de Lig. lib.* 4. *n.* 69. aliique non pauci.

beant illis relinquere libertatem statum eligendi, exinde patet, quia non sunt quoad hoc ipsis subjecti, ut supra dictum est.

Q. II. Quae teneantur facere parentes, ut filii sancte educentur.

R. In primis curare debent, ut filii sciant omnia ea, quae necessaria sunt ad christiane vivendum; unde si per se ipsos nolunt eos edocere doctrinam christianam, debent vigilare, ut pergant ad ecclesias ad audiendas instructiones parochorum, et parentes quoad hoc non diligentes facillime graviter peccabunt, cum deficiant in re gravissima. Secundo debent filios corrigere, quoties vident illos ad vitia inclinare; et si necessarium sit illos percutere, non debent a moderatis percussionibus abstinere, juxta monitum Spiritus Sancti Prover. 23. *Noli subtrahere a puero disciplinam; si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, et animam ejus de inferno liberabis.* Advertere tamen debent parentes, quod si ita immoderate percutiant filios, ut notabilem patiantur laesionem, graviter peccarent. Ut autem ab his caveant, curent percutere filios, dum ira non amplius fervescit, ita enim fiet, ut correctio sit proportionata culpae et aetati filiorum; et ipsi filii apprehendent solum percuti ad emendationem. Quia tamen parum prodesset correctio, si parentes malo exemplo filios depravarent, ideo omnes sancti volunt patres et matres magis bono exemplo, quam verbis filios instruere; cum validiora sint exempla quam verba. Denique parentes, si volunt sancte educare filios, tenentur removere ab ipsis omnes occasiones inducentes ad peccatum. Ita se habent mali socii, libri inhonesti, theatra, ubi recitantur comediae inducentes ad amorem inhonestum: atque maxime in hoc deficiunt, dum permittunt filiabus morari cum juvenibus amatorie colloquendo etc.

Q. III. In quo consistat libertas, quam parentes debent relinquere filiis in electione status; et quam poenam incurrant non relinquentes ipsis hanc libertatem.

R. I. Laeditur libertas filiorum non solum si vi et metu cadente in constantem virum cogantur ad statum suscipiendum contra propriam voluntatem; sed etiam si id fiat dolo et precibus importunis, cum haec soleant minis aequiparari, ut alias dixi; et dicam in *tract. de contr. q. 1. cap. unic.*

R. II. Qui ita agunt, primo peccant mortaliter; nam mediis illicitis retrahunt filios ab exequenda propria libertate in re magni momenti. Secundo cogentes sive viros, sive foeminas ad matrimonium contrahendum excommunicantur a Tridentino, ut videre est *sess.* 24. *de matrim. cap.* 9. et *sess.* 25. *cap.* 18. *de regular.* Pariter in eodem excommunicantur omnes cujusque gradus et conditionis, qui cogunt foeminas, sive virgines, sive viduas ad ingrediendum in religionem, sicut etiam excommunicantur dantes ad id consilium, sive auxilium. Quia tamen Concilium loquitur de illis qui foeminas cogunt, sequitur non subjacere excommunicationi, qui cogeret viros; nam poenae non sunt ampliandae, nisi sint in jure expressae. Ultraquamquod dum voluit etiam comprehendere viros, fecit de eis manifestam mentionem: ita, ut dixi, vult excommunicatione ligatos cogentes ad matrimonium sive viros sive mulieres.

* Sententia sub excommunicatione a Tridentino lata contra cogentes sive viros sive foeminas ad matrimonium contrahendum comprehendens etiam parentes, traditur quidem a Suar. *de cens. disp.* 23. *sect.* 7. *n.* 6. *v. Quarta* Filliuc. *tract.* 14. *cap.* 6. *quaesit.* 4. *n.* 86. ea ratione ductis, quod licet initio capitis loquatur Tridentinum de dominis temporalibus, dum autem praeceptum et censuram fert, verbis utitur generalissimis. Nihilominus contraria sententia parentes ab excommunicatione eximens, communior ac probabilior videtur, tum quia Concilium loqui dicendum est tantum de iis, qui temporalem jurisdictionem in foro externo habent, ut patet ex illius capitis praefatione, juxta autem legis praefationem intelligenda est lex: *l. fin. ff. de haer. instit.* tum etiam quia idem Concilium utitur causali *quare*, quae referenda non est ad alias personas, quae ibi non recensentur: *cap. Poenae de poenit. dist.* 2. *cap. Statutum de elect. in* 6. *l. Interpretatione ff. de poenis l. Quod vero ff. de legib.* Molin. *de just. disp.* 176. Sanch. *de matr. lib.* 4: *disp.* 22. *n.* 9. Guttier. *lib.* 1. *qq. canonic. cap.* 20. Barbosa *collect. in concil. Trident. n.* 7. Bonac. *de excommunic. in particul. extr. bull. coenae disp.* 2. *q.* 6. *p.* 6. Ibi autem non recenseri nisi dominos temporales legentibus facile patebit. *

Ibidem pariter excommunicantur qui sine justa causa retrahunt filias a monasterio, ne velum accipiant seu emittant professionem. Disputant autem DD. an praedicta excommunicatio locum habeat etiam contra retrahentes foeminas ab ingrediendo in monasterium, ut ibi postea profiteantur.

Et quidem non desunt theologi pro parte affirmativa, quia nequit fieri professio, ni prius foemina in monasterium ingrediatur et suscipiat habitum, adeoque si excommunicantur, qui injuste impediunt ipsius professionem, idem videtur dicendum de impedientibus ingressum. * Suar. *de censur. disp.* 23. *sect.* 7. *n.* 10. Bonac. *de censur. disp.* 2. *q.* 2. *p.* 3. *n.* 3. * Verum standum est pro negativa seutentia; nam cum Concilium mentionem solum faciat de retrahentibus foeminas, ne professionem emittant, dubium est, an excommunicatio afficiat etiam impedientes, ne ingrediantur in religionem, et in dubio poenae non sunt extendendae. * Sanch. *in decal. lib.* 4. *cap.* 4. *n.* 15. Palaus *de censur. disp.* 3. *p.* 36. *n.* 9. Quia autem professio duplici modo a monialibus emittitur; aliquando enim fit velo suscepto, aliquando sine veli susceptione, utrumque modum comprehendit Tridentinum. * Caeterum non male agit, imo satisfacit suo muneri pater vel mater, si curent filios vel filias pro sui conditione decentem statum eligere: unde possunt consiliis et suasionibus ad talem statum eligendum inducere. Trull. *l.* 4. *cap.* 1. *d.* 3. *n.* 4.

Q. IV. Quid veniat nomine alimentorum, quae pater debet ipsis filiis; et an illegitimi ab eo sint alendi.

R. I. Nomine alimentorum in jure proprie veniunt victus, vestitus, habitatio, lectus, et medicinae: *leg. Si quis a liberis* §. *Non tantum ff. de liber. agnosc. et leg. Legatis ff. de alim.* Fagund. *l.* 4. *c.* 1. *n.* 1. Filliuc. *tr.* 28. *cap.* 3. *n.* 21. Bonac. *hic disp.* 6. *q. unic. p.* 5. §. 1. *n.* 1. His addendae expensae funeris, si filius moriatur, et impensae competentes pro suffragio defuncti, quas licet debeat pater facere pro filio, revera tamen improprie recensentur sub nomine alimentorum, dum filii his expensis non alantur. Molin. *tr.* 2. *disp.* 168. Et quia haec non potest pater praestare, si non curet lucrari, quae ad hujusmodi praestanda sunt necessaria, vel dilapidet bona, quae jam obtinet, ideo patres qui in his graviter deficiunt, non possunt a gravi culpa excusari. Reginal. *l.* 20. *cap.* 35. Bonac. *cit.* Advertere etiam est ita praedicta a patre esse praestanda filio, ut sint juxta decentiam status et conditionem filii, taliter ut, si filio debeantur famuli, equi, aliaque conformia ipsius nobilitati, pater hujusmodi teneatur ipsi praestare.

R. II. Etiam illegitimis, sive naturalibus, sive spuriis debentur a patre alimenta: revera etenim nulla, nisi legalis differentia, intercedit inter ipsos et filios naturales, unde

si jure, et ex instinctu naturae tenentur patres conservare filiis legitimis vitam, quam ipsis tradiderunt, ita et illegitimis. Id etiam constat ex jure canonico: *cap. Cum haberet, de eo qui dux. uxor. quam polluit per adult. cap. Per venerabilem, qui filii sint legitimi* et ex Glossa ibidem, unde si contrarium jure civili sancitum videatur, dicendum est fuisse a jure canonico correctum. Si pariter videantur, iis, quae dicta sunt, adversari quaedam constitutiones s. Pii V. ita illae intelligendae sunt, ut vel loquantur de illegitimis, qui ex se habent unde substententur; vel per eas abolita fuisse quaedam specialia privilegia testandi in favorem spuriorum. Filliuc. *tract.* 28. *p.* 2. *cap.* 3. *n.* 38. Lugo *de justit. disp.* 24. *n.* 120. Bonac. *in* 4. *decal. praecept. disp.* 6. *qu. unic. p.* 5. §. 1. *n.* 2.

* Quod dictum est de alimentis praestandis filiis illegitimis procedunt etiam quoad dotem filiabus spuriis assignandam. Gonzal. *in d. cap. Cum haberet nu.* 3. *in fin.* Ad s. Pii V. constitutiones quod attinet, quas videre est *in bullar. Rom. to.* 2. *pag.* 323. *et* 325. consulendus est Bossius *de effect. matrim. p.* 2. *cap.* 6. §. 5. *n.* 193. *et seq.* Rot. *p.* 1. diversor. *decis.* 487. *n.* 1. *p.* 2. *decis.* 214. *et p.* 4. *decis.* 747. *n.* 12. *et seq.* ubi late superiorem explicationem prosequuntur de privilegio clericis ablato testandi in favorem filii illegitimi de rebus ecclesiae, et de bonis patrimonialibus olim ab aliis Pontificibus eisdem clericis concesso, non vero quod s. Pontifex capitis *Cum haberet* dispositionem infringere voluerit adversus naturalem aequitatem, quae patres ad alendos filios etiam illegitimos obstrictos clamat. *

Hic proinde advertendum non posse sine justa causa patrem exponere filium illegitimum in hospitali, et id faciendo graviter peccare; nam contra naturalem et paternam pietatem videtur filios deserere; et ulterius subjicit ipsos gravi dedecori, quod consurgit ex eo, quod in hospitali alantur. Id etiam manifeste improbant leges, ut videre est *leg. Necare ff. de liber. agnosc.* Porro justae causae exponendi filios in hospitali sunt, si parentes egestate pressi non possint illos alere; vel si illos domi, seu alibi alendo, esset periculum infamiae. Azor. *l.* 2. *c.* 26. *q.* 2. Trull. *l.* 4. *c.* 4. *d.* 3. *n.* 25. Laym. *l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 14. *n.* 4. An vero pater alias dives teneatur satisfacere hospitali pro expensis factis in filii educationem, videbimus in tractatu 13. *q.* 3. *cap.* 2. *q.* 3.

Q. V. An parentes non solum teneantur filios alere, sed ipsorum etiam familias.

R. Obligatio parentum non solum respicit ipsos filios, sed ipsorum etiam uxores et familias; nam cum obligatio parentum sit non solum praebere filiis alimenta, sed item onera ipsorum sustinere, ut dicitur etiam *leg. Si quis a liber. ff. de liber. agnosc.* sequitur, quod cum sit onus filiorum praebere uxori, propriaeque familiae alimenta, debeant hoc onus parentes sustinere, si filii subire non possint. Sanch. *l.* 4. *de matrim. d.* 26. *n.* 21. Trull. *l.* 4. *decal. c.* 3. *d.* 3. *n.* 11. Bonac. *disp.* 6. *qu. unic.* §. 1. *n.* 2. (1)

Q. VI. An mater teneatur alere filios.

R. Ex juris dispositione tenetur mater per integrum triennium praebere lac filio etiam spurio: *leg. Nec filium C. de patr. potest.* quo transacto obligatio alendi filium omnino incumbit patri: *leg. Si quis a liber. ff. de lib. agnosc.* Et cum mater nil aliud, quam lac debeat filio, sequitur quod si intra triennium, vel post triennium aliquas expensas faciat in filiis alendis, poterit eas in utroque foro repetere, si non liberaliter fecerit amore filiorum, sed animo eas repetendi. Ut autem eas possit repetere in foro externo, necesse est constare protestatam fuisse illas fecisse animo repetendi, alias praesumi posset liberaliter fecisse amore filiorum. * Posse matrem repetere alimentorum aestimationem in alendis filiis expensorum etiam sine ulla praevia protestatione traditur a pluribus jurisperitis, nec non a Molina *de just. disp.* 168. §. *Mater usque* Laym. *lib.* 5. *tr.* 10. *p.* 3. *cap.* 5. *n.* 5. Azor. *p.* 2. *lib.* 2. *cap.* 5. *q.* 8. et alii apud Bossium *loc. cit. cap.* 7. §. 12. *n.* 316. *et* §. 13. *n.* 330. et erui dicunt ex textu *in d. l. Si quis a liberis ff. de liber. agnosc.* §. *Si mater l. Alimenta C. de negot. gestis*. Verum alii haec intelligunt, dum mater alimenta praestiterit ex bonis extradotalibus superstite adhuc patre divite, et hoc fecerit; vel quia pater absens erat, vel adhuc praesens, negligente tamen eo, ipsa coacta fuerit ipsos alere; possunt etiam supradicta intelligi quando alimenta praestandi onus ad alium spectabat praeter patrem, puta avum. Surdus *de aliment. tit.* 16. *q.* 8. *n.* 2. *et n.* 4. Molin. Azor. Laym. apud Boss. *loc. cit n.* 330. Alii denique volunt matrem repetere posse alimenta sine praevia protestatione filiis praestita, si expensae illae fuerint magnae, et filii aliunde divites fuerint. Videantur DD. cit. relati a Bossio *cap.* 16. §. 3. *n.* 906. et a

(1) Ex communi sententia in defectu patris, et matris ad praedicta tenentur jure naturali ascendentes ex linea paterna, et materna.

Menoch. *de arbitrar. cas.* 88. *n.* 28.* Debet etiam pater sustinere expensas necessarias in alendo filio, primo triennio, si mater ex aliqua justa causa illi non possit lac praebere. Hujusmodi autem causae sunt, si mater lacte careat; si sit ita imbecillis, ut non possit sine gravi salutis dispendio lactare; et idem dicas, si ita sit pauper, ut non possit habere alimentum necessarium pro filio lactando. Denique si non possit filium lactare sine timore dedecoris, ut accideret, dum filius est illegitimus. * His addendum si mater sit nobilis, et consuetudo ferat ut nobilium filii per nutrices alantur.*

Deficientibus his causis DD. in magno numero condemnant saltem peccati venialis matres, quae non lactant proprios filios, cum hoc sit contra instinctum naturae subministrantis lac matribus ut filios alant, et proinde contraria consuetudo dicitur pravus abusus: *can. Ad ejus vero dist.* 5. Ultraquamquod, dum tradunt filios nutricibus lactandos, semper adest aliquale periculum, ut una cum lacte perversis eorum moribus imbuantur. Communiter autem theologi condemnant peccati mortalis matrem, quae negligeret quaerere nutricem, quae non esset morbo infecta, propter grave damnum, quod tunc filius pateretur (1).

Dixi non teneri matrem ad alendos filios, sed hoc est intelligendum, si pater possit filiis alimenta praestare; nam quando ipse esset impotens, cessaret dispositio legis humanae, qua hoc onus translatum est in patrem, et haberet locum jus naturae dictantis matrem teneri ad conservandam vitam filiis: *leg. Si quis a liberis ff. de liber. agnosc.* Filliuc. *tr.* 28. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 28. Bonac. *d.* 6. *q. unic. p.* 6. §. 1. *n.* 3.

Q. VII. An parentes teneantur filias dotare.

R. Pater tenetur dotare filiam, et id non solum ex jure positivo: *leg. fin. C. de dot. promiss. et leg. Qui liberos ff. de ritu nupt.* sed etiam ex praecepto naturali, et pietate paterna; si enim ex hoc motivo tenetur tradere alimenta, et tenebitur pater dare dotem filiae volenti nubere; nam dos

(1) Benedictus XIV. (lib. II. de Syn. cap. 7. n. 10.) de celebri illa controversia inter DD. agitata nimirum num matres teneantur suis uberibus propriam sobolem lactare, haec habet: *Nonnulli TT. apud Corn. a Lapide in cap. 11. Gen. v. 7. a gravi culpa non excusant matrem quae absque legitima causa se subtrahit ab onere sibi a natura imposito propriam lactandi prolem, quod observante M. Basilio homil. 9. nulla quantumvis crudelissima fera, subire detrectat. Sed melius Navarrus in manual. cap. 17. cui subscripsit a Lapide, illam solius peccati venialis reum facit; urgente vero legitima causa ab omni culpa absolvit.*

succedit loco alimentorum. Ulterius cum pater ex eadem paterna pietate teneatur avertere mala, quae possunt filiabus supervenire, debebit et ex hoc capite dare illis dotem, dum volunt nubere: nam multoties filiae innuptae eligunt genus vitae plurimum honestati contrarium. Navar. *in man. cap.* 14. *n.* 17. Trull. *l.* 4. *c.* 5. *d.* 3. *n.* 17. Azor. *t.* 2. *lib.* 2. *c.* 40. *q.* 6. In costituenda vero dote, debet pater considerare proprias facultates, propriam nobilitatem, dignitatem mariti, et numerum suorum filiorum.

Ita autem pater tenetur filias dotare, ut non sit ab hoc onere immunis, etiamsi filia sit emancipata; nam obligatio dotandi filiam non solum oritur ex patria potestate, sed etiam ex titulo naturalis pietatis, et jure sanguinis, quod non extinguitur per emancipationem, quando filia non habeat aliunde, unde possit dotari. Item pater tenetur dare dotem convenientem filiae illegitimae; nam etiam jure canonico debentur spuriis omnia necessaria: *cap. Cum haberet de eo qui duxit in matr. etc.* et inter necessaria reputatur dos, ut ex se patet, et habetur *ex leg.* 2. *ff. de solut. matr. et authen. Res quae C. communia de legat.* Quod si pater sit clericus, et aliunde non habeat unde det spuriis alimenta necessaria, et dotem, debet haec desumere ex fructibus beneficii; nam praedicta praestare filiis est de jure naturae.

Item pater tenetur dotare filiam, quamvis, ipso invito, nupserit indigno. Et quidem si filia excedat aetatem 25. annorum, nullum est dubium apud DD. non esse privandam dote competenti; nam si ante talem aetatem non tradiderunt illam in matrimonium, parentes debent imputare propriae negligentiae, si nupsit indigno. Sanch. *de matrim. l.* 4. *d.* 26. *n.* 11. Menoch. *de praesumpt. l.* 4. *praesumpt.* 189. *n.* 58. Bonac. *d.* 6. *q. unic.* §. 2. *n.* 1.* et late Boss. *in tract. de dot. cap.* 4. *nu.* 108. ex auth. *Si post viginti C. de inoff. test.* * Si vero filia minor sit 25 annis, quamvis aliqui inclinant ad dicendum posse patrem eam dote privare, si ipso invito nupserit indigno, nihilominus probabilius contrarium asseritur, quia nullo jure id sufficienter exprimitur; et aliunde cum ex jure naturae teneatur pater dare filiae alimenta, tenebitur et dare dotem, qua possit se alere, cum dos succedat loco alimentorum.* Sanch. *lib.* 4. *de matrim. disp.* 26. *n.* 14. Bonac. *l. c. p.* 5. §. 2. *n.* 1. Palaus *de sponsal. disp.* 2. *p.* 12. *n.* 17. Boss. *tr. de dot. cap.* 4. *n.* 138. Fatendum tamen est minorem sufficere dotem juxta viri qualitatem.* Hac ratione pater dotem novam tenetur

constituere filiae, quae primam quocumque modo amiserit, si aliunde non habeat, unde se alat; nam pater debet dare alimenta filiae quacumque ex causa ad egestatem redactae, adeoque et novam dotem loco alimentorum.* Haec vero intelligenda esse, quando soluto priori matrimonio, filia post amissam dotem vellet secundo nubere, et dummodo prior dos consumpta esset, aut amissa sine filiae culpa, tradunt Molin. *de just. disp.* 636. *nu.* 24. Fagund. *in decal. lib.* 4. *cap.* 16. *n.* 20. et alii plures tum theologi, tum jurisperiti apud Boss. *loc. cit. num.* 214. Si enim culpa sua vel dolo dos deperdita esset, non teneri patrem iterum dotare, communiter DD. asserunt, probantes patrem, qui filio pro alimentis legittimam assignavit, non teneri nova alimenta praestare, etiamsi, illa consumpta, ad egestatem vergat. Videatur Boss. *loc. cit. n.* 218. *et p.* 2. *de effectib. matrim. cap.* 20. *a. n.* 666. ubi late hanc rem pertractat.*

Superior doctrina patitur exceptionem, quando filia esset ex se dives. Quamvis igitur pater teneatur dotare filiam, etiamsi sit dives, jure ita disponente, *leg. Qui liberos*, *et leg. fin. C. de doct. promiss.* nihilominus si filia sit dives, non est aequum compellere parentem ad dotandam filiam divitem, quando nupsit viro indigno, ipso invito. Sanch. *cit. a n.* 18. Bonac. *loc. cit.* Trull. *l.* 4. *decal. cap.* 5. *d.* 3. *n.* 17.

Si pater sit impotens ad dotandam filiam, tunc cessat juris humani dispositio; quia hoc onus translatum est in patrem *leg. Neque mater C. de jur. dot.* et subinde tenetur mater, si possit, dotem filiae constituere. Sicut enim in defectu patris tenetur mater filiis dare alimenta, ita dotem, quae succedit loco alimentorum, ut saepe dictum est.

Q. VIII. Qui debeant filios alere, dum id praestare non possunt parentes.

R. In defectu parentum tenentur filios alere ascendentes, primo tamen qui sunt ex linea paterna: *leg. penult. ff. de lib. agnosc.* parentum etenim loco succedunt. Deficientibus ascendentibus, in ipsorum onus consanguinei propinquiores succedunt; ita enim fert sanguinis conjunctio. Azor. *p.* 2. *l.* 2. *c.* 5. *q.* 8. Molin. *t.* 1. *d.* 168. Filliuc. *tr.* 28. *p.* 2. *c.* 2. Laym. *lib.* 5. *tr.* 10. *cap.* 5.

Q. IX. An obligatio alendi filios transeat ad eos qui possident bona patris.

R. I. Si bona patris ad alios transferantur titulo oneroso, v. g. titulo emptionis, permutationis etc. non habent anne-

xam obligationem alendi filios. Ratio de se est manifesta, quia illi, qui ita acquisierunt bona patris, tantundem tradiderunt, vel persolverunt, ac proinde non patitur aequitas ut cogantur filios alere; eo maxime quia nullo jure cavetur ut qui pretium talium bonorum persolvit, habeat hanc obligationem. Azor. *q.* 5. Trullench. *l.* 4. *c.* 4. *d.* 3. *n.* 26. * Barbos. *in cap. Cum haberet n.* 5. Molin. *disp.* 168. Bonac. *loc. cit. n.* 7. *

Qui habuit bona patris titulo haereditatis tenetur dare alimenta necessaria ipsius filiis. Ita clare disponitur. *leg. Si quis a liber.* §. *Item rescriptum ff. de liber. agnosc. auth. Licet C. de natural. liber.* unde communiter docent DD. jus quod est apud filios ut a parentibus alantur, remanere apud ipsos filios contra haeredes illius, qui alere tenebatur; res etenim cum suo onere transit. Molin. *tr.* 2. *d.* 168. Lugo *de just. d.* 24. *n.* 125. Azor. *l.* 2. *c.* 5. *q.* 5. Hinc spurius posset e. g, petere alimenta a monasterio, cui pater reliquisset sua bona titulo haereditatis. Quod dictum est de haeredibus patris extenditur communiter a DD. ad fiscum, cui addicta essent bona patris ob ipsius crimen; nam non est rationi consentaneum, ut filii innocentes ob crimen patris priventur alimentis sibi debitis jure naturae.

Quamvis autem non desint qui admittant praefatam doctrinam solummodo, quando bona confiscantur ex arbitraria judicis sententia, non vero quando confiscantur ex lege puta ob crimen haeresis, laesae majestatis etc. nihilominus universaliter mihi videtur attendenda, quoties filii aliunde non valeant sustentari; cum etenim ex jure naturae debeant ex bonis patris habere alimenta, habent jus fortius jure positivo, quo bona patris confiscantur. * Exceptio haec de criminibus haeresis et laesae majestatis, quam inferunt aliqui ex jure canonico *cap. Vergentis de haeretic.* quamque tuentur Sanch. *in decalog. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 26. Palaus *tr.* 4. *disp.* 5. *p.* 11. *n.* 10. Barbosa *in d. cap. Vergentis n.* 26 asserentes filios ab jure alimenta percipiendi exclusos, et fiscum ab eis praestandis absolutum, magis communiter rejicitur a DD. ut videre est apud Boss. *p.* 2. *de aliment obligat. cap.* 7. *n.* 444. *cum seqq. et n.* 471. *

Q. X. Quibus de causis possint parentes denegare alimenta filiis, et filiabus dotem, vel etiam eos exhaeredare.

R. Ex pluribus capitibus cessat in parentibus obligatio filios alendi. Primo igitur cessat in parentibus obligatio alendi filios, quoties ipsi non indigeant, sed aliunde habeant un-

de sufficienter sustententur; sive id sit ex propriis bonis, sive ex aliquo officio, sive ex beneficio ecclesiastico, sive ex arte. Ratio est quia parentes debent alimenta filiis, ut ipsorum necessitatibus consulatur; si proinde habeant aliunde ex quibus vivere possint, jam cessat obligatio ipsis alimenta ministrandi, ut patet *ex leg. 4. Si quis a libere.* §. *Sed si filius ff. de liber. agnosc.* Ex quo apparet in hoc esse favorabiliorem causam dotis; nam, ut vidimus supra, jus disponit dandam esse etiam filiae diviti. Aliae causae, quibus filii et filiae possunt privari haereditate et alimentis, recensentur *auth. Ut cum de appell. etc.* et sunt sequentes.

Prima, si quocumque modo filii percutiant parentes cum culpa lethali. Secunda, si gravi injuria eos afficiant arbitrio judicis judicanda. Tertia, si parentes sive civiliter, sive criminaliter accusent in judicio, quamvis crimen esset verum. Et quidem est manifeste contra naturalem inclinationem, quod filius sit relator in judicio adversus patrem. Potest tamen filius civiliter agere contra parentes pro assequendis alimentis; nam hoc illi competit ex dictamine juris naturalis. Item potest criminaliter illos accusare in crimine haeresis, seu conspirationis adversus principem et proditionis reipublicae; imo teneretur maxime si non esset alius, qui accusaret: nam bonum publicum praeferendum est bono particulari etiam ipsorum parentum. Navar. *c.* 14. *n.* 12. Filiuc. *tr.* 28. *c.* 1. *q.* 8. *n.* 17. Azor. *l.* 2. *c.* 8. *q.* 11. Quarta, si filii procurarent mortem patris etiam effectu non sequuto; nam ipsa attentatio mortis punitur exhaeredatione et privatione alimentorum. Quinta, si filius ut maleficus versetur cum maleficis et incantatoribus. Sexta, si filius habeat copulam cum noverca, si tamen sciat talem esse, dum peccat cum illa. Septima, si pater existens furiosus, non adjuvetur a filio; aut si nollet pro ipso fidejubere dum posset, cum retineretur in carcere. Ad hoc non tenetur filia; cum ipsa excipiatur in auth. citata; et ulterius vetitum sit foeminis fidejubere *ff. ad Senat. consult. Vellejanum*. Octava, si filius sit haereticus, dum pater sit catholicus. Nona, si impediat patrem ne conficiat testamentum. Decima, si dilapidet bona parentum cum gravi ipsorum dispendio. Undecima, si dum parentes non sunt mimi et arenarii, filii contra voluntatem patris pretio hanc exerceant professionem. Huic causae adnectebatur digladiari cum bestiis. Ultima causa, unde filia potest exhaeredari est si luxuriosam vitam agat, dum est minor 25 annis.

Quoad supradicta autem aliqua sunt advertenda. Primo quod primae novem causae, quae dant facultatem patri exhaeredandi filium ipsique negandi alimenta, pariter dant facultatem filiis exhaeredandi et negandi alimenta parentibus, si in ipsis deficiant, ut jam supra innui.

Secundo quod praefatae dispositiones juris civilis non habent locum, quando filius esset in gravi necessitate; tunc enim pater ex jure naturae tenetur alere filios; cui juri non possunt derogare leges civiles. Non poterit igitur pater in praefatis casibus negare quae necessaria sunt ad vitam conservandam. Molin. *de just. disp.* 168. Sanch. *de matr. l.* 4. *d.* 26. *a n.* 18. Filliuc. *tr.* 28. *c.* 1. *q.* 6. *n.* 13. Bonac. *d.* 6. *q. unic. p.* 6. §. 3. *n.* 1. * Hoc tenent plures DD. apud Boss. *loc. cit. cap.* 10. *n.* 650. contra nonnullos alios contrarium putantes et indistincte asserentes ex quibus causis pater potest exhaeredare, posse etiam quaecumque alimenta denegare. *

Tertio quod quaecumque causa ex iis, quae recensentur in auth. citata dans facultatem patri filiam exhaeredandi, dat etiam facultatem negandi dotem: nam quando culpa est talis, ut pater possit exhaeredare, potest etiam negare alimenta et legitimam, et consequenter dotem; cum minor poena sit quam denegatio alimentorum.

Quarto quod non intelligitur agere vitam luxuriosam illa filia, quae semel aut bis fecit copiam sui; illa enim proprie dicitur luxuriose vivere, quae elegit veluti meretrix se prostituere. * Gloss. *in l. Et mulier ff. de curat. furios.* et docet Gratian. *discept. forens. cap.* 213. Sanch. *de matrim. lib.* 4. *disput.* 24. et alii apud Bossium *de matrim. cap.* 11. *n.* 133. * Confirmatur, quia cum simus in materia poenali, debemus restringere odia quoad fieri potest, et proinde non dicendum agere vitam luxuriosam eam, quae secreto semel, aut iterum peccavit. Salmant. *tr.* 14. *c.* 5. *p.* 13. §. 2. aliique apud ipsos.

Quinto quod sequuta reconciliatione, si antea pater non exhaeredaverit filium, neque amplius ei competit jus illum exhaeredandi; nam reconciliatio aufert causam ingratitudinis, ob quam infertur exhaeredatio. Quod si reconciliatio sequatur post exhaeredationem, non puto hanc invalidari, eo quod actus valide factus subsistit usquedum revocetur. Bene autem quamplures DD. volunt exhaeredationem reddi irritam, si postea filius profiteatur in aliqua religione; idque factum dicunt in favorem religionis, et adducunt quandam constitutionem apud Gratianum *caus.* 19. *q.* 3. Illud au-

tem certum est per professionem filii aboleri antecedentem ingratitudinem, ita ut non possit postea a patre exbaeredari.

Q. XI. An praeter supra numeratas aliae dentur causae, ex quibus pater possit filios exhaeredare.

R. Ex nulla alia causa praeter recensitas potest pater filium exhaeredare, ipsique negare alimenta etc. Ita sancitur in auth. *Ut cum de appell. cognosc.* Ratio etiam suffragatur, quia dum sumus in materia poenali, qualis est lex de filiis exhaeredandis, utpote facta in poenam ingratitudinis filiorum, non valet argumentum a minori ad majus, vel ex paritate rationis, sed solum habet locum in casibus a lege expressis, nulla facta extensione ad alios casus, ac proinde quaecumque militaret ratio in aliis criminibus, non debet pater exhaeredare filium, vel ipsi negare alimenta. Ita communiter theologi.

* Posse ob alias causas non expressas in d. auth. patrem filios exhaeredare, eisque alimenta denegare, dummodo similes expressis, vel graviores fuerint, docent magis communiter DD. apud citat. Boss. *n.* 164. Eo quia d. auth. solum corrigat, et removeat causas, quae in antiquioribus legibus ad exhaeredationis valorem requirebantur, non tamen prohibeat, ne ex aliis similibus, vel gravioribus liceat filium exhaeredare, eo magis quia, ubi ratio est in lege expressa fieri potest extensio etiam in materia poenali; ac idem est quando non est expressa, sed unica tantum ratio potest assignari, tunc enim inducitur extensio, perinde ac esset expressa. Gloss. *in l. Quamvis C. de sacrosanctis ecclesiis*, Surd. *de alim. tit.* 7. *q.* 1. *n.* 8. et alii doctores relati a Bossio *loc. cit. n.* 165. *et seq.**

Regulae in praxi observandae

I. Videat confessarius quam peccent parentes non sancte educando filios, cum de hoc praestando tam arctam habeant obligationem. Hinc non facile credat immunes illos parentes a gravi culpa, qui nec per se ipsos, nec per praeceptores volunt filios suos, dum justa subest causa, verberari. Tam ex monitis s. Spiritus in sacra Scriptura, quam ex ipsa experientia constat, hujusmodi filios, dum punitione non coerceantur, immorigeros ac in propria voluntate obstinatos evadere, quapropter hujusmodi nimis dulces parentes in re gravi quoad filiorum educationem deficiunt. Item notet confessarius, quod si parentes suo pravo exemplo filiorum educationi praejudicent, tripliciter peccant, nempe ratione

operis pravi, quod faciunt, ratione scandali, quod prave operando praebent, et contra pietatem ob specialem obligationem sancte filios educandi.

* Non satis meo judicio suo muneri satisfacturos putent parentes, qui pueros ad ecclesiam edocendos doctrinam christianam mittunt, nihil postea curantes, an revera ad ecclesiam se conferant. Quoties morantur in via cum sociis ludentes, ac tempus in aliis rebus terentes, et ipsi parentes nihil hoc curant. Hos examinet prudens confessarius, et de obligatione se certiorandi quod filii revera ad ecclesiam se conferant serio moneat.*

Cum una ex praecipuis obligationibus parentum sit removere a filiis occasiones pravas, notet confessarius ex sanctorum monitis filios a sequentibus esse removendos. Primo videant parentes pravos socios a filiis arcere, infallibiliter enim ab illis seducentur. Immo in hoc debent esse ita cauti, ut a filiabus quamvis tenellis pueros, etsi consanguinitate proximos, immo ipsos fratres, quantum fieri potest, removeant. Nimis prona est ad malum humana natura, et nimis docet experientia ex his conversationibus innocentiam paulatim inquinari. Addam, si possibile foret, singulis proprium cubile assignandum esse, ita ut nec masculi simul, nec ipsae foeminae simul in eodem lecto cubarent. Quanto magis ergo criminandi, ac graviter increpandi parentes illi, qui filios, vel filias grandiusculas in proprio collocant cubile?

Secundo absterrendi sunt pueri, et maxime filiae a vestium pompa et vanitate: tam etenim pronae sunt ad luxum et superbiam, ut loco pietatis, solummodo pomparum amor et propria existimatio in ipsarum corde figatur; et oh quam bene se gererent illi, qui frequenter eas edocerent jam a tempore suscepti baptismatis renuntiasse satanae, et ejus pompis! Hic etiam adnotare liceat non approbandum usum ducendi infantes ad baptismum recipiendum sericis velis auro ornatis coopertos, stipatos insuper consanguinearum agmine, quae illa die omnem muliebrem mundum induant. Haecne conveniunt, dum in facie ecclesiae, mundo ac satanacis pompis solemniter abrenunciatur?

Tertio nunquam facienda esset coram filiis mentio chorearum, comaediarum, conviviorum, et similium; sed haec illis criminanda essent, tamquam diaboli adinventa: raro etenim sine peccato exercentur. Quod si videantur filii quandoque hujusmodi desiderare, dulciter admonendi essent iis non adhaerendum, sed satis illis esse recreationes minus

inutiles, et quae non avertant ab aeternis bonis, ob quae fuerunt creati. At nostris hisce infelicissimis temporibus, pueri et foemellae vel adhuc balbutientes omnibus modernis adsunt recreationibus; et ita nimis cito oculis, et auribus percipiunt venenum, quo facti grandiusculi ipsorum anima cito pereat.

Quarto impediendi omnino sunt filii ab addiscendis profanis cantilenis, et a legendis quibuscumque libris; ubi de profano amore, de historiis amantium sermo sit, adeoque nec domi illi sint libri, qui vulgo *romanzi* appellantur. Si ita incipiant hujusmodi amores diligere, cito effoeminati, cito foeminarum cupidi, corporis animaeque perditione videbuntur. Hinc a poetis maxime vernaculo sermone conscriptis legendis omnes filios removerem. Nesciunt poetae nisi de cupidine, de pulchritudine, de amasia, de venerea voluptate loqui, vel de arte pudicitiam expugnandi; et haec addiscunt filii, si poetas legant.

• Quam perniciosa filiis hujusmodi librorum lectio sit, ideoque quam attente eis interdicenda, ex ipsorum ethnicorum, ac haereticorum scriptis eruere quisque potest. Liceat hic unum prae ceteris afferre, qui, quamvis impietatis monstrum, ad Hollandici seminarii magistros scribens, eos hortatur, ne prae juvenum manibus sinant libros de impuris agentes, utpote nimis castigatae morum disciplinae adversos, et a quorum lectione in praeceps ruit juventus, et in nos Omnipotentis iram concitamus; ita scribit haeresis professor obstinatior ad magistros haereticos pro adolescentium haereticorum institutione Theodorus Beza.•

Quinto comburant omnino parentes impudicas picturas, et impudica simulacra in frusta comminuant. Poetae de amoribus tractantes, et pictores, et sculptores praefata efformantes, mire diaboli promovent negocia. Interim filii et filiae pravas sibi imaginationes praefata aspicientes efformant, ex quibus crebro venereae consurgunt delectationes.

Sexto caveant parentes coram filiis nimis existimare pecunias, nimis mundanam gloriam extollere et magnificare illa exercitia, quae vulgo *cavallereschi* appellantur. Inordinatus divitiarum amor fons est immisericordiae erga pauperes et paulatim ex eo quamplures injustitiae derivant. Moneantur ergo, ut caveant a prodigalitate, ne exinde famuli et artifices sibi debitam pecuniam, et saepe negatam, frustra expectent; itemque ne desint illis, unde juxta suum statum valeant decenter sustentari. At insuper in eorum a-

nimis imprimatur, misericordiam et liberalitatem erga pauperes facere Deum erga nos misericordem et liberalem; ita ut etiam temporalibus bonis pauperes sublevantes faciat abundare. Quod si exercitia praefata coram illis magni fiant, nunquam sibi persuadebunt et ea posse recenseri inter pompas diaboli, quibus in baptismo renunciavimus, ni ea animi moderatione adhibeantur, ut solummodo ad vitandum otium et ad honestam recreationem debeant deservire.

Septimo adhibeatur omnis diligentia, ut filii considerent otium, tamquam originem omnium vitiorum. Hinc si filii nobiles in studiis non occupentur, vel otiosi videantur sedere in apothecis ad detrahendum, vel turpi amori inservire'; vel alterius uxorem, seu aliquam juvenem perdite adamare; vel ita alearum ludis incumbere, ut non caveant a dilapidandis paternis substantiis, injustis etiam contractibus pecunias inquirendo'.

Quod si hujusmodi filii sint ex plebe, et in aliqua arte non exerceantur, utique erunt rixosi, impudici, fures, uno verbo, omni vitiorum caeno inquinati. Quapropter inter obligationes, quas habent parentes ratione sancte educandi familiam, unam esse et non levem consideret confessarius, ut filii ex plebe omnino a parentibus ad addiscendam aliquam artem compellantur.

III. Peccant graviter parentes, dum negligunt omni diligentia se certiorare de bonis praeceptorum moribus, quibus instruendam suam familiam consignant. Utique nemo praesumendus est malus, ni probetur; at prudentia dictat prius bene esse dignoscendum, qua pietate, qua prudentia, qua vigilantia polleant ii, quibus cura esse debet christianis moribus filios informandi. Nimis experientia dictat quamplures non tam pie, vel prudenter loqui, quando prave non operentur. Alii nunquam de rebus ad animae salutem pertinentibus colloquuntur. Alii innocentes pueros a pravis sociis non removent. Quidam etiam sunt, qui a locis, ubi continue in rebus spiritualibus instruuntur, alienant. Istine appellari possunt puerorum christiani praeceptores?

Graviter etiam deficiunt parentes, dum domi habent juvenes famulas, quae coram filiabus amatorie colloquuntur, nil nisi sexus vanitates commendant; et quid si tales essent, quae tenellas filias de omni impudicitia instruerent? Quam bene s. Hieronymus docebat hujusmodi famulas debere esse non comptas, non formosas, non lascivas, non quae liquido gutture dulcia carmina modulentur, sed graves, pallentes,

subtristes, probae fidei ac morum, et pudicitiae virgines veteranas!

IV. Peccant parentes frequentissime, et per multum tempus extra domum morando, dimittendo familiam curae domesticorum. Hujusmodi parentes graviter deficiunt, tum quia tenentur per se ipsos invigilare regimini propriae familiae, quando id possunt praestare: tum quia domestici solent esse nimis indulgentes, nec illis filii facile obediunt: tum quia famuli et famulae, ordinarie loquendo, magis ipsi indigent instructione, quam sciant alios instruere: tum quia saepe loco filios sibi commissos christiane educandi, illos verbis, ac pravo exemplo seducunt; et id aliquando fit ab illis etiam famulis et famulabus, quas domini et dominae summe religiosas arbitrantur. Videat ergo et serio consideret confessarius, an capaces sint absolutionis illae matres, quae in mane prope horas prandii e lecto egrediuntur; quae dum domi versantur, in vanis colloquutionibus cum cicisbejo in cubiculo morantur; quae prope vesperam e domo egrediuntur, usque ad multam noctem non reversurae. Si id non est graviter deficere in custodia et educatione familiae, quid quaeso erit? Istae proinde sunt absolutionis incapaces, et subinde mariti, qui haec impedire tenentur, et non impediunt.

V. Cum jure naturae teneantur parentes dare congrua alimenta filiis, debet confessarius monere parentes, qui nolunt laborare, et propriam artem exercere, ex hoc praecise graviter peccare, quod ex ipsorum otio deficiunt familiae necessaria alimenta, adeoque esse incapaces absolutionis. Et quidem de hoc non licet dubitare; nam quicumque habet aliquam obligationem, debet saltem apponere media ordinaria, ut illi satisfaciat, adeoque parentes non habentes redditus ex quibus alant familiam, debent propriae arti incumbere, ut hujusmodi gravi obligationi satisfaciant.

VI. Ex illa communi doctrina, quae etiam lumine naturae patet, quod scilicet pater teneatur ita alimenta dare filio, ut convenientia sint ipsius statui et familiae, advertat confessarius non esse tutum in conscientia illum patrem, qui renuit augere filio alimenta, quoties ita necessarium sit, vel ob infirmitatem filio supervenientem, vel eo quod ipsi filio augeantur expensae ob augmentum familiae, vel ob alias causas. Id autem intelligendum velim quoties filius non habeat, unde possit novas facere expensas sibi necessarias vel convenientes.

Animadvertat etiam confessarius non raro peccare graviter consanguineos, qui pupillos parentibus orbatos omnino deserunt, quasi ad ipsos nil pertineret de ipsorum educatione, et de alimentis praestandis. Moneat proinde praefatos de ipsorum obligatione, et quando eidem renuant satisfacere, sine absolutione dimittat.

*Limitant nonnulli superiorem doctrinam de obligatione patris alendi uxorem et familiam filii, quando filius uxorem duxisset sine dote contradicente patre, sed etiam hoc non obstante teneri tradunt DD. apud eumdem Boss. *cap.* 5. §. 2. *nu.* 97. quia sicut filio uxorem indotatam ducenti alimenta denegare non potest, ita nec nurui, quae loco filiae habetur.*

*Quae dicta superius sunt de obligatione alendi filios, vel dotandi filias in matrem divitem transfusa in casu, quo pater nequeat, intelligenda sunt quando nempe nemo alius sit ex linea paterna nomine patris veniens extra patrem, qui haec officia praestare possit; licet enim non desint, qui hunc ordinem statuerunt servandum, ut scilicet primo pater, et deficiente patre mater, et in defectu matris avus, proavus, caeterique ascendentes ex patre teneantur alimenta, ac dotem praebere. Molin. *de just. disp.* 168. *v. In defectum patris et disp.* 228. *v. Secundum est* Azor. *p.* 2. *cap.* 4. *qu.* 8. Bonac. *loc. cit. nu.* 3. Verior tamen sententia docet, prius teneri avum, caeterosque ascendentes, quam matrem; quia sicut pater conservatur in filio, ita et avus. Laym. *lib.* 5. *tract.* 10. *p.* 3. *cap.* 5. *n.* 7. et alii quamplures apud Boss. *p.* 2. *de alim. obligat. cap.* 7. *nu.* 295. Quod probatur adhuc ex jure civili; eo enim attento, nomine filii venit nepos. *l. Liberorum ff. de verbor. significat.**

*Ex supradictis inferri licet, patrem non teneri alimenta praestare filio, qui absque ulla legitima ratione non vult cum patre habitare, sed extra ejus domum vivere. Hujus communis ac receptae sententiae plures assignari possunt rationes, inter quas praecipua; quia eadem ratio et naturalis conjunctio, quae patrem cogit ad filium alendum, cogit etiam filium ad praestanda patri in ejus domo ea obsequia et officia, quae invicem eos devinciunt. Et certe in regno neapolitano ex sanctione regia sub die 15 Decembris 1742, non licet parentibus filios e domo sua expellere, eisque extra domum alimenta subministrare, neque filiis ab obsequio patris pro libito discedere, et alimenta extra paternam domum petere, nisi causa virtutis. Videatur Ligor. *theolog. moral. de quarto praecept. decal. n.* 338.*

VII. Si pater non constituat filiae dotem convenientem, attentis tamen domus facultatibus, numero filiorum, qualitate sponsi etc. et haec petat augmentum, tenebitur pater ex justitia illud tradere; cum teneatur illi dotem convenientem assignare. Ubi etiam advertere est, quod si pater habeat bona propria filiae, adhuc nihilominus praesumitur ex propriis bonis dotasse, cum debeat dare dotem filiae, etiamsi per se sit dives. Haec adnotavi, quia non raro filiae vel metu, vel importunis precibus coguntur cedere juri, quod haberent ad dotem majorem; vel ignobiliori marito traduntur, ut minori, quam par esset, dote nuptui tradantur.

VIII. Quia communior theologorum opinio est non posse patrem filios exhaeredare, negare alimenta et dotem, nisi ex solis causis supra recensitis *ex* auct. *Ut cum de appell.* debent confessarii monere patres non ipsis licere proprias dilapidare facultates, ut filios haereditate, seu legitima, et filias dote privent, quoties ex aliis capitibus sibi esse ingratos judicant. Videbimus e. g. quandoque patres erga filios iratos propter aliquod ipsorum delictum proprias facultates distrahere, ne cogantur illas filiis relinquere; et ita curant etiam convenienti legitima illos privare. At perperam agunt, si delictum non sit ex illis, ex quibus liceat eos exhaeredare. Sicut etiam non possunt excusari, quando etsi delictum sit unum ex supra enumeratis, nihilominus faciunt quantum possunt, ut expolient filios necessariis alimentis, quae ex seipsis non valent sibi, et suis comparare. Quanto ergo magis criminandi illi patres, qui volunt expoliare filios haereditate, ex hoc solum capite quod ipsis invitis matrimonium contraxerunt? Utique neque possent exhaeredari, quando ipsis invitis contraxissent cum indigna; neque enim hoc crimen recensetur inter ea, ex quibus licet filios exhaeredare.

IX. Notet ultimo confessarius inter casus nostrae dioecesis reservatos sub n. 11. sequentem adnumerari: *Consensus, seu permissio, quod uxor, soror, filia, seu filius se prostituat, seu copiam sui faciat.*

Pro intelligentia vero hujusmodi casus, notandum pro ly prostituere, seu copiam sui facere, intelligi copulam, quatuor, vel quinque vicibus intra modicum tempus repetitam, vel semel habitam, sed cum animo perseverandi; nam tunc proprie verificatur prostitutio, quae significat copulam factam animo meretricandi. Hanc expositionem, quae est p. Mansi in explicatione hujus casus, quidam perperam criminati sunt, ut adnotavi *in tr. de leg. q. 4. c. 2. quaesit.* 3.

Porro intelligerentur pater, vel mater consentire seu permittere prostitutionem filiae, quando id non prohiberent; ut si negligentes sint in observanda filia, quam timere possunt cum aliquo peccare. Immo et possunt incidere in hanc reservationem, si filia se prostituat, quia parentes graviter negligentes sunt in investiganda ipsius vita, moribus, cum quibus agat etc. nam Superiores tenentur investigare vitam, et mores subditorum, quamvis suspicionem non habeant alicujus peccati. Item non intelligerentur parentes sufficienter prohibere, si ultra verba non adhiberent moderatam poenam ad filiam refraenandam. Multo minus non prohiberent, si filiae, vel cum ea peccantibus se amabiles exhiberent: hoc etenim esset facto proprium consensum demonstrare. Quod si parentes non prohibeant ex timore gravis damni sibi inferendi, e. g. a viro potente peccante cum filia, tunc utique excusantur a reservatione, immo et a peccato. Quia tamen levis timor vel damnum non excusarent a peccato parentes permittentes, vel consentientes in filiae prostitutionem, neque excusarent a reservatione.

Intelliguntur etiam parentes non prohibere filiae prostitutionem, quoties ita illi permittunt cum amasiis degere, ut moraliter impossibile sit non se illis prostituere. Tales sunt illi parentes, qui permittunt filiabus frequenter colloqui cum amasiis, et solitarie degere: in his etenim, si frequenter fiant, adest certum labendi periculum, unde convincuntur parentes filiae prostitutionem permittere. Probabiliter tamen dicuntur non incidere in hanc reservationem, qui permitterent filiae ita degere cum sponso, vel etiam darent licentiam cum eo fornicandi; nam peccare cum sponso, qui jus saltem inchoatum habet ad copulam, videtur quid diversum a prostitutione, de qua loquitur casus, cum importet animum meretricandi.

Demum convincuntur permittere, immo et velle filiae prostitutionem parentes, qui ita se gerunt, ut veluti cogant filiam ad se prostituendum. Taliter se habent illi, qui eas e domo expellunt, vel alimenta negant; et bene sciunt ex se non habere unde vivere possint. Si ita agendo, filiae prostitutionem praevideant, utique apponendo causam, intelliguntur velle effectum.

Animadvertat etiam confessarius casum habere locum etiam respectu filiarum conjugatarum, vel viduarum, quamvis extra domum degant. In quocumque etenim statu sint, semper tenentur parentes saltem ratione pietatis illas a pec-

cato removere; quapropter permittendo, vel consentiendo in ipsarum prostitutionem, semper in suis obligationibus deficiunt, qua ratione inducta est praesens reservatio. Qui plura desiderat videat p. Mansi in hujus casus explicatione.

In una tantum re ab eodem p. Mansi dissentirem; crederem nempe subjacere praesenti reservationi permissionem, seu consensum parentum in filiae prostitutionem, quamvis haec postmodum non sequatur. Quamvis igitur verum sit reservationem intelligendam esse de actibus consummatis, quoties aliud non exprimat legislator, nihilominus advertendum, actus internos ultimo, et complete consummari absque externa executione. Ita se habent consensus, et permissio; quoties etenim quis voluntarie in aliqua re sibi complaceat, illamque concedit, seu non obstat, quando tenebatur, habetur consummatus et perfectus consensus, vel permissio voluntatis; et ad reservationem solummodo requiritur, ut externe aliquo modo manifestentur. Verum actus externi non intelliguntur completi et consummati sine externa ultima executione; ita ad copulam perfectam necessaria est consummatio intra vas; ad abortum partus intempestivus; ad inhonestam collocutionem cum monialibus per literas amatorias, ut hae ad illas deferantur. Non sequuto proinde effectu, et ultima actus consummatione, in his non habet locum reservatio, bene vero in primis, quia sunt completi, et ultimo perfecti absque externa alicujus pravi operis executione.

* Quae hic habentur de permissione seu consensu in prostitutione filiae etc. intelligenda sunt juxta veterem casuum reservatorum tabellam; nam cum juxta novam Fabii Colloredo reservationi subjiciatur consensus seu permissio unius copulae in filia, sorore etc. juxta hanc judicandum de parentibus etc. eam permittentibus. Neque in hac rerum hypothesi excusandi sunt parentes filiae sponsae fornicationem unicam cum sponso permittentes; quia licet sit quid diversum a prostitutione, cum tamen per sponsalia non aliud exurgat, nisi mutua promissio futurarum nuptiarum, et ex hac promissione nullum jus alteri acquiratur utendi re promissa ante matrimonii celebrationem, sequitur non habere sponsum jus utendi sponsae corpore nec pro unica vice ante matrimonium, unde parentes vere consentirent, seu permitterent, quod filia copiam sui semel faceret. * (1)

(1) Ad majorem supra enunciati casus intelligentiam vid. praesertim mea expositio casuum, et excomm. reserv. p. 1. q. 2. cas. 11. p. 76. et seqq.

CAPUT III.

De obligationibus mariti erga uxorem, et uxoris erga maritum.

Q. I. Quae sint obligationes viri erga uxorem.

R. Maritus tenetur exhibere uxori amorem, honorem, et obedientiam in iis, in quibus illi subditur. Quod teneatur eam amare exinde patet, quia si unusquisque debet amare proximum suum, peculiari modo maritus tenetur amare uxorem, quae ita illi proxima est, ut dicatur cum ipso una caro, sicut habetur Matth. 19. Debet etiam illi honorem, quia uxor non est famula, sed socia, adeoque proprium conservat gradum et excellentiam. Hinc non licet marito graviter verberare uxorem; quamvis, postquam bis, vel ter admonita non resipiscat, possit cum moderatione verberare: *leg. Rei judicatae ff. solut. matrim.* Sanch. *de matrim. lib.* 10. *d.* 18. *nu.* 16. Non potest pariter sine gravi culpa verbis graviter injuriosis redarguere, quia est gravis dehonoratio. Denique quod teneatur aliquando ipsi obedire in aliquibus, patet, quia in redditione debiti non minus tenetur uxor obedire marito, quam maritus uxori.

Q. II. Ad quid teneatur maritus erga uxorem ratione amoris.

R. I. Ratione amoris, quo maritus tenetur diligere uxorem, primo tenetur curare, ut christiane vivat, adeoque et ab ea removere peccandi occasiones. Id patet primo, quia talis amor, ut dicitur ad Ephes. 5. assimilari debet amori, quo Christus dilexit ecclesiam: ita autem Christus dilexit ecclesiam, ut voluerit ab ea removere omnem maculam et rugam, scilicet peccata. Secundo, quia vir est caput mulieris, unde tamquam Superior debet vigilare, ne vitam ducat parum christianam; ista enim est principalis obligatio illius, qui praeest vero amore charitatis. Ex hoc etiam capite tenetur maritus eam non impedire ab adimplendis praeceptis divinis et ecclesiae. Immo saltem venialiter peccabit, si absque justa causa diebus etiam profestis illam impediat ab audiendo sacro, aliisque pietatis exercitiis; sicut et accidere potest etiam graviter peccare, quoties impediret magnam utilitatem, quam ex sacramentorum frequentia posset uxor sibi comparare. Navar. *cit.* Filliuc. *tr.* 28. *c.* 9. *n.* 139. Bonac. hic *d.* 6. *q.* *unic.* *p.* 7. *n.* 2. Item ratione amoris tenetur maritus alere uxorem; constat enim nulla-

tenus intelligi eam diligere, quoties ipsi non praebeat necessaria alimenta.

Q. III. An maritus teneatur alere uxorem, si dotem non attulit.

R. I. Maritus potest se eximere ab alenda uxore, si dos promissa culpabiliter non tradatur. Ratio est, quia dos datur ad sustinenda onera matrimonii: *leg. Pro oneribus C. de jur. dot.* unde si dos culpabiliter non tradatur, maritus non habet onus alendi uxorem. Surd. *de alim. tit.* 7. *q.* 17. *n.* 1. Dixi: *si culpabiliter non tradatur;* nam si maritus concessit dilationem solvendae doti, judicatur cessisse juri suo, et voluntarie assumpsisse onera matrimonii usque ad tempus dotis solvendae. Item si pater, qui promisit dotem, postea impotens ad eam solvendam reddatur, adhuc maritus tenetur uxorem alere; nedum enim intelligeretur eam amare, quoties illam dum non esset in culpa, alimentis privaret. Quod si ipsa, vel pater dolose dotem promiserunt, quam revera non poterant solvere, tunc maritus liberatur ab onere alendi uxorem, quia impotentia dandi dotem erat praevisa et fuit dolosa; ac proinde non debent pater, vel uxor ex proprio dolo aliquid acquirere. Sanch. *de matrim. lib.* 9. *disp.* 5. Fagund. *in* 4. *praecept. decal. lib.* 4. *cap.* 10. *n.* 2. Bonac. *disp.* 6. *q. unic. p.* 7. * Haec locum non habent si promissor fuerit extraneus. Si enim extraneus dotem promisit, et non solvit, nec habet unde solvat, vir non tenetur uxorem alere; si autem promissor fuit pater, vel uxor, vel ejus propinqui, ab obligatione alendi uxorem vir non eximitur, et si hujusmodi discriminis ratio quaeratur, ea est, quia pater et uxor gaudent privilegio, ut conveniri nequeant pro solvenda dote, id ultra quod possunt, et sibi tribuere debeat vir, si fidejussores non quaesivit. Barbos. *in l. Maritum ff. solut. matrim.* Sanch. *lib.* 9. *de matrim. disp.* 5. *n.* 5. Fagund. *loc. cit. nu.* 5. * Tenetur item maritus alere uxorem, cujus dos absque ipsius culpa periit; nam ut dicitur *leg. Si cum dotem* §. *Si maritus ff. solut. matr.* aequum est, virum fieri participem casibus fortuitis uxoris, et contra. Si vero dos culpa uxoris periisset, v. g. ob aliquod ejus crimen, tunc consideranda est ac si dotem non accepisset; unde non est alenda a marito, quoties possit ali a parentibus. Quod si isti negarent filiae necessaria alimenta, exposceret conjugalis amor, ut aleretur a marito. Sanch. *cit.* Molin. *de just. disp.* 425.

Quia regulariter onus alendae uxoris provenit a solutione dotis, hinc est, quod si maritus solummodo consequutus fuerit partem dotis, solum teneatur ad alimenta pro rata dotis consequutae; nam eadem ratio est totius ad totum, ac partis ad partem, ut dicitur *l. Quae de tota ff. de rei vindic.* Hic tamen adnotare oportet, quod si uxor, quae dotem non attulit, sit in obsequio viri, ita ut velut pedissequa illi famuletur, non sunt illi deneganda alimenta; si etenim hac ratione alendi sunt caeteri ex familia quanto magis uxor? Surd. *tit.* 7. *q.* 17. *n.* 38. Molin. *de just. disp.* 425. Sanch. *de matr. l.* 9. *d.* 4. *n.* 19. *et disp.* 5. *n.* 6.

Q. IV. An maritus teneatur alere uxorem, si eam duxit nulla facta mentione dotis.

R. Ut fiat satis huic quaesito observandum, an possit dici maritum doti renuntiasse vel potius implicite eam voluisse. Tunc diceretur eam renuntiasse, quando se declaravisset contentum persona uxoris absque dote: vel sumpsisset filiam alicujus patris inopis; quem constaret nullam posse filiae dotem assignare. Si explicite primo modo, vel implicite secundo modo doti renunciaverit, teneretur alere uxorem, quia cessisset juri suo. Si vero judicari posset saltem implicite eam voluisse, ut si filiam duxisset alicujus, qui eam posset dotare, vel si ipsa filia esset ex se dives, tunc sicuti danda esset marito dos, ita illa non persoluta, non teneretur maritus uxorem alere. Nec refert in his casibus tempore matrimonii non factam fuisse mentionem dotis; nam cum dos detur ad sustinenda onera matrimonii, non est ita eidem extrinseca, ut non debeat subintelligi; unde dos respectu matrimonii non est ponenda inter conditiones omnino extrinsecas, quae non subintelliguntur, ni exprimantur, ut habetur *ex leg. Si ita stipulatus* §. *Chrysogonus ff. de verbor. oblig.* * Sanch. *lib.* 1. *de matr. disp.* 59. *n.* 4. *disp.* 60. *n.* 2. *et lib.* 9. *disp.* 5. *n.* 9. ubi multos affert DD. *

Aliqui volunt, quod dum maritus duxit mulierem divitem, nulla facta mentione dotis, intelligatur consequi pro dote omnia bona ipsius mulieris. Verum adhaererem opinioni, quae asserit in tali casu dotem esse taxandam juxta viri qualitatem; nam juxta minorem, vel majorem dignitatem, et divitias viri solet dos taxari.

Q. V. An maritus teneatur alere uxorem, si haec ab ipso secedat.

R. Maritus non tenetur alere uxorem, si haec ex propria culpa a marito recedat. Id autem verum est, etiamsi dos

fuerit persoluta; nam mulier ultra solutionem dotis tenetur permanere in obsequio viri; unde si non satis faciat huic obligationi, non debet consequi alimenta: atque hac ratione dicitur, qui non facit, quod debet, non recipit, quod oportet: * *l. Si ea C. de cond. inser. l. Julianus* §. *Affinis ff. de act. empt.* Surd. *de alim. tit.* 1. *q.* 32. *n.* 17. *et tit.* 7. *q.* 16. *a n.* 1. Sanchez *lib.* 9. *de matr. disp.* 4. *n.* 20. * Quod si mulier velit ad maritum redire, tunc sunt illi restituenda alimenta, et si maritus nolit eam recipere, potest agere contra eum pro alimentis consequendis. * Gloss. *in cap. Significasti de divort.* *

Dixi si recedat ex propria culpa; nam non privatur alimentis, si culpa viri recedat, e. g. ob ipsius saevitiam, ob periculum veneni, ob morbum viri contagiosum; neque enim debet maritus commodum ex suo delicto reportare. Quod si postea maritus judicio viri prudentis sufficientem exhibeat securitatem, tunc uxor denuo tenetur redire ad eum et si nolit, non tenetur maritus eam alere; nam non satisfacit obligationi cum illo habitandi, sub qua conditione intelligitur se obligare ad eam sustentandam. Ita communiter DD.

Q. VI. An maritus teneatur alere uxorem adulteram.

R. Maritus non tenetur alere uxorem adulteram. Ratio est, quia uxor propter adulterium potest a marito ab habitatione expelli, ipsique denegare omnem convictum, adeoque et alimenta. Hoc tamen limitandum, quando adulterium provenisset ex culpa mariti, ut si eo fine e domo ejecerit, vel negaverit convenientia auxilia, ut laberetur in adulterium, et ita ex turpi lucro sibi vel filiis provideret. Quod si expulerit ex saevitia, vel alia de causa tunc si uxor, etiam necessitate impellente, in adulterium prolabatur, non tenetur maritus illi praebere necessaria alimenta; nam adulterium in tali casu imputandum est malitiae uxoris, quae ex expulsione sumpsit occasionem delinquendi; poterat enim et debebat sibi consulere per remedium restitutionis in integrum. In casu autem, quo adulterium non possit imputari nisi per accidens marito, non convincitur tacite in ipsum consensisse, ac proinde non tenetur ad alimenta. Sanch. *l.* 10. *de matr. disp.* 8. *a n.* 25. Fagnnd. *l.* 4. *c.* 9. *n.* 23. Surd. *de alim. tit.* 7. *qu.* 16. *n.* 16. Nec desunt DD. qui affirment posse uxorem alimentis privari, quamvis sola oscula et amplexus extranei admittat, quod utique probabile est saltem respectu osculi notorii, nimis lascivi, vel respectu uxoris nobilis.

Quae tamen dicta sunt in hac responsione, solum habent locum in foro conscientiae; nam in foro externo cogetur maritus dare alimenta, usque dum judicis sententia uxor non fuerit condemnata ut adultera. Quin immo et debebit subministrare expensas necessarias pro lite, ut habeat quomodo se possit defendere. Farinac. *in prax. crim. q.* 143. Surd. *de alim. tit.* 1. *q.* 118. Sanch. *de matrim. lib.* 10. *d.* 8. *n.* 28.

Q. VII. An maritus teneatur cum uxore habitare, et ex quibus causis possit ab eadem discedere.

R. I. Non potest maritus sine justa causa ab uxore discedere: *cap.* 1. *et* 2. *de conjug. lepros.* Et quidem contractus matrimonii, ut ex ipsius constat definitione, exposcit inter conjuges individuam vitae consuetudinem. Ita etiam necesse est ad confovendum mutuum amorem, ad sobolem procreandam, et educandam, ac sibi praestandum mutuum auxilium etc. Quapropter bene notant DD. istam cohabitationem exposcere, ut eidem mensae accumbant, eodem in lecto jaceant etc. Sanch. *l.* 9. *de matr. d.* 4. Fagund. *l.* 4. *c.* 7. *n.* 5. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 6.

R. II. Justae causae, ex quibus maritus potest licite ab uxore abesse, sunt illius consensus, si non fuerit importune extortus; necessitas negocii pertractandi; jussio principis; sententia judicis, qua exulare cogatur; brevis peregrinatio, periculum vitae, si non discedat, et similia. Verum tamen est, quod si non est tam cito reversurus, et velit uxor illum comitari, tenetur eam secum ducere, si expensae non futurae sint valde magnae; quia tunc uxor rationabiliter id exposcit. Tolet. *l.* 5. *cap.* 2. Filliuc. *tr.* 28. *p.* 2. *cap.* 9. *n:* 139. Bonaccin. *d.* 6. *q. unic. p.* 7. *n.* 2.

Q. VIII. Quae sint obligationes uxoris erga virum.

R. Uxor tenetur exhibere marito honorem, amorem, et obedientiam in iis, in quibus illi subdita est. Ratio harum obligationum ea est, quod maritus est superior, et caput ipsius mulieris, juxta illud Genes. 3. *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui*: superiori autem, et capiti praedicta sunt exhibenda.

Q. IX. Quae praestanda sint ab uxore marito ratione amoris.

R. Sicut maritus ratione amoris debet removere ab uxore omnes peccandi occasiones; ad hoc enim praecipue attendit charitas christiana, ita et debet facere uxor. Item sicut maritus ratione ejusdem amoris debet uxorem et familiam ale-

re, ita et ad id tenetur uxor, dum vir sit inops, et non possit sibi de alimentis providere; aequum enim est ut ferat casus fortuitos ipsius mariti: *leg. Si cum dotem* §. *Si maritus ff. solut matr.* alioquin nunquam diceretur ipsum diligere. Surd. *de alim. t.* 1. *q.* 36. *a n.* 6. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 9. *et* 20. et communiter.

Q. X. Quae teneatur uxor praestare marito ratione obedientiae.

R. I. Uxor ratione obedientiae tenetur sub gravi obedire marito, si illi aliquid praecipiat quod non parum conducat ad bonos mores et ad domesticam gubernationem. Ratio est, quia maritus, utpote ipsi superior, potest ei praecipere, unde si materia aliunde sit gravis, tenebitur sub gravi culpa obedire. Solum vero leviter peccabit; si in re levi erit inobediens marito praecipienti; immo nullum peccatum committet, si maritus non intelligat praecipere, sed solummodo suadere.

R. II. Ratione obedientiae et subjectionis non potest sibi uxor usurpare jus gubernandae domus invito marito. Quamvis igitur aliqua leviora facere possit, et maxime ea, quae pertinent ad mulieres; nihilominus totum jus gubernandae familiae non potest sibi assumere, neque graviora peragere invito marito sine gravi culpa: quia sibi alienam potestatem usurparet. Excusanda esset, quando vir non esset capax gubernandae domus etc. Tolet. *l.* 5. *cap.* 2. Navar. *in man. cap.* 19. *nu.* 20. Fagund. *l.* 4. *c.* 12. *num.* 1.

R. III. Debet uxor ratione obedientiae et subjectionis in obsequio viri permanere. Ita enim exposcit non solum societas conjugalis, sed etiam esse subditam viro. Non sentio tamen cum aliquibus putantibus uxorem etiam nobilem debere exhibere marito omnia obsequia etiam vilia; cum etenim uxor non sit famula, sed socia, non tenebitur ad obsequia suo statui non convenientia; verbi gr. ad lavandos illi pedes, ad parandos cibos, ad verrendam domum etc. Quod si tamen essent ita pauperes, ut non possent famulos conducere, tunc ratione necessitatis deberet hujusmodi facere etiam uxor nobilis. Sanch. *lib.* 6. *de matr. d.* 6. *n.* 14. Fagund. *lib.* 4. *decal. cap.* 12. *n.* 4. et deducitur *ex leg. Interdum ff. de oper. libert.*

Q. XI. An uxor teneatur obedire marito praecipienti, ut cum ipso alio migret.

R. Ut huic satisfaciam quaesito, observandum, an ante matrimonium initum fuerit pactum cum uxore de non mu-

tando domicilio, vel non. Si non fuit initum tale pactum, uxor tenetur sequi maritum mutantem domicilium etiam sine justa causa: nam ita fert obligatio, quam habet obediendi suo capiti, et reddendi debiti conjugalis, quod exposcit mutuam cohabitationem. * Gloss. *in cap. Pervenit de conjug. leprosor. v. Sequantur*. * Ad id tamen non teneretur uxor, si ex mutatione domicilii, exponeretur morali periculo vitae, vel alterius gravis discriminis seu animae, seu corporis; non enim habet obligationem obediendi cum tanto gravamine. Item non teneretur sequi maritum, qui sine certo, et fixo domicilio hinc inde vellet vagari. Quamvis igitur illum sequi deberet uxor, quoties ante matrimonium scivisset, maritum esse solitum vagari, nam tunc se tacite obligasset ad tale onus; non tamen tenetur illum sequi vagantem, si incoepisset vagari post contractum matrimonium, vel si ignorasset antea fuisse solitum vagari. Ratio est, quia onus vagandi censetur valde grave, et multis expositum periculis tum animae, tum corporis, unde uxor non tenetur illud subire. * Sanch. *de matr. l.* 1. *d.* 41. *n.* 5. Boss. *de effect. matr. cap.* 6. *n.* 52. Menoch. *de arbitr. lib.* 2. *cent.* 5. *cas.* 469. *num.* 4. *et seq.* cum aliis.*

Si vero antequam contraheretur matrimonium uxor inivit pactum cum marito de non mutando domicilio (hoc pactum sustinetur tanquam licitum, nam in contractibus possunt contrahentes cedere juri, quod alias haberent) tunc distinguendum est. Si maritus velit alio migrare absque justa, et rationabili causa, tunc uxor non tenetur illum sequi nam stante praefato pacto maritus cessit juri, quod habebat, ut uxor deberet ipsum sequi, etiamsi absque causa rationabili mutasset habitationem. Sanch. *l.* 1. *de matr. disp.* 40. *et* 41. Palaus *part.* 5. *tr.* 28. *disp.* 1. *p.* 15. *a n.* 1. Fagund. *l.* 4. *cap.* 12. *n.* 8.

Si vero maritus velit alio migrare ex justa causa, puta ad vitandas graves rixas, morbum, aeris intemperiem etc. tunc uxor debet illum sequi, non obstante pacto supradicto, nam intelligitur initum rebus non notabiliter variatis. Hac ratione tenetur uxor sequi virum qui propter aliquod delictum mittitur in exilium, semper cum id exposcat: * *l. Si cum dotem* §. *Si maritus ff. solut. matr.* et tenent Guttier. *de matr. cap.* 23. *n.* 11. Laym. *lib.* 5. *tr.* 10. *p.* 3. *cap.* 2. *n.* 4. * E contra tenetur vir sequi uxorem, quae ex justa causa vult mutare domicilium, quia obligatio cohabitandi par est in utrisque. Sanch. *disp.* 41. *cit. num.* 11. Pal. *cit.*

p. 14. §. 1. *num.* 4. Secus, si mulier non habeat justam causam alio migrandi; nam quamvis id possit vir, quia caput est et superior, non utique uxor.

De obligatione debitum reddendi suo loco agendum est.

Regulae in praxi attendendae.

I. Debet advertere confessarius non esse capacem absolutionis maritum, qui non vult se emendare a proferendis verbis graviter contumeliosis adversus uxorem, quamvis ea proferat sine animo eam infamandi ut si dum est iratus eam appellet meretricem, sagam etc. nam hujusmodi verba sunt in re gravi contra honorem, quem maritus debet exhibere uxori. Non nego tamen posse maritum causa correctionis verba aspera, et aliqualiter iujuriosa in uxorem proferre, quando ea reputarentur media necessaria ad illius emendationem.

II. Cum amor mariti erga uxorem debeat praecipue respicere ipsius spiritualem profectum, certe peccaret graviter dum ipsam impediret sine justa causa ab adimplendis praeceptis Dei et ecclesiae. Si vero ipsam impediat ab adimplendis operibus consilii sine justa causa, quamvis, ordinarie loquendo, solummodo venialiter peccet, poterit etiam peccare mortaliter ex dictis supra. Animadvertat autem confessarius quandoque maritos id justissime exposcere, nam accidere potest mulieres falsa pietate deceptas, nimis in ecclesiis tempus protrahendo curam familiae negligere, vel necessarium laborem pro familia sustentanda. E contra vero non raro evenit a maritis ab exercitiis pietatis uxores impediri sub praetextu domus custodiendae, nam tacerent si longiorem moram extra domum traherent, ut vacarent mundi oblectationibus, tunc proinde convincuntur uxoris religionem odio habere, et injustis quaerelis domum turbare ex hoc solum quod vellent uxores minus pietatis addictas. In praxi nihilominus suaderem confessariis, ut quantum fieri potest, inducant uxores ad viris obtemperandum ne continuis jurgiis pax domestica turbetur; et interim quaerant tempus opportunum inducendi maritos ad benigne sibi impartiendam licentiam animae profectu incumbendi. Tanta est divina bonitas, ut etiam domi possint sperare virtutes sibi comparaturas, maxime si Deo propriae voluntatis sacrificium offerant.

III. Cum maritus teneatur removere ab uxoribus cicisbejorum conversationes, advertat confessarius graviter eum

peccare, qui id permittit. Solent se excusare dicendo id ab eis tolerari, ne zelotypia videantur moveri. Sed oh quam justa est hujusmodi zelotypia! Quantum ita zelando, honori Dei, propriae, et uxoris conscientiae consulerent! Quantum etiam proprio decori! Neque etiam audiendi sunt, si dicant hujusmodi in uxore tolerare, ne frequenter inter eos rixetur. Tanta sunt tam iniquarum conversationum mala, tanta filiorum, famulantiumque scandala, tantae detractiones, ut ad haec evitanda potius teneantur minorem pacem cum uxore habere, quam illi cicisbejum permittere. Multo autem pejus se gereret maritus, si hujusmodi vanissimae permitteret uxori, quia sine suo dispendio muliebres vanitates a cicisbejo obtinere non posset ignorare; haec etenim certe non tribuuntur ex pura liberalitate. Semper proinde miratus sum, quomodo tam indocti tam laxi inveniantur confessarii, qui tales maritos absolvant.

* De obligatione qua tenentur mariti repellendi ab uxoribus familiaritatem, et consuetudinem extraneorum, vulgo *cicisbejorum*, videndus omnino p. Hieronymus a Porticu in suo pio aeque ac erudito opere inscripto: *Gli amori tra le persone di sesso diverso disaminati ec.* edito Lucae an. 1751. *cap.* 7. §. 6. ubi ita gravem esse hanc obligationem, ut etiam, neque ratione gravis incommodi, ab ea se eximere nequeant, multis et rationibus et auctoritatibus luculenter probat, quas hic afferre nimis longum esset. *

Instruant etiam confessarii hos effoeminatos maritos de obligatione, quam habent non permittendi uxorem pectore indecenter nudato incedere; id enim meretricium morem sapit. Videant quae dixi *tr.* 6. *q.* 3. *c.* 6. *quaesit.* 5.

IV. Notet etiam confessarius graviter peccare illos maritos, qui licet convenientibus alimentis familiam sustentent; attamen eam habent vivendi rationem, ut continuam gravem afflictionem dent uxoribus. Tales sunt illi, qui continue verbis asperis loquuntur, vultum trucem ostendunt, majorem partem noctis, vel in ludis vel in compotationibus consumunt cum gravissima uxoris afflictione etc. Sed heu quam parum confessarii hujusmodi advertunt, et a poenitentibus removere conantur! * Animadvertat confessarius, maritos verbis asperis ac contumeliosis uxores afficientes duplicis malitiae peccatum admittere. *

V. Peccant frequentissime uxores exposcendo a maritis omnes sui sexus vanitates, cum possint advertere exinde eos aere alieno gravari, cui non possunt satisfacere. Peccant

etiam nostris maxime temporibus plures nobiles foeminae, quae nolunt sibi et familiae quam plura proprio labore comparare; nam ultraquamquod, ut dictum est, gravent aere alieno maritos, ita domus substantias emungunt, ut nil supersit pro nubendis, vel in monasterio collocandis filiabus etc. qua ratione postea contra ipsarum voluntatem, vel in monasterio collocantur, vel nuptui traduntur juveni, non satis grato. Praeterea heu quot mala ex ipsarum otio originem trahunt! Sed quis est confessarius, qui de hujusmodi interroget?

* Nemini dubium esse potest, quin supradictae uxores similia scienter agentes cogi debeant a confessariis ad solvenda ex propriis bonis, si quae habent ultra dotem, illa debita a maritis contracta, vel industria et labore magis assiduo, ac exquisitiore damnum familiae compensandum, vel etiam ad aliquid resecandum ex iis, quae alias juxta suam conditionem et statum rationabiliter exigere possent, ut paulo fusius dicetur infra *tract.* 13. *quaest.* 2. *cap.* 9. *in reg. pract. et q.* 5. *cap. unic. in fin.* et tenent Lugo, Laym. Lessius apud Ferrar. *Biblioth. moral. v. Bona art.* 4. *a n.* 19. Hoc autem facile probari ulterius potest ex hac ratione; si enim, ut mox subjungam, tenetur uxor dives satis probabiliter ea debita solvere, quae maritus inops contraxit pro ipsa ac familia alenda, cur multo magis non tenebitur ea solvere, quae vir coactus, et quodammodo invitus pro magnificentioribus alimentis subire coactus fuerit? An autem uxor teneatur ex suis bonis viri solvendo imparis creditoribus satisfacere pro iis, quae in ipsa alenda et familia insumpsit, valde quidem dissentiunt inter se doctores, aliis uxorem ab omni obligatione immunem volentibus, aliis e contra omnino obstrictam declarantibus. Horum rationes, quae mihi satis arrident, sunt: primo quia rem in sui utilitatem conversam tenetur ille, qui ex ea commodum percepit in subsidium accipientis restituere, etiamsi delicto minime perceperit: secundo quia aliquis rei alienae occasione ditior effectus tenetur id, in quo factus est ditior, restituere, ut patet ex *lib.* 2. *ff. ad leg. Rod. de jact. merc.* ubi statuitur, quod alicujus mercibus ex aliarum mercium jactu salvis effectis, debeat et ipse cum aliis detrimenti aliquid sentire, utpote rei alienae jactu ditior effectus; cum itaque uxor dives alimentata a viro inope quodammodo ditior effecta sit: suis enim bonis, quibus virum alere tenebatur, pepercit, inde est, quod hujusmodi debita solvere cogatur, quae vere

sunt ipsius debita, pro quibus etiam in foro externo conveniri potest. Ita sentiunt Lara *in l. Si quis a liberis* §. *Si quis ex his ff. de liber. agnoscen.* Gama, Barbos. apud Fagund. *in* 4. *decal. praecept. lib.* 4. *cap.* 9. *a n.* 8. et apud Sanch. *de matrim. lib.* 9. *disp.* 4. *n.* 28. Gratian. *discept. forens.* 107. *per tot.* Rot. *part.* 9. Recent. *tom.* 1. *decis.* 212. Boss. *de effect. matrim. p.* 2. *cap.* 24. *a n.* 1337 *ad* 1343. cum pluribus aliis, qui n. 1356. licet contrariam opinionem probabilem agnoscat, non dubitat tamen hanc probabiliorem asserere, utpote aequitati ac naturali juri magis appositam, dictanti neminem aliena jactura locupletandum, et quae melius proximorum indemnitati consulit; si enim uxor sciat ad debita solvenda teneri, occasionem splendidius vivendi praecidet. Dixi, pro quibus in foro externo conveniri potest, sed ut hoc fieri possit, aliquae observandae sunt conditiones, quas utpote confessariis parum utiles omitto. Pro foro vero conscientiae ad hoc ut uxor teneatur, sufficit quod sciat, debita contracta vere esse in sui alimentum conversa. Ita Bossius *loc. cit. n.* 1366. Neque adversae sententiae fundamenta hujusmodi sunt, ut everti facile non possint; quae enim ex variis juribus petuntur, et praesertim ex *l. Eum qui C. de actionib. et oblig.* ubi dicitur non dari actionem nec ei, qui mutuam pecuniam dedit, nec ei qui pecuniam deposuit adversus illum, ad quem pecunia ipsa pervenit, si consumpta sit, sed solum adversus contrahentem, et ex *l. Quod si servus* §. *In rem autem ff. de in rem verso*, ubi solum datur actio de in rem verso adversus dominum, quando ille, qui negotium gessit, negotiorum gestorum haberet rationem: prima intelligenda est de actione directa, non vero de subsidiaria, qua creditor poterit agere contra eum, in cujus utilitatem pecunia versa est: Gloss. *in l. Quamvis C. si certum petatur, et in l. His solis ff. de condict. indebiti*. Secunda locum habet etiam in casu nostro, quia maritus vere utile gessit negotium uxoris, et cum debita illa conversa sint in ejusdem commodum, sic tenetur ad ea solvenda, et hoc est, quod per legem illam praecipi autumant doctores. Rationi demum a Sanchez allatae *cit. disp.* 4. *n.* 39. petitae ex illo principio, quo statuitur, quod si Titius ad suis satisfaciendum creditoribus pecuniam a Cajo mutuam accipiat, non tenentur primi creditores secundis restituere, Titio inope effecto, et solvendo impare, cum tamen pecunia illa in ipsorum utilitatem cesserit; ita dicendum videatur de creditoribus viri, qui nullum acquisierunt jus adversus uxorem: huic

inquam rationi respondent Fagundez, et Bossius *ll. allatis*, quod ideo posteriores creditores nullam habent adversus primos actionem, quia licet hi eam pecuniam habuerint, in nihilo tamen ditiores effecti sunt; id enim, quod suum erat, acceperunt, at vero uxor ditior facta est, quia si alimenta a marito non accepisset, debebat et se et virum alere. Videantur Fagundez, et Bossius citati. *

VI. Contra amorem uxori debitum graviter peccat maritus, si illam graviter percutiat, cujuscumque conditionis sit uxor; nam gravis percussio et punitio solum spectat ad judicem, cum solum ipsius sit condignam delicto poenam imponere. Si vero adsit causa, permittitur marito uxorem leviter verberare, quando id esset medium necessarium ad ipsius emendationem: *leg. Rei judicatae ff. solut. matr.* Ubi advertendum etiam illam verberationem, alapam e. g. quae inter personas ex plebe levis reputaretur, gravem reputari posse inter personas nobiles. Imo inter has personas quaecumque percussio posset quandoque judicari gravis, unde id considerare debet confessarius, ut dignoscat, quando ex hoc capite deneganda sit absolutio marito, qui non vult se abstinere ab uxoris percussione. Id non raro accidere solet inter personas ex plebe, dum maritus vino deditus sero domum redit. * Haec distinctio locum habet etiam pro judicanda saevitia, quae uxori a viro recedendi justam praebere potest causam, et nihilominus alimenta extra ipsius domum petendi. *

VII. Consideret etiam confessarius posse graviter peccare maritum, qui licet det alimenta uxori et familiae, non vult tamen ea illis dare, prout ipsorum statui conveniunt, cum aliunde id possit.

VIII. Peccat graviter contra amorem, seu etiam contra honorem marito debitum uxor, quae cum sit rixosa, et nolit linguam refraenare, praebet ei occasionem in gravem iram prorumpendi, blasphemandi etc. Hoc peccatum satis familiare pluribus mulieribus parum animadvertunt aliqui ex confessariis, quando revera deberent illas dimittere sine absolutione, dum semel et iterum monitae non se emendarent.

IX. Nostris hisce temporibus debet etiam confessarius dimittere sine absolutione uxorem, quae non vult a se removere cicisbejum, etiam si id permitteret maritus, sed multo magis si contradicat; nam semper verificatur graviter officere rectae domus gubernationi et bonis moribus. Videatur liber, quem exaravi adversus cicisbejos, et ibi, ni mea me

fallat opinio, ad evidentiam dignoscetur uxorem graviter peccare, semper cum velit apud se cicisbejum; et multo magis si renuat maritus, nam ipsius praeceptum est de re gravi.

* Solent interdum mulieres ad secundas nuptias transactae, filiis pauperibus ex primo viro praehabitis, aliquid erogare ex bonis posterioris viri. Hoc ut possint tuta conscientia praestare, plura advertat confessarius; an habeant bona paraphernalia, vel parsimonialia, an possint juxta suum statum largitiones et eleemosynas convenientes distribuere; haec omnia enim absque dubio poterunt in alendis filiis prioris viri insumere, cum eorum usumfructum, ac dominium habeant, et hoc etiamsi viri inscii fuerint, ac inviti. Si vero nulla bona propria habeant, et in illorum filiorum alimentis uti velint bonis communibus, id praestare utique possent ex ea ratione, quod uxores queant ex hujusmodi bonis convenientes eleemosynas erogare nedum personis tam conjunctis, sed etiam extraneis. Videantur quae dicentur *tract.* 13. *quaest.* 5. *cap. unic. quaesit.* 9. De bonis vero propriis secundi viri, non possunt eo invito illos filios alere, nisi in extrema necessitate constitutos; tunc enim ex re aliena alerent, neque jus, quod ad bona domestica habent, illis facultatem tribuit utendi in subsidium illorum filiorum, sed tantum in necessitatibus familiae praesertim viri. Lug. *de just. disp.* 16. Palaus *tract.* 6. *disp.* 2. *p.* 13. *n.* 16. Molin. *disp.* 274. *n.* 8. qui tamen bene advertit, debere tunc uxores aliquid de sumptibus minuere, quae alias ad honestam recreationem de more impendere possent, ab aliis eleemosynis abstinere, computantes quod filiis subministrant loco earum, quas juxta sui status conditionem erogare possent, iisque favet *leg. Mutus* §. *de jur. dot.* ubi statuitur restituendam uxori dotem, ut fundum emat ad alendum fratrem in exilium, vel insulam relegatum. Quae autem bona a priori viro lucrata est uxor, non titulo oneroso sed mere lucrativo, tenetur ejusdem filiis reservare; transiens enim ad secundas nuptias solum retinet eorum usumfructum, ita habetur *leg. Foeminae C. de secundis nuptiis* et authent. *Ex testamento* et authent. *in donation. C. eod. tit.* et tenent DD. apud Sanch. *lib.* 6. *de matrim. d.* 41. *per tot.* Neque hujusmodi leges correptae sunt a jure canonico; hoc enim illas tantum leges sustulit secundas nuptias reprobantes, non in filiorum prioris thori favorem latas. Et certe in ditione serenissimae reipublicae

Lucensis *statut. lib.* 2. *cap.* 21. filii prioris viri succedunt in tertia parte primaevae dotis et corredorum, in aliis duabus filii posterioris matrimonii. Quod si posterior dos aucta fuerit, et bona paraphernalia extent, tunc si mulier testamentum condiderit, tenetur relinquere filiis cujuscumque matrimonii saltem legittimam portionem juxta sancita de legittima *eod. lib. cap.* 8. Videantur quae dicentur *in tract.* 14. *q.* 15. *cap.* 3. *in reg. practicis n.* 3. •

CAPUT IV.

De mutuis obligationibus fratrum, et sororum superiorum, et subditorum.

Q. I. An frater teneatur corrigere sororem, ipsamque punire, si hoc necessarium sit ad ipsius correctionem.

R. Dupliciter potest considerari frater respectu sororis. Primo quando ipsi commissa est cura sororum, quia mortui sunt parentes, vel ex alia causa. Secundo quando soror non est sub ipsius cura. Si primo modo considerentur fratres, cum gerant vices parentum, habent quamdam potestatem oeconomicam et privatam super easdem sorores; unde sicuti ex hac potestate potest pater moderate verberare filios, dum id necessarium sit ad ipsorum correctionem, ita et poterit facere frater respectu sororum. Confirmatur, quia si id potest etiam facere magister et dominus, utique neque talis potestas est deneganda fratri, sub cujus cura vivunt sorores. Si vero sorores non sunt sub cura fratrum, tunc poterunt eas leviter verberare, quando sit id necessarium ad ipsarum correctionem, non potestate coercitiva, ut faciunt quando sunt sub ipsorum cura. sed charitative. Ratio istius assertionis de se patet; nam dum non sit qui possit providere, et removere peccata et scandala, possunt e. g. etiam seniores pueros moderate percutere, ut ab aliquo excessu abstineant, et id etiamsi sint clerici, ut patet *ex cap. Cum voluntate de sent. excomm.* Si autem ita dictat charitas respectu aliorum, qui nobis sanguine non sunt conjuncti, multo magis id praestare poterit frater erga sorores tam sanguine conjunctas, quoties ita conveniens sit, ut a pravo exemplo et scandalo desistant. Ita autem hujusmodi charitativa punitio debet fieri, ut removeatur omne periculum scandali et rixae; unde ut plurimum fratres non debebunt increpare et multo magis verberare sorores coram parentibus, nec seniores pueros coram iisdem parentibus, vel aliis propinquis. Quae potest facere

charitative frater erga sororem, ipsam objurgando etc. potest soror erga fratrem, maxime dum adhuc est in tenera aetate; nam si sit adultus, ut plurimum inutilis erit omnis correctio sororum. De Lugo *de just. d.* 5. *n.* 5.

Q. II. An frater teneatur alere sorores, ipsasque dotare.

R. I. Frater dives tenetur alere alios fratres et sorores pauperes, sive nati et natae sint ex legittimo matrimonio, sive non. Ratio autem est, quia cum tales personae sint tam sanguine conjunctae, non solum charitas et pietas, sed et ipsa natura dictat non esse defraudandas alimentis ipsarum statui convenientibus. Cum autem non minus sint sanguine conjuncti legittimi, quam illegittimi, eodem jure quo legittimis debentur convenientia alimenta, debentur et illegittimis. In hoc titulo sanguinis fundantur etiam leges civiles, quae obligant fratrem divitem ad alendos fratres et sorores pauperes, *leg. Cum plures* §. *Cum tutor ff. de admin. tutor. l.* 1. §. *Sed nonnullos ff. de tutelis et ratioc. distrah. leg. Qui filium ff. ubi pupillus educari debeat, leg. Non omni C. de administr. tutor.* Hinc eadem leges, ut videre est apud auctores, in defectu aliorum ascendentium, qui possint alere descendentes, loco ipsorum considerant fratrem, qui possit eis subministrare alimenta. Haec autem alimenta subministranda sunt juxta statum et conditionem sororis, vel fratris indigentiam; cum etenim hujusmodi obligatio ex naturali aequitate et legum oriatur dispositione, non potest esse, nisi de alimentis juxta statum convenientibus. Laym. *lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 13. *n.* 5. Fagund. *l.* 4. *c.* 16. *a. n.* 5. Boss. *de eff. contr. matr. p.* 2. *c.* 8. *a. n.* 490.

R. II. Frater, si possit, tenetur etiam dotare sorores, dum id facere non possit pater, vel alii ascendentes. Ratio est, quia valet argumentum ab alimentis ad dotem, immo haec in quibusdam est magis favorabilis, quam ipsa alimenta ratione procreandae prolis, et tuendae pudicitiae mulieris. Si ergo ob vinculum sanguinis frater dives succedit loco ascendentium in obligatione dandi alimenta, habebit et obligationem subministrandae dotis. Et de facto jura supra citata, quae volunt fratrem divitem debere alere fratres et sorores pauperes, pariter volunt debere dotare. Laym. *cit.* Boss. *cit. n.* 555.

Quidem volunt fratrem divitem non teneri ad dotandam sororem tantum uterinam, hoc est ex eadem solum matre genitam, quando tamen non esset haeres bonorum matris: item nec teneri dotare sororem naturalem et illegit-

timam, sed melius, meo videri, asseritur contrarium. Et quidem dubium non est, fratrem teneri ad dotandam sororem solum ex eadem matre genitam, quando est haeres bonorum ipsius matris, nam cum talibus bonis transferuntur etiam onera realia matris: ac proinde quia mater in defectu aliorum ascendentium teneretur dotare filiam, idem onus habet, qui possidet illius bona. Tenetur etiam frater eam dotare, quamvis non possideret aliqua bona ipsius matris; nam, ut dictum est, causa dotis reputatur etiam magis favorabilis, quam ipsa alimenta; unde cum omnes conveniant in asserendo ex jure sanguinis debere fratrem talem sororem alere, idem a fortiori asserendum de dote. Boss. *cap.* 8. *cit.* §. 2. et alii apud ipsum. Crederem tamen non esse commensurandam dotem cum pingui patrimonio, quod forte frater haberet, sed cum quantitate alimentorum, quae ipsi deberet.

Eadem ratione convincitur debere dotare et alere sororem illegittimam; nam cum non minus quam legittima uniatur vinculo sanguinis cum fratre, consequi debet alimenta, adeoque et dotem, quae succedit loco alimentorum. Verum tamen est, dotem assignandam in ea quantitate, ut honeste nubere possit juxta genus suum: unde valde minor dos est assignanda sorori illegittimae, quam legittimae. Surd. *de alim. t.* 1. *q.* 25. *n.* 33. Azor. *p.* 2. *l.* 2. *cap.* 40. *q.* 7. Boss. *cap.* 8. §. 9. *n.* 516.

Q. III. Quae sint obligationes sororum erga fratres et alias sorores pauperes:

R. Cum obligatio, quae oritur inter fratres et sorores, nascatur ex aequitate naturali, pietate, et sanguinis conjunctione, sequitur, easdem obligationes, quas habet frater dives erga fratres et sorores pauperes, habere sororem divitem erga fratres et sorores pauperes; adeoque obligationes sororis divitis commensurandas eadem ratione, ac obligationes fratris divitis, de quibus satis supra loquuti sumus. Consonat lex *Si quis a liberis* §. *Utrum autem ff. de liber. agnosc.* Boss. *n.* 502. Fagund. *l.* 4. *c.* 16. *n.* 14.

Q. IV. Quae sint obligationes dominorum erga famulos.

R. I. Domini tenentur curare, ut famuli a peccatis abstineant, vel corrigantur, si in peccato prolapsi sint. Ratio est, quia domini sunt caput famulorum, et gerunt vices parentum: unde sicut parentes tenentur impedire peccata filiorum, ipsosque corrigere, ita et debent agere domini respectu famulorum. Hinc Apostol. 1. ad Timot. 5. ait *Si*

quis suorum, maxime domesticorum curam non habet, infidelis est et infideli deterior. Eam tamen moderationem servare debent domini in corrigendis famulis, ut si quando necesse sit famulos, maxime adolescentes, verberare, id dumtaxat moderate faciant; sicut etiam non debent in eos verba graviter injuriosa proferre, quamvis non dedeceat eos verbis quandoque injuriosis redarguere, quando hujusmodi reputarentur necessaria ad ipsorum correctionem. Ita communiter DD.

R. II. Dominus debet dare famulo justum stipendium (1). Pro quo notandum, an stipendium fuerit determinatum, quando dominus famulum conduxit, vel potius relictum fuerit arbitrio domini. Si relictum fuerit arbitrio domini, debet ita ab ipso taxari, ut non sit infra stipendium infimum, quod talibus famulis solet tribui. Neque obstat, famulum reliquisse ipsum taxandum arbitrio domini; nam censetur tantum voluisse, ut dominus illud taxaret juxta regulas aequitatis, adeoque ut saltem illud taxaret intra latitudinem justi pretii. Lugo *de just. d.* 29. *sect.* 3. Molin, *disp.* 506. Secus esset, si famulus libere consensisset, ut etiam minori salario conduceretur: non intelligeretur tamen libere consentire, quoties id faceret necessitate compulsus, et aliunde illius famulatus aequivaleret aliis inservientibus in eodem ministerio. Fagund. *l.* 4. *in decal. cap.* 15. *n.* 31. Bonac. *disp.* 3. *de contr. q.* 7. *p.* 4. *n.* 9.

Si vero salarium ab initio fuerit taxatum, solvendum est prout fuit taxatum; ita et taliter, ut loco pecuniae conventae non possit herus in aliis rebus solvere. Et in hoc maxima ut plurimum committitur injustitia a dominis; nam aliae res, quae dantur loco pecuniae, viliori pretio venduntur a famulis, caeterisque operariis, et ita non leve damnum patiuntur, quod domini tenentur compensare. Ultraquamquod hujusmodi injustitiae solent a Deo etiam in hoc mundo puniri pluribus infortuniis temporalibus. Navar. *in man. c.* 17. *n.* 108. Bonac. *cit. n.* 15.

Pariter advertendum, quod si famulus conductus fuerit ad tempus determinatum, puta ad annum, non potest expelli, antequam expleatur tale tempus; et si expellatur, non

(1) Si tamen dominus rogatus fuerit famulos in suam familiam admittere, et aliunde talis famuli operam conducere non solebat, ut non raro accidit cum pueris quos Nobiles in suam familiam admittere rogantur. Hoc enim in casu sufficit si dominus eis tribuat victum, vestitum, et habitationem, prout fert consuetudo. Ita *Lig. lib.* 3. *n.* 348.

potest defraudari integro salario, veluti si per totum annum inservisset, dum per ipsum non steterit quin integro anno inserviret. Limita hanc doctrinam, primo si famulus sua culpa dederit causam expulsioni. Secundo si cum statim locaverit operam suam aequali pretio, nullum passus fuerit damnum. Lugo *de just. t.* 2. *d.* 29. *sect.* 3. Bonac. *de contr. d.* 3. *q.* 7. *p.* 4. *num.* 11.

An autem salarium debeatur famulo aegrotanti, explicabo dum agam de conductione et locatione *cap.* 3.

Q. V. Quae sint obligationes famulorum erga dominos.

R. Famuli debent dominis suis amorem, honorem, et obedientiam. Ratio est, quia haec omnia debemus dominis et superioribus, qui gerunt vices parentum. Hinc s. Petr. *ep.* 1. *c.* 2. vult famulos debere obedire dominis etiam improbis: *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis.*

Dum autem dominus praeciperet famulis aliquid alias illicitum, videndum primo, an aliquid praecipiat contra jus positivum ecclesiae, v. g. ne audiant missam, aut laborent die festo etc. In hoc casu, si magnum incommodum, seu grave damnum timerent, possent obedire, cum praecepta ecclesiae cum tanto incommodo non obligent; at deberent curare quamprimum talem famulatum deserere, et domino magis pio inservire. Azor. *t.* 2. *l.* 2. *cap.* 8. *quaesit.* 11. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 5. Si vero dominus imperet aliqua, quae hic et nunc juxta diversas circumstantias deserviant ad transgressionem legis divinae et naturalis, tunc videnda sunt quae dixi *tr.* 6. *q.* 3. *c.* 6. *quaesit.* 4.

Q. VI. An famuli possint se compensare, dum judicant non sibi a dominis tribui stipendium suis laboribus conveniens.

R. Pro responsione advertendum Innoc. XI. sub *n.* 37. sequentem damnasse propositionem: *Famuli et famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* Ratio autem condemnationis hujus propositionis est, quia cum non possit fieri compensatio, nisi creditum sit certum, neque id possit determinari judicio ipsorum famulorum, sequitur non esse concedendam eis compensationem, eo quod judicent operas suas salario majores. Quod autem non possint famuli recte circa hoc judicare, patet, quia etiam pretium famulatus habet latitudinem pretii summi, medii, et infimi, et intra istam latitudinem pretium sem-

per est justum. Ad judicandum autem de ista latitudine, videndum est an alii contenti essent simili stipendio: an multi sint, qui vellent operas suas locare; ex multitudine enim famulorum decrescit pretium famulatus; an dominus aliquando se occupet in faciendis aliquibus beneficiis famulis etc. His aequa lance pensatis, poterit vir doctus, non autem famulus, determinare quale sit justum pretium famulatus. Semper cum autem adsit aliqua ratio probabilis pro justitia pretii, nullatenus habere potest locum compensatio; nec ex mera ratione probabili in contrarium dominus deturbandus est a possessione suorum bonorum; cum jura velint saltem in dubio semper reputandam esse meliorem conditionem possidentis: *c. Dilecto de verb. sign. leg. Peregre ff. de acquir. posses.* Et quidem si ex ratione probabili posset aliquis re sua expoliari, dominia rerum essent incertissima, et nemo pacifice re sua frueretur. * Reiffens. *in* 3. *decret. tit.* 18. *n.* 105.

Non nego tamen aliquando posse habere locum compensationem etiam in praesenti materia. Primo quando famulus non gratis, sed ex imperio domini aliqua extraordinaria faciat domino utilia, et aliunde non annexa famulatui; neque enim praesumitur famulus velle hujusmodi gratis praestare. Non deberet autem se famulus compensare, quando et dominus ipsi beneficia non debita faceret, quae compensarent laborem extraordinarium famuli. Secundo si famulus compelleretur vi et metu deservire salario inaequali; et tunc posset se compensare usque ad stipendium justum medium. Sistendo igitur in stipendio medio nullam facit injuriam domino; nam, semoto tali metu, fortasse infimum, fortasse supremum stipendium adinvenisset, unde, dum se compensat, potest sistere in medio. Tertio si cogatur a propria miseria et necessitate famulari pretio minus infimo; nam qui facit aliquem contractum, intelligitur saltem implicite consentire in leges talis contractus, quamvis necessitate pressus ab eis videatur recedere; unde cum leges contractus locantis operas suas sint, ut saltem habeat infimum pretium, in has leges etiam consentit famulus, qui necessitate pressus videtur locare operas suas pretio minori. Exemplificatur in eo, qui necessitate pressus offerret usuras mutuant: neque enim tenetur eas solvere, cum id sit contra leges contractus, quamvis contentus videretur eas solvere. Similiter qui necessitate pressus vendit aliquid infra infimum pretium, potest sibi compensare usque ad tale pretium; quia leges contractus venditionis ferunt, ut pretium saltem sit in-

fimum. Ita pariter discurrendum in casu nostro. Semper tamen, ut supra innui, adnotare oportet, pretium infimum posse esse minus solito, si simus in circumstantiis, quibus multi sint qui quaerant famulatum, vel se offerant; nam quando famuli se offerunt, et dominus iis utitur non ex indigentia, sed ex misericordia erga eos, salarium valde infimum ipsis debetur, eo modo sicut decrescit pretium mercium ultronearum. Videantur scribentes in praefatam propositionem. * Carden. *in cris. theolog. ad supradictam propositionem n.* 38. Reiff. *theol. moral. tr.* 9. *d.* 5. *n.* 40. *

Quaeri etiam hic solet, an famulus teneatur custodire res domini sui; an teneatur ad restitutionem non custodiendo etc. sed melius haec ad examen revocantur in *tr.* 13. *q.* 2. *cap.* 5.

Regulae in praxi observandae.

I. Advertat confessarius multoties graviter peccare frater, dum solum propriam uxorem et filios alendo, nolunt, cum alias possint, succurrere fratrum et sororum indigentiae. Cum igitur jure naturali et positivo teneantur praestare fratribus et sororibus pauperibus sufficientia alimenta ad honeste vivendum juxta suum statum; non solum tenentur illis subvenire in extrema et gravi necessitate, in quibus etiam debent subvenire extraneis, sed semper cum non habeant ex se sufficientia alimenta juxta statum. Idem dicas de sororibus divitibus respectu fratrum pauperum. Et quidem tanta est quoad has obligationes ignorantia, ut videantur passim fratres nil curare de sororibus maxime extra ipsorum domus degentibus, et e contra multo minus putant ad eas dotandas teneri, quando ipsae sint pauperes; cum certum sit ex jure naturali et positivo hanc eos habere obligationem.

II. Advertat item confessarius multoties graviter peccare dominos, quibus satis est, ut famuli bene se gerant in famulatu, nullatenus postea curantes, an christiane vivant. Cum teneantur sub lethali corrigere ipsorum vitia, debent curare, ne vivant inhoneste; ne sint blasphemi, vinoque dediti; ne nimis ludis addicti; et multo magis, ne vitioso mulierum amore ardeant: et si non sit spes emendationis, debent etiam e domo ejicere; cum pravo suo exemplo possint, et aliis domesticis graviter officere. *Ne patiantur*, ait s. Carolus Borromaeus in 3. concil. Mediol. tit. de iis, quae ad matr. sacram. pertinent *in familia esse quempiam*, *qui*

blasphemus sit, qui perjurus, qui corruptis moribus, qui obscoene quidquam vel loquatur, vel agat, qui aleis ludat, qui denique caeteris turpis vitae exemplum praebeat.

Neque putet confessarius istos dominos satis tutos esse in conscientia, si respondeant se nihil scire de pravis famulorum famularumque moribus; nam utpote Superiores, non satisfaciunt suo muneri, si solum redarguant famulos, dum ipsorum vitia ad eos deferuntur, sed ulterius debent super eos invigilare, et convenientem adhibere diligentiam, ut de ipsorum moribus et vita certiorentur. Sed quis est confessarius, qui de his dominns dominasque interroget? Quis est confessarius, qui interroget dominos, an soliciti sint ut famuli et famulae sufficienter addiscant doctrinam christianam? etc.

III. Aliud grave peccatum non advertunt confessarii a dominis committi, quoties cogunt famulos contra ipsorum voluntatem in ipsorum persistere famulatu. Utique velle possunt, ut non de repente discedant, et aliquo tempore expectent, quo possint sibi providere. At quo jure possunt illis minitari si discedant? Quo jure possunt impedire ne aliis famulentur si illis nolint amplius famulari? Utique non sunt servi, sed famuli; ac proinde integram servant libertatem, cui maluerint, inserviendi. Quod si pro tempore determinato suum obligassent famulatum, tunc antea non possunt sine justa causa discedere. Hinc considerare debet confessarius, dominos cogentes famulos sibi inservire multoties ad compensandum damnum teneri, scilicet quando alibi majus salarium invenissent; et multo magis quando ex eo quod ab ipsorum famulatu discesserint, impedirent aliis deservire.

IV. Debet confessarius monere dominos non ipsis licere gravibus injuriis famulos increpare; et multo magis non posse eos graviter verberare, cum id excedat potestatem oeconomicam.

V. Cum famuli debeant exhibere dominis amorem, honorem et obedientiam, specialiter peccabunt, si in his notabiliter deficiant; ut facere solent illi famuli, quorum sermo ordinarie versatur, in condemnandis et irridendis dominis, negligendo etiam ipsorum jussa cum notabili detrimento pacis domesticae.

Supersedeo a stabiliendo regulas circa salarium, quod domini debent famulis tribuere, et famuli exigere a dominis, cum id satis pateat ex dictis.

* Solent saepe famuli et famulae deficere, non manifestando dominis aliorum famulorum et famularum parum honestam vivendi rationem. Bene norunt persaepe prava inter unum famulum et famulam consortia, res domini ab aliquo non recte administrari, ac etiam plus aequo distrahi frumentum, farinam, cibos et alia id genus in se, amicos, et in suam familiam, et tacent, neque detegere audent ob metum ne domo expellantur, et sic illis damnum afferant; ac sub aliis frivolis excusationibus quod nempe dominus non vult audire, quod cum simul vivere cogantur, facile graves persecutiones subire deberent et bujusmodi aliis, et interim domus vitiis ac abusibus ob eorum silentium scatet. Urgeat confessarius hos famulos, ut dominis suae familiae defectus detegant, neque tam facile eorum excusationes accipiat, nisi totaliter veritati niti comperiat, potissimum vero edoceat, damni afferendi metum esse inanem ac spernendum; non enim sunt causa damni si domo pellantur, sibi enim ipsis imputare debent, qui hanc expulsionem male vivendo promerentur. *

* Deficiunt etiam multoties famuli et praesertim famulae laborum suorum partem aliis committentes et de rebus domini solventes, et interim redargutae parata semper habent mendacia, quibus se tueantur, nempe quod prae viribus laborare coguntur; cum tamen tempus terunt in vaniloquiis, ac etiam pravis collocutionibus cum junioribus famulis. *

CAPUT V.

De obligationibus parochorum erga suos parochianos.

Q. I. An parochus teneatur residere in sua parochia.

R. De obligatione, quam habet parochus residendi, de poenis, quibus subjacet non residendo, et de causis, quae a non residendo illum excusant, loquutus sum *tr.* 5. *q.* 1. *cap.* 2.

Q. II. An parochus teneatur per seipsum munera parochialia exercere.

R. Ex dictis loco supra citato *quaes.* 3. parochus tenetur per seipsum munera parochialia exercere. Non per hoc tamen nego posse parochos habentes cappellanos, ipsis munera magis ardua committere, ut noctu ire ad infirmos, inservire ecclesiis filiabus distantibus, audire confessiones etc. At cum in electione parochi eligatur, ut dictum est, indu-

stria personae, non debet soli cappellano relinquere pondus diei et aestus, sed et ipse debet principalia munera parochialia obire, administrare et ipse debet sacramenta maxime confessionis, ac denique nunquam debet recusare suis ovibus praesto esse, si specialiter ipse ab eisdem vocetur: *cap. Relatum de cleric. non resid. et cap. Quia nonnulli extrav. eod. tit.* * Quoad onus vero restitutionis quod habent parochi non exercentes munera parochialia, vide quae dixi loco citato *quaes.* 5.

Q. III. An parochus etiam cum suae vitae periculo teneatur administrare sacramenta constitutis in periculo mortis.

R. Affirmativè respondendum est. Ratio est, quia sicut miles non potest ob periculum mortis se subducere a praelio, a statione etc. quia ad hoc conductus est, adeoque ad id ex officio tenetur, ita propter idem periculum non potest parochus relinquere suos parochianos, cum tributum sit illi beneficium, ut ipsis adsistat non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate. Quoad hoc plures habemus declarationes s. Congregationis; nam usque ab anno 1576 interrogata a s. Carolo Borromaeo declaravit, parochos debere tempore pestis residere, quod item ob paritatem rationis intelligendum est de tempore belli et hostilis incursus, ne oves destituantur in tanto periculo auxilio sui pastoris, contra illud Salvatoris Jo. 10. *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Insuper declaravit tali tempore dumtaxat teneri ad administranda sacramenta baptismi et poenitentiae. Quod si adsit alter idoneus, qui velit hujusmodi vice parochi praestare, poterit parochus se subducere ab administrandis sacramentis personis infectis, ut ii, qui non laborant morbo contagioso, ipsum non reformident; et ita possit caeteros parochianos hortari, consolari, ipsisque sacramenta administrare etc. Item si talis esset penuria sacerdotum; ut mortuo parocho alter non esset, qui posset administrare sacramenta, tunc non teneretur ea administrare; nam necessitas se conservandi pro spirituali salute totius communitatis praevalet saluti unius particularis. Videatur Fagnan. *in cap. Clericos de cler. non resid. a n.* 38. alias referens declarationes s. Congregationis.* Et Benedictus XIV. *de synod. dioeces. lib.* 12. *cap.* 19. §. 6. *et* 7. cum Petro Ballerin. *in adnotat. ad summ. s. Antonini p.* 1. *tit.* 5. *c.* 1. quamvis putet transmissas non fuisse ad s. Carolum supradictas s. Congregationis declarationes, superiorem tamen doctrinam admittit. *

Interim tamen advertat parochus, quod si aeger contagiosus possit exire foras, debet curare, ut extra aedes egrediatur; ne se exponat periculo contagionis. Item curet, ut alte et a longe, aliis recedentibus, fateatur sua peccata. Quod si nolit alte sua peccata confiteri, debet et prope accedere; habet enim parochianus jus se confitendi, quamvis possit parochus, uno aut altero peccato audito, ipsum absolvere. Moneo etiam parochos, ne facile se subducant ab audiendis confessionibus illorum, qui morbo contagioso laborant, eo quia tales infirmi judicentur non esse in peccato mortali; nam habent jus hoc sacramentum recipiendi, et ulterius valde difficile est scire, an aliquis sit in gratia. Barbos. *de offic. paroch. p.* 2. *cap.* 17. *n.* 22. Quae autem hucusque dixi, bene intelligi possunt de sacramentis necessariis necessitate salutis, qualia sunt baptismus et poenitentia. Ita etiam potest se habere extrema unctio, in casu quo aegrotus aliis sacramentis non potuerit juvari; nam tunc virtute sacramenti ex attrito contritus fieri potest. Idem dici potest in aliquibus circumstantiis de sacramento eucharistiae.

Videat etiam parochus adhibere omnes cautelas se praeservandi. Inter has valde utile reputatur, ut nunquam se constituat inter infectum et ignem, vel fenestram; nam halitus ab infecto exiens trahitur ad ignem, vel fenestram, adeoque facile inficiet confessarium. Optimum erit si interponat ignem, vel candelam inter se et aegrum. Caveat etiam se ponere directe contra infirmum, sed ad latus facie aversa. Multum etiam juvabit non accedere ad aegrotos contagiosos stomacho jejuno; et si potuerit vesci limonibus, aut eorum corticibus, experientia teste, erit saluberrimum remedium. Apponat ad nares parum theriacae, aut strophiolum intinctum aceto, vel alio simili praeservativo. Nunquam deglutiat salivam, utpote quae est vehiculum malignitatis, sed semper expuat. Videat si in cubiculo aegri fieri possit aliquis fumus salutaris contra morbum. Advertat etiam, quantum fieri potest, ne tegumenta cubilis moveantur, ut ex ipso non egrediatur aer, et halitus venenatus. Haec adnotare breviter volui, ne parochus remediis naturalibus destituatur. Caeterum oratione se Deo commendet, cui est cura de nobis, et magno animo spiritualibus necessitatibus suorum parochianorum praesto sit.* Videatur Muratori in suo libro *Governo della peste* lib. 2.*

Q. IV. Quando parochus teneatur administrare sacramentum confessionis et eucharistiae suis parochianis.

R. Parochus tenetur administrare sacramentum confessionis suis parochianis, quoties id rationabiliter petunt: et ratio est evidens, nam ipse ex officio tenetur ipsorum saluti consulere, et curare ut proficiant in via Domini; unde habent jus expostulandi a parocho sacramentum confessionis, cum eo mediante facilius abstineamus a gravibus culpis, et proficiamus de virtute in virtutem. Quoties autem parochianus, vel ob necessitatem, vel ob utilitatem animae suae expostulat confessionem, non potest negari rationabiliter petere, adeoque teneri parochum ipsum audire. Non per hoc tamen statim condemnarem gravis culpae illum parochum, qui semel et iterum negaret audire parochianum, dum tamen magna necessitas non urgeat, illos praesertim qui nimis frequenter et importune petunt confiteri. Barbos. *de offic. et potest. paroc. p.* 2. *cap.* 19. *num.* 8.

Quod dictum est de sacramento confessionis, aptari potest sacramento eucharistiae.

Q. V. An parochus teneatur pro suis ovibus missam applicare.

R. Hac de re vide quae dicam in tractatu de sacrificio missae *tr.* 18. *q.* 2. *cap.* 2. *q.* 8. * et *in reg. pract.* ubi nova Benedicti XIV. decreta afferentur. *

Q. VI. An parochus teneatur ad suum populum conciones habere; et quomodo peccet illas omittendo.

R. I. Parochus tenetur conciones ad populum habere, et catechismum explicare. Quoad conciones ita ipsum admonet Tridentinum*: sess.* 5. *de reform. cap.* 2. *Pascat salutaribus verbis, docendo quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia, quae eos declinare, et virtutes, quas sectari oporteat, ut poenam aeternam evadere, et coelestem gloriam consequi valeant.* His verbis admonetur non debere habere ad suos populos conciones oratorias: parum enim solent prodesse, sed se aptare audientium captui, ita ut facile intelligant quae eis proponuntur pro vitandis vitiis, et vita christiana instituenda. Videat etiam parochus ut opere compleat quod verbis praedicat; nam ut dicitur *cap. Multi d.* 40. *Bene vivendo et bona docendo populum instruit, quomodo debeat vivere; bene autem docendo, et male vivendo Deum instruit, quomodo debeat illum condemnare.*

R. II. Trid. *sess.* 24. *c.* 4. *de reform.* vult parochos non impeditos debere concionari saltem omnibus dominicis, et solemnibus diebus festis. Hoc posito, illum solummodo ex-

cusarem a gravi culpa, qui dumtaxat duodecimam partem concionum omitteret; nam haec sola videtur dici posse materia levis. Addit Trid. debere concionari quotidie tempore quadragesimae et adventus, vel saltem tribus diebus in hebdomada, *si ita opportune duxerit*. Est autem lis an peccet mortaliter parochus non impeditus, si fere nunquam per seipsum concionetur.

Ego tamen considerans teneri parochum munera parochialia etiam per seipsum exercere, et inter haec munera non infimum habere locum concionari, non video quomodo excusandus esset ille parochus, qui fere semper per coadjutorem concionaretur. Barbos. *de offic. par. part.* 1. *c.* 14. *n.* 9.

Q. VII. An parochi teneantur docere doctrinam christianam; et quomodo huic muneri debeant satisfacere.

R. I. Cum parochi, utpote spirituales pastores, teneantur ex officio pascere suum gregem, utique ipsi subtrahere non possunt pascua doctrinae christianae, sine quibus omnino compertum est suas oves perituras.

R. II. Ut rite satisfaciant huic muneri, parochi tenentur saepe admonere parentes, propinquos, tutores, aliosque omnes, quorum curae sunt pueri commendati, ut illos mittant ad parochiam omnibus diebus, quibus doctrina christiana explicatur. Nec desint eos admonere quam graviter sint peccaturi, quoties huic obligationi non satisfaciant. Secundo debent parochi adhibere omnem diligentiam, ut se puerorum capacitati accomodent. Tertio debent facere quantum possunt, ut etiam adulti, maxime rudes, doctrinae christianae explicationi intersint; nam experientia constat hujusmodi personas, quo aetatis provectioris, eo majori ignorantia laborare. Hinc suaderem parochis maxime ruralibus, ut inter celebrationem missae dum concionantur, semper aliqua admisceant ex iis, quae pertinent ad doctrinam christianam; nam cum omnes cogantur ipsius missae interesse, non poterunt non audire, quae forte obliti sunt. Optime etiam se geret, si aliquando, antequam excipiat ipsorum confessiones, de iis, quae magis necesse est scire circa doctrinam christianam, interroget; nam ita fiet ut diligentiores sint in ea addiscenda.

Q. VIII. An specialem diligentiam adhibere debeat parochus circa instruendos rudiores, vel illos qui non facile possunt diebus festis ecclesiam adire.

R. Ego omnino credo debere eos specialiori diligentia instruere, quoties nesciant principaliora nostrae fidei myste-

ria, et ea, quae necessaria sunt ad rite recipienda sacramenta. Ratio apud me evidens est, quia nemo potest negare, maxime pastorem, etiam cum suo gravi incommodo debere succurrere suo proximo in gravi spirituali necessitate posito; et nemo potest negare praefatos in gravi spirituali necessitate versari. Videatur sanctus Thomas 2. 2. *q.* 26. *a.* 5. *ad* 3. *et q.* 185. *a.* 5. Quomodo ergo poterit se eximere ab obligatione eos particulari instructione edocendi, et aliquando etiam ad illorum domos pergendi? Fortasse ne hoc est onus pastori intolerabile, quando tam aspera tolerat pastor temporalis, ne ipsius oves a lupis dilanientur? * Videantur quae dicentur in reg. pract. ex Bened. XIV. *

Q. IX. Quae sint obligationes parochianorum erga suos parochos.

R. I. Ultra amorem, honorem et obedientiam, debent parochiani subministrare suis parochis, quae necessaria sunt ad ipsorum honestam substentationem. Quod debeant eis honorem, amorem et obedientiam patet ex saepe dictis; nam hujusmodi debentur omnibus Superioribus. Speciali autem ratione debent parochis honorem; nam cum nomine Christi praesint, et habeant characterem sacerdotalem, debent in ipsorum personis ipsum Christum intueri; unde injurias sacerdotibus factas sibimet Christus attribuit; dum Luc. 10. ait: *Qui vos spernit, me spernit*. Non deberent ergo parochiani attendere, an vita parochi ipsius dignitati correspondeat, quod tamen omnino attendere debet ipse parochus; sed qualis sit parochorum dignitas, et quem repraesentent.

R. II. Ubi parochis non fuerit assignatum quantum sufficiens est ad decentem substentationem, ex hoc titulo illis solvendae sunt decimae. Istae autem illis primo debentur jure naturali divino; nam ultraquamquod dictet jus naturae substentandos ministros qui nobis conferunt spiritualia, id etiam divino jure praecipitur 1. ad Tim. 5. et ad Cor. 9. Et quidem, ut observat s. Th. 2. 2. *q.* 87. *art.* 1. aequum erat ut populus novae legis, non minus suis ministris tribueret, quam sub veteri testamento. Porro hae decimae aliae dicuntur praediales, et detrahuntur ex fructibus agrorum, montium, arborum etc. Aliae mixtae quae detrahuntur ex fructibus praediorum, qui tamen non colliguntur sine industria personae; et inter has computantur fructus provenientes ex animalibus, quia non habentur sine industria personae, quae alat et conservet animalia. Ex his autem fructibus solvendas esse decimas etiam antequam detrahantur

pensiones et tributa, habetur *ex cap. Cum non sit*, *cap. Tua nobis*, *cap. Pastoralis de decim.* Olim solvebantur decimae etiam ex fructibus personalibus, ut negociatione etc. *cap. Ex transmissa*, *cap. Non est de decim.* sed puto fere ubique consuetudine, aut praescriptione sublatam esse hanc obligationem.

* Si inspiciantur ss. canones et praesertim *cap. Ad apostolicae de decim.* Engel. *in 3. decret. tit.* 30. *n.* 4. Reiffenst. *eod. tit. n.* 4. Leur. *de for. benef. p.* 1. *q.* 465. *n.* 2. facile patebit quam probabiliter ad duo tantum genera decimae reducantur, ad praediales nempe, seu reales, quae solvuntur de fructibus praediorum, agrorum, vinearum, pratorum, hortorum, arborum, domuum elocatarum, sylvarum, deque omnibus terrae fructibus, nec non de animalibus; et ad personales, quae solvuntur ex acquisitis labore, solertia, industria, utpote negociatione, scientia, artificio, militia, officio etc. rejectis mixtis, utpote quae ad praediales merito reducuntur; alias enim decimae praediales dici deberent decimae mixtae, cum etiam illae partim a natura, partim ab hominum industria proveniant. Videantur DD. citati una cum Barbos. *de offic. paroch. cap.* 28. *n.* 9. *

Omnes vero tenentur ad decimas solvendas, exceptis religiosis, qui habent privilegium, eos liberans ab hoc onere, et clericis quoad bona ecclesiastica: s. Th. 2. 2. *q.* 87. *art.* 4. Caeterum tenentur solvere decimas de quibuscumque aliis bonis, quamvis ad eorum titulum fuerint ordinati. Barbos. *l.* 3. *jur. eccl. c.* 26. §. 3. *n.* 10. Pauperes constituti in extrema necessitate, nec tunc nec postea tenentur solvere decimas, quia in tali necessitate omnia sunt communia. Si vero constituti sint in gravi necessitate, possunt differre earum solutionem. Suar. *t.* 1. *de relig. tr.* 2. *l.* 1. *c.* 16. *n.* 17. Olim dabatur praeceptum tribuendi parocho etiam primitias, nempe primos fructus: *can. Decimas* 16. *q.* 7. at contraria consuetudine cessavit.

* Praeter religiosos et pauperes eximi possunt a decimarum solutione laici per consuetudinem legitime inductam contra earumdem legem, approbante et consentiente summo Pontifice, ac etiam per praescriptionem 40. annorum cum titulo, vel per immemorabilem sine titulo. Reiffenst. *n.* 87. Leur. *loc. cit. q.* 491. *et* 492. aliique apud ipsos. *

Nulla autem est obligatio faciendi parocho aliquas oblationes, cum de sua natura debeant esse voluntariae. D. Th. 2. 2. *q.* 86. *art.* 1. Si vero tempore ad praescriptionem ne-

cessario factae fuerint illi aliquae oblationes, eo quia hae reputabantur ex obligatione faciendae, consurgit in parocho jus ut non omittantur. Si vero diu continuatae fuerunt ex pura devotione sine animo se obligandi, nulla inducitur obligatio eas continuandi. Barbos. *lib.* 3. *jur. eccl. c.* 23. *n.* 11. Azor. *t.* 1. *l.* 5. *c.* 18. *q.* 5. Less. *l.* 2. *c.* 39. *d.* 6. *n.* 34. Tenerentur tamen populi subministrare parocho non habenti unde congrue sustentetur, quando tamen ipsi non sint pauperes, vel cum, quae assignata fuerunt pro parocho, non fuerint aliorum culpa distracta. Barbos. *c.* 23. *n.* 11. Suar. *t.* 1. *de relig. tr.* 2. *l.* 1. *c.* 5. *a n.* 7. In his casibus debet episcopus parocho providere, vel ipse se alere aliqua arte decenti: *can. Clericus victum et seq. d.* 91. et Trid. *sess.* 21. *c.* 7: *et* 8. *de refor. et sess.* 24. *c.* 15.

Oblationes factae absolute ecclesiis et non ad ornamenta, pertinent ad parochum. * Barbos. *de offic. paroch. cap.* 24. *num.* 22. Van-Esp. *jur. eccl. p.* 2. *tit.* 33. *cap.* 10. Reiffenstuel *num.* 190. qui idem asserunt de oblationibus factis etiam alicui oratorio, seu capellae extra ecclesiam parochialem, sed quia hujusmodi oblationes factae a fidelibus praesumuntur ad ornatum illius oratorii, in praxi vix dari potest casus parochos in illas jus habere. * Quae vero offeruntur ad ornatum altaris et imaginis non sunt in usum diversum insumenda; ac hujusmodi oblationum parochus est merus executor. Ricc. *in prax. decis.* 170. * et bene notat Card. de Luc. *de decim. disc.* 19. *n.* 11. * Ad ipsum etiam pertinet administrare oblationes factas imagini depictae in pariete domus sui parochiani, ni aliud constet de intentione offerentis. Barbos. *nu.* 29. Azor. *p.* 1. *l.* 7. *c.* 38. *q.* 13. Trull. *l.* 3. *c.* 3. *d.* 3. *n.* 7.

* Multae aliae quaestiones instituí quoad decimas possent, quia autem hae fere ubique in desuetudinem abjerunt, et latius agitatae inveniuntur apud canonistas, ideo hic omittendas censeo * (1).

Regulae in praxi observandae.

I. Cum tam rigorose loquantur plures theologi et canonistae circa parochorum residentiam, advertere debet confes-

(1) De Parochorum officiis multa adinvenire est tum in opere vere aureo de *Syn.* atque in *Eccles. instit.* Benedicti XIV, tum in Epistola Encyclica Clem. XIII. quae incipit *A quo die* 14. *Sept.* 1758. quae legi potest simul cum aliis ss. Patris epistolis, et constitutionibus in appendice adjecta tom. VIII. Bibliothecae canonicae P. Lucii Ferraris.

sarius parochi, ne ipsi nimis indulgeat quoad absentiam a parochia, et forti animo illi negare debet absolutionem, si frequenter sine necessitate absit per aliquos dies; et multo magis si esset ex illis parochis suburbanis, qui contenti die festo adsistere propriae ecclesiae, caeteris diebus morantur in civitate. Contra hos parochos adsunt, etiam decreta s. Congregationis in una Fulginatens. 10. Maii 1687, apud Monacellum *in formular. legal. pract. tit.* 16. *form.* 2. *n.* 2.

• Neque ab onere residendi eximere se valent eo quod coadjutorem; adhibeant adhuc enim non desinunt esse parochi, qui jure divino tenentur personaliter residere, prout declaravit s. Congregatio apud Garc. *de benefic. p.* 3. *cap.* 2. *a n.* 172.•

II. Cum parochus debeat etiam per se ipsum exercere munera sui officii, adeoque pastoris, doctoris, judicis, medici, et consiliarii, debet citra passionem animadvertere, an praeditus sit prudentia, et scientia sufficiente ad hujusmodi praestanda; et si conscientia ipsi dictet se hujusmodi dotibus carere, est in statu peccati mortalis, si beneficium non derelinquat; unusquisque enim tenetur vel non assumere vel derelinquere officium, quod non potest, uti par est, administrare. Cum nihilominus quandoque adinveniantur parochi non valentes vel nolentes rite curam animarum administrare, non videmus esse confessarios qui illis denegent absolutionem, si parochiam non dimittant.

III. Advertat confessarius facillime carere scientia sufficiente illos parochos, qui postquam adepti sunt beneficium, fere nunquam theologiae morali studuerunt; cum non difficiliter obliviscamur earum rerum, quas aliquando didicimus. Ultraquamquod tanta complectitur theologia moralis, et tam varias resolutiones et decreta s. Congregationis, ut sine assidua diligentia in studendo, difficile sit non errare.

IV. Cum tanta sit obligatio parochi administrandis sacramentis, et adsistendo moribundis, ut non valeat se ab hoc onere eximere etiam tempore pestis, merito admonentur parochi, ut non putent se suo muneri satisfecisse, si omnino deserant moribundos, postquam illis administraverunt sacramenta. Scimus eo majus esse salutis discrimen, quo vicinior est mors ob daemonis insidias, et ob aegritudinis molestias. Debet ergo ex vi proprii officii parochus moribundos frequenter invisere, cum teneatur ipsorum saluti providere. Insuper nimis frequenter evenit moribundos velle iterum confiteri; unde si parochus illos deserat, deficiet graviter in suo officio, cum teneatur illos audire toties, quoties petunt

confessionem: quinimmo optimum est, ut quo vicinior est mors, denuo illos excitent ad novum dolorem suorum peccatorum, et ad absolutionem iterum recipiendam. Scio non deesse, qui doceant non graviter peccare parochum, qui non adsistit moribundo, quem sacramentis communivit, et quem bene dispositum reliquit. Sed ego solummodo peterem an verum sit mortis tempore diabolum nil non intentare, ut infelix moribundus in peccato decedat? Iterum postea peterem, an ex tot gravibus diaboli tentationibus possit infelix moribundus in gravi periculo versari, cum communiter ita vita instituatur, ut exigua virtus sit ad resistendum? Denique peterem, an sub gravi teneatur parochus opitulari moribundo, quem potest credere gravem luctam cum diabolo habere?

* De obligatione qua tenentur parochi admittendi ad sacramenta eucharistiae, poenitentiae, ac extremae unctionis in articulo mortis pueros, ac puellas vel etiam nondum septemnes dicetur in suis respective locis, ubi de singulis his sacramentis. *

V. Videat parochi confessarius, an segnis sit in habenda cura pauperum, et miserabilium personarum, quas illi vult commendatas Trid. *sess.* 23. *de reformat. c.* 1. An segnis sit in componendis discordiis inter parochianos: an curet de removendis iis, qui nolunt emendari; nam pravo exemplo et suasionibus solent et alios ad malum pertrahere. Si haec et similia non praestet, graviter deficere potest in munere pastoris, et patris, medicive spiritualis.

* Pariter de obligatione eleemosynae pauperibus elargiendae, quam habent parochi, abunde dictum est *tract.* 6. *q.* 3. *cap.* 2. et dicetur *in tract.* 13. *q.* 1. *cap.* 6. ubi de dominio bonorum ecclesiasticorum nec non *consil.* 6. *per tot.* Hic tantum addendum, non satis bene suae obligationi satisfacere, si suis parochianis tantum opem petentibus praebeant, sed debere pauperes parochianos quaerere, quibus eleemosynas facere possint; cum teneantur de salute suarum ovium sollicitos esse, et eis hujusmodi personas commendatas voluit concilium Tridentinum *sess.* 23. *de reform. cap.* 1. Barbos. *de offic. paroch. p.* 1. *cap.* 7. *n.* 25. Passerin. *de stat. hom. q.* 185. *art.* 7. *n.* 118. Pax Jordan. *elucubrat. canonic. lib.* 2. *tit.* 1. *n.* 84. qui licet directe de episcopis loquantur, eorum rationes facile parochis aptari possunt, sicut de facto aptavit s. Carolus *actor. eccles. Mediol. p.* 1. *cap. de diligent. ab episc. adhibend. in stat. paroch. cogno-*

scen. dicens: *inquirat* parochus *studiose de pauperibus suae parochiae . . . . . quibus et ipse pro viribus opitulari, et alios suo exemplo et hortatu ad id officium incitare studeat.* *

* Ex cupiditate parochorum solent quandoque oriri dissentiones et offensiones inter se, quoad cadaverum sepulturam, dum curant ut infirmi dum vivunt, vel eorum executores, ac etiam parentes, si habeant, post mortem eligant sepulturam pro eis in sua ecclesia, relicta illa, ad quam de jure eorum cadavera sepelire spectabat. Si jus illud naturae perpenderent, *quod tibi non vis, alteri ne feceris,* facili negotio cognoscerent, quam male se gerant. Tam inviolatum sacri canones jus sepulturae voluerunt, ut severis legibus illud violare prohibuerint, ne sibi invicem mutua praejudicia afferrent clerici, nihilominus passim ab aliquibus hoc fieri videtur, ut sibi lucri aliquid comparent. Perlegant parochi isti *cap. 1. de sepult. in* 6. ubi Bonifacius VIII. omnes jurgiorum ac scandalorum causas praecidere optans statuit, ne quisquam audeat inducere infirmum, aut parentes ad eligendam sepulturam in sua ecclesia, et licet excommunicationis poena, qua in eo capite plectuntur inducentes, debeat esse conjuncta cum effectu, idest cum electione sepulturae, attamen eam non evadent, si infirmus nondum quidem sepulturam elegerit, sed ad eorum suasionem vel per votum, vel juramentum, vel promissionem ad eligendam se obligaverit, vel non mutandam. Passerin. *de stat. homin. quaest.* 187. *art.* 4. *n.* 420. *

* Ex eadem pariter cupiditate oritur, praesertim in parochiis ruralibus, quandoque paulatim deteriorari bona ecclesiae, dum parochi redditus tantum exigere solliciti, sumptibus necessariis in excolendis praediis, in reparandis domibus etc. nimis avare, quam per est, parcere student, unde fit ut ecclesiae redditus paulatim minuantur. Quam male agant isti parochi, facile patet ex damno quod afferunt tum successoribus, qui vel redditus minores habere, vel ingentem pecuniae summam impendere ad bona melioranda coguntur, tum pauperibus, qui ob reddituum tenuitatem eleemosynis privantur, dum tamen antecessoris consanguinei haeredes ejus sumptibus ditati commodius ac largius vivunt. *

VI. Constans sit confessarius in neganda absolutione illi parocho, qui sua obstinatione, continuis litibus et aspero agendi modo molestum se praebet suis parochianis. Et quare? Non alia ratione, nisi quia ita operando, ut experientia constat, quam maxima sequuntur scandala, ac retrahuntur pa-

rochiani a percipiendis ab eo sacramentis: et quo corde, dum sunt moribundi, parochum sibi exosum conspicient? Consueta istorum parochorum excusatio est, se debere propria jura sustinere. At id in sui defensionem perperam adducunt; nam, eadem experientia teste, parochi mites, et sese humanos suis parochianis ostendentes, non solum obtinent quae sibi jure debentur, sed etiam quae supererogationis sunt: non ergo asperitas in agendo est modus conveniens, quo parochus, qui pastor et pater est, ea, quae sibi debentur, obtineat. Quod si aliquis parochus populum tam habeat aefferatum, ut nec obtinere possit quae claro jure illi sunt debita, tunc apud judicem petere potest; sed interim se benignum ostendat, et parochianos amicabilibus verbis alloquatur, ut cognoscere possint non ex ira se movere, sed ne deferat suae ecclesiae jura. Meminerit denique non minus ss. canones improbare laicorum ingratitudinem, qui observare nolunt laudabiles consuetudines, quibus parochi sustentantur, quam sacerdotum avaritiam, dum nimia aviditate a laicis pecunias extorquent: *cap. Ad apostolicun de simon*.

VII. Nimis errat parochus, si putet satisfecisse suo officio, quoties catechismum explicavit in ecclesia iis, qui ibi conveniunt. Debet ulterius magnam adhibere diligentiam, ut ibi omnes conveniant, qui necesse habent erudiri. Praeterea, si aliqui impediantur, eo quod vel debent custodire domum, vel pecora, tenetur privatim illos convenire ut eos erudiat et instruat, ut supra demonstravi.

• Duas hic adnotare liceat Benedicti XIV. encyclicas ad doctrinam christianam pertinentes. Altera est *tom. 1. bullar. pag.* 110. quae incipit *Etsi minime*, ubi inter caetera parochos hortatur, ne nimium hac in re alienae operae fidant, praecipue cum pueri ad sacramenta eucharistiae et confirmationis, sponsi ad matrimonii sacramentum admittendi sunt, sed per se ipsos eorum scientiam probet, et fixum in animo tenere monet, invalidam esse absolutionem sacramentalem, quam quis ignoranti res necessarias necessitate medii impertitur. Altera eodem *tom. p.* 4. ubi aperte jubet, parochos saltem dominicis diebus; aliisque festis de praecepto docere pueros doctrinam, christianam illisque omnem excusationem a contraria consuetudine petendam aufert. •

VIII. Redarguat graviter confessarius illos parochos, qui compotationibus cum parochianis, nimia in loquendo non omnino honeste libertate, sive alio vitio praebent scandalum populis: serio moneat putare simpliciores se recte

gerere, quoties se parocho conformant et insuper nullam habiturum auctoritatem in suis concionibus, quoties vita sit dissona verbis. Qua fronte poterit etiam parochianos errantes arguere, ut ex officio tenetur, si iisdem laboret vitiis, quae in aliis reprehendit? Iterum quaeso videantur quae dixi *tract.* 5. *q.* 1. *cap.* 3. ejusque regulae.

Quando eveniet aliquos ex meis auditoribus ad parochi officium assumi, ipsos in domino etiam atque etiam obtestor, ut omni cum applicatione legant Barbosam *de officio parochi* et praecipue *caput* 3. cujus titulus est: *De gravitate formidandi oneris, quod parochorum humeris imponitur, dum illis animarum cura committitur:* sicut etiam *cap.* 6. *De vita et honestate parochorum*. Habeant etiam frequenter prae manibus opusculum p. Pauli Segneri, cujus titulus *il parroco istruito*.

Solent etiam hic theologi agere de obligationibus praeceptorum et discipulorum; sed ab ipsarum longiori tractatu duxi abstinere; cum facile sit ex dictis in explicatione hujus praecepti obligationes discipulorum reducere ad honorem, obedientiam, et reverentiam paedagogis in iis, in quibus illis subduntur. His adde obligationem ipsis persolvendi debitum stipendium. E converso magistri seu paedagogi obligationes sunt corripere vitia discipulorum, ipsis non esse malo exemplo, excludere a scholis eos, qui pravis moribus possunt aliis officere, ac demum profectum in literis sedulo promovere.

* De parochis casum reservatum in Lucensi dioecesi incurrentibus, si habeant quoslibet actus inonestos cum parochianis, videantur dicenda *tr.* 12. *q. unic. cap.* 1. *in reg. pract.* *

TRACTATUS UNDECIMUS

DE QUINTO

DECALOGI PRÆCEPTO

Quintum decalogi praeceptum *Exod.* 20. sequentibus verbis explicatur: *Non occides*. Hoc crimen ita grave, ac noxium est, ut Deus *Genes.* 9. *et Exod.* 21. voluerit homicidas morte pnniendos. Etiam ecclesia, ut homines ab hoc declicto absterreret, voluit homicidas addici perpetuae poenitentiae; et quamvis postea mitius cum iisdem egerit, nihilominus voluit ipsorum poenitentiam ad multos annos protrahendam, quae omnia constant *ex can.* 22. *conc.* Ancyrani, ex epistolis canonicis ss. Basilii, et Gregorii Nazianzeni, et ex decretis Zacchariae, et Alexandri II. summorum PP. Hujus criminis gravitatem explicans concilii Tridentini catechismus ita loquitur: *Sunt homicidae humani generis, atque adeo naturae hostes acerbissimi, qui quantum in eis est, universum Dei opus evertunt, cum hominem tollant, cujus causa is, omnia, quaecumque procreata sunt, se fecisse testatur. Immo vero in Genesi cum prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam, et similitudinem creavit, insignem Deo injuriam facit, et quasi violentas illi manus afferre videtur, qui ejus imaginem e medio tollit.* Hoc etiam praecepto quaecumque corporis laesio prohibetur; nam haec est medium, quo committitur homicidium.

Q. II. An liceat aliquando seipsum occidere.

R. I. Nunquam licitum est seipsum occidere. Istam veritatem definitam habemus *can. Tu dixisti, can. Non est* 23. *q.* 5. *et can. Placuit ibid.* Ratio autem est, quia directe se occidere nil aliud est, quam facere actionem immediate et directe ordinatam ad sibi vitam auferendam, hoc autem semper est illicitum; nam solus Deus est dominus nostrae vitae; unde sicut injuste ageret contra dominum qui servum ejus occideret, quia injiceret manus in id quod est alterius, ita pessime ageret qui seipsum occideret: destrueret enim id, quod solius Dei est, et non sub nostro dominio. Hinc Deuter. 32. dicit Deus: *Ego occidam; et ego vivere faciam:* et Sap. 16. dicitur: *Tu es Domine, qui vitae et mortis habes potestatem.* Addit s. Th. 2. 2. *q.* 64. *a.* 5. cujus est allata ratio, occidentem seipsum peccare, quia agit contra inclinationem naturalem rationalem, quam habet homo conservandi suam vitam; et quia cum sit pars reipublicae, jam utpote pars pertinet ad totum, adeoque injuste operatur, si propria auctoritate privet rempublicam aliqua sua parte (1).

Neque obstat plures probatae sanctitatis sibi mortem intulisse, ut dicitur de s. Apollonia, quae seipsam projecit in rogum; nam communiter respondetur id fecisse Spiritus S. inspiratione, qui est dominus nostrae vitae; et hoc modo s.

stantia vel ex parte occisi, vel ex parte modi occidendi illud qualificante. Secundum vero est illud quod enunciatis circumstantiis qualificatur, ut occisio consanguineorum usque ad quartum gradum inclusive, in qua occisione laeditur etiam virtus pietatis, vel virtus religionis si occidatur persona Deo sacra per statum clericalem, vel professionem religiosam, etc. Dividitur tandem in *latrocinium*, et in *assassinium;* per primum aufertur hominis vita, ut bonis privetur, per secundum conducitur quispiam ad proximum occidendum, vel etiam quis pretio conductus alterum occidit; et conducens vel inducens ipso facto incurrit excommunicationem non reservatam, etiam homicidio non sequuto; conducenti autem infligitur excommunicatio incurrenda: ita *cap. de Homicid. in* 6. Immo assassinus, omnesque ad assassinium concurrentes privantur immunitate ecclesiastica. Occisio autem foetus animati per malitiosam abortus procurationem gravius punitur. Severius contra id criminis processit Syxtus V. const. quae incipit *Aeffrenatam*, sed mitius dein procedendum esse decrevit Greg. XIV. constit. incip. *Sedes Apostolica*. Ex hac apostolica constitutione, qui hujusmodi abortum malitiose, directe seu indirecte procurat, effectu sequuto, incidit in excommunicationem Episcopo reservatam; et si facinus ad forum externum devenerit, etiam nunc reservatam Pontifici, intellige pro eodem foro exteriori. Occisio Romipetum subjacet excommunicationi Bullae Coenae. Demum homicidae omnes fiunt irregulares.

(1) Unde fit ut homicida laethale committat peccatum contra charitatem sibi debitam, et contra justitiam debitam Deo, et Reipublicae.

Th. 2. 2. *qu.* 64. *a.* 5. *ad.* 4. et s. Augustinus *de civitate Dei lib.* 1. *cap.* 21. excusant Samsonem, qui una cum hostibus ruina domus se oppressit. Dici etiam potest illos potuisse invincibiliter ignorare id esse peccatum; quamvis enim difficile sit dari ignorantiam invincibilem de praeceptis decalogi nude sumptis, bene tamen poterit dari talis ignorantia, si considerentur ut vestita aliqua circumstantia. Ita difficillime quis ignorabit non esse peccatum occidere seipsum; at bene poterit aliquis id inculpabiliter ignorare, quoties deberet occidere seipsum ob servandam e. g. pudicitiam, ob vitandam magnam infamiam etc.

* Solet etiam afferri auctoritas D. Hieronymi relati *in cap. Non est nostrum caus.* 23. *q.* 5. ubi dicit: non licet propria perire manu absque eo quod ubi castitas periclitatur. Igitur licitum erit sibi mortem inferre saltem servandae castitatis gratia. Sed responderi potest verba s. Hieronymi accipienda esse inclusive, scilicet neque excepto casu servandae castitatis, ad eum modum quo sumuntur illa Cantic. 4. *Quam pulchra es, amica mea, absque eo quod intrinsecus latet;* ea enim significant, sponsam esse extrinsecus pulcherrimam, atque etiam talem esse, si interiores ejus virtutes considerantur. Gloss. *in d. cap. v. Absque* Laym. *tract.* 3. *lib.* 3. *p.* 3. *cap.* 1. *n.* 3. cum aliis. *

Dices licere sibi et aliis optare mortem v. g. ad peccata praecavenda, ad dandam Deo gloriam, ut sequitur in martyrio; ut cesset quis nocere bono publico, innocenti etc. cur ergo et non poterimus exequi id, quod licite possumus optare?

Huic objectioni respondendum, quod dum nobis optamus mortem ad peccata praecavenda, ad martyrium subeundum etc. illam optamus quatenus nobis bona est, non autem quatenus a nobis ipsis esset inferenda, sub qua ratione illam optare esset peccatum. Item dum aliis optamus infirmitatem, vel mortem, ut cessent nocere bono publico, innocentibus etc. hujusmodi optamus ut inferenda, vel a Deo vel a publica potestate, quo pacto hujusmodi optare est licitum.

Q. III. An aliquando liceat concurrere ad mortem negative, hoc est, non utendo mediis, quibus possemus vitam conservare.

R. Non tenemur uti mediis extraordinariis ad vitam tuendam; bene vero mediis ordinariis, quamvis et haec possimus omittere ob aliquod motivum virtutis. Quod non te-

neamur uti mediis extraordinariis, bene vero ordinariis, exinde probatur, quia ita unusquisque tenetur servare vitam, ut non videatur se negligenter gerere in ipsius conservatione, nemo autem reputatur se negligenter gerere, si utatur iis omnibus, quae ordinarie sunt in usu in aliqua re peragenda, non vero si extraordinaria omittat. Tenetur consequenter quis uti ordinariis remediis, si potest, in gravibus infirmitatibus, non vero extraordinariis et valde pretiosis, sicut etiam valde doloriferis, seu magnam afferentibus erubescentiam. Sanch. *l.* 5. *cons. c.* 1. *d.* 23. Less. *l.* 4. *c.* 3. *d.* 8. *n.* 60.

Possunt autem et media ordinaria omitti ex motivo virtutis, v. g. permittere sui occisionem, ne occidendo injustum invasorem, iste moriatur in statu peccati mortalis. Potest quis ex motivo charitatis alteri dare panem sibi necessarium ad vitam conservandam; nam bonum virtutis est bonum majus eadem vita, ut recte docet s. Th. *in* 4. *dist.* 38. *q.* 2. *art.* 4. *quaes.* 1. *ad* 3. Hinc recta reputatur constitutio Carthusianorum, qua prohibentur vesci carnibus etiam in gravissimis infirmitatibus, nam bonum commune, ne detur nempe locus relaxationibus, et splendor talis religionis ob tam rigidam abstinentiam a carne, praeponderant bono vitae naturalis, quidquid dicant in contrarium nonnulli theologi. Praeterea dici potest servare vitam vescendo carnibus esse medium valde extraordinarium respectu Carthusiani, adeoque saltem non teneri illis vesci pro vita conservanda. Trull. *l.* 5. *in decal. c.* 3. *d.* 3. *n.* 3. Lugo *de just. disp.* 10. *n.* 35.

Q. IV. An liceat positive facere aliquid, ex quo praevidetur secundario mors sequutura.

R. Id omnino est licitum, si justa causa interveniat. In tali casu id omnino licere probatur, quia tunc intervenit justa causa, quando se offert bonum assequendum praestabilius ipsa vita; in tali ergo casu poterit quis ex amore erga tale bonum velle ipsum assequi et permittere ut ipsa vita secundario periclitetur, sive etiam pereat: atque tunc non intelligitur agere ex intentione perdendi vitam, quod semper illicitum est, sed ex amore boni excellentioris. Semper cum igitur interveniat bonum virtutis, seu bonum publicum, licitum erit aliquid agere, ex quo secundario praevideatur mors sequutura. Immo aliquando ad id aliquis tenebitur, si se obligaverit ex virtute justitiae; ut evenit respectu militum, qui se obligaverunt ex pacto ad non deserendam stationem,

respectu episcopi et parochi, qui ex eadem justitia tenentur administrare sacramenta necessitatis etiam cum periculo vitae, ut alias dictum est. Tenetur etiam unusquisque eamdem vitam periculo exponere, dum id necessarium est pro bono communi, et dum salus spiritualis proximi est in extremo periculo, ut dixi *tr.* 6. *q.* 3. *c.* 2. *quaes.* 3.

Exceptis his casibus poterit quis ob bonum virtutis suam vitam periculo etiam evidenti exponere, sed non tenebitur. Sic poterit quis ob motivum charitatis dare alteri naufraganti tabulam, qua suam vitam tuebatur: exponere periculo suam vitam, ut tueatur vitam patris, principis, amici etc. nam bonum virtutum, scilicet pietatis, observantiae, amicitiae etc. praecellentius est vita nostra; unde ex intentione illud assequendi, licitum erit illam cuicumque periculo exponere. Trull. *cit. d.* 2. *n.* 2. Lugo *cit. n.* 37. *et* 48.

Solet hic esse non parva lis inter theologos, an liceat militibus in bello navali igne navem et seipsos absumere, ne incidant in manus inimicorum, quando nulla esset spes ab illis evadendi. Ego autem admitterem probabilem esse sententiam affirmativam, quoties id suaderet aliquod bonum ipsa vita praecellentius; ut si e. g. incendendo navem, auferrentur hosti plurimae divitiae, quibus esset onusta, adeoque exposceret bonum commune, ut hostis eisdem non potiretur: vel si ex incendio navis ingens damnum etiam hostibus inferretur, et ita patriae magnum afferretur subsidium etc. In his et similibus casibus, cum milites incendentes navim intelligerent assequi bonum ipsa vita excellentius, non vero operarentur ex directa intentione ipsam perdendi, arbitrarer non peccare. Fag. *l.* 5. *in decal. c.* 11. *n.* 6. Less. *l.* 2. *cap.* 39. *n.* 34. Tambur. *l.* 6. *in decal. cap.* 2. §. 2. *n.* 8. Anton. a Spir. S. *disp.* 3. *n.* 63.

* Altera etiam quaestio fit a theologis; an scilicet peccati lethalis reos se constituant, qui ut antidoti sui virtutem commendent, venenum hauriunt, vel a venenatis animalibus morderi patiuntur, et qui in fune altius protenso saltant, vulgo funambuli appellati. Hi omnes lethaliter peccare dicendi sunt, nisi longa experientia et peritorum judicio certi sint, nullo probabili mortis periculo se committere. Quod periculum saepe reperitur in funambulis, quia quantacumque polleant agilitate ac dexteritate, quam facile mortem oppetere, aut saltem grave vulnus subire possunt; cum ad id sufficiat vel inopinata capitis vertigo, irrepens imaginationis perturbatio, subitus adstantium cla-

mor ex timore vel plausu. Continuat. Tournel. *tom.* 3. *pag.* 427.

Q. V. An sit licita mutilatio alicujus membri.

R. Extra casum necessitatis non est licita mutilatio alicujus membri, bene vero in casu necessitatis. Id non licere extra casum necessitatis probat s. Th. 2. 2. *q.* 65. *art.* 1. quia homo non est dominus suorum membrorum, sed administrator; unde quando nulla esset necessitas ea amputandi, male se gereret in administratione membrorum, quae ipsi dominus tradidit, si abscinderet, vel permitteret abscindi. In casu vero necessitatis, quando scilicet amputatio membri est necessaria ad conservationem totius, id erit licitum; nam membrum est propter totum, est enim pars totius, unde propter salutem totius, licitum erit ipsum abscindere.

An vero non solum sit licitum, sed etiam, an quis teneatur abscindere, seu permittere abscindi membrum putridum, ex quo immineat infectio totius corporis, respondendum est cum distinctione. Si ex abscissione non sint futuri dolores ingentes, sed moderati, tunc tenetur pati abscissionem; nam unusquisque tenetur mediis ordinariis vitam conservare, et medium ordinarium est aliquid pati pro eadem vita conservanda. Si vero infirmus pati deberet dolores ingentes, tunc liberum illi esset potius mortem eligere; nam non potest esse sub praecepto electio mediorum, quae sint extraordinaria et horrenda ad vitam conservandam. Secus esset, si talis persona esset valde utilis et necessaria bono publico; nam tunc aliud suaderet ratio publici boni. Trull. *l.* 5. *c.* 3. *d.* 4. *n.* 5. Tamb. *cit.* §. 3. *n.* 3. Anton. *cit. n.* 66.

Q. VI. An dum periculum imminet ab extrinseco, liceat ad vitam conservandam membrum sanum abscindere; et quid si id fiat ad vitandum peccatum.

R. I. Licet abscindere membrum sanum ob conservationem totius, et ita potest quis abscindere manum, qua vinctus detinebatur, ad salvandam vitam dum tyrannus minitaretur mortem. Ratio est, quia bonum totius semper praeferendum est bono particulari partis; et ita etiam charitas, quam habemus erga nos ipsos, plus diligit totum, quam partem. Praeterea si quis ita non aufugeret, in morte totius etiam pars periret, melius ergo est, et ita dictat etiam prudentia, ad salvandum totum, ut pereat pars alias peritura. Lugo *disp.* 10. *n.* 22. Less. *de just. l.* 2. *c.* 9. *n.* 101.

R. II. Ad vitandum peccatum non licet membrum abscindere. Ita omnino dicendum: nam *can. Si quis a medicis dist.* 55. ex concilio Nicaeno desumpto, reprobatur factum Origenis, qui sibi abscidit virilia ad servandam castitatem. Ratio autem est, quia mutilatio membrorum non est medium necessarium ad peccatum vitandum; neque enim Deus, qui condidit naturam nostram, voluit membra nobis esse in perniciem et occasionem peccati, quod potius oritur a nostra negligentia et malitia. Quod si oriantur malae inclinationes ad peccatum propter naturam ab ipso peccato depravatam, possumus eis resistere oratione, vigiliis, jejuniis, flagellis etc. Adducuntur exempla aliquorum sanctorum, qui sibi aliquod membrum absciderunt ad vitandum peccatum, et inter alia narrat sanctus Hieronymus in vita s. Pauli primi eremitae quemdam martyrem undequaque vinctum, dentibus linguam abscidisse, eamque in faciem expuisse meretricis ad eam fugandam. At hujusmodi facta vel debent excusari propter specialem impulsum Spiritus S., vel quia illi SS. ex ignorantia invincibili crediderunt ita agendo non peccare.

Male etiam afferuntur quidam textus Evangelii, ut de abscissione oculi ad vitandum peccatum. Matth. 4. et de se castrando propter regnum coelorum; Matth. 19; male, inquam, afferuntur ad probandum licere abscindere membrum ad vitandum peccatum; nam hujusmodi intelliguntur spiritualiter a ss. PP. ut abscissio oculi significet remotionem occasionum, et castratio denotet remotionem omnis labis venereae, et observantiam perfectae castitatis.

Q. VII. An licita sit eviratio ad vocem conservandam.

R. Non potest quis permittere quod eviretur ad vocem conservandam. Ratio est, quia cum homo non sit dominus, sed administrator suorum membrorum, non potest permittere sui mutilationem, nisi vel ob bonum publicum, vel ob conservationem vitae. Nunquam autem mihi satis probatum fuit (quidquid dicant contrarii theologi) suavitatem vocis etiam pro cantu ecclesiastico, esse tanti momenti respectu boni publici, ut ob id licita reddatur abscissio tam aliena, et tam a natura reprobata. Lugo *de just. disp.* 10. *n.* 23. Bonac. *de cens. d.* 7. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 34. pluresque alii. Caeterum advertendum in nullius sententia licitam esse evirationem ad conservandam vocem, quoties ipsi filii evirandi repugnent; nam ita privarentur, ipsis invitis, libertate quoad status electionem, quae omnino illis compe-

tit. Trull. *l.* 5. *c.* 3. *d.* 4. *num.* 4. Salmant. *tr.* 13. *c.* 2. *n.* 45.

* Superiorem doctrinam late prosequitur Raynaud. in opuscul. quod extat *tom.* 14. *pag.* 525. *de Eunuch. nat. fact. et mystic. cap.* 5. §. 5. *per tot.* ubi adversas Pasqualigi rationes refellit. In hanc descendit Benedictus XIV. *de synod. dioeces. lib.* 11. *cap.* 7. cum Hurtad. *resolut. moral. tom.* 2. *tract.* 12. *cap.* 1. *difficult.* 1. *n.* 757. Gibalin. *de univers. negot. tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 4. *art.* 3. *n.* 13. Thesaur. *de poenit. eccl. p.* 2. *cap.* 1. Dian. *coord. tom.* 1. *tract.* 7. *resolut.* 130. Gonzal. *in cap. Ex parte il* 2. *de corpor. vitiat. non ordin.* et aliis tum theologis, tum canonistis. Neque praxis et usus cohonestare potest hujusmodi evirationem; equidem immutata non est ecclesiae disciplina, quae irregularitatis sententia afficit eunuchos, qui extra necessitatis causam mutilationi suae assensum praebuerunt; quod nunquam fecisset, si mutilatio fieri semper sine peccato posset. Demum consuetudo si quid probat, eviratos ob vocis suavitatem cantui applicari, non vero ob eam causam evirandos probat. *

Q. VIII. An liceat occidere malefactores.

R. Pro contraria sententia citatur Scotus, contra quem insurgunt omnes catholici, sustinentes licere publicae potestati malefactores occidere. Et quidem plura exempla habemus in veteri testamento, quibus probatur justissime malefactores occidi. Ecclesia etiam tradit brachio saeculari haereticos pertinaces, ut illos puniat et quidem poena mortis, ut patet *ex leg. Ariani C. de haeretic. et leg. Quicumque eod. tit.* Ratio autem est, quia sicut qui habet administrationem totius corporis, poterit, ad conservandum totum, membrum putridum abscindere; ita princeps et ipsius publici ministri habentes administrationem communitatis possunt morte malefactores punire, et veluti membra putrida abscindere, ne perturbent suis criminibus communitatem, et ne ipsorum vitia, si impunita remaneant, alios inficiant.

Sed non solum possunt, immo et debent illos morte punire, quoties ita exposcant leges; nam primo judices subalterni debent legibus parere. Secundo, experientia teste, bonum publicum exposcit, ut graviora crimina ultimo puniantur supplicio; alias difficillime se abstinerent malefactores a suis criminibus; adeoque si ex nimia indulgentia non damnent malefactores, ipsi debebunt reddere rationem de

damno, quod inde patitur bonum commune. Immo neque debent abstinere ab ipsis malefactoribus condemnandis, etiamsi agnoscant ipsos morituros impoenitentes. Debent quidem facere quantum possunt, ut sacramento confessionis propriam exonerent conscientiam; sicut etiam non possunt confessionem etiam flagitiosissimis negare, quia eos exponerent periculo aeternae damnationis. Nihilominus postquam fecerunt quantum poterant, ut malefactores christiane morerentur, debent etiam impoenitentes morte punire; nam id non faciunt ad vindictam, sed ad conservandum bonum publicum. Praeterea, si impoenitentes non essent occidendi, omnes malefactores ad mortem vitandam se tales esse simularent. Lugo *de just. d.* 10. *nu.* 64. Salmant. *tr.* 13. *c* 2. *num.* 8.

Q. IX. An liceat ubique interficere bannitos.

R. Certum est, quod quando princeps, servato juris ordine, de quo agam in octavum decalogi praeceptum, dedit omnibus facultatem occidendi bannitos et latrones, potest quicumque illos occidere sine peccato; nam agit ut publicus minister justitiae ad id a principe deputatus. Debent tamen servari sequentia. Primo, ne occidatur bannitus ex odio, sed zelo justitiae, quamvis etsi ex odio occideretur, non esset obligatio restitutionis; neque enim laederetur justitia. Secundo, ne bannitus occidatur extra territorium proscribentis; nam cum ibi nullam habeat jurisdictionem, non potest concedere, ut a se proscriptus ibi occidatur. Farin. *in pract. crim. p.* 3. *q.* 103. *n.* 213. Laym. *l.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 2. Neque unquam putavi audiendos theologos contrariae sententiae eo ductos fundamento, quod princeps alterius territorii tacitam concedit licentiam; nam id est omnino falsum: si etenim bannitus ab aliquo principe in alieno occidatur territorio, princeps hujus territorii graviter punit occisorem. Signum ergo est, revera talem licentiam non concedere. Tertio, illicite occideretur pater a filio, maritus ab uxore, et e contra; nam id nimis est contra naturalem pietatem. Solum id licite fieret, quando alia via non posset amoveri grave praejudicium, quod immineret patriae et personae principis; nam tunc aliud suaderet ratio publici boni: *arg. l. Minime* 35. *ff. de relig. et sumpt. funer.* Recte vero monent theologi non licere principi sine causa valde gravi ita aliquem in exilium mittere, ut possit a quocumque impune occidi, et maxime si praemium addatur occisori. Ratio est, quia isti in continuo versantur periculo mo-

riendi in peccato; unde si id fieret sine causa valde gravi graviter laederetur charitas. Molin. *de just. tr.* 2. *disp.* 7.

Q. X. An omnibus licitum sit occidere tyrannum.

R. I. Si princeps ea sola ratione dicatur tyrannus, quia indebite gravat subditos, et injuste illos expoliat etc. non potest a quocumque privato occidi, quando alias legitimo titulo possidet regnum. Id definitum habemus in concilio Constantiensi, ubi *sess.* 15. inter articulos Jo. Hus damnatur etiam sequens: *Quilibet tyrannus debet, et potest licite et meritorie per quemcumque vassallum suum vel subditum occidi*. Ratio est, quia qui est solo regimine tyrannus, est verus princeps, ergo non potest privata auctoritate spoliari vita et jure regnandi, sed ei parendum est in iis, in quibus juste imperat, juxta illud 1. Petr. 2: *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis*. Confirmatur, quia ex contraria doctrina irreparabilia orirentur inconvenientia, cum facile quisque perditus potest judicare principem tyrannice gubernare. *Esset hoc multitudini periculosum*, ait s. Th. *opusc.* 20. *de reg. Princ. l.* 1. *cap.* 6. *et ejus rectoribus, si privata praesumptione aliquis attentaret praesidentium necem etiam tyrannorum etc.* Monet proinde in tali casu orandum esse Deum, in cujus manu est cor regis, et auferenda peccata, ut cesset flagellum.

R. II. Cuicumque privato licet interficere tyrannum, qui sine justo titulo conatur invadere regnum, vel etiamsi illud jam sine justo titulo occupaverit. Ratio primae partis est, quia unicuique parti licet vim vi repellere, et maxime si vis tendat ad defendendam patriam, regnum etc.; nam tunc defenditur publicum bonum. Eadem ratio suadet posse occidi, quamvis jam adeptus sit regnum; nam illud possidere sine justo titulo, est perseverare in inferendo vim injustam, adeoque semper licite talis vis repellitur. Nec obstat possessio acquisita; nam cum notorietate facti appareat injusta, nil aliud est quam continuata injuria, quam licet repellere unicuique privato propter jus, quod unicuique competit defendendi patriam etc. Less. *l.* 2. *c.* 9. *n.* 8. Bonac. *de rest. d.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p.* 3. *num.* 3.

Q. XI. An liceat marito occidere uxorem in adulterio deprehensam.

R. Olim pluribus jurisperitis, et quibusdam theologis videbatur licere marito occidere uxorem in adulterio deprehensam, sicuti etiam id licere patri respectu filiae, ea du-

cti ratione, quod id agebant publica auctoritate, cum id eis permittatur a lege, nempe *ex leg.* 21. cum duabus sequent. *ff. de adulter. leg. Gracchus* 4. *C. ad leg. Jul. de adult.* Praeterea, cum adulter et adultera sint injusti aggressores honoris mariti, ad propulsandam injuriam videbatur licere eos occidere. At hujusmodi opinio fuit damnata ab Alex. VII. dum sequentem damnavit propositionem: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem deprehensam in adulterio*. Ratio hujus condemnationis clara est; nam ita agens peccat contra ordinem judicii, et contra christianam charitatem. Contra ordinem judicii, quia nemo, maxime in propria causa, debet simul esse judex, accusator, et testis, ut dicitur etiam *can. inter haec* 33. *q.* 2. ita autem ageret maritus adulteros occidendo. Peccaret autem contra christianam charitatem, quia noster honor non est anteponendus aeternae saluti proximorum, quam certe evidenti periculo exponeret, qui actu adulterantes occideret. Praeterea quot inconvenientia oriri possent, si maritus facultatem haberet uxorem adulteram occidendi? occiderentur tunc uxores ab iniquis maritis sub praetextu patrati adulterii, vel si maritus alterius amore captus vellet illam ducere, facillime praeberet commoditatem, immo et stimularet uxorem ad adulterium, ut illam occidendi occasionem posset arripere: Lugo *de justit. d.* 10. *n.* 90. Sanch. *de matr. l.* 10. *d.* 9. *numer.* 38.

Ad fundamenta contraria dicas falsum esse leges dare marito facultatem occidendi uxorem adulteram, sed solum illum ut homicidam non punire; et si aliqua lex aliter videatur docere, corrigenda est per leges canonicas, ut in praesenti etiam materia docet s. Th. *in* 4. *d.* 37. *q.* 2. *art.* 1. Caeterum etiam ecclesia, ut afflictio non adderetur afflicto, noluit interficientem clericum peccantem cum uxore, seu filia (1) subjacere excommunicationi, ut habetur *cap. Si vero de sent. excomm.* (2).

Ad illud, quod dicebatur licitum esse occidere adulterum, utpote quia licet occidere invasorem proprii honoris, respondendum est, id valere, quando adulter niteretur adulterium committere, et nulla alia via esset ad illud impediendum, quam ipsum occidere (3). At quando adulterium

(1) Matre etiam et sorore.

(2) Modo se non abscondat animo praemeditato clericum interficiendi, debet enim percussio sequi infragranti, et incontinenti. Lig. l. 7. n. 275.

(3) Quod hic affirmat Auctor, licere nimirum occidere pro pudicitiae

est patratum, non sunt amplius aggressores honoris, unde occidere uxorem et adulterum esset vindicta, non justa defensio.

Regulae in praxi observandae

I. Quamvis semper sit peccatum mortale occidere directe seipsum, et privandus sit ecclesiastica sepultura, qui ita operatur *ex can. Placuit* 23. *q.* 5. *et* ex rit. Rom. *in rubr. de exeq.*; advertere nihilominus debet parochus posse in ecclesia sepelire eum, qui vel invenitur laqueo suspensus, vel demersus in puteo, ni certo constet id voluntarie fecisse. Ratio est, quia nisi id certo constet, de nullo est praesumendum quod deliquerit. *leg. Merito ff. pro socio*, *et cap.* 1. *de reg. juris*, adeoque praesumendum est, vel ab alio fuisse occisum, vel id fecisse ex vehementissima passione, quae omnino perturbaverit usum rationis, seu amentiam induxerit. Videatur Barb. *de off. paroch. p.* 3. *c.* 26. *num.* 49.

II. Cum unusquisque debeat non omittere media ordinaria ad vitam conservandam, non debet infirmus respuere medicinam, quae prudenter, et fere certo judicaretur ipsi profutura; nam hujusmodi medicina, si non esset ingentis pretii, judicatur medium ordinarium pro vitae conservatione. Quia tamen multoties incertum est, an pharmaca potius prosint, quam noceant, ideo non facile damnandus peccati mortalis, qui pharmacum sibi oblatum respueret.

III. Quia non tenemur mediis extraordinariis vitam conservare, ideo neque tenemur conservare vitam pharmaco ingentis pretii, neque sustinendo graves dolores, ut evenit in magna adustione, in magna sectione, v. g. tibiae, brachii etc. Idem dicas de foemina honesta potius eligente mortem, quam tangi in partibus secretioribus a chirurgis, quamvis id posset permittere causa sanitatis: neque motus turpis, qui posset oriri, semoto consensu, esset ei ad peccatum imputandus; quia per accidens oriretur ex causa justa et necessaria. Putarem tamen non facile excusandam foeminam honestam, quae a sui curatione foeminas etiam honestas respueret cum periculo vitae; nam esset irrationabilis ingens

defensione eum qui illam tentat violare, non satis probatur, quia hic casus neque a Scriptura, nec a summis Pontificibus, nec a Conciliis excipitur a generali illa prohibitione *Non occides*. Pudicitia enim cum sit virtus non in corpore, sed in anima residet, ideoque amitti nequit nisi per liberum consensum; ad rem ait s. Hieronymus in cap. de pudicitia 32. q. 5: *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas*.

illa verecundia, quae in casu tantae necessitatis etiam personas ejusdem sexus respueret.

* Superior doctrina posita in 3. quaestione verb. *Possunt*, duplici limitatione a theologis coarctatur, et primo volunt, ut qui sui occisionem permittit, non sit persona publica, reipublicae bono necessaria, vel admodum utilis, quia populi salus suprema esse debet regula, qua actiones dirigantur; secundo nisi possit per fugam saluti suae consulere. Videatur Contin. Tournel. *tom.* 3. *pag.* 425. v. *Tertius*.*

* Solet etiam quaeri a theologis an bannitus aggressus possit sine homicidii nota seipsum defendere, aggressorem occidendo, in qua quaestione, ut in pluribus aliis dissentiunt inter se; alii enim docent licitum esse, quia naturalis defensionis jure utitur, quo spoliandus non videtur neque per judicis sententiam. Ita Clarus *lib.* 5. *sentent.* *v. homicid.* *n.* 71. et alii apud ipsum. Hoc idem sentire videtur Azor. *p.* 3. *lib.* 2. *cap.* 1. *q.* 11. Plures alii tamen communissime tenent non ei licere, quia lex humana ob communem utilitatem bene potest cuique tribuere jus reos occidendi, et ipsis auferre jus se defendendi, alioquin rei ad supplicium ducti possent se tueri, ac justitiae ministros et carnificem occidere. Laym. *lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *cap.* 2. *n.* 3. La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *num.* 816. *et num.* 870.*

* Operae pretium duco, latius aliqua scitu utilia afferre de homicidio casuali. Ad illud vere dignoscendum duo attendenda praecipue sunt. Primum qui dat operam rei licitae, et omnem debitam diligentiam ad homicidium praecavendum adhibet, etiamsi illud ex ea sequatur, non incurrit homicidii reatum, idest neque culpam, neque poenam, textu expresso in *cap. Dilectus, cap. ex literis, et cap. Joannes de homicid.* Quod si rei quidem licitae operam dabat, sed non sufficientem adhibuit diligentiam ad vitandum homicidii periculum, et ex hoc alicujus mors sequuta fuerit, non vitasse homicidii culpam habetur *cap. Ad audientiam eod. tit.* Secundum qui dat operam rei illicitae, si ex ea homicidium eveniat, ejusdem reus habendus est in foro conscientiae, si res ex iis sit, quae natura sua ita periculosae sunt, ut frequenter homicidium sequatur; ita ex d. Thom. 2. 2. *qu.* 64. *art.* 8. tradit Sylv. *ibid:* Salmant. *in* 5. *decal. praec. cap.* 1. *n.* 136. Ex iis inferre licet, quod reus homicidii esset, qui calce mulierem praegnantem percuteret, vel ita terrefaceret, ut abortus sequeretur; si vero ex iis sunt, ex quibus raro mors eveniat, tunc adhibita diligentia ad mortem evitandam in foro conscientiae culpa homicidii vacabit.*

*Superior doctrina de licita tyranni occisione a quolibet privato patranda usque ab initio xv. saeculi, in quo eam edidit non Joannes Hus, sed Joannes Parvus natione Normannus theologus parisiensis, perperam a nonnullis e Franciscanorum, ab aliis Dominicanorum familia vocatus, sed bene saecularis, in defensionem necis immani proditione curatae ducis Aurelianensis, a Joanne Burgundiae duce, multos habuit et quidem acerrimos contradictores. Inter caeteros, qui hanc doctrinam damnarunt, recensere sufficiat Joannem Gersonium, sacram parisiensem facultatem, ac demum concilium Constantiense *sess.* 15. et quidem merito; si enim cuique privato datur posse occidere tyrannum, dare quoque necesse est, judicare illum, regnum invadere, ac etiam injusto titulo occupare; ex quo quis non videat quot strages, quot turbae, quot et quanta inconvenientia oriri possunt? Neque admittenda videtur distinctio inter tyrannum primo modo superius acceptum et posteriori; nam priori ideo non admittitur, quia quisque perditus posset judicare principem injuste ac tyrannice populos gubernare, at in secundo eodem modo posset sibi persuadere injusto titulo regnum occupare ac retinere. Ulterius damnatae sunt propositiones et justificationes Joannis Parvi, qui potissimum excusare conabatur Burgundiae ducem, qui Aurelianensem interfici mandaverat, sub praetextu quod hic non tantum gravia exegisset vectigalia, sed etiam quia regnum affectasset, regem de medio tollere curasset, toti stirpi regiae insidiatus esset, aliaque hujusmodi plura tyrannica perpetrasset. Videatur Natalis ab Alexandro *histor. eccles. saec. xv. cap. II. art. IV.* Gerson. oper. *tom.* 5. *edit. an.* 1728. fere per tot. Sylvius *in* 2. 2. *d. Thom. q.* 64. *art.* 3. *conclus.* 2. qui licet, loquens de tyranno injuste regnum occupare tentante, vel retinente, doceat eum posse a quolibet privato occidi; hanc tamen doctrinam tam arctis limitibus coarctat, ut vix detur casus, in quo in praxi amplecti possit.*

IV. Docet s. Th. 2. 2. *q.* 147. *a.* 1. *ad* 2. non esse ita utendum poenitentiis, ut vita notabiliter abbrevietur ex ea ratione saepe insinuata, quod scilicet non sumus domini nostrae vitae, sed solum administratores. Verum quamvis nunquam liceat poenitentiis corpus macerare ea intentione, ut vita abbrevietur, nihilominus doctrina s. Thomae non tam scrupulose venit intelligenda, ut omnino abstinendum sit ab iisdem poenitentiis, quamvis praevideretur vita per aliquot annos abbrevianda. Licitum ergo semper est his poe-

nalitatibus se macerare; neque laudabiliter religiosi omitterent poenitentias a regula injunctas, cum fuerint approbatae a viris ss. Personae pariter, quae non vivunt intra claustra, optime faciunt macerationibus corpus in servitutem redigere, quamvis, si velint prudenter operari, pendere debeant ab arbitrio prudentis confessarii. Et quidem, si non condemnantur peccati gravis, qui multo cibo et potu sibi vitam abbreviant, cur damnandi qui, ut divinae justitiae satisfaciant, ut passiones refraenent, poenitentiis se macerant, quamvis per accidens vita ipsorum possit per aliquot annos abbreviari?

V. Sciat confessarius in nostra dioecesi esse casum reservatum *homicidium voluntarium etiam quoad mandantes effectu sequuto*. Notet autem pro ipsius intelligentia illud dici homicidium voluntarium, quod est volitum in se, vel in sua causa proxima, ita ut occidens, vere ex sua voluntate dicatur occidisse. Ligatur proinde reservatione, non solum qui de industria aliquem occidit, sed etiam qui apponit causam proxime inductivam homicidii, ut si quis aliquem lethaliter vulneret, vel propinasset illi mortale venenum. Neque se posset excusare, dicendo, non habuisse animum occidendi; esset enim protestatio contra factum.

E contra quamvis graviter peccaret, non diceretur homicida quoad effectum reservationis, qui aliquem occideret in rixa, dummodo non habuisset antea animum occidendi; qui occideret aliquem ex gravi metu ipsi illato, si non occidat; qui occideret aliquem, se defendendo, quamvis excessisset moderamen inculpatae tutelae; qui nolebat infligere vulnus lethale, quamvis praeter intentionem graviter vulnerasset. Ratio horum omnium est, quia ita occidentes non intelliguntur occidere ex industria et inclinatione voluntatis, quapropter non committunt homicidium voluntarium ea ratione, qua voluntarium a legibus appellatur.

Item excusatur a reservatione, qui ponit causam solummodo remotam homicidii. Ita se habet; qui se inebriat, quamvis praevideat in ebrietate aliquem occisurum; et qui non adhibet sufficientem diligentiam ad praecavendam mortem alterius, ut dum quis e tecto tegulam in viam projicit, non apposito signo, ut transeuntes sibi caveant. Omnes isti dicuntur perpetrare homicidium casuale ad distinctionem homicidii voluntarii. Illud universaliter notet confessarius, quod semper cum lis est inter DD., an homicidium sit casuale, vel voluntarium, occidens immunis est a reservatione, utpo-

te quia dubium est, an commiserit homicidium voluntarium. De his plura habes, ubi egi de irregularitate, quae contrahitur ex homicidio. Multo magis non habet locum reservatio in casibus, in quibus disputant DD., an licita sit occisio, nec ne.

Quia casus reservatus comprehendit etiam mandantes, observare debet confessarius, quod cum simus in odiosis, ad incurrendam reservationem, mandatum debet esse expressum; itemque voluntarium, hoc est, non in subita ira factum; quamvis voluntarium censeatur, si dum passio potuit quiescere, adhuc tamen mandatum non revocetur. Demum mandatum debet esse de ipso homicidio, vel de causa ejusdem proxima. Eo quod tamen nec homicida, nec mandans incurrunt reservationem, nisi effectu sequuto, hinc est, quod si quis sacramentaliter absolvatur, antequam ex lethali vulnere mors sequatur, immunis erit a reservatione, quia haec non habebat locum, nisi morte sequuta, et quando haec evenit, non est amplius culpa quae reservetur.

VI. Advertat confessarius ad avertendum periculum occidendi puerum, in nostra dioecesi casum etiam sequentem esse reservatum: *Detentio infantium in lecto ante nonum mensem completum extra capsulam*. Quicumque ergo, scilicet sive mater, sive nutrix, sive pater, sive quicumque alius ita tenet intra suum lectum puerum, ut ab ipso immineat periculum illius suffocandi, hac reservatione innodatur. Hinc incidet in reservationem quicumque, etiam brevi tempore, extra capsulam extrahit, si prudenter timeat se somno corripiendum, quia tunc tale periculum imminet. Secus si expertus sit insomnem manere, quamvis aliqua vice per accidens somno corripiatur. Multo minus in reservationem incideret illa mater, quae ex aliqua causa puerum e capsula extrahit, si interim aliquem faciat evigilare, ne somno corripiatur. Poterit etiam excusari a reservatione illa mulier, quae extraheret puerum implacabiliter plorantem animo statim illum capsulae restituendi, quia difficile est a somno opprimi, usque dum puer ita plorat. Secus, si experientia sciret, puero etiam plorante a somno opprimendam. Item excusatur mater gravi infirmitate laborans, si cum non possit sine gravi periculo e lecto assurgere, puerum plorantem e cunis extrahit, ut ibi ipsum restituat, postquam consopierit. Idem multo magis dicendum, si vel ratione frigoris, vel infirmitatis, necessarium ducat ad salvandum puerum, illum in sinu suo fovere. Illud uni-

versaliter notet confessarius, quod si ipsa extractio e capsula propter aliquam circumstantiam non sit graviter peccaminosa, non subjacet reservationi, quamvis extrahentes ex conscientia erronea se graviter peccare putarent. Notare etiam debet reservatione non ligari extrahentes, si sibi non efforment conscientiam peccati gravis, ad quam culpam multoties non attendunt nutrices, dum non plene vigilantes extrahunt infantulos.

Cum etiam litera casus loquatur de detinentibus in lecto, sequitur non subjacere reservationi extrahentes puerum e capsula, si lecto assideant, quamvis peccare possint, si periculum sit, ut ita assidentes somno opprimantur cum periculo suffocationis. Item quia praecipitur detentio in capsula ad tale periculum removendum, hinc non habet locum reservatio, si e. g. ita aggerantur panni circa puerum, ut illud periculum absit. Ita etiam dicendum, si aliquis longe a puero dormiat in eodem lecto, dum pene immotus soleat dormire. Demum immunis est a reservatione, qui puerum prope se non haberet, ut si e. g. inter puerum et ipsum mediet mater, seu nutrix, quia tunc ab ipso non imminet periculum suffocationis.

Caeterum quamvis casus loquatur de detinentibus puerum extra capsulam ante nonum mensem completum, debet confessarius admonere praecipue matres et nutrices, ut etiam post tale tempus omne suffocationis periculum removeant, alias gravissime etiam tunc peccabunt, quamvis cesset reservatio.

CAPUT II.

De occisione innocentis, ubi etiam de abortu.

Q. I. An in aliquo casu liceat innocentem occidere.

R. I. Nunquam licitum est directe occidere innocentem, hoc est, illum privare vita. Ratio est, quia occisio directa innocentis semper est intrinsece mala, quia illi aufertur vita, quae sola sub Dei dominio est, unde dicitur Sap. 16. *Tu es enim Domine, qui vitae et mortis habes potestatem.* Hinc patet discrimen, cur filii innocentes possint propter crimina patris expoliari facultatibus, non vero vita. Ratio discriminis est, quia bona temporalia ita possidentur a privatis, ut possint eis expoliari, quoties ita propter ipsorum vitia exposcat publicum bonum, licet exinde possit per accidens oriri damnum innocentium, dum interim nulla re,

quam possideant, expolientur. At vita nostra ita est sub dominio ipsius Dei, ut nullus sine crimine possit ea privari, alias manus violentae mitterentur in id, quod solius Dei est. Hinc Deuter. 24. dicitur: *Filius non occidetur pro patre, sed unusquisque pro peccatis suis morietur.*

Neque refert pro conservando toto licere abscindere membrum etiam sanum; nam exinde inferri non potest licere innocentem occidere pro civitate conservanda. Id autem patet evidenter, quia illud membrum non habet jus particulare ut conservetur, sed jus conservationis est penes totum hominem; ac proinde bene abscindi potest, ut totum conservetur, cum non fiat contra jus particulare, quod habet illud membrum. At quamvis civitas habeat jus ut conservetur, habent etiam singuli jus proprium, ut ipsis vita non auferatur sine gravi crimine; ac proinde non possunt occidi, quamvis aliquis vellet ipsorum mortem, etiam urbis excidium minitando.

R. II. Potest indirecte cooperari morti innocentis, quoties ita exposceret bonum publicum. Id exemplificatur in civitate, quae traderet innocentem tyranno, alias minitanti ejus excidium. Si in tali casu civitas tradat innocentem, non eo fine ut occidatur, sed ut ipsa praeservetur, non peccat; nam actio de sua natura est indifferens, nec immediate et proxime concurrit ad mortem innocentis, sed ea proxime provenit ex malitia tyranni. Unde talis actio ex se indifferens videtur posse cohonestari propter imminentem gravissimam necessitatem. Lugo *disp.* 10. *n.* 113. Less. *l.* 2. *c.* 9. *num.* 40. Bonac. *de rest. d.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p.* 7.

Haec nihilominus ratio mihi non satis efficax appareret, si in tali casu innocens non teneretur se tradere tyranno ob liberandam rempublicam sive civitatem; nam dum bonum publicum est in extrema necessitate, unusquisque privatus tenetur pro ipso propriam vitam periculo exponere. Ubi observandum, quod ita agendo non seipsum directe occideret, sed se exponeret in gravissima necessitate periculo mortis, quod semper est licitum propter bonum virtutis, et maxime propter publicum bonum. Cum igitur ipse innocens se teneatur tradere tyranno, qui ad hoc concurrerent, ad actionem licitam concurrerent, cum ex se praestare teneretur. Caeterum, si id non cohonestaret traditionem innocentis, non satis mihi appareret in talibus circumstantiis per eam solum remote cooperari morti ipsius inno-

centis. * Videatur Sylv. *in* 2. 2. *d. Th. q.* 64. *a.* 6. Contin. Tournel. *to.* 3. *pag.* 435. *

Q. II. An judex possit morte punire eum, quem scit privata scientia esse innocentem, si in judicio probetur reus mortis.

R. S. Thom. huic quaesito ita respondet 2. 2. *q.* 64. *a.* 6. *Judex si scit aliquem esse innocentem, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innoxium, sicut fecit Daniel. Si autem hoc non potest, debet eum Superiori relinquere judicandum. Si autem nec hoc potest, non peccat, secundum allegata sententiam ferens, quia ipse non occidit innocentem, sed qui eum asserunt nocentem.* Verum negari non potest valde probabilem esse contrariam sententiam; nam nullum jus habent judices et principes supra vitam alterius, nisi quando propter ipsorum crimina expedit illos vita privare: hoc casu excepto, uniuscujusque vita est sub dominio Dei, ac proinde nullum jus habet in ipsam judex. Si igitur condemnet innocentem, usurpat sibi jus, quod non habet, ac proinde videtur peccare. Hinc Exod. 23. ubi sermo est de innocente, qui per testes probatus fuit reus, dicitur: *insontem et justum non occides*, atque ibidem subditur: *non suscipies vocem mendacii, nec sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum acquiesces sententiae, ut a vero devies.* Lugo *de just. d.* 37. *sect.* 4. Less. *l.* 2. *c.* 29. *n.* 74. *et* 82. aliique quamplures.

Ad rationem, quae afferri solet in contrarium, scilicet judicem ut personam publicam debere secundum publicam scientiam judicare, responderi potest, utique neminem posse condemnari, nisi servato ordine juris reus convincatur; est enim de jure naturae, neminem esse condemnandum nisi accusatum et convictum; ac proinde judex non posset condemnare, quem scientia privata reum sciret. At scientia publica non videtur dare jus ad occidendum innocentem, cum in ipsius vitam nemo habeat jus nisi solus Deus. Poterit utique non declarari innocens; qui scientia publica apparet reus, at neutiquam condemnari. Optimum autem erit, si aliud non facere possit, permittere illi fugam e carcere, dum id fieri possit sine aliorum damno; vel deposito officio judicis assumere apud Superiorem personam testis, ut defendat innocentem.

* Quae hic dicta sunt, locum habent juxta Sylvium *loc. cit. q.* 64. *art.* 2. *conclus.* 2. in causis criminalibus, in

quibus agitur de capite, vel membro amittendo alicujus innocentis, non vero in causis civilibus vel criminalibus minoribus, ubi agitur ad poenam pecuniariam, officii privationem, exilium; in iis enim potest judex, si falsitas detegi, si processus impediri nequeat, si magna boni communis utilitas, aut necessitas postulet, hujusmodi innocentem condemnare. Sententia enim si ferri debeat, ferenda est juxta allegata et probata, neque ex hoc fit etiam in superioribus ita loquendum; nam respublica, vel princeps disponere potest de suorum civium bonis, quae fortunae vocantur, eorumque dominium pro publica utilitate ab uno in alterum transferre, non vero de ipsorum vita ac membris. Ulterius fortunae bona recuperari possunt, non autem vita, aut membra. *

Q. III. An in aliquo casu licitus sit abortus.

R. I. Nunquam licitum est directe procurare abortum, hoc est, aliquid facere, quod de sua natura tendat ad expulsionem foetus immaturi. Et quidem non licere aliquid facere quod de sua natura tendat ad expulsionem foetus animati, de se constat, quia dum expelleretur foetus immaturus, sed animatus, committeretur verum homicidium, et insuper privaretur ejus anima aeterna salute: directe autem procurare homicidium innocentis, ex saepe dictis nunquam potest cohonestari.

Quod autem nec sit licitum facere aliquid directe tendens ad expulsionem foetus inanimati, exinde probatur, quia qui procuraret directe hujusmodi abortum, impediret proxime et immediate vitam hominis, unde esset reus de homicidio, licet imperfecto, ut habetur *cap. Sicut ex literarum de homicidio*: homicidium autem non potest cohonestari, ni fiat cum moderamine inculpatae tutelae, ut infra dicemus, quod tamen non habet locum in casu praesenti.

Confirmatur, quia ex naturae dictamine numquam licet directe facere quod impediat propagationem et conservationem speciei. Hinc non licet dare pharmacum uxoratae ea intentione, ut inducatur sterilitas, ut patet ex *cap. Si aliquis de homicid.* juncto can. *Quod vero caus.* 32. *q.* 2. * *et ex constit. Sixti V. Effraenatam*, *bullar. tom.* 2. *pag.* 648. * Item nunquam est licita effusio seminis, cum solummodo deservire debeat ad propagationem speciei. Si ergo ex ipso dictamine naturae numquam licitum est directe inducere sterilitatem et pollutionem, hoc est, facere aliquid ea intentione, ut hujusmodi actiones sequantur, multo minus licita

erit expulsio foetus quamvis inanimati; cum hoc proxime et immediate impediat speciei propagationem. Hinc Innoc. XI. sub. *n.* 34. sequentem damnavit propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem foetus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.*

Petere hic potest quis quando foetus animetur. Pro quo observandum est damnatam fuisse ab Innocent. XI. sub *n.* 35. sequentem propositionem: *Videtur probabile omnem foetum, quandiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eamdem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.* Secundo notare est saltem quoad inducendas poenas canonicas, de quibus infra, masculum reputari solum animatum post quadraginta dies, foeminam vero post octoginta; nam hanc sententiam, ultra plures canonistas et theologos docet Glossa *in Clement. unic. de sum. Ttrinit. vers. simul unitas; et in cap. Sicut de homic.* Tertio foetus semper praesumitur masculus, unde si procuretur abortus post 40 dies, habebunt locum poenae canonicae. Caeterum probabilissime modo defenditur foetum animari anima rationali ab initio conceptionis, vel saltem tertia aut septima die; unde semper censui hujusmodi foetus esse sub conditione baptizandos. Videantur dicenda *tr.* 17. *q.* 1. *cap.* 4.

R. II. Licet aliquando indirecte procurare abortum, hoc est, quando necessarium esset ad salvandam vitam matris. In hoc, inquam, unico casu licet dare pharmacum matri, sive scindere venam si id tendat de sua natura ad restituendam illi sanitatem, quamvis secundario praevideatur sequuturus abortus. Ratio autem est, quia licite permittitur mors innocentis; quando necessario fit actio non tendens de sua natura ad illam causandam, sed habet alium finem bonum et honestum. Ita fugiens invasorem potest prosequi suam fugam, quamvis ab equo in quo insidet, esset puer proterendus, si nullum medium suppeteret ad praeservandum puerum, ut evenire posset in via angustissima. Item mater gravida potest fugere aggressorem, quamvis ex fuga praevideat abortum. Id etiam frequenter accidere solet in justa aggressione civitatum; nam licite diriguntur tormenta bellica in urbem, quamvis praevideatur sequutura mors plurimorum innocentium. Sicut igitur istae actiones cohonestantur, quia non fiunt intentione occidendi innocentem, sed ad alium honestum finem, ad quem assequendum habet aliquis jus; ita et potest permitti expulsio foetus si fiat ali-

quid de se tendens ad conservandam vitam matris; nam habet jus ad illam conservandam (1).

Dices ex propositione damnata, quam supra retulimus, non licere procurare abortum foetus etiam inanimati ex intentione conservandi vitam matris, vel ejus famam, ergo multo minus licebit ob conservandam vitam matris procurare abortum foetus etiam animati.

Sed contra est, quia dum agitur de conservatione vitae matris, quae non periclitatur ob infirmitatem, sed ab extrinseco, quia scilicet, si deprehendatur gravida, occidetur, pharmacum directe, et ex sua natura expelleret foetum; neque enim posset dici dari ob infirmitatem matris, cum non esset infirma. Dum vero datur pharmacum, vel aperitur vena, quia periclitatur vita matris infirmae, tunc pharmacum etc. tendit ad expellendam infirmitatem, quod vidimus licite fieri; nam tunc expulsio foetus potius est permissa, quam volita.

Quidam recedunt a doctrina supra firmata in duplici casu. Primo quando spes esset si mater a pharmaco etc. abstineat, foetum vivum in lucem edendum; cum etenim tunc posset baptizari, vult charitas postponendam vitam nostram temporalem vitae supernaturali proximi constituti in extrema necessitate spirituali. Secundo quando remedium aequaliter tenderet ad causandam matri salutem, ac ad expellendum foetum; putant enim in tali casu procurari directe foetus expulsionem.

Verum puto in utroque casu posse dari pharmacum matri, cujus vita alias periclitaretur. In primo casu, quia, licet verum sit in extrema necessitate spirituali proximi, postponendam esse vitam nostram temporalem illius vitae spirituali, nihilominus haec doctrina vera est, quando certum, vel saltem probabilius est, ut possimus nostra morte opitulari proximo constituto in extrema spirituali necessitate. Id autem non habet locum in casu nostro; nam experientia constat, moriente matre, fere semper et foetum mori; cum lethalis matris aegritudo corrumpat humores, et inficiat ali-

(1) Dummodo abortus (qui sit animatus) periculum sit aeqoale sive remedium abortivum sumatur, sive noo: hoc namque io casu sine majori periculo ac damno foctus, matris vitae consulitur. Qood si vero proles certo sit animata, vel de hoc saltem prudentissime dubitetur, mortale est adhibere remedium directe curativum matris, sed cum periculo mortis foetus, si admodum probabile sit et multo magis si sit certum, eo non sompto, prolem in vitam esse edendam et sic baptizandam.

mentum foetus, ac proinde valde difficile sit vivere post matrem. Si ergo ex alia parte probabile sit, per pharmacum posse matrem conservari, id reddetur licitum; sine illo etenim fere certum est et matrem et foetum moriturum, et cum pharmaco probabile est vitam matris posse conservari. Sanc. *l.* 9. *d.* 20. *n.* 17.

In secundo etiam casu licitum videtur dare pharmacum matri, cujus vita periclitatur; sicut enim aequaliter habent mater et foetus jus ad vitam conservandam, cur stante tali jure non poterit sumere pharmacum, ut vitam conservet? Neque in tali casu verificatur directe expelli foetum; quamvis enim vim habeat et illum expellendi, nihilominus habet vim aequalem sanandi matrem, hacque intentione sumendum est. Accedit praefata ratio, quod scilicet fere semper moriente matre moritur etiam foetus, unde dare tale medicamentum, quod alias potest sanare matrem, exiguum damnum potest afferre foetui, et aliunde maximum est lucrum, si matri restituatur salus pene desperata. Sanch. *de matr. l.* 9. *d.* 20. *n.* 10. Trull. *l.* 5. *in decal. c.* 1. *d.* 4. *n.* 5. * Haec doctrina duplices superiores complectens casus, in quibus, licitum est pharmacum praebere matri, admittitur etiam a Sylvio *in* 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. Cont. Tournel. *t.* 3. *pag.* 451. sed requirunt quod prudenti medicorum judicio mater certo moritura sit ex eo morbo, nisi tali adjuvetur pharmaco. *

Q. IV. Quae sint poenae statutae contra procurantes abortum, et quas personas afficiant.

R. I. Maximas et gravissimas poenas decrevit Xistus V. in sua constitutione, quae incipit *Effraenatam etc.* contra procurantes abortum. Verum quia in praxi difficilis erat ejus observantia, ipsam moderavit Gregorius XIV. ea constit. incip. *Sedes apostolica etc. bullar. t.* 2. *pag.* 709. Juxta igitur hanc constitutionem modo regulandae sunt poenae contra procurantes abortum. Hujusmodi poenae contra procurantes abortum animati foetus sunt sequentes. Primo contra ipsos habent locum omnes poenae ab utroque jure statutae ad puniendos homicidas voluntarios. Secundo contrahunt irregularitatem. Tertio privantur omni privilegio clericali. Quarto sunt inhabiles ad omnia officia et beneficia sive simplicia, sive curata. Quinto ipso facto sunt excommunicati. Sexto dum habeant officium, sive beneficium ipso facto ipsis privantur et perpetuo redduntur inhabiles tam ad officia et ad beneficia quae habent, quam ad quodvis aliud.

Septimo clericus procurans abortum est deponendus et degradandus, atque tradendus curiae saeculari, ut ipsum puniat juxta leges humanas et divinas.

Hae poenae continentur in supracitata constitutione Xisti V. easque non sustulit Gregorius, dum agitur de procurante abortum foetus animati, cum solum abstulerit speciales poenas, quas Xistus decreverat etiam contra procurantes abortum foetus inanimati, vel contra concurrentes ad procurandam sterilitatem: hos enim voluit tantum subjacere poenis, quas contra ipsos statuit jus commune. Placet hic adnotare quaedam verba constitutionis Gregorii, cum viderim aliquos theologos subobscure loqui in hac materia.

Quo vero (ait Gregorius) *ad poenas procurantium abortum foetus inanimis, aut exhibentium mulieribus, vel sumentium venena sterilitatis, aut quocumque modo auxilium, vel consilium eis dantium, in praedicta constitutione contentas, constitutionem praefatam, in ea parte, ubi de his agit, ad terminos juris communis, ac ss. canonum et concilii Tridentini dispositionem, auctoritate apostolica tenore praesentium tam quoad praeterita, quam quoad futura perpetuo reducimus, perinde ac si eadem constitutio in ejusmodi parte nunquam emanasset. Non obstante eadem praedecessoris nostri constitutione, quam quoad reliqua omnia* (notentur haec verba) *praeter contenta in hac nostra constitutione, in suo robore omnino permanere volumus, caeterisque contrariis quibuscumque.*

Notare etiam oportet quoad poenas supra recensitas, quod licet poenae irregularitatis, excommunicationis, et inhabilitatis ad beneficia, obligent in foro conscientiae, et ante judicis sententiam, etsi delictum esset occultum, nihilominus, si agatur de privatione beneficii, quod aliquis actu habeat, non est relinquendum ante sententiam declaratoriam criminis, quia ad id requiritur externa executio, ut dicitur in tractatu de legibus. Pariter quamdiu delictum remanet occultum, non habent locum poenae degradationis et traditionis ad curiam saecularem.

R. II. Poenae supra recensitae afficiunt omnes directe, vel indirecte, per se, vel per alium quocumque modo procurantes abortum foetus animati, vel praestantes ad id consilium, vel auxilium, aut favorem.

Q. V. Quinam possint dispensare et absolvere a praefatis poenis.

R. I. Est qui docet posse episcopum dispensare in poena privationis beneficiorum, et inhabilitatis ad illa: verum non satis puto tutam hanc doctrinam; cum de sua natura inferior non possit dispensare in lege superioris. Ultraquamquod Xistus V. hujusmodi dispensationem expressissimis verbis sibi reservavit et suis successoribus.

Quoad irregularitatem etiam et suspensionem non potest fieri recursus ad episcopum ut dispenset; quamvis enim Trid. *sess.* 24. *de reform. cap.* 6. concedat episcopis facultatem dispensandi in irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto, excipit tamen homicidium voluntarium, ut constat legenti supradictum caput, et homicidium omnino voluntarium reputandum est procuratio abortus foetus animati. Quod si procuratio abortus reducatur ad homicidium casuale, tunc videnda quae dixi de irregularitate, quae incurritur ratione talis homicidii.

Ab excommunicatione proveniente ex abortu potest absolvere episcopus, vel confessarius ad hunc casum specialiter deputatus; ita enim decrevit Gregorius XIV. moderando constitutionem Xisti V. in qua hunc casum sibi specialiter reservaverat. Ubi advertas non ideo dicendum confessarium specialiter ad hunc casum deputatum, ex eo quod habeat facultatem generalem absolvendi ab omnibus casibus reservatis episcopo; nam talis generalis deputatio non potest dici illa specialis deputatio, quam exigit bulla Gregorii; vult enim confessarium ad hunc casum specialiter deputari. Dian. *p.* 7. *tra.* 5. *resol.* 15. aliique apud ipsum, * Sylv. *in* 2. 2. *d. Thom. q.* 64. *art.* 7. *conclus.* 5. Salmant. *tr.* 13. *cap.* 2. *n.* 72. Contin. Tournel. *tom.* 3. *pag.* 453. Barbos. *de potest. episc. allegat.* 39. *nu.* 13. ubi generaliter probat facultatem episcopis a concilio tributam absolvendi ab hujusmodi excommunicationibus exerceri minime posse, nisi ab iis qui specialiter ab episcopo deputati sint. Qui majorem ac exactiorem de abortu discussionem desiderat, adeat Spor. *in theolog. sacram. par.* 4. *cap.* 4. *per tot.* ubi ex professo et egregie hanc rem pertractat, si excipiatur facultas, quam tribuit episcopis dispensandi quoad irregularitatem, suspensionem, privationem beneficiorum, ac ad ipsa inhabilitatem. *

Q. VI. An excommunicationem incurrant ipsae mulieres praegnantes, si per potionem, aut alia remedia procurent abortum foetus animati, vel illum patiantur.

R. Non mihi videtur improbabilis sententia negativa, nam dum agitur de aliis poenis in constitutione Xisti V. expresse exprimuntur mulieres praegnantes, non vero exprimuntur quando agitur de excommunicatione. Neque satis convincitur habere locum excommunicationem respectu ipsarum praegnantium, quia feratur in *principales socias et consocias* concurrentes ad perpetrandum crimen abortus; nam pro ly *principales* possunt intelligi non ipsae mulieres praegnantes patientes abortum, vel sumentes potionem, vel aliud facientes, quo causetur abortus, sed illae quae inter cooperatores seu cooperatrices ad causandum abortum sunt principales. Lugo *l.* 2. *respons. moral. d.* 4. *n.* 4. Salm. *tr.* 13. *c.* 2. *n.* 70. aliique apud ipsos. Cum igitur saltem dubitari possit an in praefata excommunicatione comprehendantur, revera ipsae censura non erunt innodatae; nam dubium facti, vel juris ab incurrendis censuris eximit. * Rationem autem cur potest praesumi s. Pontificem noluisse praegnantes excommunicationi subjectas, dant Lug. et Salmant. *ll. cc.* ut forte earum infirmitati parceret quae a vehementi infamiae timore impulsae, a tanto facinore non abhorrentes metu aliarum poenarum; neque excommunicationis poenam timebunt, et ideo novum animae periculum facile subibunt, saltem sacrilegas confessiones agentes. *

Regulae in praxi observandae

I. Primo animadvertat confessarius, quod in maximis angustiis redigitur conscientia ecclesiastici, quoquo modo concurrentis ad delictum abortus. Vel enim nullum habet beneficium, et jam est incapax ad quodcumque beneficium acquirendum, si a Papa non dispensetur, idque etiamsi ipsius delictum fuerit occultum. Vel jam habet beneficium; et quamvis illud non teneatur dimittere ante sententiam declaratoriam criminis, nihilominus ante eamdem sententiam, etsi delictum sit occultum, remanet irregularis, et consequenter non potest missam celebrare, quod tamen exigere potest ipsius beneficium. Ex hoc autem capite potest oriri obligatio ipsum beneficium dimittendi; nam jam non potest satisfacere suae obligationi, ni Papa ipsum dispenset ab irregularitate, quae tamen dispensatio difficiliter conceditur ratione tanti delicti. Semper tamen animadvertat confessarius haec verificari respectu abortus foetus animati.

II. Consideret confessarius inter casus nostrae dioecesis reservatos esse sequentem: *Abortus procuratus foetus animati effectu sequuto, tam respectu patientis, quam quovis modo cooperantis scienter.* Dum ergo audit in confessione hoc peccatum, debet animadvertere, quae circa illlud disposuerint ss. Pontifices, et quae nostri praesules.

Pontifex voluit esse episcopis reservatum et confessariis quoad hoc specialiter deputandis. At quia ratione solius excommunicationis reservatur, quaecumque excusant ab excommunicatione, excusant pariter ab hac pontificia reservatione. Hinc ab ea excusatur quicumque procuravit abortum ignorando censuram, etsi ignoretur culpabili ignorantia, dummodo non sit ingens temeritas; nam in bulla Sixti V. excommunicantur qui procurant abortum *scienter*, quae particula exigit saltem ingentem temeritatem ad incurrendam censuram, ut suo loco dictum est. Excusatur item a praefata reservatione, qui ex gravi metu ab extrinseco causato procuravit abortum, ut dictum est agendo de censuris. Dixi ab extrinseco causato; nam metus mali, quod comitari solet actum a lege prohibitum non excusat; leges enim prohibentes actum intelliguntur illum prohibere, etsi indivisus sit a malis, quae solent illum comitari, qualia sunt in casu nostro periculum infirmitatis, infamiae etc. Excusantur a pontificia reservatione ipsae mulieres praegnantes, si procurent, vel patiantur abortum. Excusantur, qui sunt causa abortus casualis, nam cum simus in odiosis, poenae contra procurantes abortum intelligi debent de procurautibus abortum voluntarium, non de eo, qui sequitur praeter intentionem, vel non apposita ipsius causa proxima, ut dixi supra loquendo de homicidio. Quod si ex aliquo ex praefatis capitibus non auferatur pontificia reservatio, tunc semper advertat confessarius non posse ab hoc casu absolvere, ex eo quod ab ordinario generalem habeat licentiam a casibus reservatis absolvendi. Tempore vero jubilaei poterit absolvere; nam Pontifex non tenetur ad hunc casum specialiter deputare, sicut episcopus. In casibus vero quibus cessat pontificia reservatio, confessarius habens facultatem generalem absolvendi a reservatis, poterit et ab hoc absolvere. Observare tamen debet reservationem nostrae dioecesis non effugere matres procurantes, vel patientes abortum, ut et ex litera casus dignoscitur.

* Ex requisita speciali deputatione episcopi ad absolvendum ab excommunicatione propter abortum foetus animati

incursa, infertur cum Continuat Tournel. *loc. cit. pag.* 453. Passerin. *q.* 187. *art.* 1. *n.* 458. non sufficere pro regularibus deputationem provincialis, nisi respectu suorum; cum erga istos non erga saeculares ordinarius sit. *

Illis vero particulis: *quam quovis modo cooperantis scienter*, intelliguntur mandantes, praestantes opem, consilium, favorem, potionem, medicamenta abortum causantia, eadem conficientes, scribentes literas, apochas etc. Hi omnes comprehenduntur tam in bullis Pontificum, quam in nostro casu. At prudens et doctus confessarius semper examinet, an hae cooperationes fuerint efficaces. Et quidem si abortus non sequatur, clarum est nullum incidere nec in nostram, nec in pontificiam reservationem. Sed idem dicendum, si cooperatio vel consulendo, vel mandando, vel quid aliud faciendo, vere non fuit causa abortus; quia mater jam omnino volebat ipsum quocumque modo procurare, et potest illius assertioni fides praestari, si aliqualis fidei digna sit. Eodem pariter modo discurrendum de eo, qui solum fuit causa, ut brevi tempore abortus acceleraretur; nam si ejus consilio etc. notabiliter acceleraretur, et spes erat, ut eo spatio pravus matris animus mutaretur, non effugeret reservationem. Demum in praxi tuto judicatur immunis a reservatione, qui datum consilium retractavit, quamvis abortus sequatur. Qui plura desiderat, non desinat consulere p. Mansi in explicatione hujus casus.

CAPUT III.

De homicidio ob conservandam vitam, honorem, vel divitias

Q. I. An liceat occidere injustum invasorem ad propriam vitam tuendam.

R. Licitum est occidere injustum invasorem, si id fiat cum moderamine inculpatae tutelae. Id constat *ex cap. Significasti il* 2. *de hom.* ubi definitur omni jure licitum esse vim vi repellere. Et ratio est, quia cum unusquisque jus habeat ad conservandam propriam vitam, potest tale jus defendere contra illum, qui injuste vult ipsum tali jure expoliare. Neque refert injustum aggressorem esse statim in aeternum damnandum propter peccatum mortale, quod committit injuste aggrediendo; nam hoc sibi debet imputare, utpote quia se posuit voluntarie in tali periculo injuste aggre-

diendo, et aliunde potest se ab illo eripere desistendo ab aggressione.

Dixi tamen id faciendum esse cum moderamine inculpatae tutelae, hoc est, non animo se ulciscendi, sed injuriam propulsandi. Ulterius moderamen inculpatae tutelae exigit, ut occidatur injustus aggressor tunc solum, quando non est alia via defendendi propriam vitam; nam si ad sui tuitionem sufficiat mutilare injustum aggressorem, vel clamore, aut alio modo ab ipso se liberare, non est licita ipsius occisio: quia tunc occidere aggressorem non est necessarium ad se defendendum.

Neque solum cum moderamine inculpatae tutelae potest quis occidere injustum invasorem suae vitae, sed etiam si illi immineret periculum gravis mutilationis, deformitatis, vulneris etc. nam hujusmodi aequiparantur morti; unde etiam in his casibus licitum est vim vi repellere etiam cum morte injusti invasoris. Secus dicendum, si solummodo leve vulnus timeretur. Salmant. *tr.* 10. *c.* 8. *p.* 4. *num.* 6.

Q. II. An servetur moderamen inculpatae tutelae, si aliquis occidat injustum invasorem, dum alias poterat se praeservare fugiendo.

R. Communiter theologi respondent cum distinctione. Si igitur agatur de iis, quibus fuga est valde ignominiosa, uti sunt nobiles et milites, communiter conveniunt non teneri fugae se committere; nemo etenim tenetur cum gravi jactura bonorum vel honoris, alterius vitae consulere, quando ipse se voluntarie exponit periculo illam amittendi, et posset, si vellet, illam a tali periculo liberare. Hi vero, quibus talis fuga non est ignominiosa, ut sunt ecclesiastici, sive saeculares, vel regulares, et homines plebeji, tenentur fugere; nam cum nihil amittant fugiendo, debent abstinere ab inferendo grave damnum suo proximo, et maxime ab illius occisione, quae solum potest esse licita ob defensionem nostrae vitae, vel etiam honoris, ut infra dicetur. Solum admitterem licitum esse ecclesiastico non fugere, et occidere injustum invasorem, quando ex circumstantiis fuga redderetur infamis; ut si fugiendo detegeretur aliquod crimen, quod perpetrabat, e. g. adulterium, quod committebat cum muliere illius, a quo fuit aggressus. In his circumstantiis, cum fuga esset pro ecclesiastico valde probrosa, valet pro ipso ratio allata pro milite et viro nobili. Palaus *hic disp.* 6. *p.* 15. §. 8. Less. *l.* 2. *c.* 9. *d.* 12. Leand. *hic. q.* 34. *et* 36. Caeterum saepe, quicumque invadatur non tenetur fugere; nam fuga potest reddi periculosa, ut si fugiendo timeatur vulnus a tergo etc.

Q. III. An liceat praevenire et occidere injustum invasorem, a quo quis esset occidendus.

R. Si quis merito timeat, quod ni praeveniat volentem occidere, non poterit postea resistere, utique licebit illum praevenire; nam in tali casu non est aggressio, sed justa defensio: et ridiculum esset velle ipsum cogere ad expectandam aggressionem, quando juste timeret non posse tunc resistere. Oportet tamen imminere aggressionem injustam; ac proinde pro defensione propriae vitae non licebit occidere ministros justitiae, quando juste aliquem reum invadunt. Hinc observare licet discrimen, quod est inter eum, qui praevenit invasorem, quando injustae ejus invasioni non posset resistere, et inter illum, qui postquam aggressor abiit, illum percutit, vel vulnerat; primus, ut dictum est, se juste defendit: secundus se ulciscitur; nam dum aggressor jam abiit, non est amplius defensio, quia cessavit aggressio. Secus dicendum esset, si certe immineret periculum novae aggressionis, quia in tali casu vulnerare, seu occidere fugientem, non esset vindicta, sed pura defensio juxta modo dicta. Lugo *disp.* 10. Anton. a Spir. S. *d.* 2. *de hom. sect.* 1. Bonac. *de restit. d.* 2. *q. ult. p.* 8. *n.* 2.

Q. IV. An cum moderamine inculpatae tutelae liceat occidere invasorem alterius vitae.

R. Non solum pro defensione vitae et membrorum parentis, uxoris, prolis etc. sed etiam pro defendendis extraneis innocentibus licitum est iniquum aggressorem occidere. Ita habetur *ex arg. can. Fortitudo* 5. *caus.* 23. *q.* 3. ubi laudatur defendens non solum patriam, sed etiam infirmos et socios a latronibus. Confirmatur *ex cap. Dilecto* 6. §. *Et quidem de sent. excom. in* 6. ubi dicitur reus criminis, qui, dum potest, non defendit innocentem: et concordat *lex* 1. §. 4. *ff. ad leg. Cornel. de sicar.* Ratio autem est, quia jubemur proximos diligere sicut et nos ipsos, ergo etiam defendere, dum possumus. Hinc Exod. 2. laudatur Moyses quod occiderit Ægyptium injustum aggressorem cujusdam Hebraei.

Bene autem advertunt hic DD. nos teneri ad defendendam vitam proximi etiam cum aliquali nostro incommodo; nam vita proximi ita est bonum altioris ordinis, ut dictet charitas esse defendendam etiam cum nostro incommodo, ut constat ex dictis de charitate. Non tamen tenemur, quamvis ex dictis licite fieri possit, eam defendere cum morte invasoris; quia hoc modo nec tenemur propriam vi-

tam defendere. Immo cum invasor sit nocens, potius ab ipsius morte erit abstinendum, cum constet in gravi peccato moriturum. Lugo *disp.* 10. *num.* 208. Filliuc. *tr.* 29. *n.* 57. Aliter discurrendum, si persona invasa esset pater, mater, filius, princeps etc. nam tunc titulo consanguinitatis, vel subjectionis teneremur etiam cum morte aggressoris tueri. Lugo *d.* 10. Hurtad. *disp.* 11. *diff.* 13. Ant. a Sp. S. *tr.* 8. *d.* 2. *n.* 43.

Illud etiam advertendum, quod si invasus dedit causam invasioni, non potest cum alterius morte defendi, si nolit ab ea desistere. Quod si paratum se ostendat desistere ab invasione, tunc cum non amplius sit aggressor, reputatur innocens, adeoque si necesse sit potest et morte alterius defendi, quamvis defensionem respueret; cum etenim non sit suae vitae dominus, non potest ab aliis jus defensionis adimere. Lugo *disp.* 10. *n.* 202. et alii, quos sequitur Leander *q.* 44.

Q. V. An liceat occidere furem volentem surripere bona fortunae; et quid dicendum de occisione illius, qui iniqua sententia vellet expoliare nos rebus, quas actu possidemus; seu impedire, ne possidere possimus res, ad quas jus habemus.

R. I. Licitum est occidere injustum invasorem bonorum fortunae, si sint magni momenti, nec alia via possint defendi, aut recuperari. Ratio est, quia licitum est defendere quae possidemus, ergo et licitum erit uti mediis necessariis ad talem defensionem, ergo et occidere furem, quando alia via non suppetat ad ea defendenda: *arg. cap. Praeterea* 5. *de offic. et potest. judic. deleg. et l.* 2. *ff. de jurisd.* Praeterea *leg. Advocati* 14. *cod. de advoc. divers. judic.* bona nostra quodam modo vitae comparantur, utpote necessaria ad vitam conservandam, quapropter videtur fere eodem jure vitam, ac ipsa bona posse defendi. Lugo *disp.* 10. *n.* 175. Dian. *p.* 5. *tr.* 4. *resol.* 17. et communiter.

* Hoc etiam deducitur *ex cap. Olim de restitut. spoliat.* ubi Innocentius III. inculpatos declaravit, qui servato moderamine pro possessione ad ipsos pertinente vim vi repulerant: neque obstat quod Alexander III. in *cap. Suscepimus de homicid.* homicidii reos dixerit, ac poenitentiae legibus subjecerit duos monachos qui ad domesticarum rerum custodiam relicti, fures occiderunt eas asportare curantes; nam ideo hoc fecit pontifex, quia monachi illi inculpatae tutelae moderamen excesserunt; cum enim fures ligatos ac

res suas salvas haberent, non debuerunt ad necem procedere, et eorum minas alia via effugere potuerunt. Alterum quoque caput afferre solent contrariae sententiae sectatores: *cap.* nempe *Interfecist. eod. tit.* ex quo propter illa verba *Te tuaque liberando* conjunctim sumpta, illicitam semper putant necem injusti bonorum invasoris, nisi eodem tempore bona simul et vitam abripere praesumat. Navar. *lib.* 2. *c.* 3. *n.* 406. Faguan. *ibid. n.* 7. Sed illa verba disjunctive, vel alternative sumenda esse, ita ut sensus sit, non esse homicidam, qui ut se, vel sua liberet, furem, quem aliter capere vel impedire non possit, occidat, tradunt communiter fere omnes apud Barbos. et Gonzal. *in id. cap.* Si enim copulative sumenda essent, licita non esset alterius occisio, neque ad propriae vitae defensionem, nisi cum bonorum externorum conservatione conjuncta esset. *

Dixi nihilominus, si sint bona *magni momenti*: etenim Innoc. XI. sub *n.* 31. sequentem damnavit propositionem. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* Ratio autem est, quia tam grande bonum est vita proximi, ut non possit nisi irrationabiliter ea spoliari propter leve nostrum malum, dictante semper charitate sustinendum esse leve incommodum, ne proximus gravissimum malum patiatur: adeoque cum amissio aurei leve reputetur damnum, non est occidendus proximus pro eo conservando. Non taxant autem auctores quanti debeat esse valoris res, pro qua conservanda liceat furem occidere, dicentes solum in generali id esse licitum, quando dominus ex amissione talis rei grave pateretur damnum. Cum igitur alicui leve damnum possit esse amissio e. g. decem aureorum, alteri valde grave, licebit huic pro conservatione decem aureorum occidere volentem eos surripere, non vero licebit primo. Immo et pauperi tale posset esse grave damnum amissio unius aurei, ut pro ipso conservando possit furem occidere; ac proinde propositio damnata solum damnatur, quatenus asserebat *regulariter* licitum esse occidere pro defensione unius aurei. Videantur auctores scribentes in praefatam propositionem. Insuper notant DD. quod si fur volens surripere aureum, insimul vim et gravem injuriam vellet inferre; ut si vellet a viro honesto et nobili vi e manibus, vel e crumena aureum rapere, posset licite occidi; nam tunc occisio non tam esset pro aurei defensione, quam ad propulsandam gravem injuriam: Lugo *n.* 178. Less. *l.* 2. *c.* 9. *n.* 68. Hurtad. *d.* 11. *de rest. diff.* 12.

Addidi solum licere occidere, quando alia via bona nostra non possint defendi, aut recuperari; nam alias non servaretur moderamen inculpatae tutelae. Non liceret ergo occidere furem, quoties clamando quis posset habere aliorum auxilium et rem suam defendere, aut recuperare, vel si posset furem capere. Item si haberet testes, quibus posset rem suam in judicio recuperare, vel alio modo.

R. II. Non possunt licite occidi accusatores, testes et judices, etsi expoliandi essemus rebus, quas actu possidemus, vel impediendi a possessione rei, ad quam jus habemus. Id constat ex sequentibus damnatis propositionibus. Prima est Alex. VII. qui sub *n.* 18. sequentem damnavit propositionem: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare*. Altera est damnata ab Innoc. XI. sub *n.* 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva quae actu possidemus, sed etiam ad quae jus inchoatum habemus, et quae nos possessuros speramus.* Tertia quae est sub *n.* 33. ita se habet: *Licitum est tam haeredi, quam legatario contra injuste impedientem, ne vel haereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut et jus habenti in cathedram, vel praebendam contra eorum possessionem injuste impedientem*.

Ratio primae partis est, quia defendere se defensione occisiva adversus testes et judices volentes nos expoliare iis, quae actu possidemus est defensio immoderata; nam tale damnum potest alia via reparari, videlicet adhibendo testes, reclamando, appellando etc. Neque obstat posse dari casum, in quo neque possit his modis removeri damnum, quod timetur; id etenim esset per accidens. Non conveniens autem fuit, naturam permittere hanc defensionem immoderatam in aliquo rarissimo casu; nam hoc esset aperire viam innumeris caedibus: plures enim ex passione sibi certo persuaderent judicem et testes esse injuste infensos, adeoque licere eos occidere. Sicuti quamvis in aliquo casu non defutura esset bona educatio filiis, qui nascerentur ex copula fornicaria, nihilominus voluit lex naturalis nunquam licitam reputari fornicationem, quia, ordinarie loquendo, talibus filiis deest bona educatio: et aliunde si esset licita in aliquo raro casu, in quo non deesset, aperiretur via innumeris fornicationibus: eo quod unusquisque sibi, passione impellente, persuaderet, non defuturam proli nasciturae bonam educationem.

Ratio secundae partis, qua scilicet asseritur non esse licitum occidere impedientem nobis injuste possessionem rei, ad quam jus habemus, redditur evidens, si duo observentur. Primum est, nunquam licere occidere volentem nobis grave damnum inferre, nisi sit evidens alia via non posse tale damnum impediri vel reparari. Secundum est, ut paulo ante dicebam, quod quando, ordinarie loquendo, potest alia via damnum declinari, non est licita occisio, quamvis in rarissimo casu non posset damnum impediri, si admisso quod licita esset occisio, gravia mala in communitate et republica sequerentur; tunc enim dictat ratio naturalis propter avertendum commune malum, non esse licitum tale medium neque in casu rarissimo propter bonum alicujus particularis. His positis, constat non esse licitum occidere volentem nobis impedire possessionem rei, ad quam jus habemus; nam via ordinaria est, ut per judices obtineamus ea, ad quae jus habemus. Quod si in aliquo raro casu hoc medium non sufficeret, hoc esset per accidens; et aliunde si esset licitum occidere injuste impedientem, heu quot clades sequerentur! Unusquisque a sua passione deceptus putaret testes et judices sive alios quoscumque sibi esse injuste infensos in impedienda possessione, quam praetenderet, et ita saepe saepius occiderentur homines etc.

Q. VI. An liceat occidere invasorem honoris et pudicitiae.

R. I. Non licet occidere eum, qui nititur calumniam inferre. Id constat ex pluribus damnatis propositionibus. Prima est Alex. VII. qui sub *n.* 17. hanc damnavit propositionem: *Est licitum religioso vel clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua religione spargere minitantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi religioso, vel ejus religioni publice et coram gravissimis viris praedicta impingere, nisi occidatur.* Altera quae est sub *n.* 30. inter damnatas ab innoc. XI. ita se habet: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, et post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Ratio autem constat ex praedictis, nunquam etenim licet se tueri defensione occisiva, ni certo constet grave damnum esse inferendum; et aliunde non possit alia via reparari. Primo ergo non licebit interficere calumniatorem ex gravi damno, quod certe immineat; nam incertum est ex calum-

nia grave imminere damnum, calumnia etenim non invenit fidem apud sapientes, et potius solet dehonestare calumniatorem. Secundo non licet occidere calumniatorem ex alio capite; nam calumnia potest, ordinarie loquendo, reparari mediante judicis auctoritate, adhibendo testes etc. Immo calumniatorem occidere non est medium utile ad propulsandam calumniam, cum hoc pacto magis soleat divulgari, et acquirere fidem apud audientes.

Sed demus revera ex calumnia grave damnum imminere et nullam esse viam ad eam impediendam, nisi calumniatorem occidendo, adhuc non esset talis occisio licita. Id probatur ex praedictis, nam omni facilitate hallucinarentur homines, vel timendo grave imminere damnum, quod nullum esset, vel alia via non esse reparabile: sicut etiam facile crederent calumniatores esse eos, qui justo titulo aliquid dicerent. Ex his autem patet innumera sequutura homicidia, si admitteretur licitum etiam in praefato casu occidere calumniatorem; unde quia, si admitteretur ut licita occisio invasoris etiam in praefatis circumstantiis, irreparabilia sequerentur mala bono publico, hinc est neque in casu rarissimo admittendum esse licitam occisionem calumniatoris, sed expectandum a Deo, ut famam amissam restituat.

R. II. Quando honor non est ordinarie reparabilis per judicem seu non potest per istum removeri ignominia, quam quis facere intentaret, tunc licet occidere volentem graviter nos dehonorare. Exemplum sit, dum aliquis vellet viro nobili alapam impingere, aut fuste percutere: haec injuria postquam accepta est, nunquam est reparabilis mediante judice, quaecumque enim poena statuatur contra percussorem, semper remanet graviter laesus honor illius, qui fuit percussus. Cum igitur in tali casu non possit averti dehonoratio nisi defensione occisiva; et cum aliunde unusquisque jus habeat suum defendendi honorem contra volentem graviter dehonorare, sequitur licitum esse illum occidere. Carden. *dissert.* 21. *c.* 3.

* Quae olim sententia permittebat viro nobili pro propulsanda alapa, aut fustis percussione occidere volentem dehonorare, non est nunc in praxi sequenda post constitutionem Benedicti XIV. *Detestabilem*, de qua inferius; si enim in ea damnatur duellum honoris tuendi, vel humanae vilipensionis vitandae causa susceptum, multo magis damnanda occisio eadem de causa facta. *

Post alapam vero impactam, non erit licitum occidere seu vulnerare percussorem fugientem, ut etiam patet ex supracitatis propositionibus damnatis. Ratio est, quia in tantum posset esse licitum fugientem repercutere, in quantum repercussione auferretur injuria illata, sed revera non aufertur nisi apud imprudentes; nam homines cordati et vere christiani considerant repercussionem ut meram vindictam acceptae injuriae, non ut medium ad recuperandum honorem. Nihil autem aestimandum judicium imprudentum, sed solum virorum timoratae conscientiae. Quod si non licet occidere percussorem fugientem, multo minus dum alibi quietus existat, vel dum veniam petat, seu offerat satisfactionem.

Aliud exemplum sit respectu illius, qui vellet violare foeminam etc, si etenim haec non possit se liberare ab invasore, clamando vel alia via, potest etiam illum occidere; neque enim hujusmodi injuria est per judicem reparabilis. Ulterius si bona fortunae possumus tueri occidendo furem quando alia non suppetat via pro iis defendendis, multo magis erit licitum invasorem pudicitiae occidere; cum haec sit bonum altioris ordinis, et non deperdatur sine gravi dedecore. Addendum id habere sibi annexum periculum consensus in delectationem. Ita communiter DD. quos sequitur Leander *disp.* 14. *q.* 12. *et* 13.

Regulae in praxi observandae.

I. Cum dictum sit licere praevenire eum, qui vellet aliquem occidere, si aliunde non posset suam vitam tueri ille qui esset invadendus, observare debet confessarius hanc doctrinam difficiliter in praxi posse locum habere. Si etenim aliquis sciat velle aliquem ipsum occidere, cur non poterit se occultare? se continere domi? Judicis adsistentiam vel aliorum invocare? Praeterea cum solum locum habeat talis doctrina, quando saltem certum moraliter est aliquem ab altero occidendum, advertere est non proinde posse occidi eum, qui mortem minitatur, si alias non fuerit solitus minas executioni mandare etc.

II. Quamvis licitum sit occidere propriae vitae invasorem, nihilominus nemo tenetur ipsum invasorem occidere, ni forte invasus sit in peccato mortali, adeoque timeat damnationem, si occidatur. Tunc, si posset, deberet invasorem occidere ex charitate erga animam suam. Idem dicas, si ex ejus morte sequatur maximum damnum suae familiae, uxori, filiis aliisque, quos alere teneatur. Extra hos casus potest suam

vitam temporalem exponere pro salute spirituali invasoris; nam si occidatur, propter peccatum mortale, quod commisit in ipsa aggressione, esset statim ad infernum damnandus.

III. Cum non liceat occidere furem, ni quando surripiat rem magni momenti, et non alia suppeteret via ad illam recuperandam, advertere est, in praxi difficile dari casum in quo licitum sit occidere furem, ni forte eripuisset crumenam nummorum, gemmas, vel quid pretiosum, quae non possent judicis auctoritate recuperari. Ratio est, quia alia res domestica, quam posset fur surripere, ordinarie loquendo, non erit res tanti valoris, ut magnum afferre possit incommodum. Secus dicendum, si noctu plures essent fures uniti ad surripienda, quae essent in aliqua domo; nam tunc, si non timerent, et si non fugerent quando dominus clamaret, certe grave immineret damnum.

IV. Numquam videtur licitum occidere qui alterum appetit verbis; nam contra verba sufficit se verbis defendere, et cum patienter sustinere contumelias sit modus augendi honorem, quem alter verbis vellet denigrare. Ulterius communiter verbis nullus dehonoratur, nam nemo credit vera esse ea improperia, quae aliquis iracundia motus contra alterum evomit, ac proinde ita contumeliose loquens, nullum dehonorat.

V. Multoties licebit puellae, non solum dum violenter deosculatur, tangitur etc. sed etiam immediate post, pugnis alapis, fustibus et etiam ictibus non periculosis percutere juvenem, qui voluit illam tangere, deosculari etc. Ratio est, quia nisi ita agat non demonstraret animi puritatem et constantiam, et redderet juvenem in posterum animosiorem. Semper cum igitur non ita agat ad vindictam, sed ut deterreat juvenem ne redeat, poterit id facere: immo consulendum ipsi est, ut ita agat; nam ni puellae ita demonstrent sui animi puritatem, solent a juvenibus inhonestis denuo solicitari, repentinis osculis dehonorari etc.

CAPUT IV.

De Duello

Q. I. Quid sit duellum?

R. Duellum, graece monomachia, quasi sit pugna inter duos solos, ita solet definiri: *Pugna deliberata inter duos, vel plures facta, hoc est, ex pacto invicem inito, statuto tempore et loco, cum periculo vulneris, mortis, aut mutilationis.*

Ex hac definitione, quae communis est apud theologos, infertur plures rixas nullatenus esse duellum. Primo non est duellum, si rixa nascatur ex subito irae metu, vel aliqua altercatione, nam tunc non rixatur ex condicto. Secundo si duo incipientes rixari, vel in ecclesia, vel in aliqua domo, ob reverentiam loci sacri, vel ne injuriam faciant domino loci, se invitent ad pugnandum extra ecclesiam, vel extra domum, non est duellum, quia est continuatio rixae antea in praecedentibus locis exortae. Secus, si postquam exorta est rixa in locis praedictis, ibidem convenirent de pugnando statuto tempore et loco. Filliuc. *t.* 1. *tr.* 15. *n.* 111. Reginal. *l.* 21. *n.* 13. Non desunt tamen qui contradicant. Tertio si aliquis alteri dicat, pugnabo tecum; quando mihi obviam eris per urbem, non committitur duellum; quia non adest designatio loci et temporis. Tambur. *L.* 6. *in decal. cap.* 1. §. 3. *n.* 11. *et* 12. aliis citatis. Idem pariter dicatur, si etiam in rixa quis alteri diceret: eas domum ad capiendum ensem, et hic, vel alibi te expecto: Hanc et similes rixas saltem dubitari posse an sint duellum, docet Tamburinus. * Videantur regulae practicae. *

Additur in definitione *cum periculo vulneris, mutilationis, aut mortis*; nam si esset ad ostentationem, unde insimul duo convenissent de nullo malo sibi inferendo non esset duellum. Idem dicendum, si duo etiam ex condicto cum designatione temporis et loci simul dimicarent pugnis, avulsione capillorum, vel levi baculo.

Antiquitus duellum fuit introductum ad dirimendas lites ad veritatem investigandam, et ad probandam innocentiam, et pro innocenti reputabatur qui victor remanebat, adeoque *cap. Significantibus de purgat. vulgari etc.* dicitur vulgaris probatio. Modo nihilominus sumitur a DD. pro quacumque provocatione ad pugnandum cum designatione loci et temporis. Neque solum dicitur duellum illud, quod est solemne, hoc est, cum patrinis, et spectatoribus, cum publica affixione provocationis ad pugnandum, designatis armis etc. sed etiam quod fit inter duos, designato tempore et loco.

Q. II. An aliquando liceat duellum.

R. I. Ordinarie loquendo, non est licitum duellum, unde prohibetur *can. Monomachiam* 2. *q.* 5. *cap. Cura de purgat. vulg. cap. Henricus, et cap. fin. de cler. pugn. in duell.* Illud etiam prohibuere plures Pontifices, sicut etiam Trid. *sess.* 25. *cap.* 19. *de reform.* et post Tridentin. Gregorius XIII.

bullar. to. 2. *pag.* 460. et Clemens VIII. *eodem. bullar. to.* 3. *pag.* 13. Denique Alex. VII. sub *num.* 2. sequentem damnavit propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam incurrat.*

Ratio autem cur, ordinarie loquendo, non sit licitum duellum est, quia nulli licet sine fine rationabili magni momenti, periculo exponere suam vitam, et vitam proximi, cum nostrae vitae dominus solummodo sit Deus. Quis autem non videat quam irrationabile sit exponere vitam in duello, uti fieri solet pro criminis purgatione, ita ut declaretur sine culpa, qui remanet victor? Certe qui est reus, si melius sciat pugnare, victor remanebit; et en quod nulla ratione exponitur manifesto discrimini nostra vita. Praeterea, ut constat, duellum non est medium aptum, sed atrox ad consequendum finem, qui intenditur: ut erat etiam antiquitus quando fuit introductum ad dirimendas lites, ad investigandam veritatem, ad probandam innocentiam etc. Et quidem manifeste est tentare Deum assumere duellum ad veritatem indagandam; neque enim Deus promisit hujusmodi medio veritatem manifestare, unde bene stat mendacem posse remanere victorem. Idem dicendum, si assumatur duellum ad dirimendam litem, quia Deus non promisit hoc medio manifestare cuinam ex partibus adsistat ratio.

R. II. Neque licitum est duellum offerre, seu acceptare ad reparandam factam injuriam; sicut neque ad fugiendam notam timiditatis. Prima pars non solum probatur, quia duellum est medium improportionatum ad reparandam injuriam, cum saepe moriatur qui fuit injuriatus, sed etiam quia vindicare injurias pertinet ad publicam auctoritatem; ac proinde male agit qui vult privata auctoritate reparare injuriam sibi factam.

Secunda pars probatur, quia ut dixi, Alexand. VII. sub *num.* 2. hanc damnavit propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.* Ratio est primo, quia fugere notam timiditatis est finis valde futilis et levissimi momenti, ac proinde omnino est contra rationem pro tali fine prodigere vitam. Secundo quia apud homines prudentes et probos nulla incurritur nota timiditatis, si, ut serventur leges ecclesiae et statuta principum, non acceptetur duellum: immo ipsum acceptando apud tales homines incurritur nota gravis infamiae, ita statuente Tridentino *sess.* 25. *c.* 19. *de reform.* Tertio quia provocatus ad duellum facile potest vitare notam

timiditatis, si dicat: nolo transgredi divinas humanasque leges, verumtamen paratus sum me defendere, si a te, vel a quocumque alio aggressus fuero.

R. III. Licitum est acceptare duellum, quando alia via non suppetat ad conservandam propriam vitam, et bona temporalia gravis momenti. Ratio est, quia si alia via non suppetat, est defensio propriae vitae et bonorum, non duelli acceptatio. Si ergo, respuendo duellum, possit statim se defendere et sua bona, non debet duellum acceptare. Ita aliis citatis Barbosa *in Coll. ad conc. Trident. sess.* 25. *de reform.* *c.* 19. *n.* 17.

R. IV. Licitum est acceptare oblatum duellum ob malum publicum avertendum. Ratio est, quia est actus eximiae virtutis propriam vitam morti exponere ad damnum publicum avertendum. Ita legimus 1. Reg. 17. David descendisse ad singulare certamen cum Goliat ad removendum opprobrium ex Israel, et cladem exercitus valde perterrefacti.

R. V. Potest innocens acceptare duellum, si aliam non habeat viam se a morte liberandi. Verum quidem est hoc esse omnino illicitum, semper cum acceptaret duellum ad manifestandam veritatem; nam ut diximus, id esset tentare Deum; quia duellum non est medium proportionatum ad talem finem. Si vero acceptet solum animo se a morte liberandi, tunc acceptatio, cum esset vera defensio, non esset illicita. Idem dicas, si judex duobus ad mortem condemnatis daret optionem ad invicem pugnandi, ita ut victor deberet a morte liberari; nam hoc non esset duellum, sed velle se a morte liberare, et alium occidere, tamquam justitiae ministrum. Bonac. *disp.* 2. *de cens. q.* 4. *p.* 1. *n.* 18. Filliuc. *tr.* 29. *c.* 8. *n.* 159. Laym. *l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 5. *n.* 1.

Q. III. Quae sint poenae statutae contra duellantes; et quas personas afficiant.

R. Concilium Trid. *sess.* 25. *c.* 19. *de ref.* haec habet ad eliminanda duella a christiana republica: *Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, et quocumque alio nomine domini temporales, qui locum ad monomachiam in terris suis inter christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione et dominio civitatis, castri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab ecclesia obtinent, privati intelligantur, et si feudalia sint, directis dominis statim acquirantur. Qui vero pugnam commiserint, et qui eorum patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum suorum proscriptionis, ac perpetuae in-*

famiae poenam incurrant, et ut homicidae juxta ss. Canones puniri debeant; et si in ipso conflictu decesserint, perpetuo careant ecclesiastica sepultura. Illi etiam, qui consilium in causa duelli tam in jure, quam in facto dederint, aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint, nec non spectatores excommunicationis ac perpetuae maledictionis vinculo teneantur, non obstante etc.

Pius IV. in suo motu proprio edito anno 1560. *Ea quae a Praedecessoribus, bullar. to. 2. pag.* 30. extendit excommunicationem, et reliquas poenas ad facientes diffidationes; aut ad id invitantes, provocantes, seu dantes auxilium, consilium, vel favorem; insuper ad adstantes et interessentes duellis, et insimul ad chartulas desuper scribentes ac publicantes: et praefatam excommunicationem Sedi Apostolicae reservavit.

Gregorius XIII. in alio motu proprio edito anno 1582 praefata omnia extendit ad duella privata, quae scilicet fiunt absque patrinis, et literis provocatoriis; et statuit eadem excommunicatione ligari dominos locorum, qui permitterent hujusmodi privata duella, aut non prohiberent. Insuper in eamdem incidunt excommunicationem omnes mandantes, instigantes, dantes auxilium et consilium, scienter subministrantes equum, arma, pecunias, aliaque subsidia, comitantes, spectatores ex proposito, aut se socios praebentes; quamvis illi, qui debeant committere duellum, et proinde ad destinatum locum accesserunt, impediti non commiserint pugnam, semper cum per ipsos non steterit, quominus duellum committeretur.

Praefata omnia confirmavit Clemens VIII. in alio motu proprio anno 1592, et insuper voluit civitates, oppida et castra, seu loca, in quibus committitur duellum, supponi interdicto ecclesiastico, quando tamen praefata duella tacite, vel expresse permiserint, seu toleraverint domini, vel magistratus.

Adsunt aliae poenae statutae contra clericos duellantes. Primo igitur, ut constat *ex cap. Cura de cler. pugna in duell.* Clerici incurrebant poenam suspensionis; quamquam enim in textu dicatur talis clericus *deponendus*, nihilominus DD. pro depositione intelligunt suspensionem; ibidem etenim conceditur episcopo facultas dispensandi, quae solum verificatur de suspensione; nam in depositione vix Papa dispensat. Accedit, talem suspensionem non esse latae, sed ferendae sententiae. * Barbosa *in cap. Porro de cleric. pu-*

gnant. in duell. Sanch. in decal. lib. 2. cap. 39. num. 18. aliique apud ipsos.

At magis in clericos duellantes animadvertit Pius IV. in constitut. quae incipit *Ea, quae a praedecessoribus etc.* Ibi igitur fertur excommunicatio latae sententiae Papae reservata, et privatio omnium beneficiorum ecclesiasticorum; et dignitatum, et inhabilitas ad illa, vel alia ipso facto, contra clericos pugnantes in duello, provocantes, id tentantes, locum dantes, comitivam praestantes, subscribentes chartas duelli, affigentes, publicantes, faventes, consulentes, vel adstantes; atque horum omnium absolutio, vel dispensatio Papae reservatur. Haec bulla loquitur de duello formato; nihilominus eam cum omnibus suis poenis extendit Clemens VIII. etiam ad duellum informe, et minus solemne.

Q. IV. An omnes praefatae poenae ipso facto incurrantur.

R. Nullum dubium est excommunicationem ipsi Papae reservatam statim incurri, semper cum sit contra constitutiones supra citatas; nam censurae, quae sunt latae sententiae, ipso facto incurruntur absque aliqua sententia etiam criminis declaratoria, ut communiter docent theologi.

Quoad infamiam vero, et proscriptionem bonorum, amissionem loci, in quo fit duellum, inhabilitatem ad beneficia jam obtenta, praerequiritur sententia criminis declaratoria. Carafa *de duell. tr.* 2. *sect.* 3. *quaest.* 7. *a n.* 2. Id autem probatur ex illa regula generali, quod dum leges statuunt aliquas poenas ipso facto incurrendas, si istae poenae privent aliquo jure quaesito, saltem expectanda sit sententia declaratoria criminis; si etenim quis statim se deberet exspoliare iis, quae possidet, tales leges non viderentur accommodatae conditioni humanae. Idem dicitur de poenis positivis, quae requirunt aliquam actionem ad sui executionem. Quoad inhabilitatem vero ad alia beneficia obtinenda, valde probabile est statim incurri ante omnem judicis sententiam; quia tunc non agitur de privatione alicujus juris jam quaesiti. Non desunt tamen qui contrarium sustineant. Lezan. *tom.* 3. *v. duellum*.

Quoad privationem sepulturae ecclesiasticae magnus est conflictus inter theologos. Omnes quidem dicunt duellantes morientes in ipso conflictu privandos esse ecclesiastica sepultura, quamvis ibidem aliqua dederint signa poenitentiae. Ratio est, quia Tridentinum et constitutiones pontificiae absolute decernunt morientes in duello, privandos esse ecclesiastica sepultura; neque faciunt distinctionem inter dantes,

vel non dantes signa poenitentiae. Immo rituale Romanum *in rubr. de exequiis* ita loquitur: *Negatur ecclesiastica sepultura morientibus in duello, etiamsi ante obitum dederint poenitentiae signa*. Non conveniunt vero theologi, an privandus sit ecclesiastica sepultura qui ante mortem recepit sacramentum poenitentiae, si decesserit in loco conflictus. Multi affirmant, quia Tridentinum absque ulla limitatione vult privandum ecclesiastica sepultura eum, qui decesserit in loco conflictus, et id ad extirpandum pravum abusum duellorum. Haec opinio est conformis juri; nam motivum privandi duellantes ecclesiastica sepultura, est duellorum extirpatio, quod motivum habet locum etiamsi duellantes morientes in loco duelli exhibeant signa poenitentiae, et sacramentalem absolutionem obtineant. Bonac. *t.* 3. *d.* 2. *q.* 3. *p.* 48. *n.* 22. Dian. *p.* 4. *tr.* 4. *resolut.* 192. Alii nihilominus volunt hunc non esse privandum ecclesiastica sepultura; quia dicunt, Tridentinum et pontificias leges hunc privare ecclesiastica sepultura, *si in conflictu moriatur:* non videtur autem verificari mori in conflictu ille, qui post ipsum sacramentaliter confitetur antequam moriatur. Tamb. *lib.* 6. *cap.* 1. §. 3. *n.* 13. Eamdem doctrinam extendunt ad illum, qui post conflictum dedit signa contritionis, quamvis ex defectu sacerdotis non fecerit confessionem; nam si tale tempus intercesserit post duellum, ut verificetur moraliter obiisse post duellum; jam non obiit in conflictu, sed post conflictum, unde non videtur privandus ecclesiastica sepultura. Ad illud, quod supra dictum est, duellantem privandum esse ecclesiastica sepultura, etsi dederit signa poenitentiae, respondent, id posse intelligi de signis poenitentiae, quae daret in ipso conflictu, vel physice immediate post conflictum, si postea statim moriatur; nam tunc deberet privari ecclesiastica sepultura. Haec sententia non caret sua probabilitate; et cum aliunde odia et poenae sint restringendae, puto eam in praxi tutam.

Multo minus hi theologi consentiunt iis, qui volunt excludendum esse ab ecclesiastica sepultura illum, qui moritur extra locum duelli etiam post duos et tres dies, sed ex vulnere lethali accepto in duello, dicentes moraliter verificari obiisse in duello, cum moriatur ex vulnere ibi accepto. Istis, inquam, alii theologi non consentiunt; nam verba legis poenalis sunt stricte, et rigorose interpretanda; unde videntur omnino intelligenda de iis, qui moriuntur in loco duelli, non vero extra illum dando signa poenitentiae etc. Carafa *de duell. tr.* 2. *sect.* 3. *q.* 19. *n.* 9. Dian. *p.* 11. *tr.* 6. *resol.* 26.

Denique non videtur parochus debere privare ecclesiastica sepultura illum, qui cum signis poenitentiae moritur in loco duelli, si duellum non fuit evidenter notum; nam publicae poenae solum vitiis publicis sunt infligendae. Deberet igitur parochus consulere episcopum, vel ejus vicarium, et si hi longe essent, deberet mortuum in loco sacro sepelire, licet posset postea Ordinarius, publicato crimine, velle exhumari. Barbos. *de offic. parochi p.* 3. *c.* 26. *n.* 45.

Q. V. Qui possint absolvere a censuris, aliisque poenis inflictis ratione duelli.

R. Quamvis absolutio ab excommunicatione, quae incurritur propter duellum, sit Papae reservata, nihilominus si delictum sit occultum, et non deductum ad forum contentiosum, potest ab ea absolvere episcopus facultate ipsi concessa a Trid. *sess.* 24. *c.* 6. Neque dicendum fuisse revocatam a Clemente VIII. in suo motu proprio; nam ut diceretur revocata, erat necessarium id exprimere. Citatur ab auctoribus decretum s. Congregationis editum de mandato ejusdem Pontificis, quo in Italia aufertur regularibus facultas absolvendi a praefata excommunicatione, quam sibi praetendebant competere virtute suorum privilegiorum.

Regulae in praxi attendendae.

I. Cum non detur verum duellum, ni adsit periculum gravis vulneris, mutilationis etc. dicendum est non committere duellum, neque in excommunicationem incidere eos, qui pergunt ad destinatum locum sine animo pugnandi, cum jam convenerint cum amicis, ut ibi adsint, impediant pugnam, et pacem componant. Verum tamen est difficiliter id fieri posse absque gravi peccato propter scandalum aliorum, qui putabunt totum id serio fieri. Idem aliqui dicunt de accedentibus ad conventum locum, non animo vere pugnandi, sed solum inferendi aliquos ictus cum morali securitate nullum damnum sequuturum, sed potius exinde pacem conciliandam, quia non est verum sed simulatum duellum. Dian. *p.* 2. *tr.* 16. *resol.* 55. *et p.* 3. *tr.* 6. *resol.* 1. *conclus.* 7. Floron. *de duell. c.* 6. §. 2. Filliuc. *tr.* 15. *cap.* 5. *quaest.* 4. *n.* 13. Idem probabiliter dicas de iis, qui provocati ad duellum eo accedunt, solummodo animo honoris defendendi, si ex aliqua causa moralem habeant certitudinem se non pugnaturos. Pignatel. *t.* 9. *cons.* 88. *n.* 29.

II. Cum regula generalis sit non incurri poenas ecclesiasticas, et maxime censuras, quando adest opinio probabi-

lis aliquem excusans a talibus censuris, hinc est confessarium debere animadvertere, quod, si adsit opinio vere probabilis aliquem non commisisse duellum, vel fuisse excusandum a censuris, nullatenus illum habendum pro excommunicato.

Hinc licet inferre non esse excommunicatos eos, qui alibi incaepta rixa se invitant eodem calore irae ad exeundum e tali loco, ut alibi liberius pugnent; quia non est pugna ex condicto cum determinatione loci et temporis, sed intelligitur esse moraliter eadem rixa primo incoepta sine designatione temporis et loci. Aloys. Ricc. *in prax. rer. for. eccles. decis.* 634. *seu* 537. Idem dicas, si quis alteri diceret: *tecum pugnabo prima vice, quando tibi obvius fuero per urbem*, etsi alter acceptet; nam non videtur sufficienter designatum certum tempus, et locus. Istos poterit confessarius absolvere; quamvis enim multi teneant commisisse duellum, revera tamen probabile est non commisisse. Dian. *p.* 5. *tr.* 13. *resol.* 25. Secus dicendum, si certus locus determinetur; nam determinatio temporis adest. Pereg. *de duell. q.* 15. *n.* 3. Sanch. *in decal. l.* 2. *c.* 39. *n.* 28. Reginal. *l.* 21. *cap.* 5.

* Aliter in multis discurrendum est post constitutionem *Detestabilem* Benedicti XIV. *bullar. t.* 4. *pag.* 35. ubi damnavit celebres illas quinque propositiones, quibus duellum licitum traducere conabantur nonnulli in aliquibus circumstantiis. Non amplius igitur excusari potest duellum offerre, vel acceptare ad vitandum quodcumque damnum, etiamsi illud non offerendo, vel non acceptando privandus quis esset officio ad sui suorumque substentationem necessario, ac spe carere deberet promotionis sibi promeritae, atque nulla alia via adesset ad ejus jacturam propulsandam, haec patent ex prima et quarta propositione. Neque etiam a duellantium reatu vacuus erit, qui ad honorem tuendum duellum offert, vel acceptat, licet certo sciat non sequuturum, utpote ab aliis impediendum, ut ex secunda; neque pariter suffragari valet, vel negligentia, vel malitia magistratus justitiam aperte denegantis ut ex quinta. Insuper poenas ecclesiasticas a praedecessoribus Pontificibus inflictas confirmans Benedictus XIV. ab asyli immunitate dejecit occidentem in duello, sive publico, sive privato, si vulneratus in conflictus loco sive extra moriatur ex eo vulnere, ac etiam e loco sacro extrahi posse decrevit juxta Benedicti XIII. constitutionem: *Ex quo divina, bullar. tom.* 12.

pag. 1. quando merito timeatur quod vulnerati mors accidere possit, et vulnerans se proripiat, ac fuga in tutum se recipiat. Demum ecclesiasticae sepulturae privationem a Tridentini sanctione indictam, ante sententiam judicis habere locum voluit, etiamsi moriens ex vulnere in duello accepto poenitentiae signa dederit, atque a censuris absolutionem obtinuerit, atque extra conflictus locum obire contigerit, adempta episcopis hac in re dispensandi facultate.*

Item potest confessarius absolvere eum, qui dedit consilium ad duellum, sed revocavit quantum potuit; quia probabile est non incurrisse excommunicationem, quamvis sit sequutum duellum.

Idem dicatur de spectatoribus duelli, qui ibi sistunt solum curiositatis causa; nam probabile est excommunicationem solum afficere illos spectatores, quorum praesentia movet duellantes; seu ibi adsunt, animum et auctoritatem dantes duellantibus, seu testes, judices, et arbitri, vel etiam ut approbatores. Trull. *l.* 5. *c.* 2. *d.* 13. *n.* 22. Dian. *p.* 5. *tr.* 14. *resol.* 100.

Denique puto posse confessarium absolvere provocantes, et acceptantes duellum, si pugna non sequatur, etsi accesserint ad locum duelli. Verum igitur est supracitatos Pontifices velle ligatos excommunicatione reservata omnes quomodolibet cooperantes ad duellum, etiamsi pugna non sequatur: nihilominus quia ibi nulla fit mentio de principalibus provocantibus, et acceptantibus duellum, satis probabiliter multi theologi negant eos ligari excommunicatione; nam poenae sunt stricte intelligendae, adeoque non censentur habere locum, nisi post delictum exterius consummatum, ni aliter expressissime statuatur. Neque valet opponere stylum curiae, quo isti principales habentur pro excommunicatis; nam stylus curiae non facit legem, nisi ubi adest praeceptum saltem virtuale Papae. Petr. Hurtad. *disp.* 107. §. 190. Anton. a Spir. Sanct. *tr.* 8. *disp.* 3. *n.* 57. aliique apud ipsos.

TRACTATUS DUODECIMUS

DE SEXTO

DECALOGI PRÆCEPTO

Sextum decalogi praeceptum sequentibus verbis Exod. 20. explicatur: *Non moechaberis:* Et Christus Dominus Matth. 5. ait: *Audistis quia dictum est antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis; quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam moechatus est eam in corde suo.* Quamvis autem nomen moechiae frequentius usurpetur a Graecis ad significandum adulterium, nihilominus in praesenti sub moechiae prohibitione comprehenditur quidquid est contra castitatem; sicuti dum septimo praecepto furtum prohibetur, intelligitur prohiberi omnis illicita ablatio rei alienae, ut bene explicat catechismus concil. Trid. *p.* 3. *de* 6. *decal. praecept. n.* 3.

Ægre ut verum fatear, hujus praecepti explicationem aggredior, quia ut monet catechismus loco citato *num.* 2. nimis de illo loquendo *excitandae libidinis potius materia, quam restinguendae illius ratio emanare solet.* Sed quia nimis necesse est confessarium scire, quae ad hoc pertinent praeceptum, nec viderim ss. viros ab illo explicando cessasse, ideo, Deo bene favente, ac protegente Deipara, quae necessaria sunt ad dirigendas conscientias non omittam. Quia tamen aliqua de luxuria et de morosa delectatione dicta sunt in tractatu de peccatis, ideo solummodo de iis, quae ibi non attigi, et praecipue de luxuriae speciebus sermonem instituam.

QUÆSTIO UNICA

DE SPECIEBUS LUXURIAE.

Septem luxuriae species enumerantur; videlicet; simplex fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, vitium contra naturam, sacrilegium. Ante ipsarum vero explicationem agam de quibusdam actibus inhonestis, qui sunt velut quaedam praeambula ad praedicta peccata.

CAPUT I.

De impudicitia in aspectu, locutione, tactibus, osculis etc.

Q. I. An liceat viro aspicere mulierem, et e contra.

R. I. Vir aspiciendo mulierem in partibus honestis, et e contra, potest mortaliter peccare. Ratio est, quia aspectus mulieris, praecipue pulchrae et ornatae, potest esse valde provocativus ad venerem, ac proinde ex tali aspectu consurgere potest grave periculum peccandi: qui ergo ex tali aspectu sese in tali periculo ponit, nil dubium est graviter peccaturum. Quod aspectus mulierum, et e contra, possit esse valde ad venerem provocativus, ex divinis oraculis, ex PP. sententia, et ex conciliis demonstrant Natalis Alexander *lib. 4. theol. dogmat. tit. 7. cap. 8. art. 2. reg. 4.* et Franc. Genet. *tit. 7. de sext. decal. praecept. cap. 2. quaest. 6.* Et revera s. Petrus *epist. 2. cap. 2.* redarguit homines, *oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti*. Nemo autem refragabitur iis, quae ex sac. Scriptura, ex ss. PP. et conciliis habentur. Posito autem quod aspectus utcumque mulierum non sit saltem graviter periculosus, id puto omnino verificari de aspectu diuturno mulieris pulchrae et valde ornatae, et e contra, praecipue si erga illam quis sentiat se non parum inclinatum.

Dices nimis rigidum esse asserere talem aspectum factum curiositatis gratia esse peccatum grave. Sed contra est, quia non consurgit gravis culpa si aspiciatur mulier ob meram curiositatem; sed quia ex diuturnitate aspectus mulieris, seu viri pulchri consurgere potest grave periculum illum concupiscendi; eo maxime, quia dum non adest finis honestus, sed ex sola curiositate diu mulier aspicitur, satis dignoscitur ita aspicientem esse valde debilem, et erga mulieres inclinatum; adeoque et propter ipsius infirmitatem et propter incitamentum, quod ex diuturno aspectu mulieris pulchrae et ornatae causatur, difficillimum erit non adesse grave periculum.

Ex dictis nunquam probare potui opinionem illorum DD. qui dicebant non esse peccatum grave curiositatis gratia, et per transennam aspicere ex industria pudenda alterius sexus, vel etiam concubitum maris cum foemina. Hujusmodi sunt tam turpia, et de sui natura tam graviter ad impudicitiam provocativa, ut si ex industria etiam per transennam cu-

riositatis gratia aspiciantur, attenta communi fragilitate non possint non inducere grave lasciviendi periculum: quapropter graviter quis peccabit ex hoc solum, quod in tali se periculo ponat.

Ad summum id admitterem, si haec in magna distantia per brevissimum tempus aspicerentur. Idem dico, si per transennam aspiciatur concubitus brutorum, vel eorum partes foedae vehementer commotae, sicut si quis propria verenda ex curiositate brevissime aspiciat, vel verenda personae ejusdem sexus. Caeterum quia multoties illi, qui sine fine honesto haec agunt, vel obscoena non abhorrent, vel obscoenis sunt valde addicti, ideo ex hoc capite, vel ex brevi aspectu possunt se in gravi periculo ponere. Quid ergo si aspectus praefati essent diuturni? Hos puto non posse esse sine gravi periculo respectu cujuscumque. Hujusmodi applicanda aspectui picturae, vel simulacri obscoeni. Contra hujusmodi aspicientes, et efformantes alte vocem extollunt ss. PP. et plura concilia, ut videre est apud Natalem loco citato.

Q. II. An colloquia inter viros et mulieres sint peccatum; et quid dicendum de turpiloquio.

R. I. Absolute loquendo colloquia inter viros et mulieres licita sunt, et ad summum, si non fiant aliquo fine honesto, ratione otiositatis erunt peccata venialia. Nihilominus, si sint assidua, vana, et familiaria, censent Salmanticenses *tr.* 26. *c.* 3. *p.* 2. *n.* 22. posse esse mortalia ratione periculi, quod in hujusmodi colloquiis esse potest. Quod vero in talibus assiduis familiaribus colloquiis adsit tale periculum, probant ex communi sensu ss. Patrum, qui tale periculum agnoscunt etiam in diuturnis honestis colloquiis, quae sine necessitate fierent inter personas religiosas diversi sexus.

R. II. Turpiloquium potest esse peccatum veniale et mortale. Si verba non sint nimis lasciva, seu valde provocativa ad venerem, et fiant ob solam vanitatem, poterunt esse dumtaxat peccatum veniale, si absit scandalum respectu illorum, qui ea audiunt, et periculum turpis delectationis: Si vero sint valde turpia, et valde ad venerem provocativa, erunt peccatum mortale, tum ratione scandali respectu audientium, maxime si adsint adolescentes et mulieres; tum quia difficiliter separari possunt a gravi periculo turpis delectationis. Hujusmodi certe se habet turpiloquium, quo describuntur verenda utriusque sexus, modus turpiter congrediendi, aut quid simile. Idem dicendum de illis, qui verbis obscoenis describunt peccata lasciva a se perpetrata, tum ut dictum

est, propter scandalum audientium, tum propter grave periculum turpis complacentiae in iisdem peccatis. Videantur Salmanticenses *loc. cit. a. n.* 19. Quae dicta sunt de turpiloquio, applicanda sunt lectioni librorum obscoenorum, quae summopere reprehenditur a ss. PP. et conciliis, ut videre est apud Natalem Alexandrum *l.* 4. *in decal. c.* 8. *art.* 2. *regul.* 6.

Q. III. An oscula, et amplexus, et tactus sint peccata lethalia.

R. Antequam huic quaesito respondeam, ut legentes morales theologos possint in praesenti materia sufficienter intelligere, quae ab eis dicuntur, necesse est explicare diversas species delectationis. Alia est igitur delectatio naturalis, et alia venerea. Delectatio naturalis est sola illa complacentia, quae resultat ex proportione tactus cum suo objecto; et ita delectatur tactus in tangendo byssum, sericum, carnes lenes etc. Hanc etiam delectationem solent experiri matres et nutrices, aliaeque personae in tangendo et osculando infantes propter sensitivam mollitiem carnium ipsorum. Ut autem pure naturalis sit et sensitiva, oportet eam esse immunem a commotione spirituum, et partium ad generationem deservientium. Delectatio venerea ea est, qua quis de re turpi delectatur, et haec adhuc duplex est, alia nempe venerea sensibilis, alia spiritualis. Venerea sensibilis est, quando sentitur in carne cum commotione spirituum deservientium generationi circa partes libidinosas. Delectatio venerea spiritualis non importat de se corporalem commotionem, quamvis ut plurimum ex ea nascatur, sed consistit in complacentia voluntatis de re turpi, aut actu venereo cogitato; adeoque est graviter peccaminosa, cum sit de objecto graviter turpi, quamvis in appetitu sensitivo nulla consurgat delectatio ob carnis commotionem. His positis.

Dico amplexus et oscula facta inter personas solutas habiles ad copulam, esse peccatum mortale, quamvis sola delectatio naturalis intenderetur. Ratio est, quia in praxi amplexus, et oscula facta inter personas solutas habiles ad copulam moraliter est impossibile separari a delectatione carnali venerea: qui ergo habet talia oscula et amplexus, quamvis diceret se intendere solummodo naturalem delectationem, convincitur velle veneream, cum moraliter sint inseparabiles. Quod autem difficillimum sit separari, probatur et ratione nostrae naturae corruptae, quam maxime ad venerea inclinatae, et ratione pessimae inclinationis illorum, qui haec

faciunt; nam viri amantes honestatem ab hujusmodi abhorrent. Convincitur pariter et ratione osculi et amplexus; nam quamvis fierent ob solam naturalem delectationem, negari non potest, quin sint via ad delectationem veneream: unde quis erit vir mulierem osculans et amplectens, qui in sola sistat naturali delectatione? Merito ergo Alexander VII. sub *n.* 40. sequentem damnavit propositionem: ***Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.*** * In hac autem propositione licet Pontifex expresse non loquatur nisi de osculis, vulgo tamen theologi eam explicantes, ad amplexus aliosque similes tactus extendunt, cum etiam in eos conveniat eadem ratio formalis. Videantur Viva in eamdem *proposit.* 40. *n.* 12. Salmant. *tract.* 26. *cap.* 3. *p.* 3. §. 3. *et p.* 4. qui multos alios afferunt hoc docentes. *

Scio non paucos explicantes hanc propositionem asserere, Pontificem ibi damnare osculum habitum ob delectationem veneream, carnalem, sensibilem, non vero loqui de sola delectatione sensitiva et naturali. At, meo videri, ex dictis, bene potest intelligi loquutum esse etiam de hac naturali delectatione; quia in praxi moraliter est inseparabilis a venerea, et aliunde discurrendum est de rebus, prout communiter accidunt: adeoque cum communiter in praefato osculo, etiam intendendo solam delectationem naturalem, adsit ex dictis etiam delectatio venerea, bene potuit universaliter damnari praefata propositio.

Ab iis, quae dicta sunt, nullum puto dissidere theologum; nam dum videntur contrarium docere, loquuntur metaphysice et speculative, non vero practice et moraliter. Videantur Filliuccius 30. *cap.* 9. *n.* 179. Dian. *p.* 4. *tr.* 4. *resol.* 136: Trull. *l.* 6. *in decal. cap.* 1. *d.* 12. *num.* 5.

A praefata autem doctrina puto excludenda oscula, quae juxta morem alicujus regionis fiunt inter viros et mulieres nam cum fieri soleant non ad capiendam delectationem naturalem, sed solummodo ad externe significandam amicitiam et id a viris etiam probis, possunt a culpa excusari. Quod si sermo sit de osculis pressis inter personas solutas diversi sexus, et aliquali mora protractis, puto nullibi posse cohonestari propter grave periculum venereae delectationis. Insuper advertendum, quod ubi non est talis consuetudo, non posset sine gravi culpa introduci; nam a gravi culpa excusari non possunt introductores consuetudinis, quae fa-

cillime degenerare potest in pravam, adeoque in magnam perniciem animarum.

Q. IV. Quid dicendum de pluribus particularibus tactibus factis ab iis, qui non sunt sponsalium vel matrimonii vinculo ligati.

R. I. Tactus impudici facti sine aliqua causa in propriis verendis, ordinarie loquendo, sunt peccata mortalia. Ratio est, tum quia specialem habent turpitudinem; tum quia de se proxime excitant delectationem veneream, et pollutionem: quapropter qui hujusmodi tactus studiose facit, convincitur saltem velle delectationem veneream. Non nego tamen excusari posse a gravi culpa hujusmodi tactus, quoties non intenderetur delectatio venerea, si fierent per transennam, et non essent diuturni; dum etenim aliqua mora protraherentur, difficillime excusari possent a gravi culpa propter periculum, cui se committeret faciens hujusmodi tactus, ni forte nec intenderet delectationem veneream, nec tale periculum ullo modo adverteret. Eadem applicanda sunt sese aspicienti ex curiositate in partibus verendis. Nullum autem erit peccatum easdem partes tangere ex aliqua justa causa, ut ratione munditiei, vel ad expellendum molestum pruritum, et multo magis ratione infirmitatis. Quod si in tali casu per accidens oriretur aliqua turpis commotio, non esset ad culpam imputanda ex dictis. Quoad supradicta videantur Sanch. *l.* 9. *de matr. d.* 45. *et* 46. Laym. *l.* 3. *sect.* 4. *n.* 13. Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 9. *n.* 8.

R. II. Tactus inhonesti facti inter personas ejusdem sexus difficillime excusari possunt a gravi culpa; tum quia tangere alium in verendis est quid grave contra naturalem honestatem; tum quia valde excitant ad luxuriam et pollutionem: unde saltem propter grave periculum delectationis venereae, cui se exponit alterius verenda sine justa causa tangens, non potest a gravi culpa excusari. Sanchez *l.* 9. *de matr. disp.* 46. *n.* 12. Scio tam ipsum, et quamplures alios hujusmodi tactus a gravi culpa excusare, quoties non intendendo delectionem veneream, fierent veluti per transennam, vel ex joco aut levitate. At videat confessarius haec ut plurimum, speculative tantum posse verificari; nam facientes hujusmodi tactus solent esse personae valde inhonestae; ac proinde quod de se non videretur inducere grave periculum, tale potest esse respectu personae valde fragilis, et ad luxuriam valde propensae.

R. III. Tactus inhonesti facti inter personas diversi sexus semper sunt peccata mortalia. Ratio est, quia hujusmodi tactus etiamsi fierent per transennam, vel ex joco et levitate, semper sunt graviter officientes naturali honestati, et graviter ad luxuriam excitantes. Ita se habent tactus facti a viro in pudendis mulieris, vel in loco ipsis proximo, et e contra. Idem dicendum de viro mammillas mulieris tangente. Ita communiter theologi. Non pauci tamen excusant virum ex joco et per transennam supradictos tactus supra vestes habentem. At ego semper timeo has opiniones speculative solummodo esse veras. Moveor ex ratione saepe insinuata, quia nempe hujusmodi facientes sunt ad luxuriam quam maxime inclinati; ac proinde quod ex se non videtur grave periculum continere, bene illud continere potest respectu talium personarum.

Excusantur etiam a quampluribus theologis a gravi culpa levis contrectatio manuum foeminae, calcatio pedum ipsius, levis vellicatio, intorsio digitorum etc. quamvis fierent ob quamdam, non tamen veneream delectationem ex illis ortam. Sanchez *l.* 9. *de matr. disp.* 46. *n.* 15. *et* 16. sed quaeso confessarius haec communiter vera esse, dum advertenter fiant, non sibi tam faciliter persuadeat propter magnam fragilitatem eorum, qui haec faciunt. Nullatenus autem id credat verum esse, si hujusmodi tactus aliquo tempore protrahantur, quia tunc quaecumque naturalis delectatio intendatur, est proxime excitativa venereae delectationis; ac proinde tunc discurrendum est, ut dixi supra de osculis. * Ita docent expresse La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 804. Salmant. *loc. cit. n.* 85. Sanch. *disput.* 49. Mendo *tract.* 12. *de* 6. *decal. praecept. quest.* 3. et alii quamplures, qui re mature discussa hoc idem multis argumentis ostendunt. *

Q. V. Quale peccatum sit confricare membra impudica brutorum.

R. Si id fiat solummodo ex aliqua levitate, vel curiositate, non intendendo veneream delectationem, nec cognoscendo se illius periculo exponere, videtur solummodo esse veniale; cum nihil venereum intendatur. Id nihilominus non admitterem de tactibus diuturnioribus; in illis etenim aliquo tempore immorari, non est sine gravi periculo turpis delectationis insurgendae. Multo magis excusandus non esset a gravi culpa, qui membra brutorum confricaret ad aspiciendum curiositatis gratia ipsorum sperma: id enim et de sua natura valde contrarium est honestati naturali, et indivisum

est a gravi periculo turpis commotionis; adeoque et venereae delectationis, vel etiam aliquando a periculo vel proprium semen emittendi, vel se delectandi in emissione seminis humani. Bonacc. *de matrim. q. 4. p. 9. n.* 15. Dian. *in sum. v. Tactus n.* 7.

Q. VI. Qui tactus sint liciti inter sponsos, seu inter conjugatos.

R. I. Nemo negare potest illicitum esse sponsis quidquid inducere habet veneream delectationem, vel grave illius periculum. Ratio est, quia quibus illicitus est finis, et illicita sunt media conducentia ad illum: cum ergo illicita omnino sit sponsis copula, consequens est et illis illicitum esse quidquid inducit veneream delectationem, vel grave illius periculum; nam haec omnia sunt media a natura ad copulam ordinata. Ex his facillime dignoscitur nunquam licere sponso tactus mammillarum, neque quemcumque actum, qui possit excitare turpes commotiones.

Quamvis vero non desint, qui illis permittant oscula, hoc tamen cum grano salis intelligendum est. Esto proinde non sint illis prohibita oscula ad solam benevolentiae demonstrationem, id tamen admittendum est de osculis veluti furtivis et factis per transennam, non vero de osculis pressis et aliquo tempore protractis; nam haec, attenta communi fragilitate, solent esse indivisa a turpibus venereis commotionibus. Idem dicatur de osculis factis ad captandam sensibilem delectactionem propter rationes supra insinuatas, loquendo de osculis. Et quidem mirandum est, communiter DD. docere praefata oscula vel aliquo tempore protracta, vel facta ad captandam sensibilem delectationem, ordinarie loquendo, non esse sine periculo peccandi, et nihilominus quosdam admittere licita esse inter sponsos. Utique decidendum est juxta ea quae communiter accidunt, unde si talia oscula sunt communiter periculosa, quomodo ut licita sunt admittenda? Nunquam pariter satis percepi, quomodo dici possit, sponsalia tribuere sponsis jus ad mutua oscula. Non refragandum utique, si id intelligatur de osculis habitis ad demonstrandam benevolentiam, et ita exercitis, ut inducere non habeant veneream delectationem. At assentiri non possum quoad oscula habita ob sensibilem delectationem. Si sponsalia jus ad ea tribuerent, sponsa teneretur admittere, quod nemo dicit. Sicut igitur nemo uti potest re ex vi contractus, post aliquod tempus consequenda, nisi postquam tale tempus advenerit, ita nec spon-

sus, antequam sequatur mutua traditio per verba de praesenti, potest aliquo pacto uti sponsa; partialiter autem ea uteretur, si ante matrimonium illam ob sensibilem delectationem oscularetur.

Quod dixi de osculis, dicendum pariter est de manuum contrectatione inter sponsos. Levis manuum contrectatio in signum benevolentiae poterit admitti, non vero diu protracta cum illius diuturna compressione; etenim quia sponsi sunt, majori affectu exardescunt, et facillime species de futura copula in illis excitatur; unde illa protracta compressio manuum in eis plus, quam in aliis apta est ad excitandam veneream delectationem. Videantur Bonac. *de matrim. q.* 4. *p.* 9. *n.* 6. Anton. a Spir. S. *in direct. confess. tr.* 11. *de matr. d.* 9. *n.* 662. Candid. *disp.* 11. *art.* 1. *dub.* 5. * Hic omnino legendus p. Hieronymus a Porticu in suo opere *Gli amori ec. cap.* 6. §. 4. *et cap. ult.* §. 6. *n.* 73. *et seq.**

R. II. Nullum dubium est inter conjugatos licitos esse tactus quoscumque in aliis corporis partibus, si partes pudendae excipiantur. Item communis sententia docet hos tactus in pudendis esse licitos, quando proximi sunt ad copulam, et ordinati ad eam exercendam. Lis autem est an tactus in pudendis liciti sint, dum non ordinantur ad copulam. Non desunt qui illos illicitos esse affirment, putantes indivisos esse a gravi pollutionis periculo, in quo certe illicite fiunt; cum pollutio solummodo cohonestetur, quando copula exercetur. Sanch. *l.* 9. *de matrim. disp.* 45. In praxi ergo attendendum est, an tales tactus ita sint impudici et continuati, ut tale afferant periculum, et tunc certum est esse illicitos. Sine tali periculo possunt permitti; quibus etenim licitum est quod est magis, et licitum erit quod est minus. D. Antonin. *p.* 3. *tit.* 1. *c.* 20. §. 6. Coninch. *disp.* 34. *de matrim. dub. ult.* Filliuc. *tr.* 30. *c.* 9. *n.* 195. Dian. *p.* 3. *tr.* 4. *resol.* 225. Neque hic volo dissimulare quosdam theologos censere, quod quamvis graviter peccet conjux exercendo tactus impudicos cum alio conjuge cum praevisione gravis periculi pollutionis vel in se, vel in altero: non tamen peccet, qui hujusmodi tactus reddit, etiam praeviso tali periculo, sine periculo tamen consensus in pollutionem; quia putant dare operam rei licitae et debitae ex justitia. Sanch. *de matrim. l.* 9. *d.* 45. *num.* 35. At haec ratio non satis me convincit, nam non videtur esse obligatio justitiae permittendi tales actus interveniente periculo pollutionis; neque enim interveniente tali periculo censeo

in altero jus esse tales actus petendi. Palaus *de matrim. disp.* 3. *p.* 4. §. 2. *num.* 2. Illud tamen puto omnino verum esse, hujusmodi tactus cum pollutionis periculo non esse permittendos, seu reddendos, quoties ita sunt impudici, ut potius videantur esse inchoatio pollutionis; sicut etenim haec de sua natura illicita est extra copulam, ita et id, quod est ejusdem inchoatio. Tambur. *in decal. l.* 7. *cap.* 3. §. 5. *num.* 56.

Non auderem e contra damnare peccati mortalis conjuges exercentes inter se actus honestos cum praevisione pollutionis sine periculo in illam consentiendi, ut sunt amplexus, oscula, amatoria confabulatio etc. Ratio est, quia ad haec exercenda inter ipsos adest causa rationabilis, qualis est ostendere mutua signa liciti amoris; ac proinde pollutio, quae sequeretur sine periculo consensus, potius dicenda est permissa quam volita. Dian. *p.* 3. *tr.* 4. *resol.* 217. *et* 226. Azor. *instit. moral. p.* 3. *lib.* 3. *c.* 23. *q.* 6. Optarem quidem conjuges et ab his abstinere, si pollutio praevideatur; at nimis onerosus esset status maritalis, si et haec damnanda essent peccati lethalis. Haec tamen doctrina non est extendenda ad delectationes morosas, turpiloquia, aspectus partium inhonestarum et similia, quando praevideretur pollutio; nam haec non sunt de se signa honesti amoris, unde nulla esset causa rationabilis ad excusandam pollutionem, quae exinde sequeretur.

R. III. Maritus se turpiter tangens, dum non vult, vel non potest copulam exercere, videtur graviter peccare; quia tales tactus directe tendunt in pollutionem, quae nunquam licita est, si ad copulam non ordinetur. Dian. *p.* 3. *tr.* 4. *resol.* 225. *p.* 4. *tr.* 4. *resol.* 137. Anton. a Spir. S. *disp.* 9. *de matr. sect.* 12. Contrarium docet Sanch. *l.* 9. *de matr. disp.* 44. *n.* 16. Ex praefata ratione puto illicitam esse conjugatis delectationem de copula habita, vel habenda, quando haec de praesenti exerceri non potest, si talis delectatio sit cum commotione spirituum generationi deservientium. Ratio est, quia matrimonium valet cohonestare talem turpem commotionem, vel quia ordinatur ad copulam, vel quia permittitur ob aliquam rationabilem causam, qualis esset, ut dixi supra, si oriretur, dum conjugati amplexibus, aliisque non impudicis actibus benevolentiae mutuae signa ostenderent. Basil. *l.* 10. *c.* 16. *n.* 11. Non desunt contrarium docentes; quorum tamen sententiam non admitterem, nisi de delectatione, quae solummodo esset in

voluntate sine praefata commotione; tunc enim solummodo, meo videri, verificatur illorum ratio, nempe illam delectationem versari circa objectum licitum; scilicet circa copulam, quae est licita conjugatis.

Q. VII. An in genere luxuriae detur parvitas materiae.

R. Si attendantur praedicata intrinseca actus luxuriosi, et finis intrinsecus illius, non potest dari parvitas materiae in genere luxuriae. Et quidem nullum dubium est quamcumque vel levem deliberatam veneream delectationem de objecto gravi in genere luxuriae esse peccatum mortale; quia delectatio, quaecumque sit de aliquo objecto, indivisa est ab affectu erga illud: constat autem quemcumque affectum deliberatum de objecto gravi non posse esse nisi graviter peccaminosum, cum det speciem actui, qui circa illud versatur. Hinc nemo in dubium revocabit esse peccatum mortale quamcumque deliberatam delectationem de copula illicita, de pollutione, de notabili distillatione, de gravi commotione partium generationi deservientium, de quibusdam causis graviter in haec influentibus, ut sunt tactus genitalium, ipsorum aspectus, maxime si sit diuturnus etc.

Item constat non dari parvitatem materiae in genere luxuriae, si delectatio sit gravis et vehemens, quamvis esset circa objectum, quod in tali genere leve videretur. Ratio est, quia quando delectatio est gravis et vehemens, vel actu causat pollutionem, vel in eam notabiliter influit, ac proinde objectum, ut talem effectum hic et nunc inducens, non potest non grave reputari. Hinc gravis est culpa tactus quicumque manuum aut pedum foeminae; vel etiam digiti ejusdem intorsio, quoties non sint sine gravi venerea delectatione. Difficultas ergo reduci potest ad hoc, an levis culpa sit venerea delectatio deliberata, quando ex se videtur levis, quia e. g. modica est pudendorum commotio, levis distillatio, et aliunde consurgit ex objecto, quod leve videtur, e. g. ex tactu manus foeminae.

Sed et hanc deliberatam veneream delectationem grave peccatum esse exinde constat, quia quaecumque talis delectatio, vel est inchoata copula, vel inchoata pollutio: nam de sua natura tendit ad haec, non potest ergo dici objectum talis delectationis, ut inducens copulam, seu pollutionem inchoatam, esse quid leve; et proinde venerea ipsius delectatio erit grave peccatum. Praeterea quaecumque modica deliberata venerea delectatio, vel est indivisa a subsequenti gravi delectatione, vel a periculo in ulterio-

rem gravem delectationem consentiendi, et qui hoc negare auderet, demonstraret omnino illi esse ignotam nostrae naturae lubricitatem; saltem proinde ratione talis periculi modica deliberata venerea delectatio est peccatum mortale. Pontius *de matrim. l.* 10. *c.* 16. §. 2. *n.* 8. Palaus *t.* 1. *tr.* 2. *disp.* 2. *p.* 10. §. 2. Rebell. *de obligat. just. p.* 2. *l.* 3. *q.* 19. *sect.* 3. Merito proinde; ut testatur Sanchez *l.* 5. *sum. c.* 6. *num.* 12. voluerunt Clemens VIII. et Paulus V. denunciandos esse inquisitoribus asserentes non esse culpam lethalem in osculis habitis ob meram veneream delectationem.

Dixi, *si attendantur praedicata intrinseca actus luxuriosi;* nam si actus de sua natura sit bonus et honestus, ut est copula habita cum conjuge, non semper est peccatum mortale, si superaddatur ab operante finis extrinsecus non honestus; ut si maritus copulam habeat cum conjuge ob solam delectationem. Utique apponendo talem finem non honestum peccat, adeoque Innocentius XI. sequentem damnavit propositionem *n.* 9.: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.* Nihilominus, ut docet s. Th. *in* 4. *d.* 31. *q.* 1. talis culpa de se venialis tantum est: cum etenim actus sit licitus et bonus, solummodo in hoc deficit, quod ab operante ad delectationem ordinetur, quae deordinatio solummodo venialis est, quia aliunde actus in se non est culpabilis.

Regulae in praxi observandae

I. Consideret quaeso confessarius diuturnum mulieris aspectum, maxime si quis aliquali amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo; et si auderet id negare, sciat se negare, quae docent divina eloquia, concilia, ss. PP. et experientia. Item consideret diuturnum colloquium, etsi non malum, habitum cum talibus mulieribus, periculum non parum augere. Ex his autem capitibus inferat an capaces sint absolutionis amantes et cicisbeji, qui tam crebro tam diu sese saepe aspiciunt, et familiarissima diuturna habent colloquia. Sed quid ulterius judicare debet, si perpendat hujusmodi obtutus non esse ex sola curiositate, sed ad fovendum mutuum amorem; ipsorum colloquia amatoria esse, ac turpibns aequivocationibus immixta? Nonne haec omnia a gravi peccandi periculo sunt indivisibilia? Nonne ergo, vel ex hoc solum capite incapaces sunt absolutionis? Sed heu! non desunt confessarii, qui hos a sacramentis percipiendis non arcent.

Caveat et ipse confessarius a non necessariis collocutionibus cum mulieribus, quamvis de rebus spiritualibus, nec sinat illas, et in ipso confessionario superfluos miscere sermones. Stultissime autem ageret, si nullum in his periculum esse arbitraretur, cum sancti de hoc periculo non desinant nos commonefacere. Expectare ne vult, ut id doceat experientia?

* Excusantur a multis theologis La Croix *lib.* 3. *p.* 1. *n.* 907. Laym. *lib.* 3. *sect.* 4. *n.* 13. §. *Turpiloquium* Sanch. *de matrim. lib.* 9. *disp.* 46. *n.* 35. sermones quidam turpibus revera jocis, allusionibus, et dicteriis contexti, prolati tantum ad ingenii ostentationem, ad laudem captandam, et propter acumen, aut ob alium finem non admodum malum; sed plures ex iis hanc sententiam accipiendam volunt re per se spectata; caeterum fatentur his sermonibus vacantem gravis ut plurimum peccati se reum constituere: quia sub praetextu artificiosi dicti facillime in rerum seu objectorum turpium delectationem convincitur consentire, quod accidit quando e quacumque re nata occasionem arripiat ea proferendi, neque aliis argutiis magis delectetur, quam iis hac faece inquinatis. *

II. Item consideret confessarius quale judicium facere debeat de illis amantibus, vel cicisbejis, qui ad invicem saepe sibi manus contrectant, pedes calcant etc. Quid ulterius de illis, qui primo manum osculantur cicisbejae, deinde diu illius manum contrectant et comprimunt, pedesque calcant. Et quid si haec fere quotidie per menses et annos fiant? omittendo modo superaddi secreta amatoria colloquia, fixos obtutus etc. Haec ne et in sancto, qui diuturnissimis macerationibus carnem domuisset, et fere ad agonem reduxissent essent sine gravi periculo in veneream delectationem consentiendi? Nihilominus, iterum repetam, non desunt confessarii qui has personas ad sacramentalem admittunt absolutionem, et ita ipsorum Jesu Christi ministrorum culpa omnia turpissimis libidinibus replentur. * Hic legendus s. Franciscus Salesius in suo vere aureo libello *Introduzione alla vita divota c.* 3. *cap.* 20. auctor de nimia severitate nemini certe suspectus: p. Hieronymus a Porticu in suo opere *Gli amori tra le persone di sesso diverso etc. cap.* 2. *art.* 2. §. 3. *

Monere etiam debet confessarius mulierem hujusmodi tactus non posse permittere, nec satis esse si in corde illos abominetur; tenetur etenim saltem ex charitate alterius peccatum impedire. Nec potest se excusare dicendo, illos per-

mittere, ne aliis occasionem scandali tribuat. Etenim vel amasius, vel cicisbejus ita se gerit, dum soli sunt, vel dum alii sunt praesentes. Si dum soli sunt, nullum sequitur scandalum, illos nullatenus permittendo: si alii sint praesentes, quid impedit cicisbejam ex aliquo honesto praetextu se removere a loco, ubi est cicisbejus, in aliud cubiculum abire etc.? Praeterea quamvis aliquibus admirationi esset, si palam cicisbejum ab hujusmodi tactibus arceret, magis praeponderat illorum removere scandalum, qui hujusmodi turpitudines non sine stomacho exerceri conspiciunt. Credat mihi confessarius; qui hos tactus permittit, ideo permittit, quia vult.

III. Ego etiam puto incapaces absolutionis illos qui introducunt consuetudinem mulieribus manus osculandi. Omnes theologi uno ore affirmant graviter peccare illos, qui introducunt consuetudinem, quae etsi ex se prava non appareat, in pravam facillime potest degenerare. Quis autem non videat ita se habere consuetudinem manum mulieri deosculandi? quamvis etenim aliquando possit esse signum solum obsequii, respectu e. g. matronae, confovebit nihilominus tale osculum affectum non innoxium respectu mulieris, quae adamatur. Et quidem cujus manum frequentius juvenes osculantur nisi cicisbejae, quam heu nimis amant, et a qua nimis amantur?

IV. Dixi inter sponsos licita esse oscula habita per transennam ad solam benevolentiae demonstrationem. At quaeso confessarius, quantum potest, quamcumque licet honestam familiaritatem removeat, moneatque sponsae parentes, ne permittant sponsae a matris latere, vel alterius probae consanguineae discedere. Heu quot gravia crimina ante matrimonium perpetrantur! Quam rari sunt, qui considerent matrimonium esse sacramentum a Christo Domino institutum, quapropter orationibus aliisque pietatis operibus esse insistendum, ut digne contrahatur, et virtute illius obtineantur gratiae ad patienter subeunda onera talis status!

Omnino autem dicat illicita esse oscula pressa, manuum diuturnam contrectationem et compressionem, solitarie degere, necnon solitarie colloqui; nam haec difficillime dividuntur a gravi periculo venereae delectationis. Quis hoc dicit? Si tot concilia et ss. hujusmodi periculum adesse non dicerent, nimis dicit experientia. Et quidem si hae familiaritates inter omnes alios, non immunes esse a gravi peccandi periculo compertum est, a fortiori id dicendum de

sponsis, qui magno amore solent exardescere, et matrimonium postea contrahendum reddit illos fidentiores, ut ab iis, quae alias viderentur licita, ad illicita transeant.

Videat ex his confessarius, si absolvi possint matres, quae filiabus, dum sponsae sunt, permittunt degere cum sponso longe ab ipsorum oculis. Et quid si voluntarie caecutiant, ne molestiam afferant sponso?

V. Multoties redigitur in gravibus angustiis confessarius, qui audit confessionem foeminae, cujus maritus ita sit effraenatus, ut continuis tactibus vel osculis, etiam in pudendis, eam ponit in pollutionis periculo. Si nolit foemina hujusmodi tactus admittere, lascivus maritus, vel erga eam aspere continue se geret, vel ad alias foeminas divertet. Videat ergo in talibus angustiis confessarius, an satis probabilis judicari possit opinio, quae dicit hujusmodi tactus licite permitti, quando non adest periculum consensus in pollutionem. Quod si foemina sit in bona fide, et putet permittendo hos tactus, quamvis cum periculo pollutionis, non peccare, illam in sua bona fide relinquat, si talem pollutionem abhorreat, ne illam exponat periculo formaliter peccandi. Idem dicendum, si permittat se in pudendis osculari. Quamvis in plurium opinione hujusmodi oscula etiam inter conjugatos sint peccata lethalia, quia videntur graviter officere naturali honestati, et ex eis quammaxime deprimi naturam rationalem, nihilominus alii docent ex sua natura inter conjugatos culpam levem non excedere.

VI. Dum confessarius audit poenitentem sese de osculis, vel turpibus actibus accusantem, interroget de qualitate personae, cum quibus hujusmodi habita sunt v. g. an cum cognatis, cum conjugatis etc. Sicut enim copula cum his personis variat speciem, ita et praedicti tactus; cum de sua natura sint dispositiones ad illam. Semper ergo consideranda est circumstantia personae agentis et patientis. Sanch. *l.* 9. *de matr. d.* 46. *n.* 17. et alii apud ipsum.

VII. Inter casus reservatos nostrae dioecesis sub numero octavo casus sequens recensetur: *Quilibet actus obscoenus cum parochianis vel poenitentibus, quoad parochos, curatos, capellanos, aeconomos et confessarios.* Optime p. Mansi in explicatione hujus casus inter actus obscoenos non solum supponit recensendos quoscumque actus in partibus inhonestis, sed etiam ipsa oscula, et multo magis tactus mammillarum. Et quidem cum actus obscoenus significet quidquid turpe est in materia venerea, neutiquam ab actibus obscoe-

nis amovenda sunt oscula habita a parocho cum muliere. Nam vel ea cum ipsa habeat ob delectationem sensualem, vel ob delectationem sensibilem, semper sunt peccata lethalia in materia venerea, ut dixi capite superiori. Nec unquam quaeso occurrat menti ullius ex parochis dicere voluisse osculari foeminam ad honestam benevolentiam ostendendam: nam nimis indecens esset ita honestam amicitiam testari.

Satis etiam verificatur casus reservatus, si actus obscoeni ad parochianam, vel poenitentem diriguntur, quamvis exerceantur in proprio corpore: ut dum parochus coram parochiana se turpiter tangeret, vel illa advertente eam turpiter aspiceret, vel si attentavit eam turpiter tangere. Semper in his casibus verificatur exercuisse actus turpes cum parochiana, vel manibus nempe, vel oculis.

Nomine parochi, vel curati veniunt ii, qui curam animarum exercent. Et in praesenti casu comprehenduntur, quamvis essent excommunicati, nam ratione censurae non desinunt esse parochi. Nomine capellani veniunt illi, qui assumuntur a parochis, ut adjutores sui muneris, adeoque habent facultatem quaecumque sacramenta administrandi. Nomine oeconomi veniunt, qui administrant parochiam loco parochi, ex aliqua causa ab illius administratione impediti. Bene autem p. Mansi etiam tales nuncupandos arbitratur, qui ultra hebdomadam administrant parochiam, illis commendatam a parocho absente. Quia vero saltem dubium est, an tales sint nuncupandi, qui in absentia parochi unius aut alterius diei paroeciae assistunt, ideo hi non comprehenderentur in casu.

Praefati omnes incidunt in supradictum casum, si actus obscoenos habeant cum parochianis, unde reservatione innodantur, vel eos habeant cum foeminis, vel cum masculis suae paroeciae. Porro cum non desinat esse parochianus, qui est extra paroeciam, si alio non migraverit animo ibi habitandi, consequens est casum comprehendere parochum peccantem cum persona suae paroeciae, quamvis extra ipsius limites. Idem dicendum de tali parocho habente actus obscoenos cum persona, quae a paucis momentis in paroeciam venerit; nam incipit esse parochiana ab eo tempore, quo in paroeciam venit animo ibi domicilium figendi. E contra cum desinat esse parochiana statim ac exit extra limites paroeciae animo alibi habitandi, parochus cum ea extra parochiam peccans non incideret in casum reservatum.

Idem dicendum, si peccet intra paroeciam cum persona vaga, quae nullum habeat fixum domicilium: nam lis est inter DD. an talis persona proprie dici possit parochiana.

Excusandus est etiam parochus a reservatione, si ignoret personam, cum qua peccat, esse parochianam; nam tunc illius peccatum non esset formaliter cum parochiana, non haberet nempe, ratione ignorantiae, illam specialem malitiam, quam habet peccatum parochi, dum agnoscit se peccare cum sua parochiana, quam ex officio non ad peccatum, sed ad spiritualem progressum deberet incitare. Pariter judicari potest immunis a reservatione parochus obscoene tangens parochianum, qui nondum attigit usum rationis, quia tunc illius peccatum non habet malitiam scandali, ratione cujus inducta videtur reservatio.

Demum casus reservatus comprehendit confessarium habentem actus obscoenos cum poenitentibus. Primo igitur oportet, ut sit vere confessarius, ad quod necesse est, ut actu habeat jurisdictionem, sive quia illam habuit ab ordinario, sive obtinuit ex errore communi et titulo colorato. Secundo necesse est ut exerceat praedictos actus cum poenitentibus. Ille vero dicitur poenitens alicujus confessarii, cujus salutis aliqualem curam assumpsit. Hinc si aliqua persona bis, vel ter confessa est alicui sacerdoti sua peccata, non tamen animo illum assumendi in confessarium, non dicitur poenitens illius, quia nullam specialem curam de ipsius salute assumpsit. Secus si tantum semel confessa est animo illum in confessarium assumendi, dum hic illam in poenitentem acceptaverit; nam tunc intelligitur illius salutis specialem curam assumpsisse. Idem dicendum, si aliqua persona aliquem elegit in confessarium, semper cum illius ordinarius confessarius impeditur, et ille eam hoc pacto in poenitentem acceptavit. Semper cum igitur permanet esse poenitens, si confessarius habeat cum tali persona actus obscoenos, incidit in reservationem. An vero tales actus habeant etiam malitiam sacrilegii, videbimus infra. Illud etiam hic obiter advertere est, quod si in actu confessionis, vel confessionis praetextu provocet poenitentem ad actus obscoenos, ultra praesentis casus reservationem, incideret in reservationem secundi casus propter abusum sacramenti; (1)

(1) Prout manifeste colligitur ex ipsamet Bulla Bened. XIV. quae incipit. *Sacr. Poen.*, et ex communissima TT. sententia.

unde non posset absolvi ab eo, qui peteret licentiam solummodo absolvendi ab octavo casu ex reservatis.

* Ad tollendas ambiguitates olim ortas ex verbis *Quilibet actus obscaenus*, quae reperiuntur in pracedentibus synodis, sapientissime visum est in ultima synodo Fabii Colloredo pro iis substituenda *quilibet actus inhonestus*; quo dicendi modo ablata est quaestio, an sub reservatione comprehendantur oscula et tactus mammillarum, quae non comprehendi nonnulli contendebant. *

VIII. Sciat demum confessarius in nostra dioecesi sub numero nono sequentem casum reservari: ***Allocutio turpis, seu actus inhonesti degentium extra claustra cum monialibus, aut puellis in monasterio degentibus, etiam per literas, vel alio quocumque modo.***

Allocutio solum importat locutionem ad alium, etsi ille non respondeat. *Turpis* autem tunc in praesenti intelligitur quando pertingere potest ad peccatum mortale. Ubi advertendum, quod ea verba et aequivocationes, quae coram aliis prolatae non pertingerent ad peccatum mortale, facillime damnantur peccati mortalis, si coram monialibus advertenter proferantur, utpote quia cum sint apud ipsas talia verba insueta, magis habent provocare; et ulterius graviter offendere possunt eximiam ipsarum castitatem. Subjacet autem reservationi haec allocutio, et si fiat per literas, vel per nutus. Hinc bene advertit p. Mansi, quod si quis degens extra claustra rideat coram moniali turpiter alloquente, subjacere potest reservationi, si talis sit veluti approbatio talis sermonis, seu reddat monialem animosiorem ad ea verba proferenda; nam reservatur turpis allocutio facta etiam per nutus *per literas vel alio quocumque modo*: clarum autem est aliquo modo turpiter alloqui cum moniali, qui ridendo ipsius turpia verba approbat, vel reddit animosiorem ad prosequendum. Secus si rideat, quia talis allocutio monialis ad risum provocaret.

Pro actibus inhonestis veniunt omnes illi, qui habent ad venerem incitare, de quibus satis dictum est in regula superiori.

Nomine monialium veniunt illae, quae tribus solemnibus votis religionem professae sunt. Nec evaderet reservationem, qui turpiter alloqueretur, vel haberet actus inhonestos cum moniali, ex aliqua causa extra clausuram degente; nam non per hoc esse monialem desineret. (1)

(1) Auctoris doctrina qua obnoxius declaratur reservationi casus in hac

Nomine puellarum degentium in monasterio veniunt illae, quae commorantur in monasterio educationis gratia. Bene autem advertit P. Mansi, quod si in nostro casu novitiae non veniunt sub nomine monialium, saltem venire debent sub nomine puellarum; irrationabile etenim omnino esset putare episcopos consulere voluisse pudicitiae praefatarum puellarum, non vero novitiarum.

CAPUT II.

De simplici fornicatione, concubinatu, et meretricibus.

Q. I. Quid sit fornicatio.

R. Fornicatio ita solet definiri: *Concubitus hominis soluti cum muliere soluta.* Non est ergo simplex fornicatio, si concubitus intercedat inter virum et mulierem, si vel unus vel alter habeat vinculum matrimonii, seu voti, vel si inter eos intercedat vinculum consanguinitatis aut affinitatis; nam tunc non verificatur concubitum fuisse inter personas solutas: d. Thom. 2. 2. *q.* 154. *art.* 1. *et* 2.

Q. II. Quo jure prohibita sit simplex fornicatio.

R. I. Nullo ex catholicis dubitante, certum est fornicationem esse jure divino prohibitam. Constat id ex quampluribus s. Scripturae testibus; unde Apostolus ad Ephes. 5. ait: *Hoc scitote intelligentes, quod omnis fornicator et immundus (quod est idolorum servitus) non habet haereditatem in regno Christi.* Et 1. ad Thessal. 4. *Haec est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione.* Idem prohibetur ex jure canonico, ut passim probant auctores. Hinc fornicationem esse peccatum mortale definitur in Clementina *Ad nostram de haeretic.* contra plures haereticos, qui licitam esse affirmabant.

R. II. Simplex fornicatio prohibita etiam est jure naturae. Ratio est, quia concubitus maris cum foemina a natura ordinatur ad generationem prolis, ejusque convenientem edu-

nostra Dioecesi sub numero nono reservati, qui turpiter alloqueretur, vel actus haberet inhonestos cum moniali, etsi ex aliqua causa extra clausuram degente, adeo communissima, et certissima est, ut circa illam apud virum theologum nulla prudens suboriri queat dubitatio; irrationale enim foret omnino putare Episcopum consulere noluisse monialium pudicitiae etiam extra clausuram degentium; nam tunc temporis majori proculdubio indigent custodia. Ita etiam sentit P. Mansi, et Bernardini, quorum doctrinam et ego quidem sum sequutus in mea elucidatione *cas:, et excom. reserv. p.* 1. *quaest.* 2. *pag.* 66.

cationem, tam quoad animam, quam quoad corpus, his autem omnino carent filii ex fornicatione procreati; nam patres non curant neque de subministrando filiis necessaria alimenta, neque de iis sancte educandis, unde constat hujusmodi concubitum esse contra finem a natura intentum D. Th. 2. 2. *q.* 154. *a.* 2. *et* 3. *contr. Gent. cap.* 122. *et* 123.

Dices ex concubitu fornicario quandoque hunc finem a natura intentum non frustrari; potest enim accidere patres non deserere hos filios, eisque convenientia alimenta subministrare, eorumque rectae incumbere educationi. Contra tamen est, quia lex naturae considerat, quod ex natura actionis solet evenire, non vero quod per accidens; quapropter etsi per accidens eveniat quandoque filios ex fornicatione genitos non carere convenientibus alimentis et necessaria educatione, non proinde sequitur in aliquo casu fornicationem esse licitam. Praeterea leges, quae aliquid vetant ratione periculi, ut dixi in *tract. de legib. q.* 2. *cap.* 3. non desinunt obligare, etsi in aliquo casu particulari cesset omnino illud malum, quod timetur, sed sufficit ex natura actus prohibiti evenire posse illud malum. Quod si tunc non cessat obligatio legis humanae, a fortiori non cessabit obligatio legis naturalis.

Addendum contra naturam esse rationem carni subjicere, ut evenit in fornicatione, in qua ratio a delectatione absorbetur. Et quamvis hujusmodi delectatio etiam sit in copula conjugali, nihilominus si recto fine exerceatur, pertinet ad Dei providentiam subministrare auxilia, quae talem deordinationem impediant. Item contra rationem est fornicatione inquinare corpus, quod ratione gratiae et Christi redemptione, debet esse templum Spiritus S. Videatur s. Thom. loco citato. Hinc Innocentius XI. sub *n.* 48. sequentem damnavit propositionem: *tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.* * Non desunt et inter theologos qui fornicationem naturali jure vetitam negent, inter quos Caramuel, quorum propositiones damnavit Innocentius. Caeterum fornicationem jurae naturae vetitam fatentur et ipse Puffendorfius *de jur. nat. et gent. lib.* 6. *cap.* 1. *n.* 4. *et* 5. Cumberland. *de leg. nat. cap.* 5. §. 46. *

Q. III. An foemina teneatur potius permittere se occidi, quam permittere fornicationem.

R. Certum est ob quodcumque mortis periculum foeminam non posse in turpitudinem consentire, ut de se constat. Item certum est foeminam non posse se praeparare ad turpem congressum, quamvis illi mors immineat, si hoc non praestet; talis etenim praeparatio est actio cooperativa et dispositiva ad peccatum, quod nullatenus licet. Solum ergo quaestio esse potest, an si dum foeminae mors immineret, non resistendo posset quieta et immobilis permanere, et ita permittere turpem congressum.

At etiam in hac hypothesi puto foeminam peccare, si non resistat quantum potest. Ratio est, quia quamvis illa immobilitas sit illi involuntaria secundum quid, quatenus oritur etiam a gravi metu extrinsece ab invasore illato, nihilominus est simpliciter voluntaria; posset etenim agitatione, aliisque actibus congressum impedire; non potest autem negari, illam voluntariam quietem esse saltem interpretative moralem et voluntariam cooperationem ad peccatum, adeoque non erit sine peccato. Et quidem ex parte foeminae, ut dicatur ad turpem congressum cooperari, nil aliud requiritur, nisi ut quieta et immobilis illum patiatur. Accedit, illam quietam et pacificam copulae permissionem non posse esse sine manifesto periculo in turpem delectationem consentiendi, adeoque etiam ex hoc capite tenetur potius mortem subire, quam immobilem turpem congressum permittere. Quod si irrequietis motibus, et quantum potest invasori resistat, tunc si omnino invita violetur, Deus, qui non deserit in tentatione, nec permittet illi in delectationem consentire; maxime si ipsius imploret auxilium. Azor. *t.* 1. *instit. l.* 1. *c.* 9. *q.* 3. Filliuc. *t.* 2. *tr.* 21. *cap.* 2. *n.* 67. Lugo *de just. disp.* 10. *sect.* 10. *n.* 197. * Contraria Navarri *summ. cap.* 16. *n.* 1. Soti *de just. lib.* 5. *quaest.* 1. *art.* 5. et aliorum sententia licet aliqua probabilitatis specie gaudeat, hoc speculative tantum verum esse potest, in praxi enim vix consensus periculum abesse potest. *

Q. IV. Quid sit concubinatus; et quale peccatum.

R. I. Ex jure civili concubinatus intervenit, quando quis detinet mulierem domi loco uxoris, et habet cum ea carnale commercium: *leg.* 1. §. 1. *et seqq. ff. de concubinis*. Plures etiam aliae conditiones requiruntur ex jure civili ad rationem concubinatus, de quibus agunt jurisperiti. Verum ex jure canonico datur concubinatus, sive quis foeminam in propria domo, sive extra illam retineat, si ad eam frequenter accedat ob carnale commercium. Azor. *p.* 3. *l.* 3. *c.* 5.

Filliuc. *tr.* 30. *c.* 2. *n.* 55. Farinac. *in prax. criminal. q.* 138. *num.* 3. *et* 12. et desumitur ex Tridentino *sess.* 24. *de reform.* In hoc ergo differt concubinatus a simplici fornicatione, quod haec intervenit etsi quis semel peccet cum muliere soluta; concubinatus vero exposcit frequentiam actus carnalis cum eadem foemina. Praeterea datur concubinatus, dum intervenit frequenter turpis congressus cum determinata foemina, quamvis non sit soluta; fornicatio vero nonnisi inter solutos datur. * Sufficere autem duos actus fornicarios, seu concubitus ad hoc, ut quis concubinarius dicatur, tradunt Navarr. *consil.* 2. *n.* 2. duae enim vices in criminibus consuetudinem faciunt: *l. Nemo deinceps. C. de episcop. audient. cap. Monasteria de vit. et honest. cleric.* ibique glossa *v. Frequentare,* Barbos. *in d. cap. n.* 7. *et* 8. Gratian. *discept. forens.* 393. *n.* 17. Mascard. *de probat. conclus.* 424. *n.* 16. Leur. *in* 3. *decret. tit.* 2. *q.* 28. Reiffenst. *ibid. n.* 13. Pirhing. *eod. tit. n.* 13.*

R. II. Concubinatus ultra gravitatem peccati, quae ex actu turpi consurgit, saepissime adjunctam habet malitiam scandali. Quamvis etenim concubina sub nomine pedissequae domi retineatur, nihilominus ratione commercii quod exercet cum domino, ita solet se gerere, ut appareat non pedissequa, sed socia; unde non solum male suspicandi, sed et male judicandi non exigua argumenta solet praebere. Annectitur etiam concubinatui proximum periculum aeternae damnationis; qui etenim sunt in hoc statu difficillime dolent de peccatis, et a concubinae laqueis dissolvuntur.

Contra hoc peccatum pluribus poenis animadvertit jus canonicum. Plura etiam decernit Tridentinum contra concubinarios laicos: *sess.* 14. *de reform. cap.* 8. et contra concubinarios clericos: *sess.* 25. *cap.* 14. Videatur inter alios Barbosa in loca praedicta; * et ultra Barbosam videri possunt Reiff. et Leurenius *ll. cc.*

Q. V. Quid sit meretrix; et quae gravitas peccati illius.

R. Meretrix illa dicitur, quae pluribus, quam duobus se prostituit: *l. Palam* §. *Itemque ff. de rit. nupt.* Masc. *de probat. lib.* 2. *concl.* 1066. Barbos. *in cap. Vidua dist.* 34. *et cap. Inter opera de sponsal.* Et quamvis in praefata lege, et alibi illae dicantur meretrices, quae quaestus gratia se prostituunt, non tamen revera desinunt esse meretrices, quae ex amore se pluribus palam prostituunt: *leg. Palam* §. *Octavenus rectissime ff. de rit. nupt.* Mascard. *cit. n.* 6. et alii DD. cc.

R. II. Peccatum meretricum non est sub determinata luxuriae specie; nam solent admittere tam conjugatos, quam solutos, tam laicos, quam solemni voto castitatis obstrictos, tam consanguineos etc. Item a peccatis contra naturam non abhorrent, proindeque ipsorum peccata per omnes luxuriae species solent divagari.

Q. VI. An ad vitanda majora mala permittendae sint meretrices.

R. Ratio cur licite permitti lupanaria videantur est, quia ex permissione meretricum mala majora videntur vitari; plures etenim explendo suam libidinem cum meretricibus, videntur abstinere a peccatis sodomiae, bestialitatis, mollitiei etc. quae quidem peccata graviora sunt, quam quae cum meretricibus committuntur. Accedit, permittendo meretrices consuli honestati puellarum et pudicarum mulierum; his enim insidiarentur viri procaces, ni essent meretrices. Hae sunt rationes, ex quibus videntur licite permitti lupanaria; nec refragantur quamplures theologi innixi D. Th. auctoritati 2. 2. *quaest.* 10. *art.* 11. *et lib. 4. de regim. princip. opusc.* 20. et s. Doctor ex D. Augustino suam opinionem confirmat.

Si hujusmodi rationes, quae speculative efficacissimae esse videntur, tales esse in praxi conspiceremus, utique non esset recedendum a praefata communiori opinione. At non video in praxi permittendo meretrices, gravioribus culpis occurri. Primo, non impediuntur graviora peccata in genere luxuriae, tum quia ipsae meretrices peccata nefanda non respuunt, tum quia hoc habet vitium luxuriae, ut nullis finibus cohibeatur: et ideo qui ex permissione meretricum veneream voluptatem degustant, quam plurimum etiam peccato mollitiei inquinantur, nec sunt immunes a vitio sodomiae. Me verum dicere, nimis sciunt confessarii. Secundo non consulitur honestati puellarum et pudicarum mulierum; experientia etenim teste, qui dediti sunt meretricio, nolunt semper cum iis suam explere libidinem, sed honestiores appetunt, et has vehementissime solicitant; nec est qui magis quam isti matronarum pudicitiae insidientur. Ubi quaeso frequentiora adulteria? in oppidis ubi nullae meretrices; an in civitatibus, ubi tam frequentes? In civitatibus utique, et nullus ex confessariis id negabit. In praxi ergo non apparet ex meretricum permissione majora mala vitari.

Perpendantur modo mala, quae ex meretricum permissione eveniunt. Ultra gravissima peccata luxuriae, quae

cum eis perpetrantur; ultra hoc, quod est, ex peccatis commissis cum meretricibus magis incendi libidinem ad omnia peccata venerea et indifferenter cum quibuscumque personis, quamplura damna ex permissione meretricum patiuntur familiae et respublica. Demus adolescentem meretricio deditum, et statim irreverenter se habet erga parentes; artem sibi convenientem addiscere negligit; domi furatur, ut mercedem sui peccati possit persolvere; denegat patri quod lucratur, potius volens alere meretricem, quam parentes pauperes, fratres, sorores, etc. Quandoque etiam ita meretricis affectu excoecatur, ut turpissimum cum ipsa contrahat matrimonium. Haec ultra plura alia ex meretricum permissione patiuntur damna privatae familiae. Maxima etiam damna ex meretricum permissione patitur bonum publicum. Primo quot patiuntur meretrices, tot post juventutem transactam erunt laenae. Quot autem juvenes, quot puellas hae seducent? Quas artes perditae hae faeminae nesciunt nocendi? Sufficiat adnotasse; has laenas multoties evadere sagas, ut dum in senectute ab hominibus despiciuntur, possint cum daemone quamcumque nefariam libidinem explère: indeque ob odium in juventutem, quampluribus maleficiis puellas, puerosque miserrime laedere, atque istorum sanguinem potare. Ex permissione deinde meretricum impeditur augmentum civium; nam juvenes amore meretricum illecti, renuunt honestum contrahere matrimonium. Dum vero illud contrahere decernunt ratione effraenatae libidinis exercitae, vel quia lue venerea non parum, et fortasse non semel se se conspurcarunt, non sunt apti ad prolem generandam, vel ita languidos filios procreant, ut parum possint bono publico deservire: ita paulatim extinguuntur etiam civiles et nobiliores familiae non sine gravi civitatum dispendio. Cum ergo ex permissione meretricum non removeri in praxi videantur graviora mala, ex alia vero parte quamplura inexplicabilia damna ratione illarum bonum privatum et publicum patiantur, adhaererem illi opinioni, quae affirmat non expedire permittere meretrices. Inter hos est Navarrus *in man. c.* 17. *n.* 195. Guttier. *canonic. qq. l.* 2. *cap.* 7. *a n.* 29. Bertach. *in repert. v. meretrix.* Non per hoc tamen intelligo culpae damnare illos principes, qui eas permittunt ex fundamentis contrariae opinionis, quae congerit Lexana *consult.* 46. Optarem solummodo ad examen revocari, an in praxi contrariae rationes adeo efficaces sint, sicuti tales speculative apparent.

Illud saltem advertendum censerem, quod sicuti perditae hae foeminae cloaca reputantur civitatis, ita etiam in ignobiliorem ipsius locum sequestrarentur; nam dum sparsim meretrices in civitate commorantur et divagantur, omnia detractionibus replentur; verbis et exemplo alias ad malum pertrahunt; et insuper plures, qui saltem ex verecundia ad lupanaria non progrederentur, ubique paratam occasionem adinvenientes, in gravia labuntur peccata. In vilissimum locum proinde amandandas communiter docent etiam DD. contrariae opinionis, ut videre est apud Lezanam *loco cit. n.* 50.

* Hoc quoque advertendum, quod licet in vastis urbibus meretrices permitti facilius possint, nullo modo permittendae sunt in parvis urbibus ac aliis locis angustis, ut late et bene probat p. Sarnelli in opusculo de *abusu meretricii*, Gibal. *de univ. rer. human. negotiat. lib.* 1. *cap.* 4. *art.* 3. *consect.* 12. ubi rem fuse ac dilucide pertractat, ac opinionem meretrices permittentem damnat, ac ejus fundamenta penitus evertit. *

Regulae in praxi observandae.

I. Primo notet confessarius, quod cum fornicatio non solummodo sit mala, quia prohibita jure divino et canonico, sed mala etiam quia jure naturae prohibita, ideo gravius est peccatum, quod si tantum mala esset, quia jure positivo prohibita. Hoc, inquam, advertere debet confessarius, ut convenienter judicet de hujusmodi peccato.

II. Cautus sit confessarius, ne faciliter credat mulieri asserenti, penitus invitam fornicationem permisisse. Id evenire quandoque poterit respectu tactuum inhonestorum, si a procaci juvene aggrediatur, at difficile est clamando et resistendo non potuisse se defendere ab actu completo fornicationis.

III. Dum agam de sacramento poenitentiae, explicabo quando existentes in concubinatu admittendi sint ad sacramentalem absolutionem. Interim moneo confessarium difficillime dari casum, in quo existentes in concubinatu sint absolvendi, nisi prius occasionem peccati dimittant.

IV. Notent confessarius et parochus, non esse meretrices a confessione arcendas, ut habetur ex *cap. Quod quidam de poenitentia*. Ratio est, quia exortationibus et consiliis confessarii ad meliorem frugem reduci possunt, et si haec via ipsis praecludatur, ipsarum redditur quasi impossibilis emendatio. Verum tamen est non esse illis impertiendam absolutio-

nem, nisi postquam diu constet in bono proposito perseverare. Ut vero admittantur ad publicam eucharistiae perceptionem, non satis est si fuerint emendatae, sed de earum emendatione publice constare debet, alias non sine scandalo illis eucharistia administraretur. Memor sit etiam parochus, publicas meretrices privandas esse ecclesiastica sepultura: *can. Quibus et can. Cum gratia* 13. *q.* 2. Secus si in infirmitate sacramentalem absolutionem obtinuerunt: *can.* 15. *Qui infirmitate* 26. *q.* 6. Idem etiam dici potest, si in infirmitate signa dederunt poenitentiae, et per ipsas non stetit quin sacramentalem absolutionem obtinuerint: *can. Si quis de corp. in fin.* 26. *q.* 6.

V. Ut confessarius removeat poenitentes a meretricando, demonstret inter gravia flagella, quibus Deus punit eos quibus iratus est, unum esse illis permittere, ut incidant in fornicationis foveam; sicut dicitur Prov. 22. 14. Deum fornicationem veluti idololatriam odio habere; cum fornicationi addicti non Deum, sed corpus suum videantur colere. Hoc peccatum saepe comites habere plura scandala, tum quia sine verecundia committi solet, tum quia difficillime occulta remanet impudica familiaritas; adeoque ratione scandali quamplures animas a Deo subtrahi; et de hoc etiam reddendam esse rationem ante Christi tribunal, qui illas sibi proprio sanguine comparavit.

* Si mulier, ut superius vidimus, tenetur potius mortem subire, quam suae pudicitiae jacturam permittere, multo magis tenebitur clamare, adjutorium petere ad impudicos procacis viri tactus repellendos. Solent plerumque se excusare mulieres sub praetextu scandali vel infamiae, quam ingerere timent juvenibus clamando; sed videat confessarius hunc multoties esse metum nulla valida ratione firmatum. Impudicos actus tentans, et tam gravi injuria mulieres ac puellas honestas afficiens, suae famae avarus parum admodum ostenditur, eidemque renuntiare videtur. Vera hujus excusationis ratio plerumque est, quia ab hujusmodi impudicis actibus non satis abhorrent, et ideo excusationem praetexunt. *

* Quae a concilio Tridentino statuuntur poenae, sunt pro laicis excommunicatio ferendae sententiae post tertiam monitionem, pro clericis post primam privantur tertia parte fructuum beneficii, post secundam pensionibus et beneficii administratione, post tertiam denique omnino beneficio expoliantur, excommunicantur, ac curiae seculari tradi ab episcopo possunt. Nomine autem fructuum non compre-

hendi quotidianas distributiones a s. Congregatione decisum ferunt Salmant. *tract.* 26. *cap.* 2. *n.* 66. Quod si nullo beneficio gaudent, sunt puniendi, nempe carceris poena, suspensione ab ordine, ac inhabilitate ad obtinenda beneficia, aliisque modis episcopi arbitrio. *

CAPUT III.

De stupro et raptu

Q. I. Quid sit stuprum.

R. Quamvis nomine stupri venire possit quicumque concubitus a lege prohibitus: *leg. Inter liberos ff. ad leg. Jul. de adult.* in praesenti solummodo significat concubitum viri cum foemina virgine, quo ejus integritas corrumpatur: D. Th. 2. 2. *q.* 154. *a* 6. Dum ergo vir habet actum intra vas mulieris, quae nunquam copulam habuit cum alio viro, dicitur stuprum committere. Quando autem hoc peccatum, ultra speciem simplicis fornicationis, includat aliam malitiam speciei diversam, videbimus in sequenti quaesito. Hic satis sit adnotare ex hoc peccato plura alia multoties oriri; nam primo foeminae, quae semel virum admiserunt, solent postea in eadem peccata multoties prolabi. Deinde ex eo oriri solent grandes inimicitiae, maxime si puella concipiat. Addendum non exiguas esse domesticas perturbationes, quae exinde oriuntur. Considerare etiam est, hujusmodi puellas judicantes se minus aptas ad legitimum matrimonium contrahendum, facile viam meretricandi assumere.

Q. II. An si virgo consentiat in sui deflorationem, tale peccatum importet aliam malitiam diversam a simplici fornicatione.

R. Quamvis non pauci judicent affirmative sentiendum esse, ego nihilominus puto negative esse judicandum. Ad id probandum observo virginem, quamvis sub custodia parentum, dominam esse sui corporis quoad liberum usum ipsius: et ita nullam illis infert injuriam, si velit innupta remanere; si aliquo instrumento violet claustrum virginale; et insuper si fornicetur, postquam corrupta est, non dicitur facere contra jus parentum. Idem ergo dicendum, dum primo consentit in deflorationem; nam non potest considerari majus parentum jus in ipsius corpus quando est virgo, ac quando est corrupta. Observo secundo, aperitionem claustri virginalis non importare speciale malitiam virginitati oppositam; nam haec solummodo importat abstinentiam volun-

tariam ab omni actu venereo: unde non desinit esse virgo coram Deo illa, cujus claustrum virginale aperiretur vel casu, vel causa infirmitatis etc. Neque urget ratio aliquorum, qui dicunt non dari deflorationem sine ruptione alicujus membranae; ex quo inferunt quod sicut peccaret contra justitiam, qui alicui, quamvis consentienti, manum e. g. abscinderet, quia nullum dominium habet partium sui corporis; ita peccat contra justitiam, qui virgine consentiente illius rumpit membranam. Non inquam urget hujusmodi ratio, etenim vel falsum est dari talem membranam, quae in defloratione laceretur, ut quamplures anatomici affirmant; vel si detur, ruptio tenuis membranae non consideranda est talis corporis laesio, quae specialem importet malitiam.

Cum igitur in defloratione virginis consentientis non committatur injustitia contra jus parentum, nec committatur injustitia contra ipsam virginem, quia consentienti non fit injuria, itemque non detur specialis malitia contra virtutem virginitatis, remanet solummodo importare malitiam simplicis fornicationis ex accessu ad non suam. Sanch. *de matr. l.* 7. *d.* 14. *num.* 1. Barbos. *in l.* 5. *decretal. tit.* 16. *cap.* 1. *num.* 12. Bonac. *de usu matrim. q.* 4. *p.* 17. *num.* 2. Anton. a Sp. S. *in direct. confess. tr.* 5. *disp.* 8. *sect.* 1. *num.* 438.

Remanet ergo stuprum habere specialem malitiam distinctam a simplici fornicatione, quoties virgo per violentiam defloratur; nam tunc accedit gravis injustitia, qua violenter virgineus flos eripitur. Et quia violentiae aequiparantur dolus et preces valde importunae *ex can. Puellae* 20. *q.* 1. *et ex reg.* 4. *de regul. jur.* ideo et datur specialis malitia stupri, quoties his mediis inducitur virgo ad consentiendum in deflorationem.

Caeterum advertendum, stupratorem virginis consentientis, quamvis ratione deflorationis non aliud committat peccatum quam simplicem fornicationem, nihilominus adhuc mortifere peccare posse contra charitatem, si praevideat exinde oriri posse familiae infamiam, maerorem, caedes etc. Item graviter peccare potest virgo consentiens contra pietatem, gravi moerore parentes afficiendo, infamando familiam etc.

Ad quae vero damna compensanda stuprator teneatur, examinatur in tractatu de justitia, et jure.

Q. III. Quid sit raptus.

R. Quamvis non pauci jurisperiti, et canonistae, et etiam quidam theologi velint ad rationem raptus, prout est species luxuriae, quod foemina violenter abducatur de loco ad lo-

cum causa libidinis explendae, nihilominus pro foro conscientiae censeo hanc circumstantiam non esse attendendam, adeoque sufficienter explicatur raptus, si ita definiatur: *Violentia facta personae, aut his, sub quorum cura est, causa explendae libidinis.* Ad rationem igitur raptus primo requiritur violentia; illud enim dicitur proprie rapi, quod vi eripitur: *leg. Sed eximendi ff. ne quis eum, qui in jus vocavit.* Haec autem violentia potest inferri ipsi personae, cum qua quis explere vult suam libidinem, vel etiam parentibus; si quis etenim ipsorum filium, vel filiam raperet ad peccandum luxuriose, violaret jus, quod habent, ne ipsis repugnantibus, et contradicentibus ipsorum filii ita rapiantur: D. Th. 2. 2. *q.* 154. *a.* 7. Guttier *de matr. cap.* 86. *num.* 17. Barbos. *in lib.* 5. *decretal. tit.* 17. *c.* 6. *n.* 3. Idem dicendum, si rapiantur invitis tutoribus, cum in jus patris succedant. Secus si rapiatur foemina, quae sui juris sit, invitis fratribus, vel aliis cognatis; quia in talem foeminam, quae est sui juris, non habent tale jus, ut dici possit illis violentiam inferri. Molin. *t.* 4. *tr.* 6. *disp.* 105. *n.* 2. Praefatae violentiae, ut dixi supra, aequiparantur preces valde importunae, et maxime si addatur reverentia erga personam importune deprecantem.

Praeterea raptus dicitur *violentia facta personae*; nam datur raptus, sive rapiatur virgo, sive nupta, sive vidua, sive meretrix, sive puer, sive a muliere potente violentia inferatur viro. Hujusmodi violentia cuicumque personae illata habet rationem raptus in foro conscientiae; illius etenim malitia consistit in injusta violentia, quae locum habere potest ratione cujuscumque personae. Debet tamen fieri causa libidinis explendae, ut consurgat haec species luxuriae; nam si quaecumque persona rapiatur ad eam in servitutem redigendam, non dicitur raptus, sed plagium. Quia tamen malitia hujus peccati consistit in injusta violentia causa explendae libidinis, jam consurgit haec species luxuriae ex eo quod rapiatur persona animo committendi aliquod peccatum venereum, quamvis postea ex aliqua causa non perpetretur. Sanch. *l.* 7. *de matr. disp.* 12. *n.* 38.

Ex his sufficienter explicatur raptus, ut est species luxuriae, absque eo quod ad eam constituendam necesse sit addere circumstantiam, quod persona, cui infertur violentia, de loco ad locum abducatur. Et revera si quis viduam, aut corruptam in propria domo violenter cognoscat, non potest dici committere simplicem fornicationem; nam ultra forni-

rationem tale peccatum habet adjunctam injustitiam ratione violentiae. Item illud peccatum de sua natura dici non potest adulterium, stuprum, sacrilegium, incestus etc. ergo dicendum est in specie raptus contineri. Navar. *in man. c.* 16. *n.* 3. Sanch. *cit. n.* 31. et alii apud ipsum.* Hic autem loquutum auctorem existimo pro foro conscientiae, in quo non requiritur abductio de loco ad locum, sed sufficit quaecumque vis foeminae illata ad copulam extorquendam, non vero pro foro externo, in quo requiritur abductio de uno ad alium locum moraliter diversum. Leur. *in* 5. *decret. tit.* 17. *q.* 311. *n.* 8. *

Ex his inferendum in omni stupro includi raptum, eo quod virgo violenter cognoscatur, non vero in omni raptu includi stuprum; quia raptus potest dari respectu cujuscumque mulieris, vel etiam respectu pueri et viri.

Regulae in praxi observandae

I. Notet confessarius, quod cum amissio virginitatis non sit circumstantia, quae specialiter aperienda sit in confessione, non bene se geret, si audiendo puellam cum aliquo fornicasse, illam interroget, an antea tale peccatum commiserit, si id non sit necessarium ad se certiorandum de ipsius sufficienti dispositione. Haec multoties non necessaria interrogatio poterit esse occasio sacrilegii; quia fortasse puella propter pudorem mentietur. Multo minus, dum audit se polluisse, vel habuisse tactus venereos, debet interrogare an tale peccatum prima vice commiserit. Quod si audiat virum aliquam deflorasse, tunc utique debet illum interrogare, an violentiam adhibuerit, vel importunis precibus seduxerit; nam tunc illius peccatum sub specie stupri continetur. Potest tamen dari casus, ut solum simplicis fornicationis sit reus, si nempe non adverterit importunas illas preces rationem habere violentiae, quam ignorantiam maxime in rudibus facillime confessarius reperiet.

II. Interroget etiam confessarius tam defloratorem, quam puellam consentientem in sui deflorationem, an adverterint exinde gravia scandala oriri potuisse, familiae infamiam, moerorem parentum et domesticorum; nam tunc graviter peccarunt etiam contra charitatem et pietatem.

III. Confessarius dum audit dominum cum famula peccasse, vel virum nobilem cum foemina valde inferioris ordinis, interroget hujusmodi poenitentes de modo, quo ad malum has foeminas pertraxerunt. Advertat igitur confes-

sarius, quod etsi non adhibeant violentiam, nihilominus valde importunis precibus eas ad peccandum adducunt, adeoque hujusmodi peccatum constituitur sub specie raptus; nam preces istorum unitae metui reverentiali, quem habent tales foeminae, induunt rationem violentiae.

De raptu prout constituit impedimentum dirimens matrimonium, in tractatu de matrimonio agendum est.

CAPUT IV.

De Adulterio

Q. I. Quid sit adulterium, et quam grave peccatum.

R. I. Adulterium *est accessus ad alienum torum*. Ita d. Th. 2. 2. *q*. 154 *a*. 8. Tripliciter autem potest adulterium committi. Primo, si conjugatus peccet cum soluta. Secundo, si conjugatus peccet cum conjugata. Tertio, si conjugata peccet cum soluto.

R. II. Malitia adulterii in hoc consistit, quod non solum includat simplicem fornicationem, sed etiam gravissimam injustitiam; cum etenim conjugati jus in suum corpus non habeant, ut enim ait Apostolus 1. ad Cor. 7. *Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir; et vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier*; jam si conjugatus accedat ad non suam, facit contra jus quod habet ipsius uxor in ejus corpus; et si conjugata peccet cum non suo, violat jus quod in illius corpus habet maritus. Quod si conjugatus accedat ad conjugatam non suam, duae intervenient injustitiae, una contra propriam uxorem, altera contra alterius maritum, et ita necesse est in confessione aperire utrumque fuisse conjugatum, alia non sufficienter numerus peccatorum explicaretur, duae nempe injustitiae, quae committuntur: Azor. *p*. 3. *l*. 3. *institut. cap*. 7. *q*. 1. *et* 2. Filliuc. *tr*. 30. *c*. 4. *q*. 8. *n*. 88. Bonac. *q*. 5. *de matr. p*. 15. *n*. 5.

Violationem igitur praefati juris, ultra simplicem fornicationem, importat adulterium, et cum illud jus multo magis quam bona temporalia aestimetur, sequitur gravius esse peccatum, quam furtum, quapropter gravissimis poenis ab omnibus gentibus fuit punitum. Potest etiam in ipso aliquale sacrilegium considerari, cum conjuges in matrimonii sacramento benedicantur ad filios procreandos, quae benedictio et deputatio facta ab ecclesia, mediante sacramento, per adulterium violatur. Intercedit etiam in adulterio fractio fidei, quam sibi mutuo conjuges dederunt. Annectuntur etiam

adulteriis non raro quamplura alia peccata, dissensiones nempe, caedes, et gravissima perturbatio domesticae pacis. Si etenim vel uxor, vel vir de alterius peccato solummodo suspicentur, nulla erit unquam inter illos quies. Et si omnino occulte adulterentur, nihilominus ex affectu vel alterius foeminae, vel alterius viri ita inter illos amor tepescit, ut aliquando etiam non leve odium inter conjugatos consurgat. Ex hoc autem quae mala oriri possint, nemo non videt.

Q. II. An detur peccatum adulterii, dum vir in conjugis peccatum consentit.

R. Contrariam quorundam opinionem damnavit Innocentius XI dum sub numero 50. sequentem damnavit propositionem: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium: adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.* Probatur igitur talem copulam esse adulterium, primo, quia maritus non habet absolute dominium corporis uxoris, sed solummodo quoad proprium usum, adeoque non habet facultatem concedendi alteri corpus suae uxoris. Secundo, vir eo ipso quod sit uxoratus, non potest renunciare iis, quae de jure divino et naturali competunt statui matrimonii; cum etenim pertineant ad bonum commune talis status, non est in facultate particularis personae illis renunciare: jus autem naturale prohibet accedere ad uxorem alterius, idemque vetat jus divinum; nam sacramentum matrimonii praecipit uxoratis ad invicem servare fidem, solumque permittit coire ad prolis generationem. Cum igitur nemo in aliquo statu perseverans possit se privare iis, quae jure naturali et divino ad talem pertinent statum, hinc est quod cum indivisibile sit a statu matrimonii debere conjuges sibi ad invicem fidem servare, neque possit maritus tali fidei renunciare. Non obstante igitur ipsius consensu, copula cum uxore ipsius erit adulterium. Videantur scribentes in praefatam propositionem.

Q. III. An dicatur committere adulterium, qui propriam uxorem sodomitice cognoscit.

R. Quamvis prima facie hujusmodi peccatum ultra malitiam sodomiae non videatur importare malitiam adulterii, cum non sit accessus ad alienum torum, revera in tali peccato reperitur crimen sodomiae et adulterii. Ratio est, quia negari non potest conjugatum crimen adulterii committere, quoties ad non suam accedit: porro ipsius uxor non est sua quoad habendam cum illa copulam sodomiticam, ac proinde verificatur accedere ad non suam quamvis materia-

liter alienum torum non violet. Praeterea datur adulterium, quotiescumque violatur fides data in matrimonio, haec autem importat quod solummodo caste conjungantur in ordine ad generationem. Nec refert copulam sodomiticam utriusque fieri consensu; nam semper injuriam faciunt fidei matrimonii, cui fidei non possunt renunciare, utpote quae jure divino competit bono communi talis status. Sanch. *l.* 9. *de matr. disp.* 18. *num.* 4. Azor. *p.* 3. *l.* 3. *c.* 20. *q.* 5. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 4. *num.* 92. Anton. a Sp. S. *in direct. confess. tr.* 5. *disp.* 8. *sect.* 2. *num.* 441. * Ex iis quae dicta sunt inferunt Salmant. *tract.* 26. *cap.* 5. *n.* 17. Sanch. *loc. c. n.* 5. non satis peccatum suum explicare, qui uxorem sodomitice cognoscens, uxoris circumstantiam reticeret, et tantum manifestaret se hoc gessisse cum uxorata.*

Q. IV. An adulterium committat, qui cognoscit alterius uxorem ante matrimonium consummatum.

R. Communis opinio est affirmativa, etenim statim ac matrimonium ratum est, tribuit marito perfectum jus in corpus uxoris, et e contra; qui proinde, etiam ante consummationem matrimonii, alterius cognoscit uxorem, non potest negari violare jus mariti, in qua injustitia malitia consistit adulterii.

Q. V. An carnaliter cognoscens desponsatam per verba de futuro committat adulterium.

R. Quamvis non desint DD. in hujusmodi copula malitiam adulterii considerantes, nihilominus revera non continet adulterium, cum non sit alieni juris violatio; nam neuter ratione sponsalium illud actu habet, sed solummodo est illis promissum. Hinc filii, qui ex tali copula nascerentur, non adulterini, nec spurii dicerentur, sed solummodo naturales, quamvis illegitimi. Guttier. *de matrim. c.* 1. *n.* 16. Sanch. *l.* 2. *de matr. d.* 2. *n.* 2. Filliuc. *tr.* 20. *in decal. c.* 2. *n.* 53. * Accedit juris decisio *l. Inter* §. 1. *ff. ad leg. Jul. de adult.* ubi adulterium proprie in nupta committi dicitur, sponsa autem de futuro nondum nupta est, ideoque adulterium esse non potest, aliaeque leges contrarium decidentes de adulterio large sumpto accipiendae sunt. Reiffenst. *in* 5. *decret. tit.* 16. *n.* 6. *et* 7. Non per hoc tamen nego sponsos frangentes fidem sponsalium debere hanc circumstantiam in confessione aperire. Ratio est, quia ex vi contractus sponsalium uterque acquirit jus non quidem in re, sed ad rem in corpus alterius; unde cum sponsus, vel sponsa fornicando violent tale jus, ea violatio importa-

bit malitiam distinctam a simplici fornicatione. Nec dici potest sponsum cum alia fornicando non facere gravem injuriam sponsae, adeoque ex parte sponsi non esse necessarium aperire in confessione circumstantiam sponsalium. Contra etenim est, quia si ex fornicatione ex parte sponsi non inferretur gravis injuria sponsae, haec ex tali causa non valeret dissolvere sponsalia, nam nonnisi ex gravi causa dissolvuntur, et tamen constat propter injuriam ipsi irrogatam posse a sponsalibus resilire. Ex parte ergo utriusque sponsi fornicantis videtur aperienda sponsalium circumstantia. Guttier. *de matr. cap.* 1. *n.* 20. Ant. a Sp. S. *de sponsal. sect.* 1. et alii apud ipsum.

Regulae in praxi observandae.

I. Dum confessarius audit aliquem commisisse adulterium, bene perpendat quot peccata commiserit, ut rite judicis fungatur officio. Adulterium ex se duo peccata saltem aequivalenter importat, nempe contra castitatem, et contra justitiam. Si uterque peccans erant conjugati, accedit tertium peccatum, quia dupliciter justitia violatur. Si ulterius erant affines, vel consanguinei, accedit quartum peccatum, nempe ratione incestus.

II. Notet confessarius, quod licet adulterium aequale peccatum sit tam ex parte viri, quam ex parte foeminae, si consideretur in quantum est contra bonum fidei, et contra sacramentum matrimonii, nihilominus ex parte foeminae potest esse gravius, si considerentur damna, quae exinde possunt oriri. Hujusmodi damna evenire possunt, quia ex adulterio uxoris oriri possunt graves inimicitiae, caedes uxoris et adulteri, vel saltem continua domesticae pacis perturbatio, si de hoc uxoris crimine licet leviter maritus suspicetur. Item ratione adulterii uxoris gravissima totius familiae oritur infamia, quae non evenit, si vir adulteretur. Tertio, ex adulterio uxoris oriri potest incertitudo prolis cum gravi damno filii legitimi. Interroganda ergo est uxor, si haec animadvertit, dum commisit adulterium; nam ex his circumstantiis oriri possunt alia peccata contra diversas alias virtutes.

III. Confessarius poenitenti, qui commisit adulterium, ob oculos ponat adulteros. *Deuter.* 27. specialiter a Deo maledici, et excludi a Dei haereditate, adeoque difficulter posse consequi salutem. Addat, quod si Deus fures tam odio habet, quanto magis violantes jus uxoris propriae, vel al-

terius mariti ? adeoque in s. Scriptura. *Prov.* 6. dici adulteros perdere animam suam, et ipsorum opprobrium non delendum. Demonstret ipsos parvipendere matrimonium in lege gratiae ad esse sacramenti elevatum, et violare fidem, ad quam coram ecclesia se obligarunt, dum matrimonium contraxerunt.

De adulterio, prout inducit obligationem restituendi, sermo est in tractatu de justitia et jure. Item de eo, prout dat jus ad divortium, in tractatu de sacramento matrimonii.

CAPUT V.

De Incestu.

Q. I. Quid sit incestus, et quale peccatum.

R. I. Incestus est copula carnalis inter personas consanguineas, vel affines in eo gradu, in quo vel ex jure divino, vel humano non valent contrahere matrimonium: *can. Lex illa* 2. §. *cum ergo caus.* 36. *quaes.* 1. Hinc ex communiori fortasse sententia semper committitur incestus, dum intervenit copula inter ascendentes, et descendentes quoscumque in linea recta. Inter laterales autem consanguineos usque ad quartum gradum: et pariter usque ad quartum gradum, si interveniat inter affines ex copula licita, et usque ad secundum dumtaxat gradum, si inter affines ex copula illicita. Haec omnia magis explicantur, dum agitur de consanguinitate, et affinitate, prout est impedimentum dirimens matrimonium.

R. II. Malitia incestus ex eo principaliter provenit, quod graviter ratione ejusdem offendatur reverentia, quae jure naturali et divino, consanguineis et affinibus debetur. Cum etenim carnalis congressus extra matrimonium semper turpitudinem et indecentiam contineat, non potest esse sine gravi irreverentia erga illos, quibus specialiter reverentiam debemus. D. Thom. 2. 2. *quaest.* 154. *artic.* 9.

Q. II. An omnes incestus sint ejusdem speciei.

R. Quamvis in hac materia diversimode loquantur DD. ego censeo, quod si intrinseca ratio attendatur, omnino dicendum sit, multoties peccata incestus specifice esse diversa. Ut id percipiatur, observare est, peccata, licet contra eamdem virtutem, bene posse esse specie diversa, eo quod modo valde dispari eadem virtus violetur. Exemplum sit in filio, qui laedit pietatem occidendo, et infamando parentes, utique duo peccata specie distincta committit; quamvis ete-

nim in utroque peccato impietatis reus sit, nihilominus quia modo longe diverso laeditur pietas occisione, ac diffamatione, ideo peccatis specifice diversis eadem virtus offenditur. Idem dicendum dum quis carnaliter cognosceret, simulque percuteret personam sacram; utique etenim duo peccata specie diversa committit, propter modum valde diversum agendi contra virtutem religionis. Hac doctrina posita, primo mihi videtur specie differre incestum commissum cum consanguinea ab incestu cum affine commisso. Ratio est, quia cum conjunctio cum consanguineis proveniat ex vinculo intrinseco et naturali, ab identitate nempe sanguinis per generationem accepti, videtur longe diversa a conjunctione, quae oritur ratione affinitatis, quae de se excludit identitatem sanguinis, et provenit a vinculo extrinseco et libero, nempe a copula. Cum igitur tanta sit disparitas inter hujusmodi conjunctiones, ex motivo pietatis moraliter diverso, videtur deberi reverentia consanguineis, et affinibus. Si proinde hujusmodi reverentia ratione incestus in consanguineis laedatur et affinibus, hujusmodi incestus erunt peccata specie diversa, utpote quia modo seu ratione valde diversa debetur reverentia consanguineis ac affinibus.

Secundo puto incestum cum consanguinea in linea recta differre specie ab incestu commisso cum consanguinea in linea transversali. Ratio constat ex dictis, quia nempe reverentia, quae debetur primis, est ordinis longe superioris ea, quae transversalibus debetur. Et quidem longe diversa est indecentia, quae apparet in copula habita cum matre vel filia ab ea, quae est in copula habita cum sorore; et ita dicuntur et ipsa bruta nolle cum matre coire, nisi prius matrem esse obliviscantur.

Tertio puto incestum in primo gradu cum consanguinea in linea recta vel transversali, differre specie ab incestu commisso in caeteris gradibus harum linearum. Ratio est, quia concipitur indecentia longe diversa, si quis peccet cum propria filia ac cum filia ipsius filiae. Item eadem longe diversa indecentia concipitur inter peccatum commissum cum sorore, et peccatum commissum cum ipsius filia.

Quarto puto incestum in primo gradu affinitatis differre specie a reliquis gradibus propter indecentiam longe diversam, quae intervenit in hujusmodi peccatis. Quis etenim non videat copulam inter novercam et privignum, inter privignam et vitricum, inter socerum et nurum, soceram et generum, cognatum et cognatam indecentia longe diversam

importare, quam si habeatur cum aliis affinibus? Cum ergo modo longe turpiori offendatur reverentia ratione incestus commissi in primo affinitatis gradu, quam si hoc peccatum committatur cum affinibus gradus inferioris, inde est ex diverso modo offendendi eamdem virtutem consurgere peccata specie diversa. In caeteris gradibus tam consanguinitatis, quam affinitatis praeter recensitos dici potest incestus specie non differre, quamvis sit magis vel minus gravis. Quae hucusque dixi, videtur docere s. Thom. *opusc.* 12. *q.* 6. Navar. *in man. c.* 7. *in fin.* Filliuc. *tr.* 30. *c.* 5. *a num.* 96. Fagund. *l.* 6. *in decal. c.* 6. *a nu.* 21. * Haec docent etiam probabilius Lessius *de just. lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 79. Salmant. *tract.* 26. *cap.* 5. *num.* 30. La Croix *lib.* 6. *p.* 2. *nu.* 1074. Bonac. *de matrim. q.* 4. *p.* 16. *n.* 7. qui omnes volunt in confessione explicandam qualitatem et gradum incestus, saltem ob majorem conscientiae securitatem. * (1)

Q. III. An copula cum cognatis spiritualibus vel legalibus importet malitiam incestus.

Ex dicendis dum sermo erit de impedimentis matrimonii, suppono ex lege ecclesiae ratione baptismi cognationem oriri inter suscipientem et susceptum, et hujus patrem et matrem, necnon inter baptizantem et baptizatum, hujusque patrem et matrem. Eadem spiritualis cognatio consurgit ratione sacramenti confirmationis, quae pariter non egreditur confirmantem et confirmatum, illiusque patrem, et matrem ac susceptorem seu patrinum eo modo quo de baptismo dictum est. Suppono item ex eadem ecclesiae lege oriri cognationem legalem ex adoptione, et haec contrahitur inter patrem adoptantem et adoptatum, et hujus filios, nepotes etc. inter filium adoptatum, et filium naturalem adoptantis, inter adoptantem et uxorem adoptati, et inter adoptatum et uxorem adoptantis. His positis.

R. I. Peccatum carnale cum cognatis spiritualibus est peccatum incestus altioris ordinis, ac peccatum commissum cum cognatis naturalibus; nam cum conjunctio inter cogna-

(1) Incestuosos in primo aut secundo consanguinitatis, vel affinitatis gradu conjunctos copulam carnalem habentes latae sententiae excommunicationi esse obnoxios ex constitutione Gregorii XIII. *Sicut antiquus*, docet de Justis *lib.* 1. cap. 7. n. 223., et Bernard. tom. 3. *pract.* 4. n. 15: attamen Salmant. *tract.* 26. c. 5. n. 23.; et praecipue P. Thesaurus *De poenis* verb. *Incestus* diversimode tenent, nec in romano Mainardii Bullario supra enunciata constitutio reperitur.

tos spirituales inducta sit ab ecclesia ob reverentiam baptismi et confirmationis, hinc est, non violari per copulam carnalem talem cognationem, absque eo quod talis incestus induat rationem sacrilegii; adeoque hujusmodi incestus est specialiter in confessione explicandus. Putarem etiam explicandas esse personas committentes talem incestum: nam si e. g. baptizans vel patrinus copulam habeant cum baptizata, videtur esse veluti peccatum patris cum filia. Si vero patrinus vel baptizans peccent cum matre baptizatae, videtur hujusmodi peccatum correspondere peccato socrus cum suo genero; cum ergo adeo sit diversa reverentia, quae debet esse inter eos, qui habentur ut pater et filius, ab ea quae concipitur inter socrum et suum generum, ut bene fundare possit diversitatem specificam, hinc est hujusmodi gradus esse in confessione explicandos. Idem quod dixi de patrino peccante cum matre baptizatae, dicendum est de patre baptizatae peccante cum matrina. Videantur d. Th. 2. 2. *q.* 154. *art.* 10. *ad* 2. Lugo *de poenit. disp.* 16. *sect.* 6. *n.* 333. Sanch. *l.* 7. *de matrim. disp.* 5. *n.* 9.

R. II. Peccatum carnale inter cognatos legales habet malitiam incestus, nam eo ipso quod haec cognatio introducta sit ab ecclesia, oritur inter eos obligatio reverentiae, quae carnali copula nimis violatur. Quia tamen haec legalis cognatio est valde inferior ea, quae ratione sanguinis oritur, ideo putarem incestum inter cognatos legales esse minus gravem et diversae speciei ab incestu inter cognatos naturales. Praeterea quia valde diversa est reverentia, quae debet esse inter adoptantem et adoptatum, ab ea, quae debet esse inter adoptatum et filios et uxorem adoptantis, ideo et inter hos incestus bene considerari posset diversitas specifica. Lugo *de poenitent. disp.* 26. *sect.* 6. *n.* 329. Less. *l.* 4. *c.* 3. *d.* 11. *n.* 75.

Ad incestum etiam reduci potest copula habita cum consanguinea in primo gradu sponsae de futuro; cum etenim voluerit ecclesia non posse contrahi matrimonium cum consanguineis in primo gradu sponsae, consequens est velle specialem reverentiam erga eas haberi, unde si ratione copulae talis reverentia violetur, consurgit species incestus a simplici fornicatione distincti, adeoque est in confessione aperienda. Sanch. *l.* 7. *de matr. d.* 5. *n.* 11. Lugo *de poenit. d.* 16. *n.* 331. Idem dicendum de eo qui post matrimonium ratum et non consummatum peccat cum consanguinea conjugis usque ad quartum gradum. Lugo *cit.* Tamb. *l.* 2. *cap.* 7. §. 7. *n.* 52.

Q. IV. An si confessarius extra confessionem et nullo ordine ad illam habito, carnaliter cognoscat filiam confessionis, peccet peccato incestus.

R. Peccatum carnale cum filia confessionis habet quodammodo inducere rationem sacrilegii et incestus. Ratio est quia illa dicitur filia confessionis, quae aliquem elegit in confessarium, ut ab ipso in spiritu gubernetur, et ab hoc acceptata fuit, ut cum ipso frequenter sua peccata confiteatur. Per hoc igitur, quod haec confessarium loco patris elegerit, et hic illam habeat loco filiae, dubitari non potest consurgere inter eos quamdam conjunctionem similem illi, quae consurgit inter baptizantem et baptizatam, ut innuitur *can. Omnes quos* 30. *q.* 1. quapropter peccatum sacerdotis cum filia confessionis vocatur adulterium *can. Si quis sacerdos ibid.* Id quidem non in rigore, sed similitudinarie dictum est, nihilominus constat ex eo supponi aliquam cognationem inter confessarium, et filiam confessionis. Cum igitur quaedam cognatio sit ex jure ecclesiastico inter confessarium et filiam confessionis, eaque inducta sit, ne ratione confessionis possit oriri occasio peccandi, adeoque ne detur ansa retrahendi fideles ab hoc sacramento, hinc est principaliter inductam esse ob reverentiam sacramento debitam; ac proinde peccans cum filia confessionis peccabit quodammodo peccato sacrilegii, cum violet conjunctionem ab ecclesia inductam principaliter ob reverentiam sacramenti. Reductive autem potest in hoc peccato etiam quaedam incestus species considerari, quia etiam violatur reverentia debita filiae spirituali.

Dices *ex cap. Quamvis de cognatione spirituali in* 6. nullam aliam dari cognationem spiritualem, nisi quae oritur ex sacramento baptismi et confirmationis. Contra tamen est, quia hoc verificatur quidem de cognatione spirituali, quae matrimonium impediat vel dissolvat, non vero de cognatione spirituali utcumque, quae ex sacris canonibus est inter filiam spiritualem et confessarium, nec eam intendit removere Bonifacius VIII. in citato capite *Quamvis*. Praeterea negari non potest in peccato confessarii cum filia confessionis semper esse specialem deformitatem etiam alio ex capite, quatenus scilicet gravissime deest officio et muneri suscepto perducendi eam ad perfectionem et ad aeternam salutem. Hinc semper etiam specialis deformitas apparet in peccato parochi cum sua parochiana. Praefatam sententiam, ut validiori innixam rationi, contra plures theologos duxi

esse sequendam. Videantur s. Thomas *in supplem. ad p.* 3. *q.* 56. *a.* 2. *ad* 8. Barbosa *in cap. Quamvis n.* 8. Gonzal. *l.* 4. *decretal. tract. de cognat. spiritual. n.* 8. Sanch. *de matr. l.* 7. *d.* 55. *n.* 3. Lugo *de poenit. disp.* 16. *sect.* 6. *n.* 355. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 5. *n.* 105.

Regulae in praxi observandae.

I. Observet confessarius ne facilis sit in concedendo suis poenitentibus vel nimis familiarem vel nimis assiduam conversationem cum consanguineis vel affinibus, in eo fidens quod cognatio illos ab excessibus carnalibus retrahet. Sciat naturaliter inter eos amorem, plus quam inter alios, exardescere: et deinde animadvertat impudicum amorem nullis coarctari finibus, et proinde non raros incestus inter consanguineos vel affines dari, immo fratres ipsos quandoque sorores turpissime cognoscere. Semper ergo cautus sit in removendis quibuscumque occasionibus, nisi velit suas poenitentes gravibus incestibus foedari.

II. Quamvis non desint affirmantes in peccato incestus non esse explicandum nec gradum, nec lineam, eo quod putent omnes incestus in omni gradu et linea esse ejusdem speciei, ego tamen suaderem confessario, ut nunquam in praxi hanc amplectatur doctrinam. Demus e. g. aliqualem peccasse cum filia vel sorore, et solummodo se accusare de peccato commisso cum persona sibi conjuncta. In tali casu si confessarius non interroget poenitentem de primis gradibus consanguinitatis vel affinitatis, credat mihi, ille poenitens nunquam putabit sufficienter explicasse suum peccatum; nam semper conscientia illi dictabit tam gravius esse peccatum cum matre commissum, ut nec satis explicaverit suum peccatum dicendo commisisse incestum in primo gradu consanguinitatis, quia tale peccatum potuit esse cum filia vel sorore. Idem dicendum de peccante cum filia, si non explicet in individuo tale peccatum, idem de peccante cum sorore, idem de peccante cum privigna etc. Certe poenitens non explicans in individuo haec et similia peccata, non credit satisfecisse suae conscientiae; unde si ex rubore non satis se explicet, suppleat confessarius, ne poenitens ab eo discedat putando sacrilegium commisisse.

Caeterum advertat confessarius, quod filius peccans cum matre seu noverca, vivente patre, videtur debere explicare hanc circumstantiam non solum ratione talis incestus, sed etiam propter quamdam specialem impietatem in ordine ad

patrem, cui viventi gravem irrogat injuriam, illum laedendo in bono matrimoniali. Lugo *disp.* 16. *de poenitent. num.* 323.

Pariter notet, incestum ratione cognationis spiritualis semper esse diversae speciei ab aliis incestibus; quidquid aliqui dicant in contrarium; nam cum talis cognatio primo et per se inducta sit ab ecclesia ob reverentiam debitam baptismo et confirmationi; sequitur per incestum non violari cognationem spiritualem sine injuria horum sacramentorum, adeoque habere rationem sacrilegii.

III. Semper prae oculis habeat confessarius sequentem casum in nostra dioecesi reservari. *Incestus in primo gradu consanguinitatis seu affinitatis tam ex copula licita, quam illicita, quoad masculos et foeminas. In secundo vero gradu consanguinitatis vel affinitatis matrimonialis, aut ubi est cognatio spiritualis, quoad masculos tantum.*

Pro recta intelligentia hujus casus primo advertendum non dari peccatum incestus reservati, nisi copula sit perfecta, hoc est, nisi detur seminatio viri intra vas naturale foeminae, proindeque quae apta sit generationi. Ulterius quia in plurium sententia non datur copula sufficiens ad generationem, nisi et ipsa foemina seminaverit, hinc est, foemina non seminante, dubiam esse reservationem, adeoque nullam.

* Haec sentit Auctor cum p. Jo. Dominico Mansi in prima editione *de casib. reserv. p.* 1. *q.* 2. *cas.* 4. *n.* 34. Verum in secundis praelis *n.* 35. rem maturius expendens, ab ea recessit, et nulla vel saltem levi probabilitate gaudere pronunciavit cum Graaf. *in tract. de mulier. organ. cap.* 13. Denis *anatom. sect.* 2. *de mulier organ.* Vallisner. *in histor. generat. hom. et animal. ac de mulier. sterilit.* veterum sententiam, qui semen mulieris ad generationem necessarium esse arbitrantur; unde fit, ut etiamsi copula perfecta ex utraque parte non fuerit, reservatio non vitetur. *

Praeterea certo constare debet adfuisse peccatum incestus. Ex hoc capite immunis est a reservatione, qui postquam proprium filium absque necessitate baptizavit, propriam cognovit uxorem; nam in hoc casu non satis constat interdici copulam inter virum et uxorem. Item immunis est a reservatione, qui cognosceret propriam uxorem, postquam ipsius consanguineam cognovit, si ignoravit ex hoc sibi auferri jus petendi; nam probabilissimum est hanc poenam nonnisi ab eam scientibus incurri. Verum tamen est, incurrisse reservationem, dum peccavit cum consanguinea uxoris in gra-

dibus in casu expressis. Item immunis est a reservatione, qui peteret debitum a sua conjuge, postquam peccavit cum ipsius consanguinea, si hoc faciat ex justo timore, ne conjux veniat in cognitionem sui delicti; nam tunc non censetur ecclesia illum privare jure petendi. Item non videtur incidere in casum reservatum ille, qui peccaret cum consanguinea vel affine, postquam obtinuit dispensationem contrahendi cum illis matrimonium; nam propter dispensationem obtentam illa copula non habet rationem incestus. Demum absolvi possunt, qui tali ignorantia laborarent, ut nullatenus cognoscerent peccatum cum cognatis importare malitiam diversam a fornicatione simplici; nam ipsorum peccatum non esset formaliter incestus. Idem dicas de eo, qui ex ignorantia crederet peccare cum cognata intra gradus reservatos, cum revera esset ultra eos; nam ipsius opus externum, quod etiam respicit reservatio, vere non esset reservatum. Quotiescumque ergo vel opus ipsum non continet incestum reservatum, vel saltem probabiliter dubitatur, an contineat malitiam incestus reservati, non habet locum reservatio.
* Nedum ex justo timore, quod conjux certior fiat sui peccati, immunis erit a reservatione maritus debitum ab uxore petens post incestum patratum cum illius consanguinea, sed ex quacumque causa petat. Rationes videri possunt apud Mansi *loc. cit. n.* 36. ubi priorem sententiam in prima editione amplexam in secunda deseruit. *

Dum verificatur adfuisse peccatum incestus reservati, primo innodantur reservatione peccantes cum consanguineis vel affinibus in primo gradu, sive consanguinitas et affinitas nascantur ex copula licita vel illicita, et reservatio afficit tam masculos, quam foeminas. Hinc innodantur reservatione peccantes cum noverca, cum sororibus, cum sorore propriae uxoris, cum sorore vel matre illius, cum qua ipsi vel ipsorum pater aut frater copulam habuit; et insuper si cognoscatur eadem foemina, quam prius consanguineus in primo gradu cognoverat. Incestus praefati sunt in primo gradu consanguinitatis vel affinitatis ex copula licita vel illicita, et ideo subjacent reservationi tam quoad masculos, quam quoad foeminas.

Secundo innodantur reservatione masculi peccantes cum consanguineis vel affinibus in secundo gradu, si affinitas sit matrimonialis. Hinc incidunt in casum peccantes cum foeminis consobrinis, in secundo gradu, cum nepotibus, cum ava, cum uxore avi diversa ab ea, ex qua pater vel mater

geniti fuere, cum uxoribus consobrinorum vel nepotum in secundo gradu, et cum filia fratris vel sororis uxoris suae. Inter praefatos vel intercedit consanguinitas in secundo gradu vel affinitas matrimonialis pariter in secundo gradu. E contra non esset obnoxius reservationi incestus commissus a consobrino cum aliqua foemina, cum qua sciebat prius alium suum consobrinum peccasse; nam peccat cum affine in secundo gradu ex copula illicita. Idem dicendum de conjuge petente debitum a sua conjuge, postquam peccavit cum illius consanguinea in secundo gradu.

Tertio incidunt in reservationem masculi peccantes cum matre, cujus filium baptizarunt, vel confirmarunt, seu in baptismo aut confirmatione susceperunt. Item pater habens copulam cum matrina proprii filii vel cum muliere, quae in necessitate ipsius filium baptizavit. Immunes vero essent masculi a praefata reservatione, quoties non constaret contraxisse spiritualem cognationem cum iis, cum quibus peccant: qua de re videnda quae dicam in tractatu de matrimonio, dum agam de cognatione spirituali.

CAPUT VI.

De sacrilegio, prout est species luxuriae

Q. I. Quid sit sacrilegium, prout est species luxuriae; et quibus modis possit committi.

R. Sacrilegium, ut est species luxuriae, ita potest definiri: *Violatio rei sacrae facta per actum venereum*. Induit ergo hoc sacrilegium speciem luxuriae, quia ad illam vitium irreligiositatis ordinatur. Sicut igitur quando furtum ad fornicationem ordinatur, superaddit speciem fornicationis; ita dum eligitur violatio rei sacrae ad veneree peccandum, irreligiositatis peccato superadditur species luxuriae: d. Th. 2. 2. *q.* 154. *art.* 10. *ad* 2.

R. II. Tripliciter committi potest sacrilegium, prout est species luxuriae, nimirum in personam sacram, in locum sacrum, in rem sacram.

Q. II. Quando interveniat sacrilegium in personam sacram.

R. I. Peccat peccato sacrilegii in specie luxuriae, qui voto castitatis obstrictus committit aliquod peccatum venereum; et ratio est, quia ratione voti se obligavit ad abstinendun ad omni labe contra castitatem; unde sive turpiter desiderando, sive secum sive cum aliis turpes actus habendo, erit sacrilegus. Nec eximitur a peccato sacrilegii, qui est voto

absolutae castitatis ligatus, ex eo quod habeat solam delectationem morosam de peccato carnis absque animo exequendi; nam votum absolutum castitatis est de vitando quidquid est venereum, eidemque castitati oppositum: castitati vero opponuntur etiam solae delectationes venereae morosae, nullum dicentes ordinem ad executionem: Lugo *disp.* 16. *de poenit.* *n.* 386. Trull. *l.* 6. *in decalog. c.* 1. *disp.* 7. *n.* 2.

Immo adderem esse sacrilegum eum, qui voto castitatis obstrictus induceret alium ad peccandum veneree, quamvis supponeretur nulla ratione erga luxuriam affectus. Ratio est, quia non solum peccat contra castitatem, qui ex alterius suasione illam violat, sed etiam qui inducit ad eam violandam; nam effectus imputatur causae morali ipsius effectus, unde non potest non imputari violatio castitatis illi, qui alium induxit ad fornicandum. Si ergo qui absolute vovit castitatem, intelligitur absolute obligatus ad abstinendum ab omni eo, quod est contra castitatem, consequens est praedictum peccare contra votum, quia et ipsi est imputabilis violatio castitatis. Lugo *n.* 152. Anton. a Sp. S. *de poenit. disp.* 8. *n.* 384. Idem a fortiori dicendum de eo, qui habens votum castitatis propriis tactibus alium induceret ad pollutionem, quamvis (ut fingatur impossibile) nullam in se experiretur delectationem. Accedit, illos tactus de se habere rationem tactus obsceeni, adeoque semper esse contra castitatem de sua natura prohibentem omnes actus obscoenos: Ant. a Sp. S. *loc. cit.* §. 5. et communiter contra unum aut alterum, quorum opinio nullatenus probabilis est reputanda.

R. II. Intervenit sacrilegium, quando persona sacra peccat cum alia persona sacra. In hoc autem casu duplex sacrilegium committitur; quamvis etenim ob multiplicitatem praeceptorum circa idem, et secundum eamdem rationem, non multiplicentur peccata, bene autem multiplicantur, quando dupliciter aliqua virtus violatur, hoc autem sequitur in casu nostro; quia non solum violatur castitas propria, sed cooperatur etiam ad violationem castitatis alienae. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 7. *n.* 122. *et* 128. Bonac. *q.* 4. *de matr. p. ult. n.* 2. *et* 3.

E contra, propter allatam rationem, nempe quia ex multiplicitate praeceptorum non multiplicantur peccata, quoties ex eodem motivo lata sunt, puto unum tantum committere peccatum religiosum, qui simul in sacris est constitutus, si in peccatum carnis prolabatur. Et quidem cum status clericalis non exigat de sua natura castitatem, conse-

quens est constitutos in sacris teneri ad castitatem, solummodo ratione voti ab ecclesia ordini sacro annexi, adeoque teneri ad castitatem ex eodem motivo ac religiosum post emissum votum solemne castitatis. Hinc ecclesia ex eodem motivo inhabilitat religiosos et in sacris constitutos ad matrimonium contrahendum, nempe ut melius observent castitatem. Votum igitur castitatis, quod de novo emittitur a religioso, dum suscipit ordinem sacrum, potest considerari ut confirmatio voti facti in professione; per hoc autem quod saepius confirmetur eadem obligatio, non inducitur nova obligatio, in cujus transgressione novum superaddatur peccatum, ut constat in religioso transgrediente vota, quae pluries confirmavit. Sanch. *de matrim. lib.* 7. *disp.* 27. *n.* 28. *et* 31. Lugo *de poenit. disp.* 16. *nu.* 245. Bonac. *de matr. q.* 4. *p. ult. n.* 28. Filliuc. *tr.* 30. *cap.* 8. *n.* 125. Anton. a Sp. S. *director. confess. tr.* 5. *disp.* 8. *n.* 377.

R. III. Committitur etiam sacrilegium contra personam sacram, quoties persona non sacra committit actus turpes, vel desiderat committere cum persona sacra. Ratio est clara quia nempe illius peccatum respicit violationem castitatis in persona sacra.

Q. III. Quando sacrilegium, prout est species luxuriae, committatur ratione loci sacri; et quid in praesenti veniat ratione loci sacri.

R. I. Ut cognoscatur qui actus venerei ratione loci sacri induant etiam speciem sacrilegii, considerandum est qui actus in communi aestimatione graviter reputentur officere ipsius reverentiae; hoc etenim sacrilegium est *violatio loci sacri per actum carnalem*. Cum igitur eo ipso quod ecclesia Dei cultui dedicetur, et designetur ut locus ad fundendas Deo nostras preces, jam constat ex lumine naturae tali loco deberi summam reverentiam. Si etenim ratio dictat reverentiam deberi etiam loco, qui destinatus est, ut sit aula principis, multo magis dictabit reverentiam ecclesiae deberi, quae designata est, ut sit veluti Dei domus. Ex hoc datur intelligi rationem sacrilegii in praesenti non esse solum desumendam ex hoc, quod ecclesia quaedam venerea fieri in loco sacro prohibuerit, sed quia supposita destinatione talis loci ad cultum Deo praestandum, statim ratio naturalis dictat contra ipsius reverentiam peccari, quoties in eo turpia exerceantur.

Hoc posito, puto non solum copulam cum muliere et voluntariam pollutionem, sed etiam quoscumque alios actus

venereos valde turpes induere malitiam sacrilegii, puta omnes tactus in partibus verendis, illas ostendere, turpem confabulationem, nutus ad lasciviam provocantes etc. Ratio horum omnium est, quia haec omnia fieri non posse videntur in ecclesia sine gravi irreverentia contra talem locum; valde etenim indecens est, ut locus deputatus orationi et cultui divino, convertatur in locum foedissimae confabulationis, et vacandi peccatis. Non condemnarem tamen gravis sacrilegii quosdam actus inhonestos levioris malitiae; puta levem manuum ac pedum contrectationem, aliquod obscoenum transeunter prolatum, si non sit verbum valde turpe, aspectus amatorius etc. Quamquam igitur haec, si in ecclesia fiant, sicut et desiderium internum peccandi, semper quamdam indecentiam importent contra locum sacrum, nihilominus non videntur pertingere ad gravem irreverentiam. Lugo *disp.* 16. *a n.* 465. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8. *num.* 133. Anton. a Sp. S. *in direct. confess. de poenit. d.* 8. *sect.* 3. §. 2. *a n.* 565. Non nego tamen in hac materia theologos in diversas opiniones esse distractos, sed quod dixi, ni fallor, ineluctabili innititur rationi, * et multos habet patronos apud Sanch. *de matrim. lib.* 9. *disp.* 15. *n.* 20. et Salmant. *tr.* 26. *cap.* 6. *n.* 21. *

Dices ecclesiam *cap. Is qui de sent. excom. in* 6. *et c. unic. de consecr. in* 6. solummodo prohibere sub poena sacrilegii voluntariam seminis effusionem, et copulam carnalem peccaminosam habitam in ecclesia, adeoque nullum alium actum venereum exercitum in ecclesia habere rationem sacrilegii. Sed contra est, quia praedicta independenter a quacumque prohibitione ecclesiae essent sacrilegium; quis etenim dicat haec non futura contra reverentiam loci Deo dicati, benedicti, vel etiam consecrati, ut ibi specialiter colatur Deus, si ea ecclesia non prohibuisset? Idem ergo dicendum de aliis actibus valde turpibus: neque etenim credo aliquem vel posse somniare non esse contra ecclesiae reverentiam in ea pudenda ostendere, quamvis id ecclesia specialiter non prohibuerit. Ratio autem quare specialiter prohibuerit ecclesia voluntariam seminis effusionem et copulam carnalem, ea potest esse, quia haec possunt frequentius accidere, dum homines et mulieres ad ecclesiam confugiunt, adeoque voluit specialiter esse prohibita.

R. II. Nomine loci sacri venit in praesenti quidquid est intra ipsam ecclesiam, sicut etiam caemeterium. Ratio est, quia hujusmodi loca sunt ad res sacras benedicta et desti-

nata, nempe ad divina officia, et ad fideles ecclesiastice sepeliendos, quapropter actus turpes exerciti in quocumque loco intra ecclesiam vel caemeterium inducunt speciem sacrilegii; quia non fiunt sine irreverentia contra hujusmodi loca. Non erit e contra sacrilegium actus turpes facere supra tectum ecclesiae, et in locis extra ecclesiam, quamvis illi adhaerentibus, nec in ipsa sacristia; quia haec loca non sunt benedicta, nec destinata ad officia divina peragenda, nec ad fideles sepeliendos. Sanchez *l.* 9. *de matr. d.* 25. *n.* 25. Fagund. *de praecept.* 2. *eccles. l.* 4. *c.* 4. *a n.* 32. Anton. a Spir. S. *in direct. confess. tr.* 5. *d.* 8. §. 3. *a n.* 583. Excipiuntur etiam oratoria privata, quae nempe sunt in domibus particularium, quamvis adsit facultas ibi missam celebrandi. Ratio est, quia ratione praedictae facultatis non obtinent rationem loci sacri, cum possint in profanos usus converti: ea vero, quae sunt sacra, non possunt ad humanos usus redire, ut constat *ex can. Nulli liceat* 12. *q.* 2. *can. Ligna de consecr. d.* 1. *cap. Ad haec de relig. domib.* Hinc quia indifferentia sunt, ut sint loca sacra vel profana, non veniunt nomine ecclesiae, ut notat Barbos. *de offic. episc. p.* 2. *alleg.* 28. *num.* 22. nec gaudent immunitate. Non est ergo sacrilegium in praefatis oratoriis particularium domorum actus turpes exercere. Sanch. *n.* 39. Fagund. *n.* 36. Anton. *num.* 586. Delbene *t.* 1. *d.* 2. *dub.* 2. *sect.* 9. *nu.* 22. Non negaverim tamen quamdam turpitudinem continere, quae quodammodo reductive ad sacrilegium pertineat, unusquisque etenim quid de plus apprehendit in praefatis actibus, dum illos exercet, ubi sacrosanctum missae sacrificium celebratur.

Q. IV. Quando detur peccatum sacrilegii in genere luxuriae contra res sacras.

R. Principium generale est, quod semper cum actus venereus reputatur irreverentiam inducere contra res sacras, tunc habeat rationem sacrilegii. Hinc sacrilege putandum est peccare sacerdotem, si dum gestat sacramentum eucharistiae, committat aliquod peccatum venereum sive internum sive externum; nam tunc reputatur immunde tractare sacramentum, quod inter res sacras primatum tenet. Anton. a Sp. S. *de poenit. d.* 8. *sect.* 3. §. 2. *n.* 568. Tambur. *l.* 2. *de poenit. c.* 7. *n.* 42. Idem dicendum de eo, qui labitur in peccatum carnis, postquam sumpsit eucharistiae sacramentum, si nondum compsumptae reputentur species sacramentales; cum concipiatur irreverenter se gerere erga

tantum sacramentum, si dum adhuc illud intra se existit, peccatum committit. Tamburin. *cit.* Lugo *d.* 16. *de poenit.* *n.* 524. Non peccabunt tamen saltem graviter conjuges copulam habentes ante vel post communionem; cum id eis licitum sit; quamvis venialiter peccare possint, si illam habeant parvo tempore ante vel post sumptionem eucharistiae; cum ex ea necesse sit oriri magnam mentis distractionem, qua reddantur minus apti vel ad se praeparandum, vel ad agendas gratias pro tanto beneficio. Sed de his plura in tractatu de eucharistia.

Excitari hic etiam solet quaestio, an peccet peccato sacrilegii, qui fornicatur gestando reliquias collo appensas, aliasque res benedictas. Quamvis autem multi absolute negent, ego nihilominus putarem diversimode esse discurrendum. Sicut ergo omnes vel fere omnes dicunt peccare peccato sacrilegii sacerdotem peccantem in genere luxuriae, dum gestat ss. eucharistiam, quamvis non pauci id negent, si peccet alio genere peccati; quia majorem irreverentiam erga sacramentum generans virgines concipiunt in peccatis luxuriae, quam in aliis peccatis, ita judicium variari potest quoad peccantem veneree, dum gestat ss. reliquias. Semper ergo ego apprehendo aliquam irreverentiam erga reliquias, dum cum illis collo appensis fornicatio committeretur, ac apprehenderem grave sacrilegium, si reliquiae essent ex insignioribus. Et quis quaeso non apprehendat gravem irreverentiam cum reliquia crucis D. N. vel beatissimae Virginis cum muliercula coire? Videatur Dicastillus *t.* 2. *de sacram.* *tr.* 8. *disp.* 9. *dub.* 8. *n.* 718. Quaedam etiam semper est indecentia reliquias amasiae donare, cum videatur donans re sacra actum turpem remunerari. Ultraquamquod similes personae non solent eas, ut par est, venerari.

Demum peccat peccato sacrilegii in genere luxuriae in res sacras, non solum qui sacris vestibus indutus fornicaretur, sed etiam si se polluat, quia concipitur gravis irreverentia, et contra sacra vestimenta et contra sacrificium, si illis indutus est, ut illud offerat. Dian. *p.* 10. *tract.* 12. *resol.* 54. Apparet etiam gravissimum sacrilegium, si sacrae vestes actu venereo conspurcentur, ut solent facere haeretici. Quid ergo, horrendum dictu? si ita conspurcarentur corporalia et sacri calices?

Q. V. An detur peccatum sacrilegii in genere luxuriae, si fidelis cum infideli fornicetur.

R. Multi affirmant, cum etenim ecclesia ex motivo religionis dirimat matrimonium fidelis cum infideli, videtur non posse copula cum infideli non cedere in religionis dedecus, adeoque non posse haberi sine sacrilegio. Id etiam extendunt ad copulam habitam a catholico cum haeretica, quia quamvis ecclesia matrimonium inter eos non dirimat, nihilominus ex motivo religionis prohibet. Sanch. *de matr. l.* 7. *disp.* 5. *n.* 13. Lugo *disp.* 16. *de poenit. n.* 336. *et* 343. Verum motivum, quo ecclesia vel dirimit, vel prohibet praefata matrimonia, potest non adesse in simplici fornicatione. Cum igitur ex copula conjugali inseparabilis resultet conjunctio, hanc voluit prohibitam ecclesia inter supradictos, quia ex continuo convictu difficile separari potest a periculo subversionis, vel contemptus legis et religionis; et cum hoc periculum non agnoscatur resultare ex simplici fornicatione, hinc est quod ex prohibitione conjugii non satis infertur et esse ab ecclesia prohibitam simplicem fornicationem. Hinc si non adsit scandalum, in tali peccato non aliam malitiam quam simplicis fornicationis quamplures DD. agnoscunt. Azor. *p.* 3. *l.* 3. *c.* 29. *q.* 3. Fagund. *in decal. l.* 6. *c.* 1. *n.* 14. Tamburin. *l.* 2. *c.* 7. §. 5. *n.* 20. Anton. a Spir. S. *disp.* 8. *sect.* 2. §. 23. *n.* 512.

Regulae in praxi observandae

I. Animadvertat confessarius personam sacram veneree peccantem multipliciter posse peccare: contra castitatem e. g. ratione actus venerei, contra justitiam si veneree peccet cum uxorata; contra religionem, quia violat votum; ex alio etiam capite peccare potest contra justitiam, si ut non raro potest evenire, preces importunas adhibeat ad extorquendum mulieris consensum. Quod si uterque peccans sit persona sacra, ex hoc provenit duplex sacrilegium ultra peccatum contra castitatem. Haec omnia explorata habere debet confessarius, ut valeat cognoscere species et numerum peccatorum.

II. Dum confessarius suspicari potest poenitentem in ecclesia peccasse non desinat illum de hac circumstantia interrogare; si illius confitendae obliviscatur. Quantumvis igitur diversimode theologi in hac materia loquantur, nihilominus videmus in praxi omnes se accusare de circumstantia loci sacri; si vel aliquid leviter indecens in eo perpetrarunt. Cum ergo communiter concipiant hanc circumstantiam esse aperiendam, si confessarius de illa non interroget poeniten-

tem, putabit se non integre confessum, dum recordabitur circumstantiam loci sacri omisisse. Facile autem adinveniet in hoc amantes peccasse, dum frequentibus obtutibus sese in ecclesia conspiciunt; cum saepe eo fine pergant ad ecclesias, ut possint se videre. Ex hoc autem animadvertat confessarius saepe non leve scandalum oriri.

III. Non desinat confessarius admonere suos poenitentes, ne colloquia habeant in ecclesiis. Verum igitur est hujusmodi colloquia, si sint pia vel etiam indifferentia, omni culpa vacare posse, dum non fiant, quando divina officia celebrantur, vel Dei verbum praedicatur. In praxi nihilominus difficile erit ea excusare ab omni culpa veniali, tum quia hujusmodi colloquiis quantumvis piis alii orantes perturbantur; tum quia maxime mulieres solent cum iisdem quasdam detractiones admiscere; tum quia non ita silenter fiunt, ut non inducant aliquam irreverentiam contra locum sacrum etc.

IV. Non desinat confessarius pio zelo exardescere contra ecclesiae profanatores, videlicet contra ibi colloquentes, maxime nullo habito respectu ad tremendum missae sacrificium ad divina officia, ad sacras conciones; contra amantes sese ibi ad invicem aspicientes, contra eos, qui vel unicum genu paulisper flectunt, irreverenter se habendo erga augustissimum Sacramentum; contra mulieres omni pompa ornatas, erga se oculos adstantium trahentes, illos a Deo distrahendo; contra mulieres habentes immodeste pectus et humeros detectos, quas archiepiscopus s. Antoninus, earumque amasios vi ex ecclesia expellebat. Omitto turpiter in ecclesia colloquentes, alios ibidem subsannantes etc. Interroget quaeso confessarius ecclesiae profanatores, an sciant Deum ecclesiam veluti pro sua domo elegisse, ut ibi specialiter colatur, et videat deinde an indecorum quid facerent in domo principis, dum non contremiscunt indecora facere in domo Dei. Interroget, an vere credant in augustissimo sacramento esse Christum Dominum; et si credant, cur faciant coram Deo homine, quae facere coram magnate expavescerent. Interroget, an Dei auxilio indigeant; moneatque praecipue dum oratio fit in ecclesiis, Deum se ostendere misericordem, adeoque pessime se gerere, dum in ecclesiis irreverenter se habent, quia veluti fontem misericordiae occludunt. Denique moneat publicis, privatisque flagellis Deum injurias sibi in ecclesias illatas ulcisci, adeoque ita Ezech. 5. 11. inclamare. *Pro eo quod sanctuarium meum violasti in*

omnibus offensionibus tuis, et in cunctis abominationibus tuis ego quoque confringam, et non parcet oculus meus et non miserebitur. Hinc dum Christus Dominus Jo. 2. 17. flagellis templi profanatores expulit, voluit discipulos suos illorum verborum recordari: *zelus domus tuae comedit me*.

CAPUT VII.

De vitiis contra naturam; et specialiter de mollitie

Q. I. Quid sit vitium contra naturam; et quot ejus species.

R. I. Cum natura ordinem constituerit in usu actus venerei, ut nempe ad generationem ordinetur, quicumque usus venereorum non servans ordinem a natura praescriptum, dicitur in praesenti vitium contra naturam, adeoque potest ita definiri: *Indebitus venereorum usus contra ordinem naturae*: d. Th. 2. 2. *q*. 154. *art*. 11. *et* 12.

R. II. S. Thomas *art*. 11. *citato* distinguit vitium contra naturam in quatuor species, nempe in pollutionem, seu mollitiem, bestialitatem, sodomiam, et modum innaturalem cum foemina concumbendi. Tres primae species ita inter se differunt, ut in confessione singillatim sint exprimendae. Ratio autem est, quia licet unaquaeque importet indebitum usum venereorum generationi contrarium, unaquaeque tamen importat specialem turpitudinem castitati et humanae generationi contrariam, adeoque propter diversum specialem modum, quo violatur eadem virtus, consurgunt peccata specie diversa. Prima species omnium gravissima est bestialitas, quatenus importat congressum cum daemone; etenim in congressu cum spiritu omnis materialitatis experte, est omnimoda distantia, et improportio ad generationem. Deinde eadem bestialitas ut importat congressum cum bruto, et in hoc etenim magna ad generationem improportio. Accedit peccato bestialitatis magis deprimi humanam naturam, quam in quocumque alio turpi congressu. Post bestialitatem sodomia est gravius peccatum; etenim ut discurrit s. Th. *art*. 12. *cit. ad* 4. non solum omittitur debitus usus venereorum sed intervenit magnus abusus in ejusdem sexus commixtione; quamvis iste abusus longe major sit in peccato bestialitatis. Tertia gravis species vitii contra naturam est mollities, quae minus gravis est praedictis, utpote quia in ea omittitur solummodo debitus venereorum usus, at non intervenit abusus alterius sexus. Constat ex dictis alia et alia ratione violari castitatem et ordinem generationis in praefa-

tis peccatis, adeoque unumquodque esse diversae speciei. Hinc Alexander VII. sub num. 24. sequentem damnavit propositionem: *Mollities, sodomia, et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimae, ideoque sufficit dicere in confessione, se procurasse pollutionem.* • Videatur Viva in supradictam propositionem. •

Modus vero innaturalis concumbendi, qui ex supra dictis reputatur quarta species vitii contra naturam, ut plurimum reduci potest ad mollitiem, si vir nempe ita congrediatur cum foemina, ut sit grave periculum seminandi extra vas debitum, vel si de facto extra illud seminet. Quod si haec non interveniat, talis modus potius dicendus est praeter, quam contra naturam; unde solummodo importat venialem deformitatem vel etiam nullam, si justa adsit causa modo innaturali concumbendi, puta si mulier non possit manere succuba propter periculum abortus, vel aliam legitimam causam, vel vir non possit incubus propter suam grossitiem. Fagund. *in* 6. *praecept. decal. c.* 9. *n.* 6. Less. *l.* 4. *c.* 3. *d.* 13. *n.* 89. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8. *n.* 142. *et* 157.

Q. II. Quid sit mollities, et an possit ex aliqua causa cohonestari.

R. I. Mollities seu pollutio dicitur esse *voluntaria seminis effusio.* Hanc autem saltem jure divino esse prohibitam nemo negat. Et quidem Genes. 38. dicitur Onan a Deo percussus, eo quod semen fuderit super terram. Et Apostolus 1. *ad Cor.* 6. enumerat molles inter eos, qui regnum Dei non consequuntur. Nihilominus aliquibus videbatur mollitiem non esse jure naturae prohibitam, adeoque potuisse in quibusdam circumstantiis cohonestari. Quapropter

R. II. Ita mollities est jure naturae mala, ut in nullo casu possit cohonestari. Ratio est, quia semen prout est in motu, et prout actu a natura ministratur, unice a natura ordinatur ad generationem individui et conservationem speciei; si ergo extra hunc casum semen effundatur, fit semper contra finem a natura intentum, adeoque necesse est intervenire peccatum, et quidem grave; neque etenim finis praefatus a natura intentus quid leve dici potest. Quod vero actualis seminatio a natura ordinata sit ad generationem exinde probatur, quia natura determinavit copulam, ut in ea vir actualiter semen ministraret; unde ut bene notat s. Thomas 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 3. constat actionem seminativam solummodo ad generationem fuisse ordinatam.

Altera efficacissima ratio, qua probatur lege naturali semper intelligi debere vetitam actualem seminationem extra copulam, est, quia lumine naturali constat semper debuisse esse prohibitum id, quod si vel ex aliquo alio capite, quam ex capite praecipue intento a natura esset licitum, infinita propemodum inconvenientia sequerentur. Demus modo e. g. non esse prohibitam pollutionem, si ad valetudinem necessaria reputaretur, quis sibi passim non persuaderet se esse in hac necessitate, quando revera nonnisi ob magnam captandam voluptatem id faceret? Ex hoc autem proveniret, quod nemo curaret de matrimonio contrahendo cum magno boni publici praejudicio, immo continue ex nimia pollutione salus hominum deficeret. Merito ergo Innocentius XI. sub *n.* 49. hanc damnavit propositionem. *Mollities jure naturae prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.*

Ex dictis constat, quare expelli possint superflui alii humores nostri corporis, non vero semen. Ratio disparitatis est, quia alii humores dantur nobis ob bonum corporis, quapropter dum sunt illi superflui vel nocivi, cum non amplius sint corporis bona, expelli possunt. Semen vero non est pars superflua nostri corporis, cum sit virtus potentiae generativae, et ulterius est ad bonum naturae ordinatum, nempe ad generationem, unde non potest per pollutionem expelli, frustrando finem a natura intentum. Quod si opponas aliquando a natura expelli, dum ipsius copia gravatur, ac exinde posse a nobis expelli, dum putamus ab ejus copia gravari, respondendum est, falsissimam esse hanc illationem. Quod ergo a natura fit, non semper a nobis fieri potest, et si fiat, tunc est contra naturam. Ita non est contra naturam, si aliquis ex defectu virium moriatur, et nihilominus esset contra naturam, si hic ab altero occideretur. Dum igitur ex virtute expulsiva naturae profunditur semen, quo gravatur, id intenditur ab ipso naturae Auctore; sed cum determinaverit modum, quo extra copulam fieret ab ipsa natura, consequens est non permittere, ut fiat a libero agente. Videantur scribentes in praefatam propositionem damnatam ab Innocentio XI.

Q. III. An liceat semen certo corruptum incitamentis expellere, ne graviter noceat saluti; et quid dicendum de cooperatione ad emissionem seminis, jam e lumbis sine peccato decisi, si graviter nociturum timeatur.

R. I. Quamvis semen certo reputaretur corruptum, ac posse graviter saluti nocere, nihilominus nunquam licite ex-

pelli potest, si incitamentis vel quocumque alio medio procuretur illius expulsio mediante libidinosa commotione qua semen in generationem emittitur. Ratio est, quia actiò seminis administrativa a natura solummodo destinata est ad generationem mediante copula, ergo praeter hunc casum nunquam est licita. Hinc ex eo praecise quod talis actio ad hunc solum finem destinata sit a natura, omnes fatentur, nec spadones posse ea mediante humorem, quem habent non prolificum, expellere. Sanchez *l.* 7. *de matr. d.* 92. *a n.* 17. Addendum nunquam dari talem libidinosam commotionem, quin simul cum semine corrupto verum semen emittatur, unde cum indivisa sit a vera pollutione, nunquam erit licita. Demum si admitteretur licite emitti posse semen corruptum per actionem seminis administrativam, omnes sibi facile persuaderent esse corruptum, ac graviter officere posse ipsorum saluti, quod nonnisi in grave detrimentum generationis redundaret. Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 12. Sanch. *de matr. lib.* 9. *disp.* 17. *n.* 16. *et disp.* 45. *n.* 9.

Non per hoc tamen nego non posse medicamentis resolvi semen in alium humorem, dum adhuc est intra vasa. Ratio est, quia non determinatur ultimo a natura ad solam generationem, nisi ut ministratum ea actione, qua, dum copula, exercetur, ad generationem deservit; si proinde dum est intra lumbos, reputetur graviter nocivum, poterit medicamentis in alios humores resolvi, dummodo nunquam sit praefata actione expellendum.

R. II. Quamvis semen fuerit e lumbis sine peccato decisum, ut evenire potest in aliquo turpi somnio, non licet cooperari ad illius emissionem; quia tunc esset voluntarie ad pollutionem cooperari, quod neque ob sanitatem unquam licitum est. Fateor tamen theologos quamplures docere tunc posse permitti pollutionis cursum, nil tamen cooperando si non adsit periculum consensus in illam; cum id possit valetudini deservire, et ad sedandas tentationes. Sanch. *l.* 9. *de matr. d.* 17. *nu.* 16.* Concin. *in decal. dissert.* 2. *cap.* 13. *n.* 48. * Caeterum personae piae solent statim obstare cursui pollutionis.* Unde bene monet Gerson. *oper. t.* 3. *pag. mihi* 344. quod *eo casu pro executione virtutis, et evitatione periculi videtur expediens ut homo prohibere conetur, quantum sentit, et commode fieri possit.**

Q. IV. An peccet peccato pollutionis foemina, si se immediate post coitum excitet ad seminandum.

R. Quamplures affirmant, cum nullatenus reputent semen mulieris ad generationem necessarium, nihilominus cum non possit ullo modo concipi naturam frustranee dedisse semen mulieri, vel dicendum videtur esse ad generationem necessarium, vel valde conducere ad perfectionem foetus; si proinde se statim post coitum cum viro ad seminationem excitet, id videtur esse coitus complementum, et per consequens licite fieri. Salmant. *tr.* 9. *c.* 15. *n.* 80. Cum haec sententia vere sit probabilis, non puto esse in praxi rejiciendam, ne mulieres valde ratione coitus commotae gravi peccandi periculo exponantur. Caeterum melius facient, si dum expertae sunt se tardas esse ad seminandum, se ante coitum excitent, ut ita simul cum viro possint seminare. * Less. *lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 94. Bonac. *de matrim.* *q.* 4. *p.* 6. *n.* 15. et alii bene multi, quibus consentire videtur Concin. *l. c. n.* 17. *et de matr. diss.* 4. *cap.* 9. *n.* 13. *

Hic etiam volo obiter adnotare foeminas quandoque se credere peccare, quia ad expellendum semen mingunt post coitum, vel statim se erigunt, seu diu in lecto manent supinae. Hae utique foeminae ex conscientia erronea peccant peccato contra naturam, quia ita agendo putant semen prodigere. Verum modo exploratum est, quod dum sequitur generatio, haec fiat in ipso coitu per attractionem spirituum seminalium generationi deservientium; quapropter non impedit generationem foemina, ex eo quod post coitum hoc vel illo modo se habeat.

Q. V. An contactus impudici illorum, qui prae aetate non valent semen emittere, differant specie a peccato pollutionis; et quid dicendum sit de pollutione eunuchorum.

R. I. Quamvis peccata puerorum et puellarum non valentium prae aetate seminare, dicantur esse mera peccata impudicitiae et non pollutionis, nihilominus bene dici potest non differre specie a pollutione. Ratio est, quia incompletum et inchoatum pertinet ad eamdem speciem, ad quam pertinet actus completus et perfectus; et ita ad speciem fornicationis pertinet coitus cum muliere, quamvis non sequatur seminatio. Cum igitur illa delectatio venerea, quam experiuntur pueri, sit veluti inchoata pollutio, nam ad illam a natura ordinatur; hinc est ad speciem pollutionis pertinere, quamvis per accidens, nempe prae aetate, effusio feminis non sequatur.

R. II. Multo magis ad speciem pollutionis pertinet emissio illius humoris, quae ex tactibus impudicis evenit in spado-

nibus; nam ultra veneream delectationem ad pollutionem a natura ordinatam, datur in eis quaedam effusio, quae per accidens est, si non sit veri seminis. Quod si vel pueri vel eunuchi cum foemina congrediantur, ex probabiliori opinione debent explicare impotentiam ad seminandum; nam ratione talis impotentiae talis congressus est innaturalis, seu contra naturam. Sanch. *l.* 9. *de matr. d.* 19. *n.* 6.

Q. VI. Quale peccatum sit se polluere tactibus alienis.

R. I. Extra controversiam est, ita se polluentem dupliciter peccare, nempe peccato mollitiei, et peccato scandali, quatenus admittendo tales tactus, alios etiam incitat ad peccandum. Si vero aliquis se polluat tactibus alienis, sed sine illorum peccato, quia sunt doli incapaces, puta si quis procuraret pollutionem tactu bestiae, vel pueri nondum doli capacis, tunc probabiliter non tenetur hanc circumstantiam explicare, si talibus tactibus nihil aliud intendit, nisi pollutionem, quia tunc ipsius peccatum non est conjunctum cum alterius ruina. Hoc tamen non admitterem, si quis se pollueret tactibus foeminae vel viri dormientis, quamvis etenim non adesset tunc peccatum scandali, nihilominus in hoc apparet quaedam species injustitiae; unusquisque etenim rationis compos jus habet in liberum usum suorum membrorum, adeoque violatur tale jus, dum quis illis abutitur contra ipsius voluntatem. Semper autem reputandum est unumquemque, quamvis somno oppressum, esse invitum, ut quis ipsius tactibus ad peccandum abutatur, adeoque cum violetur jus, quod ille habet, si ipsius tactibus quis se polluat, ultra speciem mollitiei, consurgit alia species peccati, quae est contra justitiam, ex violatione scilicet alterius juris.

R. II. Si quis se polluat alterius tactibus, sive hoc faciat tactibus viri vel foeminae, ex hoc praecisae non consurgit peccatum alterius speciei. Ratio est, quia dum nil aliud intenditur, nisi mollities, de materiali se habet, an haec tactibus viri vel foeminae procuretur. Diversificarentur quidem tales actus, dum ad congrediendum vel cum viro, vel cum foemina ordinarentur, at semper cum nonnisi pollutio intendatur, cum ad hoc solum peccatum ordinentur, non consurgit diversum peccatum. Ad eum modum quo, dum non intenditur nisi homicidium, parum refert an fiat ense, veneno etc. Trull. *in decal. t.* 2. *l.* 6. *c.* 1. *dub.* 8. *n.* 2. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8. *q.* 7. *n.* 115. Bonac. *de matrim. q.* 4. *p.* 10. *n.* 15.

Dixi, ex hoc praecise nam si procuretur pollutio tactibus conjugatae, jam ex circumstantia personae consurgit malitia specie diversa; et idem dicendum si quis se pollueret tactibus habentis votum castitatis etc.

Q. VII. An concubitus cum foemina mortua sit solummodo peccatum pollutionis, si haec sequatur.

R. Non nego quamplures docere talem concubitum solummodo mollitiei malitiam continere, ut si quis se polluat pudenda confricando cum statua, vel medio alio quodam instrumento inanimato. Sed ut verum fatear, in hoc concubitu aliquid de plus mihi videtur apprehendendum. Ratio est, quia si velimus Aristotelicas speculationes pro discernendis peccatis omittere, corpus foeminae mortuae re vera est corpus foeminae habens eadem membra in ordine ad exercendum actum luxuriae, quapropter ex una parte verificatur hujusmodi concubitum esse cum corpore foeminae, adeoque aliud dicit diversum a simplici mollitie; quae non exigit, ut cum corpore foeminae exerceatur. Cum vero ex alia parte habeatur copula, quae non potest ad generationem conducere, hinc est hujusmodi peccatum reducendum videri ad quamdam speciem innominatam peccati contra naturam, quatenus est copula exercita in vase omnino generationi inepto.

Q. VIII. Quid dicendum de destillatione, quam aliquando aliqui experiuntur.

R. Hoc quaesitum supponit dari tam in maribus quam in foeminis quemdam humorem, qui non sit verum semen adeoque non est tam mordax, aut crassus. Ita docet etiam s. Th. *opusc.* 64. *cap. de flux. libid.* et fere omnes theologi. Hoc posito. Certum est quod si hujusmodi destillatio ex ipsa naturali complexione oriatur, e. g. ex complexione nimis calida et humida, ex renum debilitate etc. tunc cum non sit emissio veri seminis, permitti potest. Quod si insurgat carnis commotio et venerea delectatio, iis est resistendum, ne illis consensus praebeatur. Si vero destillatio sequatur ex causa venerea, omnino removenda est; nam tunc non impedire destillationem esset non velle impedire pollutionem. Ratio est, quia valde ad illam inclinat, et ulterius dum sequitur ex causa venerea, non sequitur sine gravi carnis commotione, et spirituum generationi deservientium, ac proinde difficillimum esset simul cum ea etiam verum semen non effundere: d. Th. *cit.* Sanch. *de matr. l.* 9. *disp.* 45. *num.* 2.

Q. IX. Quando pollutio censeatur voluntaria in sua causa esto non sit intenta.

R. I. Dum talis est causa, ut nullum alium effectum habeat per se inducere, quam pollutionem, tunc pollutio, esto non intenta, intelligitur voluntaria in sua causa. Ratio evidens est, quia qui vult causam, convincitur velle suum effectum; sicut et qui vult antecedens, vult consequens. Nec refert dicere intendi aliquem effectum bonum, e. g. sanitatem: nam medio illicito non potest intendi assequutio finis boni: unde communiter dicitur ex Apostolo non esse eligenda mala, ut eveniant bona. Sanch. *de matr. l.* 9. *d.* 20. *n.* 14. Lugo *de poenit. disp.* 10. *sect.* 5. *n.* 126.

Dices, licite posse se aliquem inebriare, quoties id necessarium sit ad salutem, cur ergo non poterit ex eodem fine pollutionem procurare? Sed contra est, quia ut advertit s. Th. 2. 2. *q.* 88. *art.* 1. *ad* 3. cibus et potus ordinantur ad conservationem personae; unde quoties ebrietas necessaria reputatur ad salutem, tunc quaecumque potatio vini non est immoderata respectu infirmi, sed potius conducit ad finem, ad quem institutus est potus. Nec illicita redditur eo quod aliquo tempore privet usu rationis: nam tunc privatio talis usus est effectus necessarius vini sumpti per modum medicinae: sicuti si reputaretur necessarium ad salutem infirmi dare illi potens somniferum, ex quo per aliquod tempus infirmus careret usu rationis. Verum pollutio, ut notat idem s. Thomas, ordinatur tantummodo ad conservationem speciei, adeoque contra ordinem a natura intentum non potest ad sanitatem ordinari.

Dixi, si nullum effectum habeat per se causare praeter pollutionem: nam si aeque simul habeat causare effectum bonum, potest, justa interveniente causa, pollutio non intenta permitti. Si proinde chirurgus habeat tangere verenda mulieris, ex quo praevideat posse sequi pollutionem, id poterit facere, dummodo eam non intendat, nec credat se in illam consensurum; quia talis tactus habet aeque inducere alium effectum bonum, nempe sanitatem. Idem dicendum de sumente medicinam aeque primo allaturam sanitatem, quamvis et possit causare pollutionem. Ratio est, quia ut ratiocinatur s. Th. 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. quamvis ex propria defensione oriri possit alterius occisio, quae nunquam licita est, nisi fiat publica auctoritate, licitum nihilominus est alium occidere se defendendo, dummodo non intendatur alterius occisio, sed propria defensio: dum ete-

nim actus habet producere duos effectus, desumit moralitatem ab eo qui intenditur, non ab eo qui est praeter intentionem cum sit per accidens. Id ulterius potest demonstrari, quia effectus non intentus tunc est imputabilis, quando teneor illum vitare: non teneor autem vitare, quoties adest necessitas ponendi causam effectus boni per se intenti. Sanchez *de matr. l.* 9. *d.* 20. *n.* 14. Lugo *de poenit. disp.* 10. *sect.* 5. *n.* 126.

R. II. Dum sine necessitate apponitur causa notabiliter per se influens in pollutionem, pollutio quamvis non intenta intelligitur volita, secus si leviter tantum influat in pollutionem. Ratio eadem est, quam supra attuli, quia nempe qui vult causam, intelligitur et velle effectum; sicut qui vult alicui propinare venenum, intelligitur velle illius mortem, quamvis diceret eam non intendere; et qui vult bibere multum vinum, intelligitur velle etiam ebrietatem. Sanch. *disp.* 45. *n.* 15. Si vero tantum leviter influat, non erit grave peccatum illam applicare, quia causae leviter influentes cum nonnisi raro, et per accidens habeant pollutionem causare, non potest dici velle pollutionem, qui easdem non removet: si vero aliqua adsit necessitas, vel utilitas, non solum non erit grave, sed nec leve peccatum; quia tunc pollutio non intenta intelligitur, ut dixi, ob justam causam tantummodo permitti. Less. *de just. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 14. *n.* 102. Bonac. *de matr. q.* 4. *punct.* 10. *n.* 9. * Sylv. *in* 2. 2. *d. Th. q.* 154. *art.* 11. *ad* 2. Sanch. *de matr. lib.* 9. *disp.* 45. *n.* 10. Reiffenst. *tr.* 9. *de* 6. *decal. praecept. num.* 54. *

Duo tamen sunt hic advertenda. Primum quod non eadem necessitas et utilitas habet locum in quacumque materia, ut applicari possit causa inducens effectum pravum, quamvis non intentum, sed quo effectus est gravior et perniciosior, eo major necessitas et utilitas requiritur, ut illa causa possit apponi, quamvis in ordine ad alium effectum bonum aeque simul ab eadem productum apponatur. Licite e. g. chirurgus medetur foeminam in partibus pudendis, quamvis ex hoc praevideat pollutionem sequuturam, si eam non intendat, nec credat se consensurum; at quod hic licite facit, ne lucrum deperdat, non sufficeret ad apponendam causam, ex qua sequeretur homicidium; etenim amissio cujuscumque lucri id non cohonestaret, sed nonnisi, gravissima causa cogente, apponi posset. Pariter non desunt, qui dicant licite permitti posse pollutionem, si ea eveniat eo quod fricentur partes pudendae ad removendum pruri-

tum molestiam gravem afferentem. Bonac. *q.* 4. *de matr. p.* 10. *n.* 8. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8. *n.* 150. Trull. *l.* 6. *in decal. c.* 1. *d.* 8. *n.* 5. et tamen non licite permitteretur, si praevideretur sequutura ob fricationem ad removendum pruritum non tam molestum. Non nego tamen quod ad hunc removendum non possit permitti aliqua commotio, si non adsit virtus illum tolerandi.

Secundo animadvertere est, quod ad judicandum de causis vel notabiliter, vel leviter influentibus in pollutionem, non solum considerandum est, an ipsae causae habeant ex se illam inducere, ut e. g. se habet propria pudenda ex delectatione diu contrectare, et pudenda alterius sexus inspicere, sed ulterius attendendum est ad dispositionem subjecti. Visio e. g. picturae obscoenae respectu alicujus nonnisi leviter influet in pollutionem, et tamen notabiliter influere poterit respectu alicujus, qui solet peccata venerea facillime committere; unde in ordine ad istum pollutio, quae sequeretur ex tali aspectu, diceretur voluntaria, non vero respectu alterius.

Hucusque dictum est de causis per se vel leviter, vel notabiliter in pollutionem influentibus, modo aliqua dicenda sunt de causis per accidens pollutionis. Porro illas dico causas *per accidens*, quae de sua natura non tendunt ad pollutionem, sed nihilominus dicuntur posse ipsam causare, vel quia excitant causas per sese inducentes pollutionem, vel quia illas coadjuvant. Ita se habent immoderatus cibus et potus; studium de rebus venereis; audire confessiones foeminarum etc. Igitur

R. III. Non tenemur sub gravi vitare causas per accidens pollutionis non intentae, dummodo non adsit periculum consensus in illam. Ratio est, quia hujusmodi causae per accidens influentes in pollutionem cum non sint de genere luxuriae, non intelliguntur per se notabiliter influere in pollutionem, sed ad summum ut citius natura se gravamine seminis exoneret; eo quod proinde tantummodo leviter intelligantur influere in ipsum effectum, vel ad citius tantum illum causandum, non convincitur quod qui vult tales causas, velit etiam pollutionem ab eo nullatenus intentam. Praeterea pollutio, quae ex talibus causis provenit, non dicitur intendi a natura in ordine ad generationem: hujusmodi etenim pollutio conducens ad generationem fit mediante appetitu venereo, et causa per se in venerea influente; unde pollutio ex causis per accidens proveniens potius dici debet

intenta a natura in ordine ad sui allevationem, haec autem de se non dicit turpitudinem saltem gravem: Less. *de just.* *l.* 4. *c.* 3. *d.* 14. *a n.* 98. Sanch. *l.* 9. *de matr. disp.* 45. *n.* 14. *et* 18.

Remanet ergo, quod si praevideatur pollutio ex praefatis causis sequutura, primo possit dari grave peccatum, quatenus ipsa causa sit graviter peccaminosa, qualis e. g. est ebrietas vel cibus immoderatus, quando graviter officere potest sanitati. Si vero in cibo et potu intercedat tantum peccatum leve, non ideo oritur peccatum grave, quia praevideatur sequutura pollutio non intenta. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8. *n.* 151. Fagund. *in decal. l.* 6. *c.* 9. *num.* 34. Secundo, potest dari gravis culpa, si ipsa pollutio intendatur. Si vero non intendatur ipsa pollutio, et non sit periculum in illam consentiendi, non erit nisi peccatum leve, quod consurgit propter indecentiam, quam secum affert. Si vero adsit justa causa, aut utilitas apponendi praefatas causas, solummodo per accidens influentes in pollutionem, nullum erit peccatum; ut si permittatur, dum quis involuntarie polluitur equitando, audiendo confessiones, studendo ex justa causa rebus obscoenis etc. Azor. *p.* 3. *l.* 3. *cap.* 23. *qu.* 5. Navar. *in man. c.* 16. *n.* 7. D. Antonin. *p.* 2. *tit.* 6. *c.* 5.

Regulae in praxi observandae

I. Dum confessarius audit poenitentem sese de pollutione accusantem, statim interroget, an tunc de aliqua persona cogitaverit; nam multoties non solam illam delectationem intendit, sed ulterius optaret coire cum foemina, adeoque interrogandus etiam est, an desideravit foeminam conjugatam, seu liberam etc. E contra mulier interroganda est, an cogitaverit de homine uxorato, vel libero etc. Interroget pariter de statu personae se polluentis; nam si persona sit uxorata, mollities induit etiam malitiam adulterii aperiendam in confessione; utpote quia cum persona uxorata sui corporis potestatem non habeat, facit injuriam comparti, se polluendo extra legitimum concubitum. Sanch. *de matr. d.* 18. *n.* 4. Si vero se alterius tactibus polluerit, debet confessarius interrogare poenitentem de statu illius, cujus tactibus se polluit; nam si erat e. g. persona uxorata, ultra peccatum alienum, cui cooperatus est, particeps est etiam specialis malitiae peccati, quod ille commisit, ipsum tangendo, contra fidem matrimonii, seu contra votum, si erat voto castitatis obstricta etc.

II. Notet secundo confessarius non sufficienter excusari peccatum ab eo, qui dicit apposuisse levem causam, unde se polluit, solummodo v. g. manum foeminae tangendo, si ex sua prava dispositione agnoscat quamcumque causam, quamvis de se leviter in eam influentem, talem effectum in ipso causare. Respectu ipsius talis causa non leviter influit; ac proinde si vult talem causam, convincitur velle talem effectum. Quid ergo judicare debet confessarius de illis, qui quamvis frequenter pravas experiantur delectationes, et non raras pollutiones, nihilominus per longum tempus amatorie colloquuntur, non indifferentibus obtutibus sese aspiciunt etc.? Fortasse isti excusare se possunt dicendo in hujusmodi effectus causas vel indifferentes, vel leviter dumtaxat influentes apposuisse? Cautus sit confessarius, ne nimis laxet habenas.

III. Quamvis confessarius suadere debeat, ut removeantur etiam causae per accidens in pollutionem influentes, nihilominus videat ne facile judicet reum pollutionis non intentae illum, qui apponit tales causas; nam tunc evenire potest, ut ex conscientia erronea grave inducatur peccatum. Ita se haberet confessarius, qui diceret poenitenti non posse cibos calidos comedere, vel nonnisi cum omni temperantia bibere, si timeat exinde oriri posse pollutionem. Ex opinione vere tuta, si pollutio non intendatur, nec adsit periculum in illam consentiendi, in iis causis apponendis non peccatur nisi venialiter in ordine ad pollutionem, et tunc solum adest peccatum mortale, si eadem causa sit graviter culpabilis, ut dixi in prima regula. Illis vero, qui inquietantur ex eo, quod ex. g. ex hoc vel illo modo accumbendi timeant pollutionem, suadendum est, ut se Deo commendent, et dum sine incommodo possunt, tali modo non accumbant. Caeterum, ordinarie loquendo, ipsos non peccare affirmetur: nimis etenim esset molestum, si quis ex tali timore deberet solummodo tali modo accumbere, tali situ sedere, tali hora, e. g. post meridiem somnum non capere etc.

IV. Si confessarius audiat poenitentem se de nocturna pollutione in somnis accusantem, hoc modo se gerat. Interroget primo an eo animo aliquam apposuerit causam, ut eadem pollutio in somniis sequeretur: ut si ad hunc finem antea cogitaverit, vel sermonem habuerit de rebus turpibus, seu optaverit se somniare de congressu cum aliqua muliere etc. tunc utique pollutio est illi graviter peccaminosa, nam

hic vult somnum ut medium, quo ex causa ab eo apposita sequatur pollutio, et proinde illi est omnino voluntaria. Si adinveniat nullam pollutionis apposuisse causam, interroget an tota consummata fuerit in somniis, vel potius in vigilia. Si motus carnis incoepit in somniis, et pollutio sequitur, vel saltem completur in vigilia, interroget an poenitens totaliter fuerit expergefactus, nam si non plene erat expergefactus, ad summum potuit adesse peccatum veniale ob aliqualem, sed non plenam deliberationem. Si vero plene erat expergefactus, peccavit mortaliter, si deliberate in delectationem consensit, vel si cooperatus est ad seminis effusionem. Si vero nullatenus cooperatus est, sed solum eam permisit non cohibendo, poterit a culpa excusari, maxime si imploravit divinum auxilium, ne in delectationem consentiret.

Quod si nulla apposita fuit causa pollutionis, eaque tota in somniis consummata est, tunc iterum interrogare debet, an de ea postea fuerit delectatus. Si de pollutione sequuta delectationem habuit, quatenus provenit a causa pure naturali, quia natura voluit se exonerare; cum tunc pollutio non sit objective mala, est etenim actus mere naturalis, non est illicitum de eadem complacere, maxime quatenus importare potest sanitatem, aut sedare carnis tentationes. Quia tamen hujusmodi delectatio redditur illicita, quoties ex ea praevidetur sequutura commotio spirituum generationi deservientium, ideo in praxi consulendum semper est poenitentibus, ut semper abstineant ab hujusmodi delectatione, quia valde periculosum est, ut praefatam commotionem inducat.

Si vero pollutio in somniis sequuta non fuit naturalis, sed venerea, quatenus scilicet orta est ex aliqua causa ad luxuriam pertinente, puta ex tactu proprio, vel alieno, ex turpi somnio etc. tunc cum fuerit venerea, adeoque objective mala, non licet de ea delectari.

V. Notet confessarius multoties non expedire, ut se accusent de pollutione sequuta in somniis, vel quae ortum habuit in somniis, illi, qui nullam illius causam apposuerunt, nullatenus ad ipsam fuerunt cooperati, immo, quantum poterant, eam cohibuerunt, se insuper Deo commendando ante somnum, ne illam in eis permittat. Multoties accidit, ut hi dum de eadem cogitant eo fine, ut illam in confessione aperiant, novas experiantur venereas tentationes, et novas carnis commotiones; quapropter bene his suadetur,

ut hujusmodi despiciant, nec amplius de iisdem cogitent etiam animo confessario detegendi.

Aliam in praxi detexi artem daemonis ad inquietandas timoratas conscientias. Accidit aliquando personas omnino peccatum abhorrentes ita in somniis carnis tentationibus agitari, ut videantur discurrere, agnoscere turpitudinem peccati, et ruborem, quo suffundentur, dum aperiendum erit in confessione; ex quo daemon vellet illas credere, quod dum aliqua venerea in somniis passae sunt, re vera non dormiebant. Notet igitur confessarius sensus internos magis, et minus in somniis ligari, juxta majorem, vel minorem abundantiam vaporum, et quando haec levis est, remanet phantasia magis expedita, et quasi aliqualis usus rationis, ex quo provenit aliquo modo ratiocinari, licet ratione somni nunquam ita permaneat usus liberi arbitrii, ut locum habere possit peccatum. Bene ergo has personas interroget; et si adinveniat re vera post illam ratiocinationem expergefieri, moneat illas de arte daemonis, et omnino jubeat suis dictis acquiescere.

VI. Ultimo sciat confessarius habentem consuetudinem se polluendi, esse infirmum difficillimae curationis. Nihilominus nec ipse desperet; nec poenitentem, in desperationem inducat. Primo igitur videat ne hujusmodi peccatum parvipendat, quasi non ex gravioribus. Ut ipsius gravitas a poenitente concipiatur, demonstret hujus peccati permissionem unum esse ex flagellis, quo Deus in ira sua nos plectit, ut dicit Apostolus *ad Rom.* 1. 14. In sacra scriptura hoc vitium detestabile dici, ac repentina morte punitum in Onan Judae filio, ut narratur Genes. 36. 10. Quod si Deus igne voluit etiam in hac vita incestum puniri, ut habetur Levit. 20. 14. gravissimas etiam in hac vita poenas pertimescere posset se polluentem, utpote qui contra naturam peccat. Demonstret in gravi esse periculo nunquam se emendandi, si quo citius fieri potest, non deserat hoc peccatum; cum tum ratione subtractionis divini auxilii, tum inveteratae consuetudinis consurgat fere moralis impossibilitas ab eo abstinendi.

Postquam confessarius monuit poenitentem de sui criminis gravitate, videat a quo tempore incoeperit se hoc peccato inquinare; etenim ex hoc dignoscet, si graviora remedia sint applicanda. Interroget deinde, unde oriantur talia peccata. Si a causa extrinseca proveniant, v. g. ratione personarum, cum quibus degit, ab illis poenitentem omnino removeat, sicut etiam libros obscoenos, et quodcumque aliud

extrinsecum ad peccandum incitamentum. Si maxima se polluendi causa sit propria fragilitas, praescribat illi aliquas corporis afflictiones, lectionem sanctorum librorum, frequenter in die se Deo saltem breviter commendare, ut illum praeservet; unde optimum erit, si illi imponat, ut toties in die coram Crucifixi imagine breviter genuflectat ad actum contritionis eliciendum. Specialiter etiam ipsi imponat se b. Virgini commendare. Jubeat ut post commissum peccatum non differat confiteri, quamvis non semper expediat illi absolutionem impertiri. Universaliter optimum remedium est, ut bis, vel saltem semel in hebdomada ad poenitentiae accedat sacramentum. Si confessarius haec praescribat remedia, et poenitens obsequens sit, brevi a laqueis luxuriae liberabitur.

CAPUT ULTIMUM

De sodomia, et bestialitate.

Q. I. Quid sit sodomia.

R. Hoc turpissimum flagitium ex d. Th. 2. 2. *q.* 154. *art.* 11. ita potest definiri. *Concubitus ad non debitum sexum*, puta masculi ad masculum, seu foeminae ad foeminam. Hoc igitur nefandum crimen omnia pervertit, quae exposcit natura, ut sequatur generatio; etenim non solum in hoc concubitu prodigitur semen, ut evenit in mollitie, sed etiam non servatur diversitas sexus et vas debitum, quae necessaria sunt ad generationem.

Ex dictis propria intervenit sodomia, dum vir alium virum in vase praepostero cognoscit. Nec necesse est ad essentiam hujus criminis ibi seminare, nam seminatio requiritur ut fiat seminum commixio, et una caro; quod cum evenire non possit in congressu sodomitico, ad ipsius essentiam non est necessaria seminatio. Nefandum ergo hoc flagitium completur per penetrationem vasis praeposteri, et seminis effusio solummodo pertinet ad ipsius complementum. Ex hoc autem apparet non intervenire sodomiam, si duo masculi se polluant, dum unus super alium sicut super mulierem supercubet; nam tunc verus coitus non intervenit. Potest solummodo adesse peccatum sodomiae effectivae, si tunc unus cum altero coire desideraret. Trull. *l.* 6. *c.* 1. *d.* 8. §. 2. *n.* 1. Dian. *p.* 1. *tr.* 7. *de circumst. resol.* 52.

Sicut intercedit vera sodomia, quando masculus cum masculo congreditur; ita dum foemina ut vir agit in aliam

foeminam, sive mediante instrumento, sive sine illo immittat suum semen in vas naturale, vel praeposterum alterius foeminae. Ratio est, quia intervenit coitus ad non debitum sexum, in quo proprie consistit hoc peccatum: saltem autem semper intervenit affectus cum eadem congrediendi, et ita semper saltem affective intervenit sodomia.

Difficultas solummodo est, an interveniat verum sodomiae crimen, dum vir cognoscit foeminam in vase praepostero. At quamvis quamplures theologi, et jurisperiti hanc sodomiam ejusdem speciei esse dicant, quam cognoscere masculum in vase praepostero, nihilominus, meo videri, verius dicitur, hanc sodomiam solummodo similitudinariam dici debere, et specie differre a vera sodomia. Ratio est, quia ex D. Thoma vera sodomia consistit in congressu cum persona ejusdem sexus. Praeterea concubitus praeposterus cum muliere, quamvis importet delectationem vasis praeposteri non importat delectationem in ordine ad sexum indebitum, unde quoad hoc non dicit repugnantiam ad generationem; e contra vero concubitus cum masculo dicit delectationem et in ordine ad vas praeposterum, et in ordine ad debitum sexum, proindeque importat omnimodam ad generationem repugnantiam: ubi autem motiva intra genus luxuriae sunt diversa, ibi constituenda sunt diversa specie peccata. Less. *de just. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 13. *n.* 89. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8. *n.* 159. Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 1. Dian. *p.* 1. *tr.* 7. *resol.* 2.

Q. II. An cum peccato sodomiae conjungi possint aliae species luxuriae, puta incestus, sacrilegii, adulterii.

R. I. Quamvis valde divisi sint theologi, dum loquuntur de peccato sodomiae habito cum consanguineis, vel affinibus, aliis volentibus universaliter non intervenire malitiam incestus, aliis id admittentibus solummodo, si sodomia committatur cum consanguineis, et affinibus in primo et secundo gradu, aliis excludentibus hanc malitiam solummodo, dum committitur cum affinibus spiritualibus et legalibus; nihilominus dicendum est, malitiam incestus intervenire quotiescumque sodomia committitur cum quibusvis consanguineis et affinibus. Ratio est, quia his omnibus jure naturali debetur specialis observantia et reverentia; quid autem magis oppositum pietati, observantiae, et reverentiae debitae cognatis et affinibus, quam copula sodomitica? Constat autem ex violatione hujus reverentiae facta per actum carnalem consurgere malitiam incestus.

Nec urget ratio illorum, qui dicunt malitiam incestus non intervenire in sodomia cum illis cognatis et affinibus, inter quos solummodo jure positivo matrimonium prohibetur; cum istis videatur solummodo ratione talis cognationis, et affinitatis specialiter esse prohibitam copulam conjugalem. Contra etenim est, quia eo ipso quod ecclesia voluerit esse cognatos, vel affines, jam dictat jus naturae inter eos specialem observantiam et reverentiam intercedere debere; sicut ex eo quod aliquis in superiorem constituatur, statim ex lege naturae debetur illi obedientia et reverentia; si ergo ratione talis reverentiae prohibet inter ipsos copulam naturalem, ex consequenti multo magis intelligenda est prohibita copula sodomitica. Lugo *de poenit. disp.* 16. *a num.* 345. Leand. *de poenit. tr.* 5. *disp.* 8. §. 3. *q.* 31. *et* 36.

Quae dicta sunt, valent non solum de sodomia proprie tali, sed etiam similitudinaria inter masculum et foeminam; nam licet potius dici debeat innaturalis concubitus, nihilominus et ipsa valde contraria est debitae reverentiae. Item siculi loquentes de incestu diximus juxta diversitatem graduum etc. dari incestus specie diversos, ita dicendum est in praesenti.

R. II. Si quis sodomitice congrediatur cum habente votum castitatis, peccat etiam peccato sacrilegii; quia infert injuriam personae Deo per votum castitatis consecratae. Si violenter sodomitice peccet cum puero, additur malitia raptus; etenim talis violentia superaddit aliam speciem a simplici sodomia diversam, ut diximus agentes de raptu. Si sodomitice congredientes sint uxorati, additur malitia adulterii: nam fides matrimonii exigit, ut conjugati non dividant cum aliis carnem suam; cum maritus et uxor esse debeant una caro. In sodomia vero agens dividit carnem suam seminando, et patiens recipiendo semen. Praeterea fides matrimonii obligat ad nihil faciendum contra generationem, ergo uxorati agentes, vel patientes sodomitice semper violant talem fidem, proindeque ibi etiam intervenit malitia adulterii. Pontius *de matr. l.* 10. *c.* 12. *n.* 7. Anton. a Sp. S. *de poenit. sect.* 4. *n.* 441. aliique apud ipsum. An vero sit etiam stuprum, si quis sodomitice peccet cum virgine, probabiliter negari potest; non etenim violatur claustrum virginale.

Q. III. An liceat marito sodomitice copulam incipere cum propria uxore animo illam consummandi intra vas naturale.

R. Quamvis non desint, qui affirment hujusmodi maritos saltem graviter non peccare, quia videntur quasi tactibus se ad copulam naturalem excitare, nihilominus talis opinio omnino est deserenda. Ratio est, quia talis copula est vere inchoata sodomia, et de sua natura ad illum turpissimum actum ordinatur, adeoque semper nefanda est; si etenim semper illicita est sodomia, consequens est semper esse illicitum, quidquid ad illam de sua natura ordinatur, cum sit intra eamdem lineam: hac ratione nec puto unquam licere fricare membrum virile circa vas praeposterum uxoris ad habendam deinde cum ea copulam naturalem. Dian. *p.* 2. *tr.* 17. *resol.* 37. *et p.* 3. *tr.* 4. *resol.* 204. et alii apud ipsum.

Ad idem peccatum sodomiticum reducerem mittere membrum virile in os uxoris, quamvis cum animo in proprio vase seminandi. Quamvis igitur os non sit vas ad copulam sodomiticam ordinatum, nihilominus talis immissio est medium improportionatissimum, et actus omnino inordinatus ad copulam naturalem; unde videtur quasi speciem sodomiae praeseferre. Anton. a Sp. S. *de sacr. poenit. disp.* 8. *sect.* 2. §. 8. *n.* 450. Dian. *part.* 6. *tr.* 7. *resol.* 7. Qui contrarium asserunt videntur mihi nimis favere laxitatibus.

Q. IV. An in peccato sodomiae explicanda sit circumstantia agentis, vel patientis.

R. In peccato sodomiae probabilissime dicitur non esse necessarium explicare circumstantiam agentis, vel patientis; nam hujusmodi peccatum, ut supra dixi, non exigit seminationem, sed consistit in penetratione vasis indebiti; qua in re agens et patiens contrahunt eamdem malitiam, unus scilicet agendo, et patiens ipsi cooperando. Cum proinde seminatio respectu hujus peccati solummodo se habeat uti ipsius complementum, non est necessarium explicare circumstantiam agentis. Anton. a Sp. S. *de poenit. disp.* 8. *sect.* 2. *n.* 336. Dian. 3. *p. to.* 4. *resol.* 159. *et part.* 5. *tr.* 14. *resol.* 59. Puto tamen quod si patiens se polluat, teneatur hanc circumstantiam explicare, quia eo ipso quod dicat sodomiam commisisse patiendo, non intelligitur explicata pollutio, cum de sua natura respectu patientis non sequatur. Et si haec interveniat ex tactibus agentis, id etiam debet explicare; nam tunc ultra peccatum pollutionis adfuit etiam cooperatio non solum respectu peccati sodomiae, sed etiam ipsius pollutionis. * Pro hac sententia sunt Contin.

Tournel. *t.* 3. *pag.* 503. *n.* 2. et alii ap. Salmant. *cap.* 7. *num.* 86. *

Q. V. Quibus poenis subjaceat sodomia.

R. Hoc peccatum jure divino morte puniebatur, ut habetur Levit. 20. Eamdem poenam contra illam decrevere leges civiles: §. *Item lex Julia instit. de puplic. judic. L. Cum vir* 31. *C. ad leg. Juliam de adulter.* Eademque lege junct. Gloss. *v. Infames*, etiam ante accusationem, et condemnationem infames habentur. Consuetudo etiam invaluit ut cadavera illorum, qui ratione hujus nefandissimi criminis puniti fuerunt, igne concrementur.

Ex constitutione vero s. Pii V. incipien. *Horrendum illud etc. bullar. t.* 2. *pag.* 267. clerici sodomitici privantur *omni privilegio clericali, omnique officio, et beneficio ecclesiastico*, jubetque per judicem ecclesiasticum degradari, ac deinde tradi puniendos potestati saeculi. Verum tamen est quod ad incurrendas hujusmodi poenas requiritur, clericum saepius exercuisse sodomiam; sodomiam fuisse perfectam; et praecessisse sententiam saltem declaratoriam criminis. Videatur Barbosa *in cap. Clerici* 4. *de excess. praelat.* His adde, quod si sodomia sit publica vel infamia facti, vel infamia juris, ratione infamiae inducit irregularitatem. Suar. *de cens. d.* 48. *sect.* 1. Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 3.

Q. VI. Quid sit bestialitas; et quando committatur.

R. I. Bestialitas ita definiri potest. *Concubitus cum individuo alterius speciei.* Hoc crimen inter vitia carnis est gravissimum, quia nec servatur vas debitum, nec similitudo specifica inter eos, qui congrediuntur, unde illud ex omni capite abhorret natura. Porro de materiali se habet an quis congrediatur cum bellua unius vel alterius speciei; nam ratio hujus criminis consistit in hoc, quod congressus habeatur cum individuo diversae speciei, quod verificatur de omni animalium genere; unde non est necesse explicare, quae fuerit bestia, cum qua carnaliter quis congressus fuerit. Nec pariter in ordine ad explicandum hoc peccatum necesse est explicare circumstantiam agentis, vel patientis; nam bestializat qui cum bellua vel agendo, vel patiendo, seminat, vel quaerit cum ea agendo, vel patiendo carnalem delectationem. Cum pariter nulla animalium pars sit a natura destinata ad recipiendum humanum semen, committitur eodem modo peccatum bestialitatis in quacumque parte corporis bestiae congressus habeatur. Filliuc. *tr.* 30. *c.* 8.

n. 161. Azor. 3. *p. l. c.* 22. *q.* 1. *et* 3. Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 12. *n.* 4.

R. II. Non solum committitur peccatum bestialitatis in congressu cum bestia, sed etiam in congressu cum daemone, sive incubo, sive succubo; cum verificetur adfuisse congressum cum individuo alterius speciei, in quo consistit peccatum bestialitatis. In hoc autem congressu reperitur etiam peccatum superstitionis ex societate, quae ex tali congressu cum daemone habetur. Item affective possunt intervenire alia peccata carnalia, e. g. fornicationis, si affectu fornicario habeatur congressus cum daemone sub specie mulieris, sicut etiam propter eamdem rationem, adulterii, incestus etc. Filliuc. *n.* 162. Azor. *p.* 2. Bonac. *n.* 3.

Regulae in praxi attendendae.

I. Dum audit confessarius aliquem peccatum sodomiae commisisse, demonstret ipsi, quantum potest, ipsius nefandam turpitudinem. Revocet in ipsius memoriam ignem, quo Deus Sodomam, aliasque civitates ob hoc turpissimum vitium in cinerem redegit. Subjungat et ab humanis judicibus sordida sodomitarum cadavera igne concremari. Ratione hujus peccati Deum incarnationem tanto tempore distulisse, ut testatur d. Hieronymus; sicuti et ob hoc peccatum citius ut judicem in fine mundi venturum, ut deducunt ss. expositores ex capite tertio Joelis. Suadet etiam Barbosa *alleg.* 44. *n.* 31. ut confessarii hujus criminis enormitatem exaggerent, utentes verbis illis, quibus et d. Augustinus utitur in sermone de vitio sodomitico, quod scilicet a tanta immunditia fugiunt angeli, ac daemones etiam oculos claudunt. Addat tam deprimi hoc flagitio naturam rationalem, ut quamvis daemon sub specie mulieris fiat homini succubus, numquam tamen legitur succubum fuisse sub specie viri, ut notat Ugo *in cap.* 1. *epist. ad Rom.*

Iisdem motivis demonstrare potest enormitatem criminis bestialitatis, addendo jussisse Deum Levit. 20. 15. ut simul cum persona hujus criminis rea interficeretur bestia, cum qua peccavit; et id ut observat s. August. *ibid. q.* 74. ut tanti criminis memoria omnino periret. Hoc idem sancitur jure canonico: *can. Mulier, quae accesserit* 15. *q.* 1.

II. Confessarius poenitentem sodomiae culpabilem, debet de pluribus interrogare. Primo, inquirat de statu illius qui peccavit, et de eo cum quo peccavit, an fuerit conjugatus,

an voto castitatis obstrictus, an consanguineus, vel affinis etc. Secundo, interroget patientem, an ex illo, nefario concubitu passus fuerit pollutionem, an insuper illam passus fuerit tactibus agentis; nam tunc ultra peccatum sodomiae et mollitiei iterum peccavit novo peccato scandali, dum etiam passus est alienis tactibus pollui. Item interroget de intentione; an e. g. cogitaverit de congrediendo cum muliere etc. Id specialiter advertendum est, dum foeminae simul sodomizant; difficile etenim est, ut non concupierint congressum cum homine. Idem dicas, dum duo homines se polluunt, uno alteri supercubante, quasi esset mulier; nam facillime tunc desiderant cum muliere congredi.

III. Notet confessarius in nostra dioecesi sequentem casum esse reservatum. *Sodomia actu consummato, etiam passiva, et cum foemina quoad masculos tantum: bestialitas, aut concubitus cum daemone quoad masculos, et foeminas.* Primo ergo reservatur sodomia tam propria, quam similitudinaria, cum reservetur etiam sodomia habita cum foemina. Oportet autem esse actu consummatam, hoc est, quod emissum fuerit semen intra vas praeposterum. Cum autem istud peccatum quoad masculos tantum reservetur; si vir ita coeat cum uxore, haec absolvi potest, non vero vir.

Animadvertat etiam confessarius impuberes non alligari reservatione spectante ad materiam veneream, ut probat Gabrinus *p.* 1. *resol.* 27. et id etiam si malitia suppleat aetatem, ut quamplures docent apud Dianam *p.* 7. *tr.* 12. *resol.* 12. unde quoad impuberes non censendus est reservatus congressus sodomiticus. Id extendit p. Mansi ad casum, in quo pubes patiatur ab impubere; cum etenim non contingere soleat perfecta seminatio; de eo videtur discurrendum sicut de congresso duorum impuberum? Non subjici impuberes reservationi in delictis ad rem veneream pertinentibus eruitur manifeste *ex cap.* 1. *de delict. pueror.* *

Secundo, reservatur peccatum bestialitatis quoad masculos et foeminas, sive nempe vir cum bestia congrediatur; sive foemina patiatur congressum a bestia more masculi seminante, ita nempe datur peccatum bestialitatis respectu foeminae. Quamvis autem ad veram rationem bestialitatis, ut capite superiori notavi, nihil referat, in qua parte corporis bestiae fiat seminatio, nihilominus non inducitur reservatio, nisi semen intra alvum bestiae emittatur; nam reservatio utpote odiosa strictissime est intelligenda.

Tertio, innodantur reservatione tam masculi, quam foeminae concubitum habentes cum daemone. Quod si aliquando gravissimum hoc flagitium accidat confessario audire, memor sit in hoc peccato intercedere non solum peccatum bestialitatis, sed etiam superstitionis. Item animadvertat affective etiam alia peccata posse intervenire, puta fornicationis, adulterii etc. juxta qualitatem personae cujus repraesentationem assumit daemon, cum quo peccatur.

INDEX
TOMI QUARTI
TRACTATUUM, QUÆSTIONUM, ET CAPITUM

TRACTATUS X.

DE QUARTO DECALOGI PRAECEPTO

QUAESTIO UNICA

De obligationibus filiorum erga parentes, et parentum erga filios

TRACTATUS XI.

DE QUINTO DECALOGI PRÆCEPTO

QUAESTIO UNICA

De homicidio

TRACTATUS XII.

DE SEXTO DECALOGI PRÆCEPTO

QUAESTIO UNICA

De speciebus luxuriae

Pubblicato questo giorno 14 giugno 1834,
ed è di facciate 344.